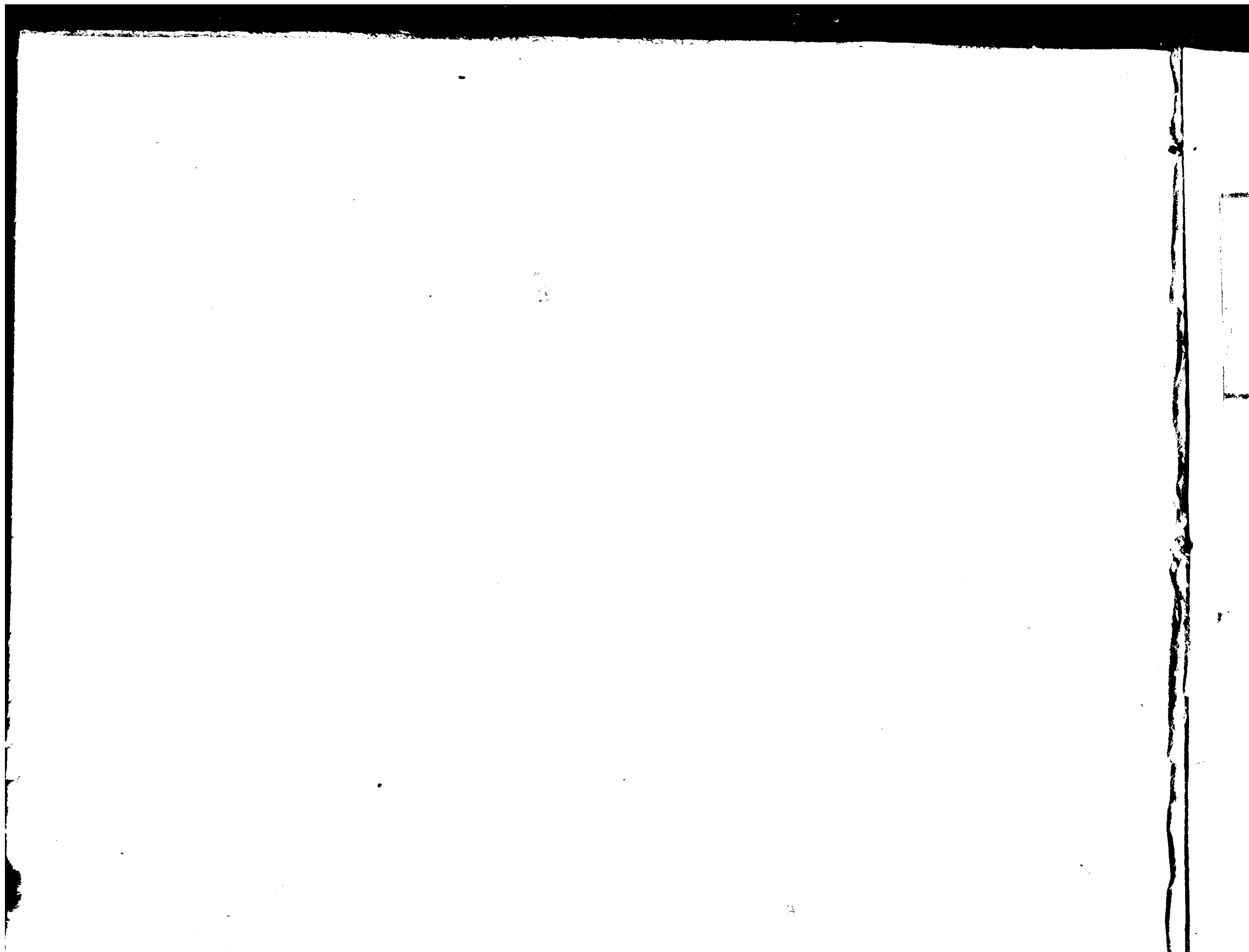


ION PAS

ZILELE VIEȚII TALE

*

ES

EDITURA DE STAT
1949

Te-ai hotărit să 'ncepi să depeni amintirile...

Te ispitea gândul de mai demult, și te împotriveai lui, spunând: E prea devreme. Sufletul nu și-a așezat încă apele. Privirile lui sunt încă ațintite către ziua de mâine. Viața s'a desfășurat în forme și'n cadențe ce nu îngăduiră să-i numeri clipele și zilele și lunile și anii care au cules, fără să ostenească, experiența împrejurărilor, a cărților și-a lumii.

Când au trecut etapele copilăriei, adolescenței, maturității?

Răsar și se înfrățesc și se învălmășesc întâmplări și chipuri din prezent, din trecutul apropiat și din cel foarte îndepărtat. In întrevederile cu prieteni, cu făpturi întâlnite în cercuri de prieteni, în tren sau la restaurant, evoci evenimente pe care le-ai trăit în urmă cu patruzeci de ani. Surprinzi nedumeriri în ochii celor din preajma ta. Nu știau despre ele decât din lecturi de cărți sau de gazete vechi. ,,Bine, dar..." Niciun „dar". Domnul și prietenul și tovarășul cu care stați de vorbă a fost martorul direct al acelor întâmplări, și privirile lui păstrează pe retină figurile despre care ați auzit sau numai ați citit.

Ce film interesant poate fi existența dacă ea este plămădită din încercări aspre și din năzuințe de eli-

berare, dacă tragi din experienţa proprie învăţămintele greşelilor pe care le-ai făptuit cu sau fără voinţă...

Te-ai hotărît să 'ncepi să depeni amintirile...

Dar nu e prea devreme? Pot să întruchipeze ele un bagaj cât de cât vrednic de luat în seamă prin conţinutul şi tâlcul lor? Nu este cumva fapta la care porneşti, un semn de îngâmfare? Şi nu este, cu deosebire, ea, dovada rămânerii în loc, cu alte cuvinte a încremenirii şi a îmbătrânirii?

Cu mijloacele meşteşugului ai fi putut să faci treaba aceasta, plăsmuind un alt ins şi punându-i în spate bocceaua întâmplărilor care au alcătuit viaţa ta. Ar fi fost un simplu artificiu şi o evadare din sinceritate, care ar fi dus la escamotări de adevăruri. O ficţiune literară care s'ar fi adăugat altor ficţiuni, mai mult sau mai puţin izbutite, ale tale, şi un document mai puţin.

Sub semnul marelui noroc de a trăi acum ceasul descătuşării de sub umilinţă, sărăcie şi jaf a unei bune părţi din omenire, ai venit tu pe lume. Au visat, au luptat şi-au căzut, în juru-ţi şi mai departe, pentru cauza tuturora, generaţii după generaţii de voitori ai binelui obştesc. Purtau un steag în mâini şi steagul le-a fost smuls şi călcat în picioare. Purtau în ochi viziunea desfăşurării lui biruitoare de-a-lungul şi de-a-latul pământului, şi ochii s'au închis cu mâhnire şi cu mare părere de rău. „Tovarăşi, înainte!" a fost îndemnul rostit de ei cu buze arse de febră, sau bănuit în privirile peste care coborau pleoape palide. „Tovarăşi, înainte!" Şi iată, tu şi-ai tăi, aveţi fericirea de-a fi străbătut drumul care n'a mai fost îngăduit înaintaşilor, şi de a trăi sărbătoarea marilor împliniri.

O viaţă nouă, o lume nouă...

Tu vii din lumea strâmbă şi din viaţa posomorită a asupririi şi a asupriţilor.

Aveai paisprezece ani când, într'un crâmpei de gazetă, ai citit că la Clubul muncitorilor au dat poliţiştii năvală şi i-au scos, cu paturi de puşcă, pe oameni în stradă, unde alţi poliţişti îi aşteptau, luându-i în primire cu pumni şi cu bastoane de cauciuc. Mare lucru n'ai înţeles şi mult nu te-ai oprit asupra întâmplării. Peste vre-o două zile treceau prin mahalaua ta doi oameni tineri, legaţi unul de altul, cu un jandarm în faţă şi cu altul la spate. Jandarmii aveau puşca în mână şi în vârful puştilor, baioneta. Erai cu alţi copii.

Mai văzuserăţi voi, în mahala, oameni legaţi cu mâinile la spate, cu sergenţi de stradă sau jandarmi după ei. Erau dezertori, bătăuşi sau hoţi. Unul, frumos şi voinic, cu ibovnice în fiecare stradă, făcea armată de vreo şapte ani şi n'o mai mântuia. El nu putea să se împace cu viaţa de cazarmă. Fugea, stătea ascuns prin poduri, prin beciuri, pe maidane, dar după câteva săptămâni era prins. Il snopeau soldaţii dela comenduire, îl legau fedeleş şi umblau cu el, trântindu-i din când în când un pumn sau un pat de armă în coaste. Plăteau pentru loviturile pe care le căpătaseră în bătălia cu dezertorul. El primea izbiturile cu-o icnire înnăbuşită, aruncând călăilor priviri pline de ură. Femeile

plângeau pe la porţi, iar câte o ibovnică îl însoţea pe delături, îi spunea vorbe de mângâiere şi-i împroşca pe asupritori cu vorbe grele. Ţâşnea de după un gard o huiduire:

— Mama voastră, hingherilor!

In solidarizarea mahalalei era cuprinsă şi soarta bătăuşilor. La cârciumă, petrecerea ţinea de-aseară. Lăutarii au cântat toată noaptea. Dar Gogu tipograful a cerut spre ziuă ţiganilor să zică o sârbă, ca să joace în bătătură. N'a fost de aceeaşi părere Nae geambaşul care cerea, la beţie, să audă numai cântece triste, înduioşat de-o veche amintire de iubire fără noroc. Din această nepotrivire s'a iscat gâlceava. Taberele s'au împărţit, pumnii au căzut ca nişte ciocane, cârciumarul şi lăutarii şi-au primit porţia dintr'o parte şi din cealaltă. A zornăit un geam, au sburat câteva clondire de pe tejghea. S'a trezit strada. Un ţignal. Au venit în pas alergător câţiva sergenţi de stradă. Bătăuşii au fost scoşi în ghionturi din prăvălie. Gogu avea falca însângerată, dar ţinea de păr pe un alt tovarăş de beţie pe care îl confunda cu geambaşul şi care căuta să-l convingă, repezindu-i pumni în faţă: „Măi Gogule, măi, nu sunt eu Nae!". Când însă gardienii au vrut să-i târască pe bătăuşi la secţie, s'au amestecat vecinii abia treziţi din somn: „Dece să-i duceţi la arest, fraţilor? Ce au furat?"

Morala mahalalei era fără cruţare, însă, aplicată la cei care furau. A fost ruptă o prăjină pe spinarea lui Ţabalac, prins la un coteţ cu găini. Pe urmă, cu un alai de lume adunată de pe trei străzi, bătut de

bărbaţi şi scuipat de femei, hoţul a fost dus la secţie, pentru ca de aci comisarul să-l trimită cu birja la spital, fiindcă Ţabalac, oftícos, scuipa sânge.

Cei doi nu erau din mahalaua ta. Călcau fără împleticirea bătăuşilor, fără privirea sumbră sau piezişă a dezertorilor şi a răufăcătorilor.

— Mamă, ce-or fi făcut?

Mama se uita din poartă, după ei. Vorbeau între dânşii. Zâmbeau, cu fruntea sus. Au aruncat o glumă, cu capul întors spre jandarmul din spate. Cel din faţă şi-a sucit gâtul să audă şi el ce-au spus.

Lămurirea a dat-o un vecin, care s'a luat un moment după grup:

— Sindicalişti. Din ăia dela Club. Chestia cu poliţia dela Biserica Albă.

A adus un spor de lămurire Coana Leanca, văduva perceptorului:

— Ăştia sunt anarhişti. Nu cred în Dumnezeu.

Ai înţeles ceva, dar nu ce trebuia. Dece, însă, mama şi dece vecinii n'au împărtăşit credinţa şi spaima Coanei Leanca în legătură cu făpturile curioase care străbătuseră străzile mahalalei între doi jandarmi? Ea şi ei au tăcut, privind peste capul bătrânei care căutase să-i convingă, însoţindu-şi spusele cu'n semn al crucii şi cu un scuipat închipuit ca de „ducă-se pe pustii". Şi dece, după aproape patruzeci de ani, întâmplarea stărueşte vie în faţa ochilor amintirii, parcă ar fi prezentă?

De-a-lungul vremurilor, în lumea în care mai târziu ai intrat, căutai să identifici, printre miile şi miile

de figuri felurite, în lumina săracă a sălilor de club, în cortegiile de pe străzi şi în întrunirile uriaşe cu freamăt de talazuri umane, pe muncitorii „tăi".

Dai dovadă că eşti cinstit cu tine şi că în suflet cultivi floarea recunoştinţei, mulţumind vieţii că s'a angajat dascăl fără plată al creşterii şi-al desvoltării tale. A fost uneori aspră şi de multe ori n'ai vrut s'o înţelegi. I-ai nutrit gânduri potrivnice. „Eşti nedreaptă", — i-ai spus. „Eşti crudă. Mumă cu unii, ciumă cu cei mai mulţi". Potrivit mijloacelor pe care le dobândeai, luai faţă de ea atitudini de arţag, de descurajare, de răsvrătire. Il aruncai o tiflă şi-o palmă în obraz. Viaţa nu lua în seamă purtările proaste ale celui pe care îl ducea pe drumurile ce sângerau câteodată sufletul şi picioarele. Dar acestea erau drumurile experienţelor care întăresc voinţa şi sporesc cunoştinţele şi duc spre marile bucurii ale înfrăţirii cu oamenii şi spre o mai bună aşezare a lumii.

Te-a pus viaţa în împrejurări hărăzite de ea numai celor pe care îi socotea vrednici să treacă examenul încercărilor grele. Uneori l-ai trecut. Alteori ai căzut. Ai săvârşit greşeli. Ai mers pe drumuri strâmbe. Ai avut şovăieli. Nu închide ochii în faţa acestui peisaj slut, — era îndemnul ei. Descoperă-i linia şi accentul care se tăinuesc altor priviri. Mai departe! Mai sus! Iată alte desfăşurări, — acestea scăldate în lumini. Sunt ale tale, fiindcă n'ai trecut înainte cu ochii închişi pe lângă tablourile slute şi întunecoase. Opreşte-te aci. Bea şi din apa aceasta sălcie, hrăneşte-te şi cu bucata de pâine, puţină, uscată şi amară. S'ar fi putut să n'o ai nici pe aceasta. Fiecare clipă să te găsească pregătit pentru luptă. Nu te da înlături din faţa trudei şi a primejdiei. Recunoaşte-ţi păcatele. Mai departe! Mai sus! Vezi că am străbătut o parte din drum? Şi vezi că atâta cât ai înfăptuit, te îndatorează să'nfăptueşti mai mult?

Mulţumeşte-i vieţii şi mergi împreună cu ea, neostenit, acum când ai văzut că-ţi este dascăl bun. Şi împreună cu ea, fii a-lor tăi îndemn de luptă zămislitoare de alte fapte drepte care clădesc întocmirea largă, înaltă, luminoasă, a lumii.

Mahalaua și-a schimbat de multă vreme sufletul și obrazul. Când ai trecut, după vreo douăzeci de ani, prin ea, erai gata, gata să nu o mai cunoști. Purta guler scrobit și căpătase pântec. Se îmburghezise. In locul caselor mărunte, unele cu prispă și pridvor ca la țară și în locul maidanelor, clădiri parvenite, cu două, trei etaje. Străzile, cu asfalt. Trandafiri cățărători pe garduri și pe ziduri. O parte din lumea ta săracă murise, alta fusese evacuată de către nevăzuții paznici ai orânduirii sociale, spre mai îndepărtatele margini ale orașului, spre Tei și spre Floreasca, împingându-i, la rândul ei, pe și mai nevoiașii din aceste locuri spre Colentina și spre Fundeni.

A trecut pe lângă tine, pe trotuar, o guvernantă c'un cărucior, și in cărucior un copil. Pruncul gângurea pe pernele moi, albe. Cânta, cățărată pe fereastră, o subretă cu bonețică. Printr'o altă fereastră se împrăștia afară o muzică sincopată de radio. Și au mai răzbit, dintr'altă casă, notele prelungi, triste, ale unor clape de pian. Un automobil stătea în dreptul unei porți. A ieșit o doamnă blondă, tânără, s'a urcat la volan, și'n clipa următoare mașina s'a desprins, lină, din amorțirea ei.

Nimic, nimic din ce a fost cândva. Ba nu. La răspântia aceasta stărue încă umbrarul și cârciuma lui Tache. El a murit demult și i-a luat locul un băiat al lui, invalid din celălalt război. S'a înălțat strada, ori s'a ghemuit în pământ, prăvălia? Amintirea o păstra arătoasă, înaltă. E chircită acum ca o bătrână, și parcă știrbă, și parcă strâmbată de dureri reumatice. Șoferii din stația de-alături îi prelungesc existența, cinstindu-se dimpreună cu negustorul.

Cum de a rămas și locul viran dela ceastălaltă încrucișare, — depou, altădată, de lemne și gazdă de olteni precupeți? Erau câteva șandramale aci, închiriate negustorilor ambulanți, iar seara încingeau oltenii un foc mare, își fierbeau ciorba și mămăliga și se ospătau în jurul unor mese scunde, rotunde. Apoi, îndemnați de fluerul unuia dintre ei, bătătoreau pământul în chindii. Viața lor iți plăcea. Ai fi vrut să fii și tu ca ei. Să porți trufandale în coșuri, să salți voinicește cobilița pe umeri, să chiuești pe străzi în fapt de dimineață, tocmindu-te cu gospodinele pentru o legătură de pătrunjel, să te înfășori cu brâu roșu și să porți, înfiptă în brâu, punga doldora de gologani de-aramă. Ii însoțeai cu gândul prin locurile lor depărtate din Gorj sau Mehedinți, de unde veneau, primăvara, odată cu rândunelele și berzele și spre care plecau, toamna, dimpreună cu ele. Făceai zâmbre, seara, cu alți copii, văzându-i cum rup din mămăliga cât o roată de car și cum își umplu străchinile de lut, smălțuite, cu ciorbă de fasole. Duceau, ți se părea, o viață fericită. Erau cu adevărat veseli. Cântau, prinși în horă, cântece de-ale lor :

Au plecat oltenii la coasă
Iha-iha-iha-ha,
Şi-au rămas oltencile
Ca să-şi bea zuvelcile,
Iha-iha-iha-ha.

După ce osteneau, se aşezau în jurul focului şi-şi spuneau întâmplări de prin locurile lor, — iar voi, cuibăriţi printre ei, trăgeaţi cu urechile la cele ce vorbeau, până când mamele vă strigau din stradă să veniţi la culcare.

Pe strada aceasta, ai venit tu pe lume şi pe strada de-alături s'a desfăşurat copilăria ta. E tramvai electric pe prima stradă. Era tramvai cu cai în anii copilăriei tale. Cele dintâi isprăvi ale vremilor cu picioare desculţe sunt în legătură cu vagonul de care te-agăţai. „Daţi-vă jos, dracilor!" vi se striga de pe marginea drumului. „Avem atârnament!" răspundeaţi, trăgând cu coada ochiului la încasator să nu vă smulgă şapca de pe cap, şi la vizitiu să nu vă altoiască cu biciul mai lung decât vagonul. Linia se întindea de-a-lungul străzii Teilor, din Ştefan cel Mare până în Colţei.

Ai făcut, odată, o escapadă. Aveai un ban de zece şi te-ai urcat şi ţi-ai plătit biletul şi te-ai aşezat pe bancă, picior peste picior. Un văr al tău s'a agăţat la spatele vagonului, ca deobicei, şi-a parcurs o bucată din drum şi apoi a fugit, căci îi svârlise încasatorul bereta în ţărână. Tu erai mândru că eşti „pasager", şi erai fericit, căci vedeai prin fereastră locuri ne-

ştiute încă de tine. Ce case mari pe strada Teilor, cu cât înaintai spre Bulevardul larg, cu lume multă şi cu trăsuri în care stau cucoane cu evantaie şi umbreluţe. Uite şi o statue: este a lui Rosetti. Priveai şi te încerca o umbră de nelinişte, care se preschimba în spaimă pe măsura înaintării în ţinuturi explorate pentru întâia oară. „Hai, dă-te jos, boierule!" ţi-a spus încasatorul, după ce vagonul se golise la Colţea, iar vizitiul întorcea caii la capătul celălalt.

Era, în colţ, o simigerie cu tăvi multe la geam. Înăuntru, la mese şi în picioare, sumedenie de oameni se ospătau. Era o deosebire între plăcintăria pe care o vedeai şi aceea din mahalaua voastră, care făcea dever mai mult cu dovleac şi seminţe. Peste drum de simigerie, o clădire înaltă pe a cărei faţadă ai silabisit (aveai şase ani şi-ţi dădea mama lecţii de abecedar acasă): Creditul Urban. Pe partea ceastălaltă, Spitalul cu bolnavi în halate rupte, prin curte şi la garduri.

Un sloi de ghiaţă a lunecat parcă de-a-lungul spinării tale şi ţi-ai simţit picioarele tăiate; cum te întorci acasă? Erai desculţ, în pantalonaşi cu petec la spate, cu cozondraci, fără bluză, cu capul gol. Ţi se părea că lumea care trecea avea ochii pe tine şi că, mai cu seamă, sergentul care, cu un băţ în mână, îndruma trăsurile, te privea chiorîş. Ba, într'un rând, a scos carnetul şi plaivazul din buzunar şi, privindu-te, a scris ceva. Hait, te-a trecut în carnet, măcar că nu ştia cum te chiamă! Te-ai mai sgâit odată în plăcintăria cu tăvi rumene şi cu muşterii mulţi, dar pofta de-a te înfrupta din plăcintă ţi se dusese, deşi la început gândiseşi că n'ar fi peste putinţă să-ţi

facă semn vreun domn sau vreo cucoană dinăuntru, să intri și să-ți dea și ție o bucată. Venise alt tramvai; întorcea caii ca s'o ia înapoi. Dacă te-ai agăța cu „atârnament" la spatele lui și te-ai face mic și-ai ajunge astfel înapoi, în mahalaua ta, nevăzut de încasator și vizitiu? Hm, dar aci e lume multă și e mai cu seamă sergentul acela care nu-și mai ia ochii dela tine, și care parcă a dat din cap amenințător, ca și cum ghicise ce plănuești.

Te-ai proptit, un moment, ca un cocoșel pe piciorușe, vrând să-ți faci curaj, ai vârît mâinile în buzunare după ce ți-ai sumes pe umeri cozondracii care tot voiau să cadă, și ți-ai țuguiat buzele, chipurile ca pentru a fluiera. Dar, după ce vagonul a pornit și s'a pierdut pe linia șerpuitoare a străzii Sfinților, bulgărele de ghiață de pe spate a lunecat mai rece. Te va apuca noaptea pe străzi, aici, departe de casa ta și ai să rătăcești și-o să te muște poate vre-un câine, sau sergentul ăsta va lăsa trăsurile să circule fără comanda lui și te va înhăța ca pe o haimana și te va duce la secție. Tot mai inspăimântat, ai făcut cale 'ntoarsă pe lângă linia de tramvai. Timpul stătea în loc, și distanța nu se mai micșora. Smiorcăia nasul tău și-ți smiorcăiau și ochii, și scoteai, când o mână, când alta din buzunar, ca să te ștergi, când la nas, când la ochi. Te necăjeau mereu și cozondracii care lunecau de pe umeri.

Călcând pe bordura trotuarului ca să nu-ți depărtezi privirile de șină și s'o pierzi, te-ai împiedicat și-ai căzut și ți-ai jupuit genunchii. Dar nu ai plâns ca să nu atragi luarea-aminte a cuiva și să te întrebe: „Ce cauți, diavole, tocmai din mahalaua ta, aici?" Și nici durere nu ai simțit fiindcă frica o amorțise.

Te-au trecut, în Bulevard, alți fiori. Fiorii au coborît în stomac, și o altă spaimă a pus stăpânire pe tine. Dacă... Ei, da! Și aici e lumină și lume multă, și nu sunt maidane cu bălării să nu te vadă nimeni. Ai spus „Tatăl nostru" în gând și, cu vârful limbii, ai făcut în gură semnul crucii.

Uite statuia cu omul bărbos care moțăie în scaunul de piatră, în grădiniță. Insă uite că aici sunt și alte linii de tramvai și nu mai stii care este linia tramvaiului tău. Și Bulevardul este larg, și trec trăsuri și cupeuri în sus și în jos. Și forfotește lumea. Aici ți s'a înfundat. Cum să străbați Bulevardul, uitându-te să nu pierzi linia ta de tramvai, și să nu te calce, totuși, vreo trăsură? Zdup, acum și tramvaiul electric pe care-l vezi pentru întâia oară și care te face să te gândești la balaurul din poveste, căci merge fără cai și huruie și te amețește, gonind.

— Ce cauți aici, drace?

E nenea Mitică, un prieten al tatălui tău. E dulgher și vine dela lucru cu ferăstrăul pe umăr, cu o rândea și o teslă în mână. Se uită la tine, mirat, și suflă fumul țigării în nasul tău și te ciupește de un sfârc de ureche. S'a topit sloiul din spinare și nu mai lunecă în stomac fiorii aceia care te făceau să strângi din dinți și să simți nădușeala pe frunte. Ai îndrugat ceva și te-ai spânzurat de mâna lui și ai străbătut cu el ,printre oameni și trăsuri, Bulevardul, și-ai pornit pe strada Teilor și-ți sporovăia gura și purtai lui nenea Mitică, o recunoștință care te-a îndatorat să-i ceri să duci tu rândeaua și tesla din mâna lui.

Trecea, în hurducături, ca o corabie sau ca o cămilă, stârnind pulberea şoselei şi învăluit el însuşi în ea, tramcarul lui Toma Blându, ducând lumea la Moşi. Era plin, primăvara, de bărbaţi, de femei şi copii care, la înapoiere, spărgeau aerul cu sgomotul trompetelor de carton şi al huruitoarelor de lemn. Erau veseli cu toţii şi purtau, pe cap, fesuri de foiţă şi ţineau de sfoară baloane de culori felurite. Râdeau şi cântau şi strigau în acelaş timp. Petrecuseră toată ziua în Târgul Moşilor, mâncând de-a-valma turtă dulce şi mititei şi bând, fără alegere, limonadă, ţuică şi bere caldă. Se däduseră în dulap şi cu barca, intraseră prin panorame, văzând acolo lucruri nemaivăzute, se fotografiaseră à-la minut în poziţii solemne, trăseseră la roată să-şi încerce norocul.

Mergeai şi tu, cu ai tăi, odată sau de două ori pe an, acolo. Mai des nu se putea, căci era cheltuială. Tata vă purta de grijă să nu vă pierdeţi unul de altul. De cele mai multe ori un copil trebuia dus în braţe. Il ducea tata. In barcă n'aveaţi voie. Numai în căluşei, — iar mama într'o parte şi tata în cealaltă vă urmăreau din ochi să nu cădeţi. Intraţi numai voi, copiii, la panorama cu Fata Aerului. Părinţii vă aşteptau afară, spunând că ei au mai văzut,

dar în realitate vrând să facă economie. Voiaţi să vă fotografiaţi, însă vi se spunea că plăcerea vi se va face data viitoare. Nu vă era sete, la drept vorbind, dar vă plăcea limonada portocalie, turnată dintr'o sticlă găurită la fund, care la rându-i era băgată într'o doniţă albă. Nu trebuia să beţi fiecare câte un pahar, — să nu vă doară burta. Aceeaşi socoteală a banilor puţini. Dar, deşi pe sponci, vă împărtăşeaţi din toate bunătăţile şi din toate plăcerile. Vi se cumpărau şi seminţe şi turtă dulce dela lipovenii cu ochi albaştri, cu bărbi galbene, lungi, cu cămăşi roşii încheiate într'o parte şi încinse cu o curea. Dar vă strângeau ghetele noi, vă rodea una la un călcâi si vă dureau picioarele. Era pe înserate. Mergem acasă? Nu încă. Mergem la cumătrul Grigore care ţine restaurant în Moşi, sub un umbrar din pânză de cort, cu bănci şi mese din lemn nelustruit, cu mititei cumpliţi şi cu ţuică servită în căni de pământ. Un taraf de lăutari în costume ţărăneşti cântă din nai, din ţambal şi din fluier. E şi o cântăreaţă oacheşă, trupeşă, deasemeni în costum naţional, care dă ochii peste cap şi capul peste spate:

Iubeşte-mă, Veto dragă,
Pân'ce mi-e cămaşa neagră...

Cumătrul vă primeşte, năduşit, cu mânecile cămăşii suflecate, cu ochii rând pe rând la grătarul pe care sfârâie mititeii şi la muşteriii care nu trebue să aştepte şi nici să plece fără a plăti. „Vine, vine, vă rog!" „Hei, domnu', gologanii!" V'a făcut loc la col-

ţul unei mese lungi şi vi s'au adus, pe talere de lemn, mititei cu o solniţă în care este sare şi boia roşie şi-un ardei verde. Vi s'a adus pâine multă şi-o ulcică de pământ cu ţuică. Vouă, copiilor, vi se dă câte un mititel, din care muşcaţi cu economie, să ţină cât mai mult, şi înfulecaţi miezul de pâine alb, moale, care scârţâe între dinţi din pricina prafului aşternut peste marfa neacoperită. Sorbiţi din ceştile părinţilor puţină ţuică şi gura vi se face pungă şi strănutaţi. Pe urmă, vi se cumpără floricele şi ronţăiţi, mândri că vă aflaţi la restaurant, muşterii ai cumătrului. Tata goleşte câteva ceşti, apoi fumează, în vreme ce mama se serveşte, mâncând, de o singură mână, fiindcă ţine în poală pe fratele mai mic care a adormit.

S'a lăsat noaptea. S'au aprins lumini electrice, albastre, roşii, albe, la circ, la panorame şi berării. Aci, la berării, e lume mai cu stare, se bea halbe cu bere şi femei în şalvari cântă şi dansează turceşte, pe o estradă. Sub umbrarul cumătrului sunt lămpi cu gaz şi lumina e chioară. Iţi făgădueşti că, atunci când ai să fii mare, vei merge la berărie şi vei bea bere şi vei privi, stând la masă, turcoaicele care bat din tobe mici, şi-şi pocnesc degetele şi cântă melodii tărăgănate şi se încolăcesc în unduiri de şarpe.

Ai avut şi alte idealuri. Au sporit cerinţele tale pe măsură ce ai crescut. Acasă eraţi mulţi. Niciodată n'ai putut să răspunzi, repede, fără să numeri pe degete, câţi fraţi şi surori ai. Murea unul, venea altul pe lume. Aveaţi două odăi şi'n ele două paturi. Tata

dormea cu băieţii, mama cu fetele. Cei mai mari la picioare, cei mici la perete, la spatele părinţilor. Totdeauna era unul în leagăn, în dreptul patului mamei, şi mama dormea pe apucate, mişcând leagănul ori de câte ori cel mic se trezea.

Vara era bine. Te culcai cu tata pe prispă sau sub nucul din bătătură. Alături de voi, se lungea câinele. Salteaua era parcă mai moale. Trăgeai până peste bărbie, pătura. Ţi se părea că eşti egal cu tata şi superior fraţilor şi surorilor. Tu dormeai sub cerul albastru, luminat de stele, şi nu-ţi era frică nici de lilieci, nici de hoţi. Trăgeai în piept aerul nopţii şi te credeai la ţară, departe, prin locurile oltenilor dela depoul cu lemne din colţul străzii.

— Dormi, tată, dormi! te îndemna părintele după ce dăduse o raită la coteţul cu porumbei şi la cel cu găini.

Spuneai că dormi, dar stăteai cu mâinile sub cap şi cu ochii deschişi. A căzut o stea. Acolo a murit un om. Fiecare om este cu steaua lui. Care o fi a ta? Trece pe drum un bărbat, cântând:

Cuculeţ cu pana sură...

Ţignalul gardianului de noapte se aude pe strada cealaltă. Cum poate el să stea noaptea întreagă, fără să doarmă? Nu i se face somn? Şi nu-i e frică, singur, după ce toată lumea a adormit?

— Hai dormi, băiete, dormi!

Nu-l vezi pe tatăl tău, dar îl simţi. Fumează culcat. Tuşeşte. A oftat. Il simţi pe câine că a ridicat

capul. Nu-i nimeni. Nu-i nimic. Se încolăceşte din nou şi adoarme şi el. Ţi se îngreuiază şi ţie pleoapele. A tras tatăl tău, mai sus, pătura peste tine. A petrecut-o pe după corpul tău.

Când se luminează de ziuă, te simţi ridicat în pătură şi dus în casă. Este încă o bucurie a ta. Afară se lăsase răcoarea dimineţii. In odaie, în pat, e cald. E bine şi aici. Şi adormi înc'odată. Când te trezeşti, tata este plecat de mult la lucru şi mama fierbe ceaiul.

Ceaiul era negru fiindcă mama îl fierbea în cratiţă, dimpreună cu apa. N'avea strecurătoare să opărească firele deasupra paharului, astfel ca lichidul să iasă gălbui, limpede, nu ca păcura. Băuseşi ceai la naşa, cu scorţişoară, cu unt şi cozonac şi lămâie. Văzuseşi, prin gard, la domnul Arghiropol, vecinul vostru, cum li se servea, în chioşcul cu iederă, copiilor, uneori ceaiul şi de cele mai multe ori cafeaua cu lapte. Voi beaţi ceaiul în căni, unele fără toartă şi mai toate plesnite, fără lămâie, fără scorţişoară şi, se înţelege, fără untul întins pe feliile albe de franzelă cu lapte. Rupeaţi bucăţi mici de pâine uscată şi le băgaţi în cană şi făceaţi un fel de papară. Visai să ajungi mare, să câştigi bani, să-i dai mamei şi mama să vă cumpere unt şi să vă servească ceaiul în curte, la o masă cu'nvelitoare albă, cu tot dichisul: zaharniţă cu cleşte de argint, şerveţele de hârtie să vă ştergeţi la gură, felii subţiri de franzelă, ca alături, la domnul Arghiropol.

Eraţi mulţi în casă şi totul se drămuia cu economie. Ai râvnit multă vreme să poţi mânca un pepene mare, întreg, cu tot miezul, miez care, până una alta, vi se împărţea în bucăţi, ca anafura, să ajungă la toţi.

Vă lua tata, de Paşte, ghete din târg, de gata, iar mama cumpăra din Obor pânză colorată din care confecţiona hăinuţe pentru băieţi şi rochiţe pentru surori. Ghetele vă strângeau uneori, iar îmbrăcămintea era totdeauna mai largă decât măsura trupului. Pentru încălţăminte, o mângâiere: se lasă cu timpul. Pentru îmbrăcăminte, o socoteală: veţi creşte şi atunci va veni tocmai bine. Când vă găteaţi de sărbători şi ieşeaţi în stradă cu câte un ou roşu pentru dulap, vedeaţi că şi verii voştri şchiopătează la fel în încălţămintea ca fierul, că nădragii băieţilor şi rochiţele fetelor sunt la fel, lungi şi largi. Nu tot astfel se înfăţişau copiii domnului inspector dela Poştă, Arghiropol, în hăinuţe de catifea turnate parcă pe măsura lor, cu pantofi de lac, iar fetele cu rochii până la genunchi şi înguste, şi nu lungi până la glesne ca ale verişoarelor şi surorilor. Aveau şi ei în mână câte un ou, dar nu de găină, ci de ciocolată, şi, fireşte, nu pentru dulap. Ei mergeau în ziua întâi de Paşte la teatru şi se plimbau pe urmă în Cişmigiu cu barca.

Vă măsuraţi din ochi şi vă dădeaţi seama că ei se uită la voi de sus şi cu fereală. Intâlnirea nu ţinea mult. Din curte se auzea un glas, al mamei sau al bunicii lor:

— Titi, Lelioara, Nicuşor, Olguţa, nu staţi în stradă!

Nu stați, adică, în stradă cu copiii săraci, rău crescuți, care ar putea să vă murdărească rochițele și hăinuțele, și să vă fure oul de ciocolată. Voi, însă, nu le mânjeați găteala. Atât numai că Mielu, vărul tău, punea o piedică lui Titi, când acesta intra pe poartă, iar Lina, sora ta, dădea peste mână Olguței și-i trântea oul de ciocolată.

Aveai vreo șapte ani când a murit bunicul dinspre mama. Era dulgher. Păstrezi imaginea unui bătrân spânatec, blond, sgârcit la vorbă, respectat de bunica și temut de copiii lui, două fete și un băiat. După neam, era sârb. Sănătatea i se sdruncinase cu vreo douăzeci de ani în urmă când, ducându-se la alegeri, a fost snopit de bătăușii electorali. Vota cu Fleva și-l încolțiseră oamenii lui Iancu Brătescu, zis Decalitru. S'a ales cu vreo trei coaste rupte, a zăcut vreo jumătate de an, a scuipat sânge. De atunci nu mai era omul care fusese.

Când voi, nepoții, vă duceați la bunici, mama mare vă punea în mână o bucată de pâine și vă gonea repede pe la casele voastre. Dacă se întâmpla să fie bunicul, el vă urca în pat, vă mângâia, stătea cu voi de vorbă și vă oprea la masă. Mâncați la o masă scundă, cu trei picioare, pe scaune mici. Bunicul tăia pâinea rotundă, mare, de-o dublă, după ce, cu cuțitul, făcuse semnul crucii pe ea. Străchinile și lingurile erau cu motive rusești, cumpărate parcă atunci, deși făceau parte din zestrea mamei-mari. Nu se vorbea în timp ce se mânca. Nu da voie bunicul care socotea că a vorbi la masă e un păcat. Și tot un păcat e să lași să cadă pe jos fărămiturile. Res-

pectul pentru pâinea care nu trebue risipită, fiindcă se câştigă cu trudă şi fiindcă e multă lume care îi duce lipsa, îl avea şi tata, fără să fie religios.

Gândul la bunici e legat de curăţenia mare din casa lor, de ştergarele albe care împodobeau icoanele şi de candela totdeauna aprinsă. Mai e legat de fata lor mai mică, mătuşa ta, slabă la minte, şi pe care bunicul o cuprindea uneori într'o privire caldă, însoţită de un oftat. „Vai de capul tău, îi spunea după vre-o vorbă sau faptă necugetată a ei, ce-ai să te faci tu când n'am să mai fiu eu?"

Dar, cu deosebire, nu uiţi cufărul cu cărţi şi almanahuri cu litere cirilice, al bunicului. Pe Anton Pann l-ai slovenit, la şase ani, sub ochii tatei mari. Şi ai râs cu Ţiganiada, urmărind degetul bunicului pe rândurile foilor scorojite şi hohotind mai tare când pricepeai, la răstimpuri, tâlcul comicei epopei.

Bunica era măruntă la trup, harnică, dar certăreaţă. Era înrăită de muncă şi necazuri. Nu e uşor să creşti şapte copii şi să îngropi vre-o cinci. Nu e uşor să faci nevoilor când meşteşugul bărbatului încremeneşte iarna şi când încercarea de-a rupe cu sărăcia dă totdeauna greş. Auziseşi că, într'o vreme, demult, bunicul ţinuse han şi cârciumă la capătul străzii Teilor, când pe acolo nu fusese tăiată şoseaua Ştefan cel Mare, ci se întindea o pădure. A pierdut. Dădea oamenilor pe datorie, şi oamenii nu-i mai plăteau, nevrând sau neputând să fie cu obraz. L-au călcat într'o noapte hoţii şi erau să-l taie. S'a apucat din nou de meşteşug. Meşter bun, dar dulgherii şi zidarii şi vopsitorii şi tinichigii nu lucrează de-

cât o parte din an. Când se lasă îngheţul, casele în construcţie sunt bătute în scânduri până în primăvară. Ce fac oamenii, din toamnă până după Paşte? Stau pe lângă cocioaba lor, se îndatorează la cârciumar şi la antreprenor, oftează cu năduf şi, din când în când, se îmbată. Atunci vin acasă supăraţi, iar dacă nevasta îi ceartă, pun mâna în părul ei şi-o târăsc prin odaie, în plânsetul şi în ţipetele copiilor.

Găseai ceva mai multă bunăstare în casa bunicilor, fiindcă mama-mare era spălătoreasă la câteva familii şi totodată negustoreasă de prescuri şi de lumânări la biserică. Cum putea ea să deretice în casă şi să spele rufe la câteva cucoane, iar Dumineca şi în celelalte zile de sărbători să stea în tinda bisericii cu micul ei negoţ, a fost mai târziu o taină pentru tine. Iar când ai priceput că făptura firavă la trup ducea tot acest greu al vieţii, pentru a putea să vină în ajutorul bărbatului şubred, pentru a da hrană copiilor până ce aceştia îşi încropeau mai târziu gospodăria lor, te-ai luminat dece ea se aprindea lesne şi dece nu mai putea suferi, în preajmă-i, neastâmpărul nepoţilor.

Pe mama tatei, abia şi-o mai amintea tatăl tău. Murise când el era copil. Bunicul dinspre tata ţi se arată însă dinaintea ochilor ca în vis. Ori e, poate, o părere a ta şi-i păstrezi imaginea din spusele de mai târziu ale părinţilor. Când a murit, tu aveai trei sau patru ani, şi el optzeci. Venise de prin Ardeal cu-ai lui, care erau ciobani. A fost şi el cioban în copilărie şi s'a apucat apoi de meşteşug. A fost zidar.

Şi zidari au fost fraţii lui, cumnaţii, verii, feciorii şi-o parte din nepoţi. Neamul se întindea în vre-o trei mahalale, ale căror case şi sobe le-au zidit ei. Au ridicat şi case în mijlocul târgului şi deasemeni conace la ţară, în judeţele de prin împrejurimi.

Bunicul dinspre partea tatei se purta după moda veche, cu tichie brodată pe cap, cu brâu şi anteriu. Muncea mult şi bea aprig. Era aspru. Băieţii şi fetele lui, cu rost la casa lor, şi cu copii, îi sărutau mâna şi îi ascultau cu capul în piept, mustrările. Dacă, beat fiind, i se întâmpla să scape şi vre-o palmă pe obrazul lor, o primeau. Atât numai că, odată, când s'a răstit la mama ta şi a ridicat mâna, tata i-a spus: „De ea să nu te-atingi. Nu este fata ta". L-a luat apoi de umeri şi l-a îmbrâncit pe poartă.

Se pare că bunicul a închis ochii fără să-i ierte părintelui tău cutezanţa aceasta. Dar dădea târcoale casei, din când în când, iar după ce-şi făcea curaj cu-o cinzeacă de ţuică, te lua in braţe, şi intra din nou în cârciuma de peste drum. Acolo îţi dădea cofeturi, te juca pe genunchi, mai bea o stacană şi-şi înjura feciorul care a îndrăznit să ridice mâna la el. Se ştergea la ochi cu o basma popească, te legăna din nou, te îndopa iarăşi cu dulciuri, trecea strada şi te lăsa în poartă. Mama, de după geam, aştepta să se depărteze bunicul, ieşea din casă şi te băga în curte. Când îl vedea pe bunic în celelalte zile în pragul cârciumii, avea grijă să te scoată la poartă ca din întâmplare, pentru ca bătrânul să-şi poată alina astfel dorul după nepot.

Nu mai aveaţi de mult dreptul să vă numiţi copii, când tuşa Lica, sora mai mare a tatei, venind la voi acasă, continua să v'aducă stafide şi covrigi. Scotea fermecatele daruri dintr'un buzunar pe care-l bănuiaţi fără fund, căci băga mâna până la cot în el şi scotea cornete şi covrigi şi îi mai rămâneau pentru alţi veri ai tăi.

Tuşa Lica stătea la Capul Podului de unde venea de două-trei ori pe lună, cale lungă, pe jos, să-şi mai spună amarul. Era voinică şi bună şi cu glasul totdeauna în lacrimi. Avea un bărbat beţiv, rău şi sgârcit, care nu voia să ştie de nevoile casei. O bătea pe ea şi îşi gonea copiii. Cât ţinea iarna, stătea ca huhurezul în pat, cu plapoma peste cap, cu clondirul de rachiu lângă el. Sub pernă avea un portofel doldora de bani, din care nu cheltuia decât pentru rachiu. „Bani, hai? Fir'aţi ai dracului! La muncă!" Gemea când i se spunea că nu-i nimic în casă. „Eu sunt bolnav. Fiecare, pentru el. Să crăpi tu şi să crape copiii tăi! Nu vă dau!". Era ipohondru şi cam nebun. Tuşa Lica a fost cal de saca şi tobă de bătăi. Era spălătoreasă şi ea. Te 'ntrebai cum se mai ţine dreaptă, când ştiai că zăboveşte aproape toată ziua plecată peste albie. Şi te mai întrebai cum de găseşte într'însa atâta putere de viaţă şi cum de-i este sufletul bun ca o pâine caldă, când auziseşi dela părinţi că atâtea necazuri au încercat-o.

Nu se mai despărţea de tulpanul negru şi de rochiile negre, fiindcă era mereu în doliu după câte un copil. Ingropase opt. Mai avea cinci, dintre care o fată ofticoasă a închis ochii cu doi ani înainte ca

tușa Lica să treacă și ea dincolo de hotarul acestei lumi. Dar când Mitana, care tânjise cu plămânii veștejiți, până la douăzeci și cinci de ani, a murit, suferința tușei Lica a fost mai puțin grea, nu pentrucă o iubise pe fată mai puțin, dar fiindcă lacrimile ei secaseră și mintea ei slăbise. Repeta cu mândrie că Mitana era frumoasă în rochie de mireasă și-i părea bine că a putut strânge bani să-i comande muzică și car alb.

Sfâșietoare și neuitată rămăsese cea dintâi pierdere pe care o încercase în făptura primului ei fecior înjunghiat de Victor Talianu, bătăuș devenit legendar. De-o seamă cu Victor Talianu a fost și băiatul ei, flăcău frumos, cu garoafă după ureche, cuceritor de fete la completuri, stricat până 'n măduva oaselor, cu pistolul în buzunar și cuțitul în cingătoare. Pentru ea, el era odorul ei, și inima îi sângera după treizeci de ani ca și atunci când i-a fost adus pe brațe acasă, cu pieptul străpuns.

Aveați în rama oglinzii, printre alte amintiri de familie — nunți cu mirese speriate, sau botezuri cu prunci la pieptul moașelor, — o fotografie de dimensiuni mai mari, impresionantă prin macabrul și grotescul ei: băiatul tușei Lica, în sicriul încărcat cu flori, cu părinții și rudele de jur împrejur.

Tușa Lica evoca, mișcată și cu acelaș simțământ de mândrie, înmormântarea feciorului ei, dus pe brațe de prieteni, bătăuși ca și el, cu lume de prin șapte mahalale și cu două tarafuri de lăutari. La groapă, prietenii au tras cu pistoalele în aer, de s'au

speriat fetele și nevestele, în semn de jurământ că-i vor veni de hac lui Victor Talianu.

— Ce faci tu? Ce face el? Ce fac copiii?

El era fratele ei, adică tatăl tău. Dintre toate cumnatele, ținea mai mult la mama ta. Putea să-și descarce inima mai în voie și găsea, pare-se, la ea înțelegerea cea mai mare. Vorbea repede și trecea dela una la alta. Avea, pe lângă altele, necazuri și cu doi chiriași săraci lipsiți, cari nu-i plăteau chiria.

— Dece nu le spui să se mute?

— Unde să se ducă prăpădiții de ei?

Dar permanentul ei chin i-l pricinuia bărbatul colțuros și hain. Își pierdea tot mai mult mințile. A svârlit după ea cu o cană de apă. S'a zăvorit în odaia lui și a spart toate vasele. A pus mâna pe băiatul mai mare și l-a cotonogit. Acesta era cât pe-aci să-i spargă tatălui său capul cu o cărămidă.

— Mai mare rușinea de vecini...

Plângea și mărturisea o dorință pe care o repeta de patruzeci de ani: să moară tâlharul și să apuce să trăiască și ea măcar un an, singură, fără înjuraturile, fără bătăile lui. Că tot n'a avut el niciodată grijă de casă și de copii. Era încredințată că în ziua când o crăpa haiducul, va da acatist la biserică și va întinde masă cu lăutari.

Tâlharul a murit într'o noapte, cu capul sub pătură, cu clondirul de rachiu răsturnat la piciorul patului. Tușa Lica n'a dat acatist și nici petrecere cu lăutari n'a făcut. L-a plâns pe bătrân cu lacrimi fier-

binţi de n'o puteau opri nici copiii, nici rudele. Şi timp de zece ani cât i-a supravieţuit, vorbea despre el cu milă, cu părere de rău.

— Mă 'nvăţasem cu el, spunea în chip de scuză. Că, nu ştii? rău cu rău, dar mai rău fără rău.

Tata nu ştia carte. Ii făcea socotelile mama ta, atunci când el lua o lucrare pe seama lui: cât costă varul, cărămizile, nisipul, cât salahorii, ce-i mai rămâne. Ii rămânea puţin. Nu ştia cât să ceară. Şi apoi era strâmtorat, astfel că se temea să nu piardă lucrarea. Nu e nimic; va munci cu ajutoare mai puţine. Se va scula mai devreme şi va sta cu lampa mai târziu. La prânz nu va mai veni acasă. Ii va face mama o legătură cu pâine, brânză, ceapă, un castravete. Dacă nu, va cumpăra el, acolo, un pepene sau niscai prune. Va mânca mai cu nădejde, seara.

Ieşea în pagubă mai mare când lucra la alt antreprenor. Domnul Tudose, meşterul care lua câte douătrei binale deodată şi folosea uneori peste o sută de muncitori, îi trăgea pe sfoară mai pe toţi, fiindcă aproape toţi erau fără cunoştinţă de carte. Le dădea aconturi, iarna, când oamenii erau la strâmtoare şi le dădea aconturi în timpul săptămânii, în sezonul de lucru. Datoriile vechi se amestecau cu cele noi, şi oamenii luau Sâmbătă seara câţiva lei, atât cât să-şi facă nevoile până Luni sau Marţi când iarăşi luau acont.

Mama îi făcea tatei socoteala din care se vedea că domnul Tudose l-a păcălit, dar socoteala ei nu

se potrivea cu aceea din catastiful domnului Tudose.

Alt obicei — acesta nu numai al domnului Tudose, ci al tuturor antreprenorilor, învoiţi cu cârciumarii din preajma lucrărilor — era ca plata să se facă la cârciumă. Oamenii lăsau lucrul, se curăţau de var sau de talaşi, se spălau pe mâini şi se duceau la locul ştiut. Aşteptau. Meşterul întârzia. In aşteptare, oamenii se cinsteau cu o ţuică sau cu'n pahar cu vin. Luau şi o bucată de brânză. Cereau, unii, şi o friptură. Porunceau un clondir cu vin. Erau osteniţi, şi băutura se urca repede la cap sau cobora în picioare. Când meşterul venea, în sfârşit, arătându-se zorit să mântue, oamenii se simţeau mai puţin grăbiţi să plece. Şi nici gândul la numărătoarea banilor nu-l mai aveau. Atâta face, domnule Tudose? Atâta, măi! Să fii sănătos. Ai oprit şi ce trebuia să dăm negustorului? Am oprit. Uite, a făcut lista. I-am dat banii. Adevărat, jupâne? Adevărat. Atunci trage cu tibişirul peste ce-a fost şi să mai vie un rând. Bei şi dumneata cu noi, meştere? Beau, măi, dar numai un pahar, căci mă duc şi la binaua ailaltă, unde m'aşteaptă oamenii.

— Sănătate!

— Noroc!

Pe câţiva lucrători îi aşteptau nevestele la uşă. Cei cu scaun la cap se desprindeau din prăvălie şi porneau la casele lor. Alţii, mai nărăvaşi, le alungau cu înjurături. Cheful s'a 'ncins. Unii îşi numără în palmă banii cari li s'au mai cuvenit după şase zile de trudă pe schele, în arşită şi 'n ploaie. Işi aduc aminte câte găuri ar trebui să umple cu ei. Şi-i cuprinde ciuda pe viaţă, pe meşterul cârpănos, pe sărăcia lor. Ducă-se dracului toate! Sculpă peste monetele puţine de argint, de nichel, şi aramă, le bagă în buzunar şi cer să mai vie un rând. S'au ivit, uite-i, şi lăutarii, cunoştinţe vechi, unul cu cobza, celălalt cu ţambalul.

— Ziceţi, faraonilor, una!

Când tata lucra pe contul lui, mergeai cu el la lucru. A fost aceasta un fel de pedeapsă la început şi o măsură de prevedere. Mergeai cu băieţii la gârlă şi odată era să te înneci, iar a doua oară ţi-au luat grădinarii sârbi, de pe mal, hainele, fiindcă dăduseşi iama prin grădinile lor. Iţi făcuseşi o praştie, să ocheşti vrăbii, şi ai nimerit un geam la un vecin. Pe urmă te-ai jucat de-a potera şi haiducii şi era să-ţi scoată ochii un poteraş cu-o spangă. Aşa nu se mai poate. Să faci bine şi să mergi mâine cu tătăl tău, să te aibă lângă el şi să nu mai audă seara că te-ai ţinut de pozne.

Aveai în felul acesta şi leafă: cincizeci de bani pe săptămână. Şi erai acum băiat mare care lucrai. Te murdăreai într'adins pe mâini şi pe haine cu var ca să vadă băieţii, când vii seara, acasă, că ai lucrat şi tu. Iţi plăcea. Era bine. Te sculai dimineaţa, în zori, dimpreună cu tata, şi te spălai voiniceşte în curte. Apoi mâncai de-a'npicioarele, cu el, o bucată de brânză şi-o roşie cu sare. Nu era timp să fiarbă mama, ceaiul, şi dealtminteri tatei nu-i prea plăcea.

— Dormi, băiatule, dormi! Iţi spunea tata cu care te culcai alături în curte, sub ramurile nucului. Altfel n'ai să te scoli mâine devreme, şi ştii că trebue să isprăvim soba.

Il ascultai. Trebuia să isprăviţi soba dintr'o odaie ca să începeţi alta. Şi atunci, nu te mai răsuceai sub pătură, nu mai numărai stelele de pe cer şi nu te mai jucai cu dulăul de lângă tine. Câteodată, însă, te trezeai cu soarele în ochi. Era târziu. Tata plecase. Văzuse că dormi dus şi că, poate, visai în somn, şi nu te mai scula. Te supărai. Mama râdea. Te silea atunci să bei ceaiul, şi mântuiai cana, aproape opărindu-te. Fugeai acolo unde tata lucra. El te primea, zâmbind pe sub mustaţă. Şi, în vremea asta, soba se înălţase chiar fără ajutorul tău.

Tu îi dădeai tatei cărămida la mână. Putea să şi-o ia singur fără să-şi piardă vremea, însă erai convins că, fără tine, treaba ar fi mers mult mai greu. Răsuceai deasemeni o funie de câlţi care îţi înţepau degetele şi, pe urmă, tocai câlţii, mărunt, pe-o buturugă, cu'n toporaş. Câlţii erau amestecaţi apoi cu varul, pentru ca astfel tencuiala să nu se cojească. Putere să frământi lutul galben în targă, sau varul, nu aveai. Dar tata îţi punea în mână o mistrie mică, să neteze̦şti faţa sobei. Iţi punea dinainte şi-un şorţ dintr'o pânză de sac. Iţi spunea să sufleci cămaşa. Păcat că în momentul acela nu te vedeau tovarăşii de joacă, să se încredinţeze şi ei că tu ai învăţat meseria şi că eşti cu adevărat meşter.

Pe la ceasurile zece dimineaţa, încercai altă plăcere. Tata lăsa lucrul şi, acolo, pe podeaua nedată la rândea, între o targă cu pământ şi-o găleată cu

var, întindea un jurnal vechi şi pe jurnal rupea bucăţi mari dintr'o pâine. Mâncai pâine cu măsline, cu brânză, cu roşii sau castraveţi. Dacă era vre-o cârciumă pe-alături, tata intra pentru o clipă acolo şi trăgea o cinzeacă. Tu duceai la gură o sticlă cu apă rece. Vă simţeaţi şi unul şi altul cu puteri sporite.

— Poate vrei să te mai joci în curte?

Fireşte, asta însemna că tata vrea să te pună la încercare. Dădeai din cap că: nu. Şi vă apucaţi de lucru.

— Bravo, meştere, ţi-ai luat un ajutor de ispravă, spunea vreun zugrav, vreun dulgher sau vreun tinichigiu care lucra la aceeaşi casă. Acum ştiu dece faci sobe bune, la repezeală.

Nu ghiceai ironia şi-ţi făceai de lucru, ridicând câte două cărămizi în loc de una sau scuipând pe mistrie ca să netezească mai bine tencuiala.

N'ai băgat de seamă când s'a făcut amiaza. Iar lăsa tata treaba, se spăla pe mâini într'o găleată, făceai şi tu la fel, vă ştergeaţi mâinile pe un petec de sac şi vă aşezaţi iarăşi la masă. Pe timpul pepenilor, mâncai cu tata un pepene, bucuros că acum împărţea pepenele numai între voi doi. Ca din întâmplare, rămânea totdeauna un codru de pâine şi mai rămânea vreo bucată de brânză şi vreo roşie. Astea erau gustarea ta pe la orele patru

Dacă se întâmpla să fie un birt mic prin apropiere, mâncai la birt cu tata. Se înţelege, nu în fiecare zi, căci costa mai scump şi zăboveaţi mai mult. Se ospătau acolo lucrători, olteni cari îşi lă-

sau coşurile afară, oameni dela tramvaie. Era 15 bani o ciorbă şi 20 de bani o tocană ardeiată, grasă. Te simţeai bucuros că mănânci la birt cu oamenii mari. Tata bea atunci şi o litră de vin, iar tu te desfătai cu'n pahar cu sifon care-ţi gâdila nasul.

Era arşiţă. Pe stradă, trecători rari. In casa în construcţie, fără uşi şi ferestre, răcoare. Parcă te simţeai moleşit.

— Nu vrei să te întinzi colo în colţ, băiete?

La'nceput nu voiai. Dar prindeai să picotezi ca o găină mică. Până la urmă, te lăsai convins de'ndemnurile tatei. Iţi aşternea un sac într'un ungher, îţi punea haina lui drept căpătâi, te întindeai pe spate, cu mâinile sub cap, priveai în tavan şi somnul te fura. Când deschideai ochii, era pe înserate. Ţi-era parcă ruşine că ai dormit şi-ţi era ciudă pe tata că te-a lăsat să dormi. El zâmbea iarăşi pe sub mustaţă, bănuind ce gândeşti. Soba se înălţase cu alte câteva rânduri de cărămizi, ceeace, fireşte, mărea necazul tău.

Lecturile de început, în aceste împrejurări au fost făcute. Spun unii că orientarea lor s'a desfăşurat cu alte călăuze şi în alte condiţii. S'au format adâncind clasicii, citind autori mult stimaţi. Au mers pe o linie dreaptă, în sus, spre culmile gândirii. S'au căţărat, dintr'odată, pe piscuri. Treaba lor. Norocul lor că au avut îndrumători pricepuţi şi severi. Poate, însă, că mulţi dintre ei spun minciuni, ruşinându-se de bâjbâielile începutului şi de izvoarele sărace, limpezi uneori, tulburi în alte dăţi,

la care s'au adăpat. Tu te-ai adăpat și hrănit cu tot ce întâmplarea ți-a scos în cale și a fost potrivit cu mijloacele tale. Ți-ai fost singur și dascăl și școlar. Și ele, lecturile de mântuială, au avut partea bună că au deschis zăgazurile iscodelilor cugetului tău. Nu le tăgădui. Nu lua aere grave când e vorba să spui cum te-ai desvoltat sufletește.

Iți dădea, uneori, tata, zece bani și-ți spunea: „Du-te, dacă vrei, la chioșc și cumpără-ți ceva!" Dacă ar fi fost, pe vremea aceea, reviste sau cărți pentru copii, ți-ai fi ales, cu siguranță, una dintre acestea. Dar la chioșc era „Veselia" cu poză colorată, și o luai și citeai poeziile lui Marion despre soacre, și glume triviale a căror obscenitate îți scăpa, dovadă că le citeai cu glas tare și tata făcea „Hm!" și'ntreba văzându-și mai departe de treabă: „Alt ceva nu mai scrie?" Cumpărai „Cântece de Dor" și „Visul Maicii Domnului" și povestea lui „Ghiță Cătănuță" care fusese haiduc și popă. După ce ai făcut cunoștință deasemeni cu Drăguș, cu Bujor și cu Iancu Jianu, te-ai gândit să urmezi și tu exemplul vieții lor. Tot pe-atunci ai aflat de Ion Pipa, spaima cârciumarilor și de Chira-Chiralina din ținutul Brăilei.

Mama citea acasă, în „Universul", întâmplările din Capitală, lista morților și foiletonul cu romanul nelipsit, de sensație. Seara, ea citea tatei — iar voi copiii urmăreați lectura cu suflarea tăiată — fascicola cu „Hedviga", cu „Fecioara din Portici" sau cu „Lips Tullian, căpitan de bandiți". Tot din fascicolele lui Hertz sau Heller ai luat cunoștință și despre viața lui Garibaldi, al cărui nume l-ai împrumutat, mai târziu, ca pseudonim, pentru muzicalitatea lui, când colaborai la pagina cititorilor din revista „Dumineca". Scotea, pe vremea aceea, Panait Macri, în fascicole mari cât niște cearșeafuri, un fel de roman-reportaj cu titlul „Din fundul ocnelor" și cu ilustrații care arătau oameni în fiare. In cuprinsul acestui roman era vorba despre crime celebre nedescoperite, despre falsificatori iscusiți, despre atacuri la drumul mare și despre „Otrăvitoarea din Giurgiu".

Tata asculta, clătinând din cap, isprăvile cumplite, și apoi adormea cu'n oftat. Nu ofta pentru faptele și făpturile despre care citea mama, ci cu gândul la grijile lui. Mama citea mai departe la lumina scăzută a lămpii, dar acum pentru ea, în tăcere.

Nu te-ai despărțit nici acum de mirosul umed al tencuelii proaspete și de acela al pământului galben care lega cărămizile subțiri ale sobelor. Mirosul lutului ți-a rămas pentrucă întreaga ta copilărie s'a depănat în case cu pământ pe jos. Era semn de bunăstare când cineva avea locuință cu dușumea, iar nașul tău trecea drept om bogat, fiindcă dușumeaua din odăile lui înalte era ceruită. Nedeprins, ai alunecat pe ea și-ai căzut ca pe ghiață, când te-ai dus odată cu mama în vizită, iar fetele nașului au râs și tu te-ai rușinat. Când ai mai fost la ei, nu uitaseși pățania, și călcai ca pe ouă sau ca pe ace.

Târziu, pe la vreo cincisprezece ani, mutându-vă

în Tei, pe lângă linia ferată, s'a întâmplat să nimeriţi o casă cu podea de scânduri. Dar nici acolo nu scăpaseşi de mirosul de lut şi bălegar, fiindcă proprietarii aveau în curte camioane, cai şi un grajd. Aveau şi două vaci.

Atunci a scăpat tata de o pacoste care-l făcea să bombănească, fiindcă se-alegea cu un cucui în frunte. El era înalt de statură, şi odăile în care locuiaţi erau scunde. Tata uita să-şi plece capul când intra, astfel că se izbea de pragul de sus, de vedea stele verzi. „Fir'ar viaţa a dracului!" spunea, şi voi tăceaţi chitic până mai uita de durere. „Numai în groapă o să stau bine", adăuga.

Era în faptul că-ţi plăcea meseria tatei şi o înclinare spre vagabondaj. Lucra câteva zile sau câteva săptămâni într'un loc şi apoi îşi strămuta uneltele, într'o căruţă, într'altă parte. Ai cunoscut astfel multe locuri ale oraşului, şi din centru şi mărginaşe. Făceai de fiecare dată explorări noi.

Sunt şi acum, după mai bine de patruzeci de ani, case în Bucureşti ale căror întocmiri le cunoşti. Ai putea să pătrunzi în ele şi să spui dinainte câte încăperi şi câte sobe au, dacă sobele sunt cu doi, patru, şase stâlpi sau de formă rusească. Sunt îmbătrânite, obosite, aceste aşezări, care pe vremea aceea ţi se păreau impunătoare şi-ţi pricinuiau mult respect.

Ai intrat cândva într'o clădire veche de pe strada Fântânei, lângă Palat. Se mutase acolo o familie prietenă. Ţi-este cunoscută casa aceasta, — ai gândit. Ceva îţi spunea că ai mai fost acolo. Când,

şi cu ce prilej? Şi, prin pânza tot mai subţiată a anilor, făcând o sforţare de memorie, te-ai revăzut, copil, în odăile pe care tatăl şi-un unchiu al tău le-au reparat, dând jos tencuiala igrasioasă.

— După ce isprăvesc şcoala, mă fac şi eu zidar, i-ai spus tatălui tău.

S'a făcut că n'aude.

Ai repetat acasă şi'n faţa mamei.

— Las-o încolo de meserie, ţi-a răspuns tata. Meserie câinească. Munceşti vara şi tragi iarna pe dracu de coadă.

Trec în puterea nopţii, pe sub fereastră, căruţe fantomatice. Un câine mare lunecă pe lângă ele ca o pată de întuneric. Un felinar se bălăngăne la codârla lor. Sunt ţărani din Ilfov şi din Vlaşca, încărcaţi cu legume, în drum spre Piaţă şi spre Obor. Poartă cu ei belşugul verii. Au pornit de cu zi şi ajung la locul de desfacere în revărsatul zorilor. Marfa trece în tarabele negustorilor şi trecea altădată în coşurile oltenilor care spintecau, pe urmă, dimineaţa, oraşul cu strigătul lor vesel.

Oamenii stau lungiţi peste povara căruţelor şi dorm. Caii îşi cunosc drumul. Câinele păzeşte marfa de hoţi. Felinarul apără convoiul să nu dea orbeşte peste el vreo maşină, vr'eun camion.

Aşa mergeai într'o noapte, demult. Se întovărăşise tata cu unchiul şi cu alţi prieteni ai lui să facă o lucrare pe moşia din Ilfov a unui Brâncovean. Aveau treabă acolo, până în toamnă. Au pornit

pe'nserate în vreo trei căruţe, în care îşi puseseră schelele, uneltele şi primenelile lor. Drumul era de vreo patruzeci de kilometri, aşa că aveau să meargă toată noaptea. Hotărîseră astfel timpul de plecare ca să scape de văpaia soarelui şi de praful şoselelor.

Ţi s'a făcut inima ca un pui de vrabie, gata să sboare din piept de bucurie, când tata a aruncat mamei o vorbă:

— Ce-ar fi să-l iau cu mine şi pe băiat?

— Eu ştiu? Să nu răcească...

Gata! Vorba nu mai putea să fie luată înapoi.

— Nu răcesc, mamă.

Şi s'a lăsat înduplecată de căldura glasului tău, de strălucirea ochilor şi, poate, de gândul că, rămânând în mahala, vei umbla pe maidane.

A făcut o legătură cu lucrurile tale şi a băgat-o în legătura tatei. Te-a sărutat şi ţi-a dat tot felul de sfaturi, parcă ai fi plecat cine ştie unde, departe, pentru cine ştie cât timp. L-a luat unchiul şi pe Mielu şi te-ai bucurat şi mai mult.

Nu se'nnoptase când aţi ieşit pe bariera Vitanului şi adulmecai cu ochii priveliştile noi: câmp verde, case răzleţe, albe, un cârd de vaci, o turmă de oi, o turlă de biserică. Tata mergea alături de ţăranul vizitiu. Pe tine te cuibărise la spate, în aşa fel încât să nu cazi, să nu-ţi fie tare şi să nu-ţi fie frig peste noapte. Erai încotoşmănat ca o băbuţă, în pătură, şi-ţi părea rău că nu te poţi mişca mai în voie să poţi schimba un semn sau o vorbă cu

vărul tău care stătea la fel, în căruţa din urmă, prizonier între târgi şi găleţi.

A făcut convoiul un popas, peste vreo două ceasuri, într'un sat, la un han. Era alături o brutărie şi-au cumpărat ai tăi pâini şi lipii. Caii au fost sloboziţi din chingi şi stăpânii le-au pus în faţă grămezi de fân. V'aţi aşezat pe urmă la o masă lungă, în pridvor şi v'a adus hangiul ouă fierte, brânză de burduf, iute ca ardeiul, roşii şi castraveţi. A turnat la începutul ospăţului basamac verde în pahare şi, mai târziu, un vin aspru la gust.

Ai trăit în viaţă şi rău şi mai bine şi foarte bine. Impotriva ei să nu te răsvrăteşti, căci ai păcătui faţă de tine şi de ea. Dar desfătarea dela masa de atunci, din pridvorul hanului, în noaptea cu hămăit de câini, cu tălăngi depărtate, la lumina unei gazorniţe, cu toţi cei din preajma ta care mâncau, pătrunşi parcă de un simţământ de vacanţă şi reculegere, stărueşte în amintire. Şi stărueşte amintirea lipiei calde pe care ai apropiat-o de obraz şi ţi s'a părut, ori de câte ori ai evocat momentul, că simţi atingerea obrazului unei fĕpturi delicate şi dragi.

— Să mergem! a spus într'o vreme unchiul care era conducătorul caravanei.

Nu voiai să adormi. Tupilat în cuibul tău, legănat de mersul domol al căruţei, îţi umpleai urechile cu svonurile nopţii adânci, limpezi, albastre, şi priveai şi numărai în gând stelele pe cer. A fost o greşală pentrucă, ajungând la peste o sută şi încurcându-te şi vrând să începi din nou, neştiind de unde să porneşti, ţi s'au făcut pleoapele ca de plumb. N'ai sim-

ţit când vizitiul a pus peste tine cojocul lui. Dar te-a stăpânit în somn o părere de miros de oaie şi brânză de burduf şi ai visat că păzeşti o turmă cu miei albi pe un .câmp înflorit. Spre ziuă ţi-ai dat seama că toate veneau dela cojocul omului, şi l-ai dat înlături şi iar ţi-ai băgat nasul în el. Iţi plăcea să-i adulmeci.

Ai avut o altă bucurie urmărind cum se înalţă, învăpăiat şi triumfător, soarele. Trecea un drumeţ pe marginea şoselei şi dădea bineţe. Gândeai: la oraş oamenii nu-şi dau bună-dimineaţa când se'ntâlnesc. Ducea o fată mică o vacă şi-un viţel la păscut. A trecut un grup de bărbaţi şi femei cu sape şi cu greble pe umăr. Se spăla un bătrân la o fântână. A scos limba şi v'a făcut cu mâna un copil de trei ani, în pragul unei porţi. Tu, deşi mai mare, te-ai pomenit făcând la fel: ai scos limba şi-ai fluturat mâna. Pe urmă te-ai urnit într'o parte şi ai dat cu ochii de capul ciufulit al vărului tău, care se iţea cu priviri de veveriţă în dreapta şi în stânga.

— Măi Mielule!

Voiai să-i spui, strigându-l: Măi Mielule, îţi place? E bine? Cum ai dormit? Eu mă simt fericit.

Ţi-a răspuns, strigându-te şi el pe nume ca să arate că-i place şi lui, c'a dormit bine, că este bine, că se simte şi el cuprins de fericire.

— Te-ai sculat? Vezi să nu cazi! ţi-a spus tata care moţăise lângă vizitiu toată noaptea.

Era un iaz la conac şi un parc şi în parc se plimbau, mândre, cu pene şi cozi de culoarea curcubeului, păsări pe care le vedeai pentru întâia oară.

Erau păuni. Auziseşi de ei, însă nu-i întâlniseşi în niciuna din cărţile cu poze care îţi trecuseră prin mână.

Ce bine e la ţară! cugetaseşi în noaptea lungă şi'n zorii de zi când făcuseşi drumul în căruţă.

Gândeai acum la conacul cu iaz, parc şi păuni, că e foarte bine la ţară şi că-ţi pare rău că te-ai născut în oraş, nu aici unde lumea trăieşte fără grijă, chiar dacă nu toţi au, poate, o casă aşa de mare, un iaz, un parc şi o mulţime de păsări rare.

Tata, unchiul şi ceilalţi meşteri fuseseră învoiţi să construiască într'o parte a curţii locuinţe pentru personalul aflat în serviciul boierului. Treaba a început cu spor. Tu şi văru-tău, speriaţi de bogăţia dela curte, aţi stat o vreme printre picioarele părinţilor. Nu vă deslipeaţi de ei. Pe urmă, aţi mai prins curaj şi v'aţi apropiat de parc. Priveaţi printre zăbrele. Treceau pe lângă voi ţărani şi ţărănci cu picioare desculţe, cu mers ferit. Intrau şi ieşeau din conac. Vorbeau încet şi se înţelegeau mai mult prin semne. Auzeaţi: „Boierul". Auzeaţi: „Prinţul". Auzeaţi: „Domniţa". Aţi necăjit într'o zi, prin gard, un păun care s'a înfoiat pe dată. Vărul tău a luat o nuia de pe jos şi i-a dat peste cioc. A răsărit ca din pământ, speriat, un om cu cămaşa peticită şi cu faţa bărboasă. „Plecaţi de aici, ghiavoli, că vă vede Domniţa!".

Tata şi unchiul vă sfătuiau cu temere în glas: „Vedeţi să fiţi cuminţi. Să nu vă depărtaţi de noi. Să nu dea Boierul peste voi".

Dar cum de te-ai luat după Mielu? Cum de v'aţi furişat în parc şi aţi ajuns la iaz şi ce gând v'a venit să vă aşezaţi pe margine şi să vă bălăciţi picioarele în el, ca la gârla cu broaşte din Tei sau din Floreasca? Vi s'a părut vouă că fapta este necugetată, atunci când s'au apropiat câţiva păuni, care se uitau cutremuraţi la voi. Nu mai văzuseră ce vedeau cu ochii lor ca bilele de sticlă. Işi mişcau cozile într'o parte şi'n alta şi schimbau între ei priviri nedumerite. Păreau a zice ca tata şi ca unchiul: „Să nu dea Boierul peste voi!" Păreau a vă certa ca omul jerpelit: „Plecaţi, că vă vede Domniţa!" Apoi s'au depărtat clătinându-şi capetele cu pompon ca şi cum s'ar fi lepădat de răspundere „Treaba voastră. V'am spus".

Nu s'a mai ivit ca din pământ un ţăran cu obrazul bărbos şi cu cămaşa ruptă. S'a arătat o doamnă tânără şi frumoasă, cu ochi albaştri, cum socoteai tu că e Hedviga din romanul citit de mama. Atât numai că avea o biciuşcă în mână. A scos, aşa, un „A!" şi a rămas în loc şi s'a uitat la voi cu mirare nespusă; pe urmă a tăiat aerul cu biciuşca şi nu aţi mai văzut-o. Dar până să vă veniţi în fire şi să scoateţi măcar picioarele din apă, a venit un om cu haină şi cu cisme de piele care, fără să spună un cuvânt, v'a apucat de câte o ureche şi v'a săltat de pe marginea iazului ca pe două răţuşte, v'a purtat pe alee până la poarta parcului, v'a încins obrajii cu câte o palmă care a muşcat parcă, şi v'a repezit afară, glăsuind printre dinţi: „Derbedeilor!"

Ai încă înaintea ochilor chipurile încremenite ale

câtorva bărbaţi şi femei care, cu mâna la gură, se uitau după voi, înfricoşaţi, nu de soarta voastră, ci de nelegiuirea pe care aţi săvârşit-o. Şi-ţi mai aduci aminte că tata şi unchiul au fost chemaţi, nu ştii unde, peste un ceas, şi că s'au întors de acolo cu figuri pierite, cu priviri speriate.

L-ai văzut mai târziu pe Prinţ. Intâi ai îngheţat. Credeai că vine pentru dandanaua cu iazul. Dar trecuseră vreo două săptămâni de atunci. Poate că Prinţul uitase. Poate, mai degrabă, că nu avusese nimeni, nici Administratorul, nici Domniţa, curajul să-i spună despre nemaipomenita blestemăţie a derbedeilor.

Era şi el înalt şi purta şi el cisme ca administratorul, dar de lac, şi haine negre cu fireturi pe tivuri şi vântura în mână o biciuşcă, precum avea Domniţa. Venise în inspecţie la lucrările de construcţie şi-i dădea lămuriri administratorul, iar el asculta cu privirea în altă parte şi clătina din când în când din cap în semn că: da. Pe schele, cu pălăriile în mână, încremeniseră lucrătorii, printre care tata şi unchiul, iar dedesubtul schelelor, cu priviri neliniştite şi cu suflet de iepure, iscodeai tu cu Mielu.

In vremea asta, vă făcuserăţi prieteni cu copiii din sat. Pentru început, ei s'au uitat cu sfială şi cu neîncredere la voi. Măcar că desculţi şi cu capul gol ca şi ei, aveaţi, totuşi, pantalonaşi şi cămăşuţe ca la oraş. Le-aţi dat ghes. Se trăgeau într'o parte. Pe urmă, fiind mai mulţi şi socotind că le vine mai la 'ndemâ-

nă, v'au luat la bătaie. Nu v'ați lăsat nici voi. De bună seamă știați să puneți piedica mai bine decât ei și erați mai iuți la dăruitul pumnilor, astfel că i-ați răzbit. După o fugă scurtă peste șanț, s'au oprit, s'au sfătuit și s'au înapoiat, în semn că fac pace și că vor să fie prieteni cu voi. Mielu a întărit legământul, scuipând în palmă și împrăștiind scuipatul cu latul palmei ca un tăiuș de cuțit.

Vă duceați în zăvoi și la gârla cu nămol, în care se scăldau bivolii, și vă cățărați în copaci, prin grădini, după mere. V'ați jucat în praful șoselei și'n bătătura câte unuia dintre ei. Ați intrat în tinda și'n odăile lor. Părinții munceau la câmp, astfel că ei erau lăsați de capul lor. Semănau casele cu ale voastre, tot cu ferestre mici, tot cu pământ pe jos, tot cu lucruri puține, pat de scânduri, lavițe, o doniță sau o găleată cu apă într'un colț. Se deosebeau în totul de conacul unde lucrau tata, unchiul și ceilalți oameni.

V'a văzut într'o zi țăranul jerpelit, cu obrazul păros, dela curte. Era unchiul unuia dintre copiii cu care vă jucați. Era slobod de serviciu în ziua aceea și venea dela cârciumă puțintel afumat. A chicotit în râs și a clipit din ochi, cu gândul la pozna voastră. „Ghiavoli, ghiavoli!" v'a spus, a clătinat din cap și a trecut mai departe.

— Crede, moșule, crede... Mâine, babo, mâine...

Moșul sau baba mai rămân puțin cu mâna întinsă și-și mai cântă litania. Fac pe urmă cale întoarsă, bodogănind. Au fost și ieri aci și tot așa li s'a spus: să creadă că nu li se poate da un bănuț sau o bucată de pâine, sau o farfurie cu resturi de mâncare. Gospodină rea și sgârcită, dee-i Domnul și ei sau copiilor ei niște bube sau gâlci!

Au casele lor milostive, măcar că nevoiașe, unde sunt miluiți totdeauna cu o vorbă bună, dacă nu cu o coajă de pâine sau cu-o fiertură. Sunt însă și locuri unde rămân cu mâna întinsă, fără să iasă nimeni. Sunt altele cu poarta ferecată întotdeauna. Și sunt altele unde stăpânii asmut câinii: „Șo, mușcă-i!" Bun e Dumnezeu, poate or ajunge și ei pe drumuri.

— Nu blestemă, babo, că te ia mama dracului... Nu bombăni, moșule, că te dau pe mâna vardistului...

Târîș, la altă poartă. Cioc-cioc, la altă ușă.

— Miluiți-mă și pe mine.

Un copil a scos limba la cerșetor. Mama vede și-și lovește odrasla peste gură. Dă bătrânului ceva de pomană. Schimbă câteva cuvinte cu el. Il cu-

noaşte de pe vremea când moşul n'ajunsese calic şi avea rostul lui. Era căruţaş sau tăietor de lemne. A avut copii pe care i-a crescut şi care sunt pe la casele lor. Dar copii răi. Când n'a mai fost bun de muncă, l-au pus pe goană. Ori îl ţin în vreo magazie şi nu se îngrijesc de el. Bătrânul a pornit să cerşească. I-a fost greu şi ruşine la început. A vrut chiar să se spânzure. Pe urmă s'a deprins.

— Miluiţi-mă şi pe mine...

Povestea babei e cam aceeaşi. Sau poate că ea este fără nimeni pe lume. I-a murit moşul. I-au murit copiii. Credea c'o să moară şi ea. Avea o cocioabă. A băgat în casă nişte vecini, să stea împreună cu ea, şi ei să-i dea mâncare. Socoteala era bună, dacă bătrâna ar fi fost dăruită cu zile mai puţine. Pentru mai bună treabă, vecinii s'au înţeles cu un avocat şi au dus-o pe babă la tribunal să facă nişte forme, cum că ea trece coliba şi locul pe numele lor, ca nu cumva niscai oameni răi să se scoale pe urmă şi să-i dea pe bunii vecini afară. Vecinii se legau prin cuvânt, nu numai s'o îngrijească pe bătrână cât e în viaţă, dar şi s'o îngroape creştineşte şi să-i facă pomenile.

După un timp au svârlit-o pe drumuri.

— Nu vezi că baba are zile cu carul?

Cine să-i ia partea?

Şi-a făcut cineva milă şi o ţine într'un şopron unde vara plouă şi iarna ninge. Cu o traistă pe după umăr, cu un toiag în mână, a ieşit să cerşească. La capătul săptămânii, cu gologanii strânşi,

se duce la biserică şi plăteşte preotului să pedepsească Domnul pe vecinii câinoşi.

— Miluiţi-mă şi pe mine...

Mai sunt şi alţii de prin alte locuri. Se încrucişează pe drum sau se întâlnesc la aceeaşi poartă, şi-şi aruncă priviri închioldurate. La fel şi ei, când se abat în altă mahala, sunt bruftuiţi de cerşetorii cu mai vechi drepturi. Dece să capete unul pomana care se cuvine celuilalt? A ieşit odată o încăierare între moşul vostru şi altul, ciung. In fierbinţeala bătăliei, ciungul a scos din haină şi mâna cealaltă, care, chipurile, îi lipsea, şi l-a răzbit pe-al vostru.

Se îngăduesc în tinda bisericii în zilele de sărbătoare şi când moare câte cineva. Este loc atunci pentru toţi, nu rămâne nimeni fără ajutor şi fără ospătare.

Când murea cineva, eraţi prezenţi şi voi, copiii mahalalei. Se dădea o luptă: cine să ducă crucea? Aveaţi atunci prilejul să mergeţi pe capra trăsurii în care era preotul cu dascălul bisericii. Te plimbai, astfel, mândru, pe multe străzi, până la cimitir şi primeai pentru slujba aceasta o băncuţă. Era o înţelegere. Azi duce crucea unul, mâine sau în altă zi, într'o nouă împrejurare, altul. Se isca uneori, ca între cerşetori, şi o încăierare. Vă punea lumea pe goană:

— Haimanalelor, nu vă e ruşine?

Dacă tu erai norocosul care purta crucea, prietenii tăi se-aţineau la răspântii unde cortegiul făcea popas şi preotul rostea o slujbă scurtă. Cineva din

familia mortului svârlea un pumn de gologani de aramă și copiii se năpusteau orbește în praful străzii să înșface bănuții. Își dădeau unii altora, pumni, în vreme ce dricul și trăsurile și mulțimea se depărtau.

După înmormântare, vă înghesuiați, dimpreună cu cerșetorii, la împărțitul colivei și erați cei dintâi înapoi la casa mortului, unde se întindea un praznic. Masa mare era pentru oamenii mari, rude și prieteni cu răposatul. Masa mai mică, pentru copii. Vi se dădea pilaf cu'n hartan de găină și, dacă familia mortului era mai înstărită, căpăta toată lumea, și căpătați și voi, o farfurie, o cană cu puțin vin într'însa, o lumânare și o batistă cu un ban înnodat într'un colț.

Ca toate mahalalele, își avea și a voastră făpturile ei cu trupuri mutilate și cu mintea scrântită. Paraschiv cârciumarul trăgea un picior și-și pusese singur firma „La schiopul". Aproape fiecare ființă din mahala era desemnată cu o poreclă. Voi, copiii, urmați pilda mai marilor. Era Zgâmbul, Cârnul, Roșcova, Berechet, Gâscanul. Era Spealba, Tunarul, Mototol. Avea o mătușă a ta albeață pe un ochi și, firește, i se zicea Chioara. Un factor poștal, slăbănog și înalt, purta porecla de Ofticosul. Altul, care avusese două neveste, căpătase denumirea de Pașa.

Despre Tinca nebuna ai mai scris tu cândva. Îi plăceau fundele colorate pe cap. Trăia din mila oamenilor. Era blândă. Fetele și nevestele îi dăruiau

câte un petec; și-l punea în păr sau și-l cosea pe rochie. O necăjeau copiii lângă care se oprea pe maidan. „Tinco, dece ești tu nebună?" Se înfuria și punea mâna pe o piatră și svârlea în neștire. Apoi o apuca plânsul și nu se mai oprea. Printre lacrimi și sughițuri, își repeta cu voce răgușită, ca un lătrat, povestea. Jurase tatăl ei strâmb, la judecătorie, pentru o moștenire la care n'avea dreptul. A căpătat casa, însă l-au blestemat rudele la biserică, și atunci casa a luat foc, iar tatăl a murit călcat de-un camion. Mamă, Tinca n'avea. Era încredințată că rudele au blestemat-o și pe ea să-și piardă mintea și s'ajungă pe drumuri.

Avea un parapon pe dascălul Pandele, care o gonea din biserică, fiindcă venea gătită cu zorzoane. Îl ocăra oriunde-l întâlnea.

Era în mahala și Măndica. Ajunsese rău din pricina beției. O lăsase bărbatul și-și luase lumea în cap. Măndica avea o figură ca de scapet. Zăcuse de tifos și rămăsese cheală. Se lega de bărbați. Copiii se legau de ea și, văzând-o când trecea clătinându-se după ce-și făcuse cineva păcatul să-i dea un pahar cu țuică, strigau: Cheala! Cheala! Ea răspundea cu măscări și, după ce-o scoteau din sărite, își ridica poalele.

— Nerușinaților! vă mustrau ai voștri, scoși din curți de ocările bețivanei.

Trece Nicu Meț!

Vă dădeați sfoară unui altuia și vă'mbulzeați în stradă. Era prietenul vostru. Purta guler tare și

manşete scrobite. Mustaţa căruntă părea ca o vrabie sub nas. Purta bastonul în mână. Se înfăţişa curat ca un slujbaş şi parcă aducea cu directorul şcolii unde învăţaţi voi. Stătea pe strada Vrăjitoarel, pe lângă Făgădău, şi făcea parte dintr'o lume bogată. Familia se îngrijea să aibă casă, masă şi să nu umble rupt. Dar mai mult nu putea. Nu putea adică să-l împiedice de pe drumuri sau să-l interneze într'o casă de sănătate. Dece să-l interneze? Nu făcea nimănui rău şi nu se lega nimeni de el. Zâmbea tuturor cu blândeţe şi împărţea glume în dreapta şi în stânga. Oprea pe cineva să-i spună ceva la ureche. Omul râdea cu îngăduinţă. Râdea şi Nicu Meţ şi îl bătea pe umăr. Oprea cu seriozitate pe un trecător: „Domnu, ţi-a căzut batista!" Omul se uita jos, ducea mâna la buzunar; batista era la locul ei. „Te-am păcălit, bibicule!" îi spunea Nicu Meţ şi râdea. Omul râdea şi el.

Avea sub braţ un teanc de broşuri, — operele lui. Cam pipărate. Pe înţelesul şi gustul omenirii mărunte. In proză şi versuri care şchiopătau. „Ce-a păţit coana Manda la panoramă..." se intitula una. Ce-a păţit? S'a dus şi ea la Moşi, la panoramă şi a bătut pe unul cu umbrela fiindcă acesta s'a uitat sub fusta ei. Işi striga operele pe stradă şi în tramvai. Intra şi'n cârciumi unde se cinstea cu oamenii. Intindea o broşură. Zece bani. „De vrei o iei în dar, dacă nu, — alivoar!" spunea în versuri şi nu se supăra de refuz. Câte unuia o dădea şi pe gratis. Se lua la vorbă cu lumea din tramvai şi împărţea peste tot bunăvoie.

Vă ţineaţi după el. O vreme, nu vă lua în seamă. Trăgea cu coada ochiului, şi când vedea că v'aţi adunat, de pe mai multe străzi, un cârd destul de numeros, se oprea, vă învăluia într'o privire, îşi trecea un deget pe sub mustaţă, şi întreba:

— Gata?

Ştiaţi despre ce-i vorba. Răspundeaţi în cor:

— Gata!

şi chicoteaţi.

— Inainte, marş!

Işi înălţa bastonul ca pentru onor, voi vă înşiruiaţi în formă de companie şi porneaţi tropăind soldăţeşte, cu mâinile făcute goarnă la gură. Mergea în fruntea voastră ca un general, comandând:

Stâng, drept, stâng, drept,
Care-i prost, care-i deştept?
Un, doi, un, doi,
Armata lui Baboi.

Până la urmă, îşi dădea uşurel în petec. Vă învăţa să spuneţi în cadenţă: „Al cu paie, ăl cu fân", adică stângul şi dreptul. Repetaţi, şi el vă păcălea: „Pupaţi-mă în c...". Dar râdea după aceea cu atâta bunătate, încât nu vă supăraţi şi făceaţi haz şi voi.

Vă aştepta câteodată la ieşirea din clasă şi îl înconjuraţi ca pe un Moş Crăciun, măcar că singurul lui dar era uneori o pungă cu prune din care vă împărţea.

Insă, în afară de voi, avea încă un suflet la care ţinea: câinele lui. Pornea de multe ori cu el în braţe

și arăta câte isprăvi știe să facă animalul, care se dădea tumba ca la circ și saluta cu laba ca un soldat.

I l-au luat într'o zi din curte, hingherii. V'a așteptat la școală. V'a spus în câteva cuvinte despre ce este vorba. Era trist și mustața ca vrabia îi căzuse pe gură. V'ați înșiruit câte doi și nu mai erați acum un pluton sau o companie, ci un batalion. Toți copiii se înrolaseră la chemarea lui Nicu Meț. Hingheria era în Tei, împresurată de un gard înalt ca o pușcărie. Ați mers cu el în frunte, în marș forțat, cântând, dar de data aceasta nu în glumă, ci cu voci viforoase:

Un, doi, un, doi,
Armata lui Baboi.

Comandantul vostru își răsucea mustața, parcă ar fi vrut s'o rupă și învârtea bastonul în aer ca pe o sabie. Era încruntat cum niciodată nu mai fusese. V'ați oprit scurt în fața Hingheriei. Ați rupt rândurile și v'ați împrăștiat primprejur și-ați cules toate pietrele de pe câmp. Apoi ați revenit și ați format un front. Nicu Meț a intrat singur în cancelarie și a ieșit peste un sfert de ceas furios. Făcuse încercarea de a-i convinge pe hingheri să-i înapoieze câinele.

— Pe ei, băieți!

Ca o grindină au răpăit bolovanii peste gard, în curtea Hingheriei și'n ferestrele cancelariei. Chiuiați ca la nuntă. Strigați: „Huo!" Altă salvă de

pietre și bulgări de pământ. S'au ivit la garduri câteva capete mânioase, ciufulite, cu ochi holbați, dar s'au ferit repede, trăgându-se în jos ca să scape de bombardament. A încercat un slujbaș, în poartă, să parlamenteze cu Nicu Meț. Comandantul vostru i-a întors spatele. Răcnetele au sculat în picioare întreaga mahala, care se adunase și făcea haz și vă îndemna să nu slăbiți atacul. Aveau mulți câte o răfuială cu hingherii care le vânaseră câinii. Când v'ați înarmat cu o nouă provizie de proectile și stăteați gata să le svârliți, inamicul a cedat, aruncând câinele peste gard. Ați strigat „ura" ca la căderea Plevnei, lumea a bătut din palme. Nicu Meț și-a luat în brațe odorul, iar acesta, conștient parcă de însemnătatea momentului și fericit că-și revede stăpânul, saluta soldățește cu-o labă.

V'ați întors pe la casele voastre triumfali, sărind într'un picior și cântând veseli:

Stâng, drept, stâng, drept,
Care-i prost? Care-i deștept?

Trecea unul înalt, voinic, pe stradă, cu pantaloni țărănești și cu haină ca la oraș. Trecea leneș, svârlindu-și privirile peste garduri, târșiind printre pietrele caldarâmului și prin praf, un baston noduros. Avea în mână niște broșuri subțiri cum purta Nicu Meț.

Striga, la răstimpuri, cu voce puternică:

Liga, liga, zece bani.
Feriți-vă de jidani
Că sunt foarte șarlatani.

Il lătrau câinii mahalalei şi, din când în când, se oprea în loc, învârtind băţul gros şi făcându-se că svârle după ei.

— Trece Studentul! auzeai spunându-se.

Voi vă opreaţi din joc pe marginea trotuarului sau pe maidan şi vă uitaţi după el. Pe urmă, după ce trecea colţul, vă vedeaţi mai departe de ale voastre. Se uitau şi oamenii mari pe la porţi, cu nedumerire. El le dădea bună-ziua, cu un deget la pălărie, şi oamenii îi răspundeau cu'n moţăit din cap. Pe urmă, îşi vedeau şi ei de vorbă mai departe.

Nu-l oprea nimeni. Se oprea el în faţa vreunui mahalagiu şi-i întindea broşura. Omul nu'ntindea mâna. Găliganul pornea din loc, legănându-se în mers, svârlind cu vârful bastonului o piatră desprinsă din caldarâm. Arunca în câte o curte, o cărţulie.

Era sau nu student, n'aveaţi de unde şti. Era în tot cazul un huligan.

A găsit Bică o broşură în curtea lor şi a citit-o singur. A venit apoi cu ea în buzunar, în mijlocul vostru, la şcoală, şi v'a spus în recreaţie că ştie acum cine l-a omorît pe Domnul nostru Isus Cristos. Voi aţi făcut ochi mari. „Jidanii", v'a vestit el. Şi tot el ştia că jidanii se hrănesc cu sânge de creştin, că prind câte un copil şi-l omoară şi-i ia sângele ca să facă pe urmă pască. V'aţi cutremurat. Credeaţi şi nu credeaţi. „Scrie aici", v'a încredinţat Bică, misterios, şi a scos cărţulia celui cu „Liga, liga, zece bani". Scria într'adevăr. Când ai venit acasă şi i-ai spus mamei ce ai aflat, ea ţi-a închis gura: „Prostii!", şi a schimbat vorba.

Era în mahalaua voastră un singur ovrei, Iancu, de meserie tinichigiu. Lucra cu tatăl tău şi cu unchii şi cu verii mai mari, la binale. Avea o casă de copii, dintre care cel mai mare, în vârstă de vreo optsprezece ani, rămăsese schilod. Il avusese pe băiat ajutor şi băiatul căzuse de pe-o casă când o'nvelea cu tablă. Nu mai putea munci şi se bălăbănea, beteag, din curte până'n poartă, sprijinit într'o cârjă. Un alt băiat era de seama ta şi se juca împreună cu voi, iar dacă vreunul se lega de el că are părul roşu şi pistrui pe obraz, săreaţi în apărarea lui. Il chema Iţic. L-aţi bătut pe Nae care şi-a râs de el, vrând să imite accentul lui Iţic:

Iţic, Iţic, ce ghindeşti,
Ce ghindeşti şi ghidileeşti?

Iancu şi madam Roza, nevasta lui, fuseseră pomeniţi de mult în mahalaua voastră. Acolo, se născuseră şi copiii lor. Păstraseră obiceiurile lor, dar le luaseră şi pe-ale mahalagiilor. Madam Roza prăznuia şi Paştele evreesc şi pe cel românesc, când făcea ouă roşii şi cozonac şi se împărţea cu vecinele. Făcea şi mucenici. S'a aflat că de Crăciun gătea ca şi creştinii sarmale de porc. Copiii lor umblau cu copiii vecinilor, cu Moş Ajunul, cu Steaua şi Pluguşorul. Iancu se cinstea la cârciumă cu tata, cu unchii şi cu lucrătorii ceilalţi.

S'a întâmplat, într'o vreme, ca văduva percep-

torului, coana Leanca, să se găsească în poartă când trecea omul cu cărţulii. El i-a dat bună-ziua şi i-a întins o broşură. Au intrat în vorbă. L-a poftit în curte şi i-a dat Studentului o dulceaţă. A stat la ea lunganul vreo trei sferturi de ceas, după care coana Leanca l-a însoţit, vorbăreaţă, binevoitoare, până în stradă. A pornit dela ea vorba că nu trebue să cumperi nici un ac dela jidani, fiindcă ei sunt duşmanii creştinilor şi că sunt şarlatani. Dovadă: a păcălit-o Iancu tinichigiul când i-a reparat tabla de pe casă şi-i plouă în casă şi acum. La biserică a spus câtorva femei şi cuconeturi că nu mai încape vorbă: jidanii l-au omorit pe Domnul nostru Isus Cristos. Pe urmă, s'a tras dela ţaţa Niculina descoperirea că ovreii sunt spurcaţi: ştie bine că madam Roza fierbe gâsca fără s'o jumulească şi că-şi spală farfuriile cu săpun. S'au îngreţoşat câteva femei, iar cele care stăteau în curte cu madam Roza au tras cu coada ochiului când ea gătea mâncarea. Au văzut, într'adevăr, un calup de săpun în bucătăria ei. N'au văzut însă gâsca fiartă cu fulgi, poate pentrucă nevestei tinichigiului nu-i dădea mâna să mănânce gâscă în fiecare zi.

Mama se încontra cu vecinii: „Nu mai spuneţi prostii. Sunt şi ei oameni ca noi". Tata a spus la cârciumă, unde oamenii începuseră să-l ocolească pe Iancu: „Nu vă mai băgaţi în cap scornituri".

S'a făcut un gol în jurul familiei lui Iancu. Madam Roza avea ochii înroşiţi şi nu mai ieşea din casă. Tinichigiul trecea pe stradă cu capul între umeri. Copiii lor nu mai ieşeau din curte.

Treaba văduvei o făcuse Bică printre copii. El umbla mereu cu broşura în buzunar şi nu uita şi nu vă lăsa nici pe voi să uitaţi că jidanii l-au ucis pe Cristos şi că mănâncă pască din sânge de creştin. „Dece are Iţic pistrui şi părul roşu?" i-a venit într'o zi să vă întrebe. Argumentul era hotărîtor: mâncase şi el pască făcută cu sânge.

Nu departe de şcoala voastră era, pe Romană, în apropiere de Calea Moşilor, şcoala evreiască „Moria". Acolo învăţa şi Iţic.

— Ce-ar fi să-i batem pe jidani? au spus câţiva băieţi în frunte cu Bică şi cu Titi al domnului Arghiropol.

— Dacă ne află Domnul Director, ne dă afară.

— Cum o să ne dea? Ce, o să ţie partea jidanilor?

Profesorul vostru de religie, preotul Ionescu dela biserica Icoanei, era şi el antisemit. In clasă aducea vorba despre ovrei şi făcea glume pe seama lor. Nădejdea voastră era că, dacă vă pedepseşte Domnu' Director, vă va lua apărarea Părintele.

Intr'o Joi, la ieşirea din clasă, cei din a treia şi-a patra aţi pornit spre şcoala evreiască. Pe drum aţi adunat pietre, v'aţi umplut cu ele buzunarele şi ghiozdanele, aţi rupt şipcile care împrejmuiau un loc viran şi, aşa, v'aţi înşiruit în linie de bătaie. Când băieţii au ieşit, aţi dat buzna asupra lor. Aţi spart ferestrele şcoalei cu pietre şi aţi început să-i loviţi cu beţele pe şcolari. Prinşi fără veste, unii au

fugit înapoi în curte, alţii s'au împrăştiat ţipând pe stradă, alţii s'au luat cu voi la trântă.

Bătăuş de ispravă n'ai fost tu niciodată. Erai neîndemânatic şi, când vă jucaţi de-a hoţii şi gardiştii sau de-a potera şi haiducii, te-alegeai burduşit totdeauna. Acum te pomeniseşi încleştat cu'n vrăjmaş. Te trăgea el de haină, îl trăgeai tu, vă repezeaţi unul altuia pumni în neştire şi te gândeai: unde e Bică sau măcar Titi, ca să te scape?

S'a lăsat asupra voastră o mână grea, care v'a smuls pe unul de celălalt. Ai simţit cum aceeaşi mână te trage de ureche: „Măgarule!" Când ai ridicat capul, ţi s'a părut că fuge pământul de sub tine, căci ai recunoscut figura mâniată a Domnului Director. Prietenii tăi dăduseră în vremea asta bir cu fugiţii. Rămăseseşi pe teren cu rivalul tău, ciufulit, vânăt de lovituri ca şi tine şi ai recunoscut în el, cu mirare, cu părere de rău şi cu ruşine parcă, pe Itic al cărui păr roşu strălucea ca într'o vâlvătaie.

Pe drumul spre casă, aţi mers la început unul pe un trotuar şi celălalt pe altul. Pe urmă, la un colţ, nu mai ştii cum s'a făcut de v'aţi apropiat. Aţi avut şi unul şi altul o mişcare de fereală.

— Să nu dai, Iţic.

— Să nu dai nici tu. Uite, mi-ai rupt cămaşa.

— Şi tu mie, şapca.

— Dece m'ai bătut?

— N'am ştiut că eşti tu. Mi-ai umflat urechea.

— Şi tu m'ai lovit la ochi şi n'am ştiut nici eu că eşti tu.

Iarnă. Ger de crapă pietrele. Duminică dimineaţa. Este în programul Părintelui să veniţi toată clasa la biserică, unde slujeşte el. Părintele Ionescu este uscat ca iasca şi are ochi cari sfredelesc ca burghiul. Barba îi este mică şi rară. Îi spuneţi Ţapul şi seamănă cu un ţap. Vede în biserică, dintr'o privire, cine lipseşte. Pe când buzele subţiri morfolesc „Doamne miluește", ochii scrutează căpăţânile voastre mici, tunse cu maşina numărul zero. Când vrea să pedepsească pe un elev în clasă, nu-l trage de urechi şi nici nu-l arde cu linia la palmă, ca alţi profesori. Il apucă de perciuni, cu vârful degetelor subţiri şi reci, şi îl saltă în sus. Elevul strânge dinţii, lipeşte buzele de parcă-i sunt cusute, închide ochii. Din cauza usturimii, îl podidesc lacrimile şi câteodată îl trece udul. Din motive de prevedere, băieţii se tund până la piele. Le luceşte căpăţâna ca pepenele. Nu e chip, ca la alte şcoli, ca la Silivestru sau la Tunari, spre pildă, să vezi elevi tunşi cu numărul doi. De breton sau freză, ferit-a Sfântul.

„Doamne miluește", cântă cu voce subţire Părintele, şi îşi numără clasa. Lipsesc trei. Cântă mai departe, îşi face ochii mici ca să vadă mai bine şi caută să-şi dea seama cari anume lipsesc. Da: Stanciu Gheorghe, Niculescu Ion, Tudor Sandu.

Frig în biserică. Lespezile pe jos, ca ghiaţa. Dece nu e aici o sobă de tablă, ca la Dichiu? se întreabă credincioşii puţini la număr. Şi sunt puţini la număr, fiindcă preferă, când e ger, să se ducă acolo unde este mai cald. Au îngheţat şi sfinţii din icoane. „Dece nu e aici o sobă ca la Dichiu?" se întreabă parcă şi ei. Uite, apostolului Petru îi curge parcă nasul şi apostolului Pavel îi lăcrămează ochii. Mare lucru de n'or căpăta guturai.

Dece nu e sobă? Pentrucă atunci ar trebui să fie şi lemne, şi lemnele s'ar mistui şi costă bani, şi Ţapul, adică Părintele Ionescu, e sgârcit.

Tu eşti sloi, golăneţule. Alţi băieţi au şoşoni şi bocanci şi, oricum, ghete cu talpa groasă. Tu şi alţi câţiva aveţi nişte troace ca vai de lumea, cu tălpi rupte. Dar şi aceştia au, unii mănuşi, alţii paltoane. Ţie ţi-au îngheţat mâinile şi nu mai eşti în stare să împreuni buricele degetelor ca să te'nchini când se'nchină Părintele. Şi în loc de palton ai o haină mai lungă, veche, de-a lui tat-tu, pe care mama a scurtat-o la mâneci. Tu porţi totdeauna, iarna şi vara, pantaloni pe care-i leapădă tatăl tău, şi pe care mama îi scurtează, îi strânge la betelii pe măsura ta, însă care, cu toate acestea, sunt largi şi te schimonosesc.

„Doamne miluește..."

Îţi smiorcăi nasul şi îţi clănţănesc dinţii.

Este în biserică şi Domnişoara de Geografie. Ea e fiica Părintelui şi ştii că a fost măritată, că nu mai are bărbat, dar tot Domnişoară i se spune la şcoală. Nu mai e tânără şi, de bună seamă, nu a fost frumoasă niciodată. Nu putea să fie dacă s'a întâmplat s'o aducă pe lume un tată ca un ţap. Dar e bună pe măsura în care Părintele e rău. Nu dă niciodată pedepse. Vă scoate la lecţie şi stă la catedră, cu gândul parcă în altă parte. Zice: „Bine, bine; la loc", chiar când nu ştiţi şi când s'ar cuveni să nu treceţi în bancă, ci la colţ, în genunchi. Ştiţi că ea nu vorbeşte cu Părintele şi că locueşte cu doi fraţi mai mici, elevi la Lazăr. Ţapul stă ca o cucuvaie, singur, în casele bisericii. Şi mai ştiţi că uneori chiamă la ea câte un băiat sărac şi îi dă să mănânce. Băiatul povesteşte a doua zi, plescăind buzele, cum s'a ospătat la Domnişoara cu supă şi friptură şi cozonac, şi că i-a dat o felie de cozonac să ducă şi acasă.

De vreo două ori ai simţit privirea Domnişoarei asupra ta. Privirea îi era parcă severă. Şi atunci te-ai gândit că ea e supărată că-ţi smiorcăi mereu nasul şi-ţi sufli în pumni. Poate e supărată că nu faci semnul crucii cum trebue din pricina degetelor îngheţate.

Când s'a mântuit slujba şi vă îndreptaţi spre ieşire, tropăind fără teamă că vă mai vede Părintele, fiindcă el intrase în chiţimia lui, a venit lângă tine şi ţi-a şoptit:

— Rămâi cu mine.

Hait, să ştii că te ceartă. Se vede după obrazul ei tras şi după ochii ei reci şi după vorba scurtă că azi e supărată.

— Vino cu mine, ţi-a mai spus, după ce biserica se golise.

Ai mers în urma ei, trudindu-te să-ţi mişti pi-

cioarele care ţi se păreau grele ca nişte buturugi. Fiindcă nu te vedea, ţi-ai mai suflat în mâini şi ţi-ai şters nasul cu dosul palmei. Nu avea casa departe de biserică. S'a oprit în poartă până ai ajuns-o, ţi-a făcut loc, a închis poarta şi a bătut la uşă. A deschis un frate al ei, pare-se cel mai mic. El s'a uitat la tine, a întrebat-o ceva din ochi pe Domnişoara, dar ea i-a spus:

— Du-te'n odaia ta.

Liceanul s'a dus.

In casă era cald. Era o încăpere frumoasă, cu masă rotundă la mijloc, cu o canapea, cu un covor pe jos. Era în perete o etajeră cu cărţi. Era o sobă de zid ca acelea pe care le făcea tatăl tău. Poate c'o făcuse şi p'asta mai demult. In tavan, deasupra mesei, atârna o lampă cu abajur verzui de sticlă. Pe canapea, câteva perne mici. Pe perete, fotografii în rame. Poate că, alături de odaia aceasta, era bucătăria, fiindcă îţi venea un miros de lapte fiert şi de pâine prăjită. Poate că te'nşelai, dar aşa ţi s'a părut ţie în momentul acela.

— Scoate haina, ţi-a spus şi în vremea aceasta îşi desbrăcă şi ea paltonul cu guler mic de blană; lepădase manşonul, îşi scotea pălăria.

Nu te mai temeai acum c'o să te certe, dar în capul tău nu mai umbla niciun gând. Erai necăjit numai că-ţi curge nasul şi că n'ai batistă şi că e ruşine să te ştergi cu mâna. Ai întors o clipă faţa şi ţi-ai trecut limba pe sub nas, ca să ţină ea loc de batistă. Zăboveai cu descheiatul nasturilor. Mama face totdeauna găuri prea mici. Şi mai mergea greu

pentrucă-ţi încheiaseşi haina strâmb de acasă şi pentrucă mâinile ţi-erau încă îngheţate. Domnişoara a trecut un moment alături, s'a înapoiat, a văzut că nu eşti gata, şi te-a descheiat ea. Ţi-a pus haina pe-un scaun şi şi-a trecut mâna, uşor, peste obrazul tău.

— Frig, nu? te-a întrebat şi figura i s'a luminat pentru întâia oară, şi a zâmbit şi era în glasul şi în ochii ei ceva care te-a învăluit în căldură.

Cum de ai crezut tu şi cum de spuneau copiii ceilalţi că Domnişoara nu e frumoasă? Uite ce subţirică e şi, măcar că slăbuţă, ce neted este obrazul ei! Pentru întâia oră vezi că ea are părul gălbui ca spicul de grâu şi că ochii bat în albastru.

— Tu stai acum aici, pe scaun, la masă şi să vorbim.

Aţi vorbit. Adică ea te întreba şi tu răspundeai. Nu mai ştii cum s'a făcut că aveai dinainte o tavă, că pe tavă era o cană cu lapte şi erau câteva felii de pâine prăjită unse cu unt. Ţi-a mestecat ea zahărul cu linguriţa şi te-a îmbiat. La început ţi-a fost ruşine să mănânci şi-ţi era ciudă că plescăieşti când sorbi şi că pâinea prăjită trozneşte prea tare în dinţi.

— Hai bea, că se răceşte! a fost îndemnul ei.

S'a aşezat în faţa ta, cu coatele pe masă şi te privea şi zâmbea, şi trecea peste obrazul ei unda bunătăţii. Ţi se desmorţiseră picioarele, mâinile, se cuminţise nasul, se deslegase limba. Ea s'a priceput să afle dela tine cum îi chiamă pe părinţii tăi, câţi fraţi şi câte surori sunteţi acasă, ce meserie are

tata. Şi s'a priceput să afle din gura ta şi câteva isprăvi pe care le-ai făcut cu băieţii, şi te-ai pomenit râzând împreună cu ea. Pe urmă te-ai oprit, gândindu-te că nu e frumos, poate, ce faci, şi că mama te-ar dojeni văzându-te.

— Dece-ai tăcut? Mai spune.

Ai mai spus, dar din când în când băgai de seamă că tace Domnişoara, că peste ochii ei trece parcă o umbră şi că se gândeşte în altă parte, cum simţeaţi că se gândeşte în clasă când vă scoate la lecţie.

A ieşit apoi şi a întârziat mai mult. Tocmai bine, ca să ronţăi tare, fără sfială, ultima felie de pâine prăjită peste care mai întâi ţi-ai trecut limba ca să simţi gustul untului. Tocmai bine, ca să dai cana peste cap şi să sorbi laptele până la ultima picătură. Ai mai avut răgaz să cugeţi cu părere de rău că Domnişoara n'are încă un frate, adică pe tine, şi că n'are alt tată decât pe Ţapul.

Păcat.

A intrat cu'n pachet mare, în mână.

— Uite, băieţaşule, poţi să-l duci? Imbracă-te acum cu haina ta. Na, pune-ţi mănuşile astea în mâini. Ai aici ghete şi o manta. Să nu vii mâine la şcoală ca să aibă timp mama s'o potrivească bine. Vorbesc eu la Cancelarie să nu-ţi pună lipsă. Hai, du-te. Şi să fii cuminte şi să înveţi.

Eşti sigur că n'ai ştiut să spui: „Mulţumesc". Nu-ţi aduci aminte nici dacă măcar ai spus: „Sărut-mâna" când ai plecat. Dar erai gâtuit de emoţie. Erai şi fericit şi în acelaş timp ruşinat că ţi se dă de pomană.

Mama te certa când, ducându-te la vreun prieten, zăboveai cu jocul şi părinţii lui te opreau şi pe tine la masă. Te certa chiar când mâncai la un unchi. „N'ai mâncare acasă? Nu e frumos să cazi pe capul oamenilor. Să nu te înveţi cerşetor".

Când ai venit acasă cu pachetul în care erau lucruri de-ale unui frate al Domnişoarei: o pereche de ciorapi de lână, o pereche de ghete, o manta de liceu, care trebuia scurtată şi căreia trebuia să i se scoată vipuştile albastre, nu te-a dojenit. A oftat însă.

Domnişoară... Domnişoară de Geografie... Au râs de elevul tău băieţii când a venit la şcoală cu mantaua de căpătat. Cei mai înstăriţi aveau aerul dispreţuitor al bogaţilor faţă de săraci. Săracii aveau un simţământ de invidie pe care-l preschimbau în batjocură. I-a fost şi lui ruşine la început şi-a vrut s'o lepede. Pe urmă, băieţii nu l-au mai luat în râs. Şi, vreo trei ierni în şir, i-a fost cald. Nu mai dârdâia nici când venea la şcoală, nici când se ducea la derdeluş, nici când stătea în biserica rece la slujba Părintelui Ionescu, tatăl dumitale, căruia copiii îi spuneau Ţapul.

Zilele vieţii tale păstrează încă o imagine învăluită în recunoştinţă. Este soră bună cu a Domnişoarei de Geografie, cu toate că din alt loc şi într'o altă împrejurare. Era mult mai tânără şi mult mai frumoasă domnişoara aceea care a cântat lângă voi, aplecată asupra voastră, sglobie întâi şi înduioşată pe urmă, cântările de stea. O jumătate de ceas ai avut-o în faţa ochilor şi sunt patruzeci şi mai mult de ani de atunci, şi n'ai uitat-o.

Destinul domnişoarei care ţi-a dăruit o haină, astfel că trei ierni ţi-a fost cald în spinare, nu ţi-a rămas străin. Ai aflat peste vreo douăzeci de ani, citind un anunţ mortuar, că şi-a pus capăt zilelor, otrăvindu-se. Ştiai cum o chiamă şi în fruntea anunţului ai văzut numele Părintelui Ionescu, tatăl ei, Ţapul. Destinul cesteilalte ţi-e cu totul necunoscut, fiindcă n'ai ştiut cum o chiamă şi ai uitat şi strada în care se afla. Dar, dacă trăieşte, e de bună seamă o bătrânică, şi ai vrea să fi rămas cu obrazul frumos şi cu sufletul bun din seara de ajun de An Nou a copilăriei tale şi-a tinereţii ei.

Era, precum ai spus, într'o seară de ajun de An Nou şi erai cu steaua. Erai unul dintre cei trei Crai, ceilalţi doi fiind verii din partea tatei. V'aţi

depărtat de mahalaua voastră şi v'aţi pomenit mai spre centru, pe străzi încurcate, cu case mari. Peste tot, porţi de fier zăvorite. Intr'o curte cu piatră lustruită pe jos, de era să cădeţi, v'a sărit în piept un câine cât un viţel. Dintr'alta v'a dat afară un servitor cu şorţ alb. V'a izgonit în altă parte un gardian.

— Măi, Mielule, e boieri pe aici, i-ai spus vărului tău mai mare. Aştia nu primesc steaua.

— Hai să mai încercăm.

— Să nu ne ducă vreun sergent la secţie.

— Dece, măi? Suntem hoţi?

Avea şi Mielu o judecată. Era însă şi el, ca şi frate-său, ca şi tine, descurajat. Şi aveaţi, tustrei, temerea că v'aţi rătăcit. Vă 'nvârteaţi pe străzi scurte, cotite, şi vă pomeneaţi în acelaş loc.

Iată o casă mai mică între două mai mari. Era parcă turtită şi strânsă între ele. Avea gard de lemn şi, în faţă, se vedea că e o grădiniţă.

— Intrăm aici?

— Hai să intrăm. Dacă ne goneşte, stingem steaua şi mergem acasă. Nu ne-am ales nici cu doi lei până acum.

Se vedea, când aţi intrat în curte şi s'a cocoţat unul dintre voi la fereastră, că în odaia luminată era o masă pusă şi că în jurul mesei se ospăta multă lume.

Aţi cântat „Steaua sus răsare" şi n'a ieşit nimeni să vă deschidă. Te-ai urcat pe zid, tu, şi te-ai uitat prin fereastră. A văzut, de bună seamă, cineva dinnăuntru, căciula ta şi nasul tău care se turtise de

geam, căci a făcut un semn şi-a spus ceva. Mai multe chipuri s'au îndreptat spre fereastră şi-au început să râdă, şi ţi se părea că ştiau c'aţi venit cu steaua, că v'au lăsat să cântaţi degeaba şi că-şi bat joc de voi.

— Hai, măi Mielule, să plecăm. Nici ăştia nu vrea steaua.

Atunci s'a deschis uşa şi s'a arătat un cap de fată. V'aţi pornit, pentru ca ea să nu mai aibă timp să vă oprească şi nici să vă gonească:

Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au călătorit
Şi-au...

Nu v'a gonit, dar v'a tăiat cântecul cu o izbucnire de râs:

— Nu aici, puştilor. Inăuntru.

Din felul cum v'a zis „puştilor", aţi înţeles că are gânduri bune.

— Hai, intraţi în casă. Mamă, mamă — a strigat întorcând capul spre odaia cealaltă — uite ce prichindei.

Te-ai întrebat în gând dacă tu, Mielu şi văru-tu celălalt sunteţi într'adevăr prichindei, şi ţi-ai spus că vă numeşte astfel pentru ca să se grozăvească ea şi să arate că e domnişoară mare.

Aţi zăbovit cu ştersul picioarelor şi v'aţi încurcat cu steaua, care nu intra pe uşă.

— Hai, mai repede, că e frig! v'a îndemnat jucând în loc, să se încălzească, măsurându-vă din ochi şi râzând.

O înveseleau, pare-se căciulile voastre, care vă arătau ca nişte moşnegi scurţi de statură.

— Armata lui Papuc, mamă! a strigat iarăşi unei femei cărunte, care se arătase în pragul încăperii unde se afla masa şi iar nu ţi-a plăcut că vă spune aşa.

Eraţi, este drept, armata lui Baboi, adică a lui Nicu Meţ, dar nu a lui Papuc.

V'aţi proptit pe picioare, aţi umflat obrajii ca nişte foale de potcovar şi aţi dat iarăşi drum cântecului:

Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au...

Fata nu v'a lăsat nici de data aceasta să mergeţi mai departe şi a bătut din palme:

— Staţi, puştilor, nu vă repeziţi aşa.

Aţi rămas cu vorba „călătorit" în gură, cum aţi fi rămas cu-o găluşcă.

— Marioaro, nu-i mai necăji pe copii. Lasă-i să cânte şi tu vino la masă, i-a strigat de dincolo cucoana cu părul cărunt.

— Nu vreau, mamă; eu rămân cu broscoii.

S'au uitat la tine verii tăi, dezolaţi. Tu ai simţit o căldură în obraji. Dacă n'aţi fi fost prizonieri în sală, aţi fi luat-o din loc, bombănind, că-şi bate joc de voi.

— Tu, ţuguiatul cela, pune steaua jos, că nu ţi-o fură nimeni.

Ţuguiatul era Mielu, căci el ţinea steaua şi avea căciula cu moţ a lui unchiu. Mielu ţi-a aruncat o

privire imploratoare. Simţeai că, ori il podideşte plânsul, ori aruncă vreun cuvânt de băiat prost crescut. S'a stăpânit. A rezemat steaua de perete lângă o măsuţă.

— Şi acum staţi cuminţi, că viu numaidecât. Să nu fugiţi că vă duc la poliţie.

Şi a trecut, râzând, în încăperea cu oameni mulţi şi ai văzut cum mama ei o ceartă parcă în glumă, cum lumea cealaltă face haz şi cum ea dă din cap, cum apoi svârle capul pe spate într'un hohot ca o gâlgâire de ape. Pe urmă i-ai bănuit gândul. Luase o farfurie şi punea în ea, dintr'o farfurie mai mare, lungă, nişte gogoşi. Ai auzit-o iar pe femeia căruntă, în clipa când uşa de sticlă rămăsese deschisă:

— Marioaro, nu eşti cuminte!

Ea nu a răspuns mamei. A pus farfuria vârfuită pe mescioara lângă care era steaua şi v'a chemat:

— Veniţi încoa, piţigoilor, şi mâncaţi!

De unde mai scoate atâtea porecle pentru voi?

V'a privit în timp ce'nfulecaţi cu gurile mânjite de zahărul gogoşilor, a trecut dincolo, a ciugulit ceva, a spus, nu ştii ce, oamenilor care se ospătau şi care au râs şi au bătut din palme. Pe urmă a tras cu privirea spre voi şi a priceput văzând că vă ştergeţi pe buze cu mâneca şi palma, că aţi mântuit farfuria.

— Acum, purceluşilor, puteţi să'ncepeţi!

Tu ai luat de data asta steaua în mână şi, împăcându-vă cu soarta de-a auzi că mereu vi se spune pe alt nume în casa asta, i-aţi dat drumul·

Trei crai dela...

— Nu, înc'odată! v'a întrerupt ea. Mă lăsaţi şi pe mine?

Atunci aţi căpătat curaj şi v'aţi înveselit. Simţeaţi încă pe buze şi'n cerul gurii gustul gogoşilor. Trecuseră în lumea uitării hoinăreala şi descurajarea din seara aceasta cu porţi zăvorite de fier, pe străzi necunoscute. Şi vă venea să râdeţi, amintindu-vă că, de când aţi intrat aici, aţi fost botezaţi, rând pe rând, prichindei, puşti, armata lui Papuc, broscoi, piţigoi, purceluşi. Fata era, poate, elevă de liceu undeva şi venise acasă în vacanţă. Lepădase şorţul cu număr şi era acum domnişoară. Şi se bucura că sărbătoreşte Anul Nou cu părinţii şi rudele în casa mică, pe care case mari au înghesuit-o cu vremea şi au turtit-o. Se bucura că e tânără şi frumoasă. Acolo unde învăţa ea, nu avea parte de sărbători. Auziseşi că sunt şcoli unde elevii dorm şi mănâncă şi nu vin la ai lor decât de sărbători, şi că pedagogii sau pedagogele se poartă cu internii ca la închisoare. Aşa ai cugetat tu, ca să-ţi lămureşti bucuria domnişoarei de liceu din cursul superior. Şi ai mai cugetat că, văzându-vă pe voi cu steaua, şi-a adus aminte de anii copilăriei ei. Ca fată mică, neavând fraţi sau veri, şi trăind aici, printre locuinţe mari cu oameni care ţineau porţile ferecate, n'a putut să meargă nici cu Moş-Ajunul şi nici cu sorcova. Pentru întâia oară, poate, se abăteau la casa lor, pe străzile unde colindătorii erau alungaţi de vardişti, nişte copii cu steaua.

— Da! aţi îngăduit voi într'un glas.

— Dar îmi daţi şi mie din câştig?

Aţi rostit încăodată „da“, însă vă gândeaţi că, până la urmă, domnişoara n'o să vină la parte. Are ea nevoie de banii voştri?

— Atunci, hai după mine!

A mai strigat cineva din odaia cu masă mare:

— Marioaro, vino incoa!

Dar ea a râs şi a făcut cu încăpăţânare, din cap, un semn că „nu“.

S'a aşezat la spatele tău, făcându-se mai mică de statură, ca să fie de-o măsură cu voi, şi-a rezemat palmele pe genunchi, şi-a început:

Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au călătorit
Şi-au mers după cum citim
Până la Ierusalim.

Pe urmă, „Steaua sus răsare" şi toate celelalte cântece. Şi glasul ei era limpede şi dulce şi, la început, vesel. A căpătat, pe urmă, o unduire tristă şi v'aţi pomenit că vocea voastră tace şi că, singură, domnişoara cântă. Pusese, nu ştii când, o mână uşoară pe umărul tău şi-i simţeai obrazul apropiat. Ţineai steaua, şi te uitai în dreapta şi'n stânga la verii tăi, iar ei se uitau la tine. Domnişoara n'a cântat numai cântece de stea. A cântat şi din cele de Moş-Ajun şi de colind.

Deodată a tăcut, a râs scurt, a clipit din ochi, ca şi cum intrase ceva în ei şi, cu un bobârnac, a făcut să-ţi lunece căciula peste nas. Din încăperea cu multă lume s'au pornit bătăi din palme şi strigăte şi râsete.

Asta a fost. Aţi plecat de acolo cu'n pumn de gologani. Domnişoara nu mai râdea. Era cuminte. Obrazul frumos — te-ai gândit că seamănă cu-o piersică — era luminat de bunătate. Fugise însă voioşia din ochi. A uitat să vă dăruiască încă o poreclă la plecare. Şi a uitat să-şi ceară partea ei din ce aţi câştigat.

Asta a fost.

Şi sunt peste patruzeci de ani de atunci. De-a-lungul anilor şi aproape totdeauna în noaptea de An Nou, icoana de demult răsare în ochii amintirii. Dacă ai avut un gând de iubire, de milă şi respect pentru femeia lovită de viaţă şi de oameni, tu nu plăteşti decât o datorie de recunoştinţă. Dacă iubeşti copilul şi te-ai străduit, cu mijloacele pe care le-ai avut, să-l ocroteşti, să-i faci anii dintâi, senini, este pentrucă nu mai vrei să vezi copii ofensaţi şi flămânzi. In ei te-ai revedea pe tine şi ai revedea pe ai tăi.

N'ai putut să priveşti niciodată, plângând, o femee sau un copil. In ochii lor, lacrima nu trebue niciodată să încolţească.

Îţi dădeai seama, demult, că despre coana Liza se vorbeşte cu fereală în mahala şi'n casă. Şi n'ai înţeles dece se spunea despre ea că este „una d'alea" şi ce însemnau vorbele „una d'alea". Dar când ţi-ai adus aminte mai târziu despre ea şi ai aflat, în dreapta şi în stânga, amănunte cu privire la femeia aceasta, ai văzut că oamenii, cu morala lor, în care intra şi neîngăduinţă şi cruzime, îi făceau o mare nedreptate.

„Mamă, am văzut-o pe coana Liza la geam... M'a trimis coana Liza la băcănie să-i cumpăr cafea şi un sifon, şi mi-a dat şi mie zece bani... M'a strigat coana Liza şi mi-a dat o bomboană..."

Mama se făcea că n'aude. Câteodată, când avea motive pentru vreo supărare, te certa:

— N'ai ce să cauţi la ea. N'ai nevoie de pomana ei. Nu eşti sluga ei. Să-şi bage servitoare dacă e cucoană.

— Da' dece, mamă?

— Aşa.

Vorba „aşa" îţi închidea gura, dar nu te dumirea. Şi cu toate acestea, coana Liza era bună, frumoasă, în vârstă ca de treizeci de ani. Poate cam grasă. Purta capoate înflorite pe care le schimba aproape

în fiecare zi şi întârzia spre seară la geamul dinspre stradă, între două ghivece cu flori.

Când ţaţa Niculina, renumită ca fiind gura mahalalei, şi din care cauză i se mai spunea „Universul", venea la mama, o auzeai spunând:

— „Aia" iar s'a împopoţonat. Parcă e o pupăză Stă la geam şi face cu ochiu la bărbaţi. A venit omul ei aseară şi au făcut chiolhan. Au pus şi gramofonul. Se cunoaşte că e „d'alea".

Ţaţa Niculina umbla, dimineaţa, teleleu, pe la toate vecinele, îşi tânguia amarul cu bărbatul şi copiii, se văita într'una că bărbatul nu-i dă bani deajuns pentru gospodărie, îi dorea să-l ardă într'o zi focul, şi trăgea cu privirea la ulcica de pe foc a prietenelor. Pleca dela una la alta, şi le bârfea pe toate. Se socotea o fiinţă nenorocită şi cerşea dela fiecare o cafea. Era bondoacă, obeză, cu tulee la gură şi cu'n neg în obraz. Se legăna în mers ca o raţă. Făcea şi popasuri lungi la o poartă sau alta. Intra în vorbă cu lume pe care n'o cunoştea.

Hoinărind din zori până aproape de prânz, era la mintea omului că fiertura nu dăduse în clocot când bărbatul venea dela lucru şi când copiii soseau de pe maidan. Copiii ei umblau murdari, buboşi, sdrenţuiţi. Părul le cădea ciuf pe ochi. Erau bătăuşii străzii. Şterpeleau de prin coşurile olteilor şi furau de prin curţi. Din cauza aceasta, ţaţa Niculina era deseori în conflict cu câte un vecin.

— L-am văzut cu ochii mei când a intrat pe poartă şi a luat cercul dela butoi.

— Tică?

— Da. El.

— Vai de mine, da' cum se poate? Copilul meu? Toată lumea e cu ochii pe copiii mei. Parcă ar fi orfani. Ei nu pun mâna pe nimic. Of, să n'aibă parte de-ai lor, cine nu poate trăi de-ai mei.

— Ţaţă Niculino, nu blestema că te bate Dumnezeu, stăruia păgubaşul. Chiamă pramatia în faţa mea, să vezi de zice nu

Pramatia avusese grijă să se ascundă la spatele casei. Vânduse cercul de butoi la un dogar şi luase treizeci de bani pe el şi cu banii se dusese la Moşi şi venise de acolo cu un ţignal cu care îşi făcea de cap toată ziua. Ţaţa Niculina ştia că vecinul are dreptate. Văzuse cercul în mâna derbedeului şi-l bătuse că l-a vândut, căci îi trebuia ei să-l pună la butoiul de varză.

Tot la mintea omului era că negăsind mâncarea gata, bărbatul o înjura şi copiii ţipau la ea. Ea se credea însă o victimă, plesnea peste gură pe vreun copil, îşi ocăra bărbatul şi începea să-şi smulgă părul din cap şi să-şi dorească moartea.

Aflând ce se întâmplă în şapte străzi, cum avea să nu ştie ce e'n casă la „aia" de peste drum de ea?

Coana Liza se mutase în casa Ofiţeresei, care plecase la Galaţi unde fusese mutat locotenentul, băiatul ei. Ofiţereasa era văduvă de colonel. Casa nu era mare, dar era curăţică; dădea la stradă. Avea o curte, o grădină şi doi oleandri strajă în faţa uşii. S'a spus la început şi despre coana Liza că este văduvă. Dacă putea să stea cu chirie într'o casă ca

aceasta, ea singură, însemna că i-a rămas dela bărbat o stare.

Ţaţa Niculina, o vreme, a dat târcoale noii venite. Vorbea plină de respect, vecinelor, despre cucoana care s'a mutat peste drum.

— N'are lucruri multe, da' bune. Am văzut şi o canapea şi-un gramofon. Şi e singură. E cam cu nasul sus, că aşa sunt cucoanele. Abia mi-a răspuns la bună-dimineaţa.

De după gard, ţaţa Niculina rămânea cu ochii lipiţi de casa Ofiţeresei. Avea miere pe buze când chiriaşa deschidea fereastra şi deretica.

— Ne pare bine că v'aţi mutat pe la noi. E linişte şi nu trece trăsurile şi e aer curat, i-a spus ca să intre în vorbă şi folosind un mod de rostire ca pentru a arăta că are patalamaua străzii să-i prezinte urări.

Femeia a zâmbit oarecum nedumerită, amuzată, şi i-a spus „mulţumesc". Pe urmă, cu'un semn uşor din cap, a închis fereastra şi a tras perdeaua.

Intr'o seară, ţaţa Niculina a văzut un bărbat coborînd dintr'o birjă şi intrând în casa de peste drum. Nu ştia când a plecat, măcar că ea zăbovise până aproape de miezul nopţii pitită după gard. Avea subiect de sporovăială pentru a doua zi şi pentru mai multe zile. Avea material pentru închipuirea ei.

Bărbatul venea odată sau de două ori pe săptămână, cu trăsura şi rămânea uneori un ceas, două, iar alteori mai mult decât putea Gura Mahalalei să pândească, fiindcă o răzbea frigul şi-o prindea somnul.

— O fi vreo rudă, vreun frate, își dădeau cu părerea vecinele.

— Fugi, soro, că n'ar veni numai seara și n'ar intra glonț în curte și n'ar sta ea după ușă să-i deschidă numaidecât. Să știi că este „una d'alea".

Peste vreo lună, femeia n'a mai fost „una d'alea". Era Cucoana, pe urmă coana Liza, fiindcă până la urmă țața Niculina izbutise să-i intre sub piele. Avea socotelile ei. Dacă se pune bine cu vecina, mai capătă câte ceva. Și apoi poate află ce e cu asta care umblă în capot prin casă, iar pe înserate iese și stropește oleandrii și, după aceea, se așează la fereastră, singură cuc, fără să aprindă lampa când se întunecă.

Țața Niculina a trecut într'o dimineață strada, lipăindu-și papucii pe tălpile goale. Vecina deretica. Era mai voioasă, poate. Simțea, poate, nevoia să schimbe cu o făptură omenească, o vorbă. Nu se mai putea împotrivi zâmbetelor și iscodirilor mieroase ale mahalagioaicei cu negi, cu mustăți și cu mers ca de rață. Voia și ea să afle câte ceva din viața străzii.

Destul că i-a răspuns cu mai multă bunăvoie la bună-dimineața și i-a deschis. Intimidată la început, rotind privirii prin casă, minunându-se de dantelele dela perne și cu deosebire de gramofonul cu pâlnie, încurcându-se în cuvinte pe care voia să le caute mai alese, ca să arate că și la mahala se vorbește pe radical, țața Niculina și-a căpătat curajul și îmbuția când vecina i-a întins o dulceață și-au băut împreună câte-o cafea.

— Prăpăditele mele de prietene îmi dau cu năut, a înștiințat-o țața Niculina, ponegrindu-și vecinele.

Multe n'a aflat ea, deocamdată, dela coana Liza, dar a aflat coana Liza din gura ei: cine ce face, cum trăiește, ce are'n ladă și'n tigaie. Vorbea cu dispreț „Universul", adică țața Niculina, despre cutare că trage pe dracu de coadă, și cu invidie despre altcineva că se îndoapă cât e ziua de mare. Spunea despre o prietenă că n'a fost fată mare când s'a măritat și despre alta că bărbatul ei a stat odată în pușcărie.

Câteva zile, Gura Mahalalei n'a mai avut când să dea raita prin casele vecinelor. Zăbovise pe capul coanei Liza, care o trata cu dulceață și cafea bună.

— Soro, n'am mai putut să dau pe la voi, s'a scuzat țața Niculina. M'a chemat vecina mea, Cucoana. Femee ca pâinea caldă, și simțită. „Nu, te rog să mai stai, coană Niculino", mi-a spus, „și mai ia o cafeluță. Mai vorbim și noi de una-alta, ca femeile".

— Păi... (și vecinele arătau îndoieli asupra renumelui pe care „Universul" i-l făcuse mai 'nainte coanei Liza). Chestia cu bărbatul care...

— Ei, soro, da' n'are femeia dreptul să primească pe cine vrea și să facă ce vrea? Ce, e fată mare să dea socoteală cuiva? Și dacă o fi bărbatul ăla vreun neam de-al ei?

După un timp, coana Liza i-a oferit țaței Niculina numai cafea. Mai târziu a înțărcat-o cu totul, iar după aceea a stat cu fereastra închisă. Pe urmă, a lipsit câteva săptămâni, căci plecase la băi. Când s'a întors, n'o mai cunoștea parcă pe vecina de peste drum. Nu i-a răspuns la bună-dimineața.

In lipsa coanei Liza, a trecut prin București, Ofițereasa care, abătându-se în mahala, a stat de vorbă cu coana Leanca, și coana Leanca a tras-o de limbă cu privire la chiriașă. Ofițereasa îi cunoștea povestea. Chiriașa nu era văduvă. N'avusese bărbat. Trăia însă de zece ani cu un inspector dela Finanțe, care era însurat. Nevasta inspectorului era bolnavă de piept, de când se măritase, adică de vreo douăzeci de ani, și pe coana Liza o încurcase inspectorul că, dacă nevasta lui moare, se cunună cu ea. Deocamdată, ea era întreținuta lui și-o vedea odată sau de două ori pe săptămână, venind, seara, cu coșul dela birjă ridicat. Până una alta, nevasta inspectorului nu voia să moară și, știind ceva despre legătura bărbatului, îi făcea zile fripte și-l urmărea.

— Ce să faci, coană Leanco, încheie Ofițereasa. Viața fiecăruia e un roman.

Coana Leanca o aprobase și oftase. Dar a dat sfoară prin mahala despre cele ce-aflase și, firește, țața Niculina a știut cea dintâi.

— Nu vă spuneam eu că este „una d'alea"? a comunicat triumfătoare prietenelor ei.

Nu putea să uite afrontul pe care vecina i-l făcuse.

Intr'un fel, a avut și coana Liza soarta lui Iancu tinichigiul. A intrat în gura lumii. Despre ea se vorbea într'un anume fel în mai toate casele, și-o priveau femeile chioriș, nu cumva să-și pună, stricata, mintea cu vreun bărbat de-al lor.

Coana Liza iubea copiii. Chema câte un desculț la fereastră și-l întreba cum îl chiamă și-i dădea o

bomboană. Chema câte o fetiță în casă și-i dădea o fundă. Insă copiii au fost certați de mamele lor și priveau de departe, cu un deget în gură, spre fereastra cucoanei frumoase, dar nu mai îndrăzneau să se apropie când ea le făcea semn.

Țața Niculina aştepta acum, fără sfială, seara, în dreptul porții, când venea bărbatul cu trăsura, și tușea tare, ca să înțeleagă el că l-a văzut când vine. Incremenea acolo, până când el pleca. Tușea atunci din nou, ca să vadă că e pândit.

Ți-ai dat mai târziu seama câtă umilință și suferință îndurase femeia într'o lume în care trăia ca o făcătoare de rele. Ai refăcut mai târziu o parte din drama existenței sale, plămădită din așteptări, din minciuni, ofense și înfrângeri. Te-au pus împrejurările, după mulți ani, în situația de a o reconstitui etapă cu etapă.

Ai aflat, astfel, că bărbatul o mințise la început, ascunzându-i că este însurat. A încredințat-o apoi că nu-și iubește nevasta și că ar lăsa-o dacă n'ar fi bolnavă. A încredințat-o că femeia lui nu are mult de trăit și că, după aceea, se va însura cu ea. N'avea altceva mai bun de făcut decât să-l creadă și să aștepte. Și anii au trecut și tinerețea ei a trecut. S'a trecut repede. S'a resemnat cu situația de întreținută și cu fărâme de fericire. El ținea două case și trăia două vieți. Il hărțuia nevasta, care bănuise ceva, cu lacrimi și cu scene. „Răbdare, se mângâiau amândoi. N'o s'o mai ducă mult. Scăpăm atunci de toate".

Vrând să aibă parte de fericire, oamenii sunt cruzi de atâtea ori!

Insă, după vreo doisprezece ani de chin şi aşteptare, a murit el de o boală de inimă, nu nevasta tuberculoasă.

Ai aflat aceasta, mult mai târziu, printr'o inlănţuire necăutată şi neprevăzută de împrejurări.

Sub ochii tăi de copil s'a intâmplat altceva.

S'a intâmplat, mai bine zis, sub ochii ţaţei Niculina, intâi, şi sub privirile altor oameni de pe stradă, apoi. Era intr'o seară. Ţaţa Niculina aştepta de două ceasuri, la locul ei de pândă. Dădea in toamnă şi-o amorţise frigul. Venise peste drum bărbatul cu trăsura. Se vedea lumină prin perdele. Se-auzea cântecul unei plăci de gramofon. Bărbatul venise cu un pachet mare. „Iar fac chiolhan, rămânea-le-ar in gât", a gândit „Universul". Când tocmai se pregătea să intre in casă, pătrunsă de răceală şi cuprinsă de somn, o altă trăsură se-opreşte peste drum. „Aha, şi-au adus mosafiri. Au zaiafet", şi-a spus ţaţa Niculina foarte mirată. Dar a simţit că i se taie suflarea, văzând că din birjă coboară o femee şi-un comisar. „Na, na, că se incurcă lucrurile. Incurcă-i, drace!" şi-a spus iarăşi Gura Mahalalei, a cărei inchipuire înfierbântată nu greşise de data aceasta.

Un colţ al perdelei s'a tras la o parte şi-apoi s'a stins lumina. A incremenit cântecul. O bătaie in uşa dintre oleandri. Tăcere. Femeia şi comisarul s'au sfătuit. Pe urmă, glasul comisarului: „In numele legii..." S'a aprins iar lumina, s'a deschis uşa, femeia a dat buzna in casă. Pe urmă, ţipete de femei O voce poruncitoare de bărbat. Alte ţipete. Sgomot

ca de lucruri căzute. Au ieşit de prin curţile vecine bărbaţi şi femei, s'au strâns grupuri, s'au apropiat de locul de unde venea hărmălaia. Ţaţa Niculina dădea din gură şi din braţele-i scurte. Explica tuturor — ce şi cum. Trăsura aştepta in dreptul porţii. Vreun sfert de ceas, tăcere in casă. Parcă murise totul acolo. După aceea s'a deschis uşa şi-a ieşit comisarul intâi şi apoi bărbatul cu femeia. Femeia plângea. Bărbatul o strângea de braţ şi-i spunea cu voce şuierată: „Fără scandal, te rog". S'au suit tustrei în birjă şi au pornit.

S'a stins lumina in casă.

Câţiva dintre cei din stradă au râs batjocoritor. Câţiva au huiduit. Ţaţa Niculina nu mai ostenea meliţând cu gura, in dreapta şi in stânga, şi ajutându-se şi cu mâinile.

Oricât de cu ochii în patru a fost ea, n'a putut să prindă în zilele ce-au urmat, momentul mutării coanei Liza. Perdelele nu se mai mişcaseră dela geam. Lumina nu mai pătrunsese printre ele. Nici vorbă că mutarea s'a făcut in puterea nopţii, târziu.

— Hoţeşte s'a mutat, soro, nici n'am băgat de seamă, raporta ţaţa Niculina, vecinelor, în dimineaţa când văzuse la poarta de peste drum un lacăt şi fereastra fără perdele.

La vreun an după aceea, s'a intâmplat ceeace tu ai aflat peste mulţi ani: murise fulgerător bărbatul. Nevasta bolnavă de piept a continuat să trăiască. Despre destinul celeilalte n'ai mai ştiut nimic.

Destinul ei se îngemăna într'un fel cu-al doamnei Grigoriu, la care stătuseşi cândva aproape un an. Şi ţi-ai amintit de coana Liza, când madam Grigoriu şi-a depănat, în vreo două rânduri, povestea. Avea cincizeci de ani şi nu se resemna cu vârsta şi lupta aprig împotriva ei, recurgând la toate mijloacele care stau la îndemâna femeilor când vor să arate, sau să păstreze iluzia, că sunt încă tinere şi frumoase. Umbla cu părul scurt, oxigenat, îşi dregea obrazul la fiecare sfert de ceas şi se alinta ca o fetiţă. Nu-i şedea bine, însă nu-şi dădea seama. Avea rochii pe care le modifica mereu, să ţină pasul vremei, şi nu concepea să plece după târgueli sau la plimbare, fără o javră de căţel cu sgardă şi cureluşă. Era comic şi întristător s'o vezi cu două legături de ridichi într'o mână, trăgând cu cealaltă, după ea, câinele urît ca un dihor. Se hrănea cu un castron de iaurt, toată ziua, şi cu verdeţuri.

— Păstrează silueta! îţi spunea ea distinsă şi cochetă.

Avea, odată pe săptămână, vizita câtorva cucoane cu mofturi ca şi ea, dar trădând aceeaşi sărăcie. Fusese înţeles că în ziua aceea vei pleca de-acasă mai de vreme şi vei veni puţintel mai târziu, deoarece „primea" în salonul pe care ţi-l închiriase mobilat, ţie. Inchiriase unei profesoare sufrageria, pentru ea nereţinând decât vestibulul şi dormitorul. Putea, în felul acesta, să păstreze apartamentul şi să stea în centru, deşi, cu mai mult cap şi mai puţine aere, ar fi putut să renunţe la chiria scumpă şi să trăiască, scutită de o parte din necazuri, într'o căsuţă simplă, într'un cartier mai retras.

Când avea chiriaşi pentru ambele încăperi, era liniştită, fiind în măsură să-şi asigure banii pentru proprietar, percepţie, lumină, gunoi şi să-i mai rămână şi ei pentru puţin'ca hrană de fiecare zi. Avea şi o pensie mică, dar pensia constituia rezerva pentru împrejurările când o încăpere sau amândouă rămâneau neocupate. Chiriaşii plăteau cu luna şi rămâneau un timp neprevăzut: o lună, două, trei, şase, cel mult un an. Alerga atunci la „Universul" şi dădea un anunţ la Mica Publicitate. Nu putea primi pe oricine, căci apartamentul nu avea intrări separate. Nici chiriaşii nu se grăbeau să accepte o intrare comună. Cine îşi rezerva dreptul să primească vizite — bărbaţii, femei; femeile, bărbaţi — măsura încăperea, se uita la vestibul, singura încăpere de acces, strâmba din nas şi pleca, invocând un pretext sau spunând pe şleau că nu-i convine.

Ce te-a surprins când te-ai mutat acolo, a fost etajera din vestibul. Şi a mai fost un dulăpior cu uşi de cristal. Amândouă erau pline cu cutii de bomboane aşezate simetric, ca la cofetărie. Aveau toate dimensiuni la fel: cutioare de-un sfert de kilogram. Ţi-ai spus: fiecare cu maniile lui. Colecţio-

nează unii monede, timbre, alţii cutii de chibrituri, Cucoana păstrează cutiile de bomboane pe care le-a căpătat în viaţă.

Trăise numai cinci ani cu bărbatul ei, un inginer la Stat, mult mai în vârstă decât ea. Se măritase la douăzeci de ani şi rămăsese văduvă la douăzeci şi cinci. Avusese starea ei personală şi-i mai rămăsese şi dela bărbat. Ii rămăsese, precum am mai spus, şi pensia lui care, din cauza unor încurcături, i se fixase mai mică decât o merita. Vreo zece ani a făcut intervenţii, a dus proces cu Statul, a cheltuit, iar până la urmă s'a lăsat păgubaşă. „Suvenirurile" de familie — fotografii în pereţi şi albume pe masa din salon — arătau că a cunoscut altădată belşugul. In cei cinci ani cât a fost măritată, a călătorit de cinci ori în străinătate, însoţindu-şi soţul bolnav de rinichi, în staţiunile cu ape, ordonate de medici.

Dar viaţa cere. Viaţa este din ce în ce mai scumpă. Când nu eşti cu un venit îndestulător, trebue să trăieşti din ce ai. Şi mai ales când o femee este puţintel zăpăcită, sărăcia nu se sfieşte să-şi desvălue colţii. Dece nu s'a remăritat? Nici firea ei neastâmpărată, nici tinereţea, nici frumuseţea nu o îndatorau să păstreze doliu pe viaţă, pentru un bărbat bătrân cu care trăise numai cinci ani.

Femeile simt nevoia destăinuirilor. Avea despre tine bune păreri, între altele pentrucă-i plăteai chiria înainte, pentrucă deveniseşi chiriaş vechi al ei şi pentrucă nu primeai anumite vizite, cum făceau alţii sau altele care nu-şi respectaseră angajamentul. Ai găsit-o în câteva momente de depresiune. Ai surprins-o cu ochii înroşiţi.

Venea din când în când la ea o persoană cu care rămânea în dormitor. Ţi-a spus întâi, şi s'a îmbujorat puţin, că este o prietenă. S'a roşit şi mai mult când şi-a adus aminte că persoana îşi uitase pălăria şi bastonul în vestibul. A doua oară a minţit cu stângăcie şi fără sens, că bărbatul e o rudă a ei. Pe urmă, ruşinându-se singură de minciunile-i inutile, te-a informat că e vorba de prietenul ei, iar când, în două împrejurări în care nu s'a mai putut stăpâni, ţi-a spus povestea ei, ai făcut o legătură între existenţa doamnei Grigoriu şi-a coanei Liza, din copilăria ta, amândouă trăind sub semnul unui destin făcut din aşteptare, minciună, ofensă, nenoroc, amăgire.

Pe prieten îl cunoscuse la un an după ce rămăsese văduvă. Erau de-o vârstă. El i-a făgăduit că se căsătoresc îndată ce-şi face un rost. Era avocat tânăr. „Să-mi fac puţină clientelă, ca să nu se cheme că mă întreţii tu", i-a spus. Foarte frumos. Inţelegea mândria lui. Venea la ea, cu regularitate, de trei ori pe săptămână. Politicos, îi aducea de fiecare dată o cutioară cu bomboane. Ea a protestat, căci îl ştia sărac. Pe urmă l-a ironizat. Apoi s'a stăpânit, văzând că el se supără. Primea pachetul, îl desfăcea, ronţăiau împreună bomboanele. El era corect şi rezervat, deosebindu-se cu totul de femeia uşurică şi expansivă. Pentru el viaţa era o problemă gravă, iar căsătoria un lucru foarte complicat, în care graba nu-şi avea rostul. „Dă-le

încolo, dragă, de socoteli. Ne căsătorim, şi gata. Ai început să câştigi, iar eu nu sunt săracă". „Dece vorbeşti aşa? o corecta el. Trebue să chibzuim bine. Hotărîrea e serioasă". A trecut timp. A spus la început că are obligaţii faţă de mamă şi de două surori. „Le-ajutăm şi pe ele". „Nu, draga mea. Să mai aşteptăm până se mărită surorile". S'au măritat surorile, două fete bătrâne, rele. Trebuia să tăinuiască faţă de ele şi de mama sa, legătura pe care o contractase. Trecuseră în vremea asta patru ani. Femeia suferea. A vrut să-l lase. N'o lăsa el. O domina cu raţionamentele-i reci. „Să aşteptăm puţin. Mama e singură. Nu vrea să se mute la niciuna din fete. N'o putem lua cu noi. Nu te vei înţelege cu ea. Dar e bătrână şi suferă de astm. Mult n'o mai duce. In fond, ce te deranjează pe tine? Ai de dat socoteală cuiva? Vrei să viu mai des? Viu".

Când a murit mama lui, era în vara 1916. Războiul bătea la poarta ţării. Fusese concentrat. „Să ne căsătorim acum? Ce greşală! Eu ştiu de mă întorc? Vrei să rămâi văduvă pentru a doua oară?" Ea nu şi-a putut stăpâni nervii atunci; a plâns, a făcut ţăndări un pahar, i-a svârlit cutia cu bomboane pe fereastră. El, palid, rigid, cu voce tăioasă, a dezarmat-o: „Vrei poate încă o pensie? Pensie de pe urma mea ca ofiţer? Cumulul nu e îngăduit după lege. Eu sunt om de drept şi te pot informa". Jignită cum nu se mai simţise până atunci, ea n'a mai spus nimic. A avut tăria să-l lase să plece fără un cuvânt. A avut, şi el, lipsa de sensibilitate să

nu vină să-şi ceară scuze. Dar, în evacuare la Iaşi, ea n'a avut tăria să-l ştie rănit în spital şi să nu se ducă să-l vadă. L-a îngrijit zi cu zi, ca o soră de caritate. „Iţi mulţumesc, îi spunea el. Când se încheie pacea, ne căsătorim. Suntem făcuţi unul pentru altul". După război, a invocat, un timp, nevoia de a-şi relua clientela. Pe urmă, a ţinut s'o convingă asupra nestabilităţii împrejurărilor. „Nu vezi ce vremuri? Criză. Frământări. Să se mai aşeze puţin lucrurile. Cine îşi ia răspunderea unei căsătorii, care este un act foarte serios?" Teoriile lui rămăseseră neschimbate. Ea obosise în încercările de a-l convinge. Nu erau, cum spusese el, făcuţi unul pentru altul. Femeia îşi propusese în câteva rânduri să-l trimită la plimbare. Nu-l mai iubea demult. Se obişnuise însă cu el. Şi nici prilejuri nu a avut să-şi facă altă viaţă. Aşa au trecut anii. Nu mai era ea tânără. Nu mai era nici el. El câştiga atât cât existenţa-i să nu-l frământe. Nu avea multe necesităţi. Ea începuse să vândă din ce-avea. El nu se interesa de felul cum izbuteşte femeia, cu mijloace puţine, să se descurce. „Să nu discutăm problemele acestea. Sunt meschine. Nu trebue să fie un subiect pentru noi", declara el. Ea, mândră, nu le-a mai discutat. Continua s'o viziteze, cu pachetelul legat în sfoară prinsă sub degetul mic. In urmă cu cinci ani dela data când doamna Grigoriu ţi se destăinuia, el a venit într'o zi îmbrăcat în haine negre, şi, după câteva ocoluri, i-a spus grav, dar lipsit de convingere: „Am chibzuit bine şi am ajuns la credinţa că ne-am putea căsători acum

Nu eşti de părerea mea?" „Nu!", a strigat ea cu amintirea a douăzeci de ani de aşteptare, văzându-se pe ea ofilită, văzându-l pe el cu obrazul uscat, aşa cum îi fusese sufletul totdeauna, venindu-i să izbucnească într'un hohot de plâns şi 'ntr'un hohot de râs. El s'a uitat cu nedumerire la ea, nu i-a cerut nicio explicaţie, n'a stăruit. Şi-a privit numai hainele negre, gândindu-se, poate, că deranjul îmbrăcării lor a fost degeaba şi a spus după vreo zece minute, rupând tăcerea care se aşternuse între ei: „Bine. Să rămânem prieteni".

— Suntem prieteni, domnule dragă, a încheiat doamna Grigoriu, ştergându-şi cu batista un colţ al ochiului în care intrase o geană cu rimel.

Nu mai făcea pe femeia distinsă, alintată; obrajii de pe care se topise fardul aveau ceva de pergament subţire, oglindind pustiul şi jignirile inimii. Oglindind, deasemeni, privaţiunile unei existenţe care se îndărătniceşte să salveze aparenţele buneistări decente şi ale dispoziţiei bune.

— Suntem prieteni. După cum ai văzut, vine şi stăm de vorbă. L-am urît într'o vreme. L-am dispreţuit după aceea. Acum e diabetic şi a început să-i cadă părul. Dumneata ai băgat de seamă că burlacii se trec mai repede decât cei însuraţi? Se răzbună egoismul lor. Să nu rămâi celibatar (a zâmbit şi, un sfert de secundă, a fost în rolul care îi plăcea, de fetiţă; pe urmă tristeţea i-a îmbătrânit din nou chipul). Azi mi-e milă de el. A fost un prost. I-a fost frică de viaţă. Ce putea să-i dea viaţa când el a măsurat-o cu metrul şi a pus-o întotdeauna, ca

un farmacist, la cântar? Când n'a fost cutezător şi generos cu ea? Azi, ca şi acum douăzeci şi cinci de ani, nu-l interesează felul cum trăiesc eu, dela o zi la alta. Putea să vadă şi, poate, n'a văzut că am vândut aproape tot ce-aveam în casă, că pensia nu mi-a ajuns niciodată, că m'am strâmtorat în dormitor ca să pot ţine apartamentul. Însă azi, ca şi acum douăzeci şi cinci de ani, ca în toţi anii care au trecut, nu uită să-mi sărute mâna când intră şi să-mi întindă cutia cu două sute cincizeci de grame de bomboane fondante. Ai văzut câte cutii am în vestibul, pe etajeră şi în dulap? N'am avut parte de multe în viaţă, dar cred că sunt femeia care a primit cele mai multe cutii cu bomboane. De ani de zile nu mai pot să pun gura pe una. Am dăruit şi dăruesc prietenelor mele. S'au săturat şi ele. Am vândut într'o vreme unui cofetar, cutiile, pe preţ mai mic şi apoi mi-a fost ruşine să continuu comerţul acesta. Dau căţelului câte o bomboană, dar nu prea des. Mi-a spus un doctor că ar putea să se îmbolnăvească şi el de diabet. Ai văzut câte am? Ca la cofetărie. Dar câte am avut! Suntem prieteni. Nu am fost făcuţi dela început unul pentru altul, şi totuşi am rămas împreună atâta timp. Am fost o idioată. Iartă-mă, domnule dragă, dar mă cuprind uneori gânduri triste şi nu mă mai stăpânesc. E o criză. Trece. Am avut multe, care m'au împins câteodată să iau somnalin. Mai de mult, firea nu mă lăsa. A fost în mine atâta dragoste de viaţă câtă ne-ar fi ajuns, şi mie şi lui, până la adânci bătrâneţe. A fost un idiot. Acum când sunt

în nervi şi vreau să repet gestul, mă opreşte mila pentru el. Prevăd ce-o să se 'ntâmple. Imbătrâneşte mai iute decât mine. Diabetul macină repede. I-au murit surorile. N'are cine-l îngriji. E sgârcit şi sucit. Nu stă nicio servitoare la el. Işi coase singur nasturii şi-şi văcsueşte singur pantofii. Iarna, îşi face singur focul în sobă. Prevăd ce-o să se 'ntâmple. Va rămânea la mine. Il voi opri la mine. L-am mai îngrijit când era în război. Il voi îngriji şi acum. Ce să fac?

Fratelui mamei, mai mare cu vreo zece ani decât tine, i se spunea Cioroiul, fiindcă era tuciuriu şi buzat.

— Cu cine l-ai făcut, mamă? o întrebau mătuşile tale pe bunica, şi bunica le-o reteza:

— Cu dracu! Nu vă este ruşine?

Cioroiul nu făcea deosebire de vârstă între voi şi nu ţinea la calitatea lui de unchi. Se punea la mintea voastră şi-l tutuiaţi şi-l burduşeaţi cu pumnii, dar nu când era bunica de faţă, fiindcă ea avea, desvoltat, simţul ierarhiei de familie. Bunicului îi spunea dumneata, aşa cum tot dumneata îi spunea şi tatălui tău, mama, (ea fiind, dealtminteri, mai tânără cu treisprezece ani decât ei), iar mătuşile se respectau una pe alta în ordinea vârstei. Când ştiaţi că v'aude bunica, îi spuneaţi Cioroiului, unchiule, şi vă umfla râsul şi-l umfla şi pe el.

Era vorbăreţ, lăudăros, ne 'ntrecut în minciuni. Nenorocul sau norocul lui făcuse ca bunicul să moară şi el să nu fie silit să-i înveţe meşteşugul. Se 'ndeletnicea cu de toate: vopsitorie, dulgherie, zidărie, dar nu se pricepea la nimic. Incercase tata să şi-l ia ajutor, însă nu făcea nicio treabă. Tălălăia, cânta, se uita pe fereastră, îşi răsucea câte un ceas ţi-

gara. Nu-i era mintea și tragerea de inimă la lucru. Prefera biliardul la cafeneaua din Făgădău. Il dojenea uneori mama:

— Ești băiat mare. Ți-a dat mustața. Când o să te apuci de ceva?

El schimba vorba, se strâmba la voi și voi râdeați dimpreună cu el. Murise bunica și rămăsese cu două surori, una mai mare, Tudora, bolnăvicioasă, care lucra la o legătorie de cărți, iar cealaltă mai mică, Gherghina, toantă, care-și gătea toată ziua pisica și care il făcea pe bunicul să ofteze văzând-o: „Vai de capul tău, ce-ai să te faci când n'oi mai fi eu?" Stătea cu ele, dar mânca mai mult pe la surorile măritate.

— Seamănă cu frate-meu Niță, spunea uneori tata.

Avea și el un frate care mai mult trândăvea decât muncea. Tot zidar. Cârpaci, însă, în meserie. Umbla mai mult la câmp cu traista, cu trestia și cu ciurul. Prindea sticleți, scatii, cintizoi, botgroși. Erau patima lui. In cocioabele prin care trăia, avea spânzurate de pereți zeci de colivii cu tot felul de păsări. Le vindea în piață. Inalt, voinic, cu mustață care începuse să încărunțească. Dar n'avea mai multă minte decât unchiul celălalt, Cioroiul, guraliv, lăudăros ca el.

Tata nu-l putea suferi. Când unchiul Niță venea la voi și dădea semne că ar vrea să rămână la masă, tata își făcea de lucru prin curte după ce-i spunea mamei: „Vezi, nu mi-l înnădi pe aici". Nu știa că uneori mama îi spăla și-i dregea într'ascuns rufele,

când se întâmpla să fie de capul lui. Avusese neveste fără număr. Câteva îi muriseră, fiindcă le lua bătrâne și spetite de muncă. Munceau pentru el, la stăpân· bucătărese, spălătorese. Ii aduceau, seara, mâncare în ulcică. Dacă, un timp, nu mai știați de el, tata îi spunea mamei:

— Să știi că nepricopsitul iar s'a însurat.

Altele îl lăsau, sătule de trândăveala lui, și luau cu ele lucrurile care-i rămăseseră dela femeile răposate.

Voi vă dădeați seama că unchiul este leneș și om de nimic. Țineați însă la el, pentrucă el ținea la păsări. Când vă murea scatiul sau sticletele din colivie, vă duceați la unchiul: știați că vă dă altul. Vă dădea, într'adevăr, dar de cele mai multe ori vă păcălea, dăruindu-vă o babușcă necântătoare. Găseați de fiecare dată altă femee în casă și trebuia să-i sărutați mâna și unchiul se grozăvia cu voi:

— Nepoții mei. Vezi ce mari și cuminți sunt?

Stătea lungit în pat și-l servea femeia cu cafea și-i răsucea țigările în vreme ce voi căscați ochii la coliviile printre sârmele cărora se sbenguiau păsările cu pene minunate. Ce face nenea? Ce face țața? M'am întâlnit cu nenea. M'a rugat să mai viu pe la voi. Am să viu cu dânsa, da' nu știu când, c'o să iau o lucrare. Trebue să-mi dea zilele astea arvuna ca să cumpăr materiale. Poate că-l iau și pe nenea cu mine. Să câștige și el. El nu mă ia pe mine, da' nu-i nimic. Nu m'am înțeles încă din preț cu arhitecții. Dacă nu-mi dă preț bun, mă las de căruță. Nu-mi rup eu hainele și oasele pe degeaba,

ca nenea. Mă duc mai bine la câmp; e vremea ciocârlilor. Capăt zece lei pe-o bucată. Dacă prind zece, gata suta de lei. Nenea munceşte aproape trei săptămâni pentru o sută. Nu e aşa, nevastă?

Accentua pe cuvântul **nevastă**, ca să vedeţi voi că femeia care-l ascultă cu mâna la bărbie, plină de admiraţie şi respect pentru vorbirea şi socotelile lui, e, într'adevăr, o mătuşă care merită să-i pupaţi mâna.

— Dă-le ceva la copii, îşi amintea pe urmă. Vezi ce avem în casă.

N'avea nimic în casă. Femeia scociora sub un jurnal pe masă, cu spatele la voi, lua câţiva gologani şi se ducea până la băcănie să cumpere câteva felii de mezeluri şi o jumătate de pâine. Vă întindea mezelurile, pe hârtie, pe un scaun fără spătar, lângă pat, şi mâncaţi stând pe marginea patului. Unchiul se scula într'un cot şi mânca şi el spunând că vrea să vă ţină tovărăşie.

— Dumneata nu iei, nevastă? o întreba în treacăt pe femeia care se rezemase, cu braţele pe piept, de uşă.

— Nu, mulţumesc. Ştii bine cât de mult am mâncat la prânz.

O deprinsese el să se laude şi să spună minciuni.

Cioroiul v'a fabricat o stea. Spusese că o face mai frumoasă şi costă mai ieftin decât la prăvălie. A ieşit strâmbă şi a costat mai scump: hârtie, clei, speteze. A zugrăvit **Naşterea**, care a fost o grozăvie. Ştiai însă că din banii daţi de mama pentru material şi-a cumpărat şi el un pachet de ţigări.

Ţi-a venit întâi să plângi când ai văzut steaua schiloadă şi-ai vrut s'o spargi. Viaţă lungă n'a avut ea nici aşa.

Era învoiala să mergi cu verii tăi dinspre partea mamei. Aţi făcut, două săptămâni, repetiţii, sub conducerea unchiului care, deşi balaoacheş, cânta ca un brotac. Niciunul dintre voi n'avea voce, astfel că mama v'a dat afară şi v'aţi dus la Cioroiul.

Pe măsură ce se apropiau sărbătorile, pătrundea în sufletul vostru junghiul unei temeri şi-al unei presimţiri. Eraţi toţi pirpirii. Dacă ai fi fost cu verii dinspre partea tatei, s'ar fi schimbat povestea, căci aveau faimă de bătăuşi. Dar aşa? Dacă vă sparg niscai derbedei, steaua? Nădejdea rămânea pe Cioroiul.

— Lăsaţi pe mine, dracilor. Merg cu voi. Să poftească cineva să se-atingă.

A mai fost învoiala să ţină el, Cioroiul, banii pe care îi veţi câştiga. Făcuserăţi socoteala cam pe unde veţi merge şi se vedea cât de colo că vă veţi umplea de gologani, şi în seara întâia de Crăciun şi'n celelalte seri, până la Sfântul Ion. Numai de n'o viscoli. Numai de n'or fi troienii prea mari, să vă afundaţi în zăpadă. Numai...

Dar a venit Moş Ajunul şi a venit Crăciunul cu o vreme blândă. Şi se vestea că va fi astfel, cel puţin până la Bobotează.

— Cioroiule, nu iei un ciomag cu tine?

— Ce să iau, mă? N'am nevoie. Dece am mâini şi pumni?

Era cam slăbănog, dar în ochii voştri se'nfăţişa

viteaz. Cine să cuteze să se pună cu el, mai ales că era câtă mai măgădăul?

— Vezi să nu-i muşte câinii , i-a spus mama.

— Vezi să nu te duci prea departe cu ei şi să nu umblaţi prea mult, i-a spus tata.

Nicio grijă, i-a liniştit el. Adevărat. Nu s'au dat câinii la voi şi nici prea departe n'aţi avut nevoie să vă duceţi. Aţi luat-o înainte cu steaua, Cioroiul mergând la câţiva paşi în urma voastră, ca să nu creadă lumea că şi el, om în toată firea, umblă cu ea. Trăgea dintr'o ţigară şi hârâia din când în când din gât, ca să ştiţi voi că aveţi păzitor. Aţi intrat într'o curte, pe strada voastră.

Cine primeşte steaua...

Nu a trebuit să spuneţi mai mult. A deschis uşa o femee şi v'a dat zece bani. Buni de saftea! Vă părea însă rău că nu v'a lăsat să cântaţi toate cântecele. Cioroiul aşteptase la poartă şi a intrat în slujba de casier, trăgând goioganul prin barbă şi băgându-l în buzunar.

La colţul străzii, sub un felinar, trei umbre. Ţineai steaua şi ai simţit că-ţi cam tremură mâinile. Un văr al tău te-a tras de mânecă.

— Uite. Vezi?

— Dacă am lua-o pe partea allaltă? a întrebat vărul celălalt.

Şi v'aţi oprit să vină şi Cioroiul. El a râs de voi, trăgând din chiştoc. I-aţi văzut strălucind dinţii albi şi gura buzată.

— Cu mine, măi, vi-i frică?

Apropiindu-vă, aţi văzut că erau de-o seamă cu Cioroiul şi prieteni cu el. Stăteau cu mâinile în buzunar şi aveau şi ei câte un chiştoc în gură. Păreau puţintel afumaţi sau se prefăceau. Unchiul vostru s'a înveselit peste măsură când i-a văzut:

— Noroc, fraţilor! La mulţi ani! Ce mai faceţi?

— Noroc! au răspuns ei cam cu sgârcenie, neîmpărtăşind bunăvoia unchiului vostru.

Unul te-a prins de umăr:

— Ia stai, neică, să văz şi eu steaua voastră!

Şi vorba lui era ca o ameninţare.

— Sunt cu nepoţii mei, s'a grăbit Cioroiul să-i lămurească şi a întins spre ei un pachet de ţigări în semn de cinstire şi de prietenie.

Ei s'au făcut că nu văd darul Cioroiului. Ţineau să vadă steaua şi-şi făceau semn cu cotul şi îi numărau colţurile.

— Are nouă, glăsui unul.

— Ba zece, spuse al doilea.

— Douăsprezece! îi lămuri cu mândrie unchiul vostru.

— Ba, parcă unsprezece, îşi dădu cu părerea al treilea.

Unchiul ţinea să-i încredinţeze că se bucură de întâlnirea cu ei şi iar le întinse pachetul. Il învredniciră atunci să ia câte o ţigară şi uitară să i-l dea înapoi. Unchiul se făcu că nu bagă de seamă.

— Noroc, fraţilor! le spuse el cu voce tare, dar cam nesigur. Ne vedem mâine. Mă duc cu nepoţii.

— Stai, stai, că nu vin turcii! rosti cel care te prinsese de umăr. N'am văzut Naşterea. Ia uitaţi-

vă, măi, ce Naştere, — Naşterea mă-sii! De unde o luarăţi?

Glasul lui suna a batjocură.

— Eu am făcut-o, spuse Cioroiul cu voce moale, începând să bănuiască gândul prietenilor lui.

Ceilalţi râseră:

— Asta e stea? Steaua mă-sii! Cu colţuri strâmbe?

Ai început să plângi mai înainte ca unul dintre ei s'o plesnească. Verii tăi au început să ţipe. Cei trei şi-au vârît apoi mâinile în buzunar şi-au început să râdă. Te-a cutremurat gândul că, acum, Cioroiul şi-a ieşit din sărite şi că-i va face praf, mai cu seamă că le-a spus mâniat:

— Aşa, fraţilor? Biinee!

Şi cu un pumn a făcut praf steaua care fusese numai plesnită.

Haimanalele s'au depărtat de felinar, agale, aprinzându-şi alte ţigări.

— Duceţi-vă acasă, dracilor, că le arăt eu mâine' v'a sfătuit unchiul, înfuriindu-se tot mai mult pe măsură ce prietenii lui se depărtau şi nu-l mai auzeau.

Ai ajuns acasă, trist, cu prăjina în al cărei vârf atârna, jalnică, steaua care luminase atât de puţin celor trei Crai veniţi din Răsărit.

Ai învăţat două clase la şcoala mixtă din strada Ghica-Vodă şi încă două la „Vasile Alecsandri". Dacă de mulţi şi de mulţi ani, strada Ghica-Vodă, azi cu numele schimbat, e asfaltată şi luminată electric, dacă o altă lume, funcţionari şi burghezi înstăriţi, a luat locul nevoiaşilor şi ţiganilor, împingându-i spre Tei, pe atunci ea era o uliţă lungă, îngustă, strâmbă şi noroioasă. Atât de mult noroi era, că oamenii făceau o foarte complicată echilibristică, spânzurându-se de şipcile gardurilor, ca să înainteze cu un pas şi cu încă unul. Deseori o şipcă se rupea şi omul, pierzându-şi cumpănirea, cădea în noroi. Pleosc! Se ridica apoi cu glod pe el şi cu-o înjurătură: „Mama ei de viaţă! Mama lui de primar!" Primarul era pomenit de cei care făceau politică şi ştiau spre cine să-şi îndrepte firitiseala. Era pomenit nu numai acolo, ci şi în alte locuri. Se mai alegea omul şi cu bruftuiala gospodarului curţii cu gardul năruit: „Ce-mi făcuşi, nene? Imi dărâmi gardul?"

O parte din strada aceea, cu adâncire de fundături răsucite ca nişte şerpi, dând spre şosea, era locuită de ţigani şi se numea „In ţigănie". Lăutarii,

ca mai chivernisiţi, stăteau în faţă. Salahorii de binale, coşarii şi chivuţele înnotau în ulicioarele fără aer şi fără soare

Tu treceai totdeauna cu inima tăiată prin locul acela. Auziseşi, când erai mai mic, poveştile cu ţiganii care fură copii şi le strâmbă picioarele pentru a-i trimite pe urmă să cerşească. Ştiai că atunci când un plod de trei ani nu voia să adoarmă sau să tacă din plâns, mama îi spunea: „Taci, că te dau la ţigani. Taci, că a venit o ţigancă la geam să te ia în desagă!"

Treceai pe partea cealaltă a drumului când te apropiai de Ţigănie şi vedeai pe bancă, la o poartă, un bătrân gras, tuciuriu, pufnind din lulea. Şi ştiai că a pus ochii pe tine. Te lipeai de garduri şi grăbeai paşii, neluându-ţi privirile dela el. Cum se va mişca din loc, vei da bir cu fugiţii, înapoi, şi vei ţipa. Te-ai depărtat şi te simţeai atunci uşor ca fulgul. Nu te-a văzut.

De cele mai multe ori te vedeau copiii de ţigani, goi, ciufuliţi şi mânjiţi. Ei se ţineau de capul vostru, împroşcându-vă cu pietre şi noroi şi încercând, în grup mai mare, câte un atac direct. E drept că, atunci, când unul dintre ei se abătea pe strada voastră, făceaţi la fel, fugărindu-l, strigând după el: „Huşi, cioară!" şi imitând croncănitul cloncanilor.

Cele două clase ale şcoalei din Ghica-Vodă erau cu băieţi şi cu fete. Invăţai cu verişoarele tale şi cu alte fete din mahala. Veneau aci şi copii din

Tei şi Barieră care, cei mai mulţi, rămâneau cu învăţătura primelor două clase. Aveau părinţi cu raţionamente izvorîte din sărăcie şi ignoranţă: „Apoi dacă ştie să scrie şi să se iscălească, dece să-l las mai departe, că tot n'o să-l fac popă? Tot la meşteşug o să-l dau. Şi cu ce să-l ţiu, dac'aş vrea? Cărţi, taxe, ghete..." Judecata era pentru băieţi. Pentru fete era şi mai sumară: „Să aibă ea minte să înveţe un lucru, şi noroc să găsească un om bun când o fi mare. Că doar n'o să se mărite cu'n ofiţer!"

Oamenii mai înstăriţi nu-şi dădeau copiii aci,— şcoală pentru calici. Ii înscriau deadreptul la şcoli cu patru clase, la Silvestru, la Tunari, la Vasile Alecsandri, să se frece cu odrasle de căpitani, de doctori, de avocaţi, de negustori bogaţi.

Aci eraţi voi, înfofoliţi în broboadele mamelor, cu ghiozdane din feţe de pernă, cu lumânări sub nas, cu troace în picioare şi cu chipurile spoite de noroi. Decum se încălzea, cei mai mulţi veneau cu picioarele goale.

Şcoala avea două etaje şi o curte îngustă. Clasele erau la etaj şi ajungeaţi la ele urcând o scară de lemn vopsit cu roşu sângeriu, ca şi podeaua claselor. Jos era locuinţa Doamnei Directoare. Nu vă era îngăduit, în recreaţie, să coborîţi în curte unde, nici vorbă, aţi fi stricat iarba şi florile.

Doamna directoare Teodoru era mititică, bătrânică şi iute ca ardeiul. Dar era bună. Când certa vreun copil, păstra pe chip un zâmbet şi părea mai mult o mamă-mare. Avea părul alb ca argintul,

obrazul roz şi purta o rochie de catifea încheiată până la gât, cu un guleraş alb. Te gândeai că ai fi vrut să ai o bunică frumoasă ca ea.

Se-apropia de pensie şi, într'adevăr, după doi ani, a ieşit.

Se vedea că bărbatul ei era mai tânăr decât ea, căci avea părul negru. Purta mustaţă tunsă. Părea foarte sever şi, când se întâmpla să daţi ochii cu el, vă trăgeaţi lângă zid, sperioşi. Tu aveai prilejul să-l vezi mai des, căci era prieten şi tovarăş de slujbă cu domnul Arghiropol de lângă voi. Pe la ceasurile două, tu şi alţi copii îi vedeaţi venind acasă cu trăsura. Domnul Arghiropol cobora cu-o geantă şi pachete, domnul Teodoru pornea mai departe cu birja. Vă impunea mult respect faptul că ei nu veneau acasă, nici pe jos, nici cu tramvaiul, ci cu trăsura, şi ştiaţi că pentru asta le dă mâna să plătească un leu.

Erai emoţionat şi te astâmpărai de pe trotuar şi de pe maidan când Doamna Directoare venea cu bărbatul ei la familia Arghiropol. Erai cuminte şi te uitai prin gardul despărţitor, în curtea vecinului, unde, vara, cele două familii luau masa în chioşc. Te minunai de câte lucruri bune vedeai că se aduc în castroane şi pe tăvi. Şi te uitai ce cuminţi stau la masă şi cât de frumos mănâncă Titi, frate-său şi surorile lui, toţi cu şerveţele pe după gât şi fiecare cu paharul lui de tablă.

In locul Doamnei Directoare venea la catedră de multe ori o nepoată a ei, domnişoara Victoria, care era oacheşă, înaltă, slabă şi foarte rea. Vă

ţinea departe, când vă scotea, că zicea că aveţi păduchi, şi vă bătea la palmă. Pe fete le trăgea de coadă şi le spunea: „Nespălatelor". In clasa întâia era domnul Georgescu, foarte tânăr, cu păr mare. Ştiaţi că e suplinitor. Nu se simţeau bine nici cu el copiii, căci îi plăcea să-i pună în genunchi, scoţându-i din bancă şi silindu-i să meargă aşa, târşiindu-se, până la catedră. Când un copil se cerea afară, nu voia să-l lase şi pe urmă îl punea în genunchi, că zicea că s'a împuţit pe el.

Vă plăcea cu Doamna Directoare, care făcea lecţia cu toţi deodată şi trăgea scaunul de pe catedră jos, lângă banca întâia. Cine era cuminte şi răspundea bine, căpăta dreptul să stea lângă ea pe un scaun şi îl mângâia pe păr, fără să aibă frica domnişoarei Victoria că se umple de păduchi.

A scăpat, nu ştii cui, vorba — poate în casă, poate în altă parte — că domnul Teodoru se ţine cu nepoata. Iţi aminteşti că peste câţiva ani, trei sau patru, Doamna Directoare a murit şi, curând după aceea, ai auzit că el s'a însurat cu domnişoara Victoria. Erai ceva mai mare. Ai văzut-o pe ea venind acum cu domnul Teodoru la familia Arghiropol.

S'a întâmplat ca şi în şcoala unde ai sfârşit cursul primar, elevii să-l iubească pe domnul Director Iorgulescu mai mult decât pe toţi ceilalţi profesori la un loc. Era şi el în preajma pensiei, purta o pelerină cafenie pe umeri, avea nasul ascuţit, lung, o frunte înaltă şi-o chelie care îl făcea

chiar să semene cu Vasile Alecsandri, poetul al cărui nume îl purta şcoala. Ştia să fie şi sever când vă întreceaţi cu isprăvile în clasă şi în curte. Insă de cele mai multe ori se făcea că le trece cu vederea. Părea distrat, dar era obosit. Nu împărtăşea metodele Părintelui dela Religie şi aţi auzit dela servitor că în cancelarie aveau loc certuri între ei cu privire la pedepse şi note. De partea lui era fiica Ţapului, domnişoara de Geografie. — Părintele având un aliat în profesorul de Gimnastică, pe care Directorul l-a dojenit odată chiar faţă cu elevii pe care îi brutaliza în ora când preda.

Luase fiinţă instituţia Micilor Dorobanţi. Silise cârmuirea pe şcolarii din ţară să poarte opinci, iţari, cămăşi albe şi căciuli moţate cu pene de curcan într'o parte. Se adăugase în program o oră de instrucţie militară. O maimuţăreală cu tâlc fascist, cu mult înainte ca fascismul să se ivească şi să-şi facă blestematele întocmiri pentru copii şi tineri. După vreo doi ani, născocirea a luat sfârşit — cei cari avuseseră ideea şi cei dela conducere, ofiţeri şi civili, ajungând pe mâna judecătorilor pentru nereguli.

Dar s'a nimerit ca tu şi cei de o seamă cu tine să fiţi „Mici Dorobanţi". V'a dus şi la Zece Mai, cu puşcoace de lemn şi cu căciulile care vă făcuseră să năduşiţi.

Instrucţia pe şcoli o făceau sergenţi-majori care uitau că nu sunt la cazarmă, astfel că vă înjurau şi vă băteau ca pe soldaţii lor. Şi aţi simţit bucurie şi recunoştinţă când, într'o zi, domnul Director a

pus mâna în pieptul instructorului vostru cu galoane, spunându-i: „A, asta nu se poate! Dumneata eşti o brută". Sergentul-major s'a roşit ca un adevărat curcan, a răspuns obraznic, dar Directorul v'a poruncit: „Plecaţi!" şi a intrat în cancelarie. A fost anchetă mare, două săptămâni n'aţi mai făcut instrucţie, iar în a treia a venit alt sergent-major blând ca un mieluşel.

Şcoala avea, iarna, cantină. Când căpătai zece bani, o rugai pe mama să te lase să rămâi la cantină. Era parcă mai bună ciorba de fasole sau iahnia cu cartofi, acolo, decât acasă. Era oricum o schimbare în programul zilei şi mâncai mai cu poftă, pentrucă te găseai cu ceilalţi copii. Pe urmă, până la orele de clasă de după prânz, aveaţi timp îndeajuns pentru joc, tulburând uneori şi odihna domnului Director, care avea locuinţa în curtea şcoalei. Când cădea zăpada mare sau viscolea, rămâneau la şcoală şi copiii care stăteau mai departe, măcar că ei n'aveau gologanul pentru cantină. Nici nu mâncau cu voi, ci la o parte, înfulecând o felie de pâine cu puţin magiun întins pe ea sau o bucăţică de halva.

In astfel de zile, nu puteaţi şi nici nu aveaţi voie să ieşiţi în curte. Servitorul încuia uşile, astfel că rămâneaţi ca într'o închisoare. Eraţi însă de capul vostru, liberi să vă urcaţi pe bănci, să le răsturnaţi, să vă fugăriţi dintr'o clasă într'alta. Câţiva din a patra fumau şi se lăsau şartajaţi de alţii care le cereau ţigări, că altfel îi pârăsc.

Uneori cobora duhul cuminţeniei asupra tuturor. Vă îngrămădeaţi într'o clasă şi unul sau altul povestea întâmplări cu haiduci din cărţile lui N. D. Popescu, sau basme pe care le lungea, mai punând dela el.

Cei din a'ntâia adormeau în fund, cu capul pe bancă şi atunci câte unul mai mare le lipea în spate o foaie de hârtie pe care scria: „Măgarul duce, nu ştie ce duce".

Spoitorii şi ţigăncile cu ghiocul n'aveau voie să stea în Ţigănie. Erau de neam prost şi exista, între ţigani, o ierarhie, cu toate că-i mâncau deopotrivă murdăria şi boala. Lăutarii se socoteau elita, fiind „artişti" şi purtând guler care fusese odată alb şi haine negre, pline însă de petece şi pete. Negustorii de haine vechi întâlneau în ochii lăutarilor un aer de superioritate; la rându-le, ei se uitau de sus la salahori, iar aceştia la coşari.

Dar în oprelişte pentru spoitori şi femeile cu ghiocul de-a se pripăşi aci intra şi un gând de morală, altoit pe acela al prevederii. Ţigăncile care ghiceau, precum şi spoitorii, nu se lăsaseră de obiceiul de-a şterpeli, astfel că cei din Ţigănie nu voiau să aibă a face cu comisarul pe motivul acesta.

Aveau cu el a face pentru altă pricină. Erau răi de gură şi iuţi de mână. Din nimic, bărbaţii se înjurau, femeile se ocărau, bătaia era gata.

Luau parte la încăierare şi copiii şi câinii. Răcneau, de-ar fi crezut cineva, străin de partea locului, că acolo este omor de oameni. Mahalagiii se strângeau pe delături, făceau haz şi îi întărâtau:

„Arde-l, Mandache. Auzi ce-a zis de măta. Plesnește-o pe Frosa că a dat în puradeul tău". Mandache se oprea un moment, trăgea cu urechea, vedea că are martori ai vitejiei lui, se înfuria și lovea orbește în grămadă până când alții îl răzbeau și pe el.

Din ce se luau? O femee a blestemat copilul alteia, un bărbat s'a dat la nevasta vecinului, doi bărbați se încăeraseră, neînțelegându-se la împărțirea câștigului din ziua aceea. Dacă se certau două femei, se amestecau bărbații lor, care continuau să-și spună vorbe grele, după ce nevestele se'mpăcaseră. Trăgeau acum ele de ei să se potolească și, până la urmă, bărbații se porneau să le care pumni în spate. Pentrucă se înrudeau între ei, neînțelegerea dintre unii devenea cauza tuturora. De aceea, neutralitatea nu se putea închipui.

Când se prelungea hărmălaia și erau câteva capete sparte, se-arăta comisarul cu doi vardiști și trăgeau tustrei în dreapta și în stânga, până despărțeau taberele. Luau cu ei și victimele și pe cei care le dogiseră capetele, și-i închideau la secție. A doua zi, toată Țigănia era în păr acolo, rugându-se pentru liberarea tuturor deopotrivă, nimeni neavând vreo pretenție împotriva cuiva.

O petrecere la fel de cumplită, seara, arăta că pacea s'a încheiat.

Se luau și pentrucă toți erau înrăiți de sărăcie și de boleșniță. Nu era săptămână să nu fie un mort în Țigănie. Și nu era cocioabă în care să nu zacă

un plod, un om în toată firea, o babă, un moșneag. Copiii aveau scrofule, cei mai vârstnici oftică, bătrânii vătămătură. Leacul lor era știința babei Ghioala, țiganca doftoreasă, chemată și'n alte mahalale. Ea se pricepea să descânte și să oblojească cu balegă scrânteturile si buboaiele. Vara, bolnavii se trăgeau pe banca dela portă și tânjeau sub săgetarea soarelui. Cei care nu se puteau urni singuri erau târîți din odaia întunecoasă, pe prispă sau în curte, unde zăceau pe-o rogojină, cu muștele pe ei. Ai lor plecau la muncă și-i lăsau singuri toată ziua. Când veneau seara, îi târau iar în casă. Ți-au rămas în minte dancii cu burți umflate, cu urdori la ochi, cu picioare subțiri și strâmbe. N'ai uitat că bătrânii erau ca niște butii. Ți-aduci aminte ce frumoasă era câte o fată cu obrajii palizi, cu gene lungi, care se stingea încet, tuberculoasă.

Și bolnavii și neamul lor se resemnau cu boala și cu moartea. Dela Dumnezeu veneau toate. Işi mai aducea aminte doftoreasa de un descântec, fărâma gâlcile cu degete groase și tari ca lemnul, trecea de trei ori cu talpa lată peste o vătămătură la picior, turna pentru aprinderea la plămâni gaz pe gât. Se declara la capătul mijloacelor. Incuviința să fie chemat și popa să pună patrafirul pe capul bolnavului și să-i slujească o rugăciune de leac. Mai aduceau popa să-i facă bolnavului, când puterile acestuia piereau, o slujbă, să-l ia Domnul mai repede. Incurca treburile neamului. Umbla o țigancă prin mahala cu'n ciob de farfurie, cerșind prin curți: „Dă pentru un maslu, mânca-te-aș".

Frica tuturor o stârnea Doctorul. Când se întâmpla să fie o razie sanitară în mahala, cei din Ţigănie zăvoreau cocioabele şi fugeau pe maidane, de parcă ar fi venit Turcii, ca pe vremuri, să-i căsăpească. „Ne tunde, ne unge cu gaz", spuneau înspăimântaţi.

Tăinuiau bolile molipsitoare până când epidemia, secerând îndeajuns, se stingea singură.

Un bolnav trăgea prea mult să moară. Ai lui pândeau cu lumânarea, dar bolnavul nu pornea încă pe lumea cealaltă. Inchidea ochii şi familia se pornea pe bocete, ţipând, răcnind, trăgându-şi palme peste obraz. Dar, poate speriat, cel în agonie rotea iar priviri de uliu împuşcat, împrejur. Ai lui se opreau şi, în cele din urmă, îşi pierdeau răbdarea: „Da' mai crapă odată, că ne mănânci viaţa şi nouă".

Pentru copii, când mureau, erau bătute în cuie patru scânduri, din care se făcea un coşciug mititel, şi tatăl îl lua la subţioară, pornind cu femeia, cu ceilalţi copii, cu vreo bătrână, la cimitir. Pe bătrâni îi duceau în căruţă. Cheltuială şi pompă se făcea cu flăcăul sau fata mare. Erau gătiţi ca mirii, se tocmea un car alb. Carul era purtat pe drumuri cât mai lungi, cu întreg puhoiul de lume după el, cu răcnete care acopereau uneori cântările tarafului. Flăcăul sau fata aveau chipul descoperit, ca să vadă toţi ce mândreţe s'a dus, şi într'adevăr erau frumoşi, el cu o cocardă de beteală pe piept, ea cu cununa de lămâiţă.

Citea mama ta în ziar că în Rusia s'a răsculat poporul în contra ţarului. Aveai despre ţara aceasta noţiuni vagi. Auziseşi că e mare, fără sfârşit, cu zăpezi cât casa de înalte şi că oamenii poartă acolo bărbi, cămăşi albastre sau roşii, încheiate într'o parte a pieptului, şi cisme înalte, ca lipovenii. Printre lăutarii care trăiau pe strada Ghica-Vodă erau câţiva ce cântaseră la Odesa. Veniseră cu bani mulţi şi spuneau că au avut a face numai cu prinţi. Se lăuda unul mai tânăr că se îndrăgostise de el o principesă. Aşa auziseşi tu vorbindu-se în casă. Ţiganul era mândru şi avea căutare la nunţi, la chefuri şi la restaurante, unde era pus de fiecare dată să repete întâmplarea cu principesa. Mai târziu lumea s'a săturat de povestea lui, ba a început să-l ia peste picior.

Văzuseşi în „Universul literar", pe când încă nu ştiai să citeşti, o poză colorată: un boier rus făcând baie într'un lac îngheţat. Desenul arăta o întindere albă, un lac şi, înăuntru, într'un loc unde ghiaţa fusese spartă, un bărbat ca un trunchi, cu mustăţi cumplite, gol, intrat până la brâu în apă Doi servitori galonaţi îl aşteptau la mal cu prosoape în mână.

Imaginea aceasta și povestirile lăutarilor, potrivit cărora socoteai că in Rusia lumea, fără deosebire, înnoată în bogăție și'n fericire, ți-a fost tulburată mai târziu de poezia lui Alecsandri din cartea de școală „Pohod na Sibir".

Și iată, cu amintirea ei în gând, ai auzit-o pe mama spunând tatei, după ce citise ziarul, că in Rusia e revoluție.

Nu la multă vreme după aceea s'a iscat o zarvă în mahalaua voastră. Auzeai: „Potemkiniști" și n'ai înțeles, la început, despre ce este vorba. Te-ai lămurit curând și din spuse și din văzute. I-ai văzut pe Potemkiniști, pe marinarii răsculați, îmbulzindu-te printre oamenii mari care veniseră de prin vreo șapte străzi și fundături și căscau ochii la dânșii ca la urs. Ce căutau acolo, în curtea din strada Maidanului, n'ai știut niciodată. Iți închipuiai că pe aceștia îi încartiruise poliția până când mai-marii aveau să hotărască de soarta tuturora. Erau vreo zece soldați, înalți, cu uniforme curioase, parcă verzi, parcă altfel. Unii tineri, alții mai vârstnici. Fumau și zâmbeau și răspândeau prin semne și vorbe în limba lor la întrebările și glumele a-lor tăi, care se ajutau mai mult cu mâna ca să se facă înțeleși. Auzeai pe oameni schimbând păreri. „S'au ridicat în contra țarului... au fost cu poporul... Bravo lor..."

Timp de vreo două zile, cât au rămas acolo, a fost pelerinaj. Pe urmă, într'o dimineață, lumea care se strânsese iarăși la poartă, nu i-a mai văzut.

Avea fiecare mahala completul ei, echivalentul horei dela țară. Il avea și mahalaua ta în curtea cu pietriș a cârciumii lui Tache. Dumineca, spre seară, curtea era stropită, să fie mai răcoare. Deasupra porții, crengi de verdeață închipuiau un arc. In fund, pe patru butoiașe de bere, un podium pentru muzicanți: uneori o fanfară, alteori un taraf. Pe de margini, scaune pentru mamele care-și supraveghiau fetele. Bărbații se matoseau în cârciumă. Flăcăii se găteau cu hainele lor de sărbătoare, purtau floare la cheotoare și erau bărbieriți. Domnișoarele purtau flori în părul care mirosea a odicolon, iar în picioare pantofi cu toc înalt. Aveau voie astăzi să dea și cu puțină pudră pe obraz și să-și coloreze buzele cu foiță. Avea fiecare fată cavalerul ei și, dacă se întâmpla s'o ia altul la joc, ieșea bătaie. Cutezătorul își primea pedeapsa acolo, fata acasă.

Completul ducea de cele mai multe ori la ofițerul stării civile.

Dansau, fără să ostenească, valsuri, sârbe și polci. Fanfara sau lăutarii răcneau ca pentru surzi. Când muzicanții simțeau nevoia să se mai odihnească, tineretul își făcea vânt cu batistele și mânca

floricele. Fata pe care o supăra încălţămintea, se aşeza lângă mamă-sa şi-şi scotea pantoful. Până la urmă, băieţii se descotoroseau de guler şi cravată. Răsuflau uşuraţi.

Unde s'a dus Lenuţa? Era până adineauri în joc sub ochii mamei. Uite că nu e nici Tudorică. Luao-ar dracu, nu se astâmpără! Iar o târnueşte mama diseară şi o cârpeşte tat-su.

Lenuţa era în vremea asta pe lângă biserică. Tudorică o prinsese de braţ. Nu-i vedea nimeni. „Mi-e frică. Să ne'ntoarcem". „Mai avem vreme. N'a băgat nimeni de seamă când am luat-o din loc". Tudorică s'a uitat repede în urmă, şi-a sărutat-o. „Vai!" S'a roşit, şi teama a pus mai multă stăpânire pe ea, şi a ridicat un umăr în semn de apărare. Nu s'a desprins însă de braţul lui, nici după ce el a sărutat-o a doua oară. Dar tocmai atunci ieşise cineva dintr'o curte. Noroc că nu-i cunoaşte. „Astâmpără-te!" Băiatul şi-a numărat în taină, cu mâna în buzunar, avutul. Are o idee care îl emoţionează şi pe el: „Hai la cofetărie". Tineretul din mahala nu prea merge la cofetărie. Mai răcoritor este un ţap cu bere, mai bune sunt floricelele, mai gustoase seminţele. Cofetăria nu e un local pentru ei. Tudorică e tipograf şi a început să aibă aite gusturi. Lenuţa e şi ea croitoreasă. Au intrat în cofetăria dela Făgădău, au mâncat două corăbioare şi au băut două pahare cu un bulgăre de ghiaţă înăuntru. „Mergem?" întreabă Lenunţa, care se simte, totuşi, ca pe ghimpi în prăvălioara cu altfel de lume. „Haidem!" spune şi Tudorică, bătând energic cu linguriţa în mescioara de marmoră. Au mai ocolit pe străzi şi, mai mult, pe lângă biserică, unde e mai pustiu. Se lăsase începutul nopţii. Tudorică îi înlănţuise acum mijlocul şi-i ciufulise părul, tot sărutând-o pe după gât, pe urechi şi pe faţă. Ea nu s'a mai împotrivit, însă când el s'a apropiat de buzele ei, Lenuţa a sucit capul şi din greşală gura ei s'a lipit de obrazul lui. L-a sărutat şi s'a înfiorat. Dacă a fost să fie, — ce să mai facă pe ruşinoasa? Pe deasupra unui gard, îşi încovoia crengile, spre stradă un salcâm. Era mai întuneric şi era şi o bancă acolo. S'au aşezat şi s'au strâns şi s'au sărutat până când pe ea a străpuns-o un gând şi a scos un ţipăt. De când plecase din curte dela Tache? „Nu mai rămân! Hai să mergem înapoi, repede". A fost de aceeaşi părere şi Tudorică. O parte din drum s'au mai ţinut de mână, pe urmă s'au desprins. Când au ajuns, completul se sfârşise. Muzica plecase. Lumina gazorniţei se stinsese. Numai în cârciumă erau oameni care mai aveau să-şi spună două vorbe la un pahar cu vin.

Lenuţa a simţit că i se moaie picioarele. I-a venit să plângă. Ii părea rău de ce-a făcut. Era cu gândul la ai ei şi la ce-o aşteaptă acasă. Pe urmă a svâcnit ca împinsă de-un arc. Se mai plimbă cu Tudorică. Se mai sărută cu el. Este aşa de bine! Tot o va târnui mamă-sa acasă şi tat-su tot o va burduşi.

Profira lucra la o modistă. Nu mai avea mult să iasă lucrătoare. Avea cincisprezece ani, dar cres-

cuse şi arăta de optsprezece. Cea mai frumoasă şi mai isteaţă fată din mahala. I se spunea Fira. I se mai spunea şi Svârluga. Jucau în ochii ei doi drăcuşori. Părea că ascunde, sub bluză, două mere mici, rumene, rotunde. Dar erau sânii ei care înţepau bluza. „Pe Fira ai s'o măriţi curând" le-auzea mama ei pe vecine spunându-i. Fira era într'adevăr numai voioşie şi neastâmpăr. Singură ea avea dreptul să joace la complet cu toţi băieţii. Asupra ei nu căzuseră la învoială să danseze numai cu unul. Fira trecea dela unul la altul, râzând deopotrivă cu toţi şi ştiind să pună pe fiecare la locul lui.

S'a arătat într'o Duminecă, acolo, unul cu guler mai înalt şi cu manşete scrobite. Părea mai subţire şi nu-l cunoştea nimeni. O lege a completurilor era că tinerii dintr'o mahala nu au ce căuta într'alta. Intâi, în înghesuială, noul venit n'a fost băgat de seamă. Pe urmă, băieţii au văzut-o pe Fira dansând cu el. Au văzut din felul cum râdea cu el, că se cunoşteau mai demult. Il adusese ea. S'au posomorit. Cheful li s'a stricat. Şi-au dat între ei coate. Ii supăra şi gulerul lui şi manşetele lui. Unul a venit mai aproape şi l-a călcat pe pantof. Altul, peste câteva minute, a dat ca din nebăgare de seamă peste el când se învârtea în vals cu Fira. N'a trecut mult şi ce era să se întâmple, s'a întâmplat. Fata a fost smulsă de lângă băiat şi băiatul a fost tărbăcit pe jos, un sfert de ceas, în ţipetele fetelor şi femeilor. Fanfara a încercat să acopere sgomotul. Pe urmă a tăcut şi ea. Băiatul a fost făcut scăpat şi-a fugit

ca un iepure, de-i scăpărau picioarele. Completul s'a dus pe apa gârlei în ziua aceea. Fira a fost luată de mama ei şi bătută, acasă, măr.

Fira n'avea minte. Nu avea drăcuşori numai în priviri. Ii avea şi în inimă. Putea s'o rupă în bătăi mama ei, făcea numai ce-o tăia capul şi o împingea sufletul şi poate soarta ei.

N'a mai venit la complet, de ruşine şi, deasemeni, pentrucă purta dispreţ şi ură bătăuşilor care îi călcaseră iubitul în picioare. Acesta era vânzător de prăvălie la Sf. Gheorghe şi îl cunoscuse când s'a dus să cumpere nişte panglici pentru stăpâna ei. S'a mai întâlnit cu el de vreo două ori, într'ascuns, şi ea, cu mintea ei, l-a chemat la complet. Pe lângă că-i plăcea băiatul fiindcă era îmbrăcat bine şi vorbea cu alte cuvinte decât băieţii din mahalaua ei, se simţea acum vinovată faţă de el că din pricina ei a fost tăvălit în Dumineca aceea, la complet.

Peste o săptămână, tot Duminecă, Fira şi-a făcut vânt de-acasă şi s'a întâlnit cu el şi s'au plimbat, şi el a dus-o la berărie unde au mâncat cornuri cu sare şi-au băut bere.

„Ne 'ntâlnim şi peste o săptămână, vrei?" i-a spus băiatul care se purtase cu ea ca un tânăr bine crescut, îndrăznind abia să-i strângă mâna pe sub masă, în berărie.

„Cum să nu!" a răspuns Svârluga, fericită că e în vorbă cu un băiat de familie bună şi plăcându-i mai mult felul acesta de distracţie, decât completul cu mocofani.

„Am să-ţi fac cunoştinţă şi cu doi prieteni ai mei. Vrei?"

„Ba bine că nu!"

Şi Fira s'a bucurat la gândul că va petrece chiar mai bine cu trei decât cu unul, mai cu seamă că băiatul acesta vorbea cam puţin şi-şi înghiţea mereu cuvintele, când voia să spună ceva.

Prietenii lui erau, într'adevăr, mai desgheţaţi, mai veseli. Ştiau să povestească tot felul de lucruri cu haz. Fira bătea din palme şi râdea cu tustrei. A băut vreo trei ţapi cu bere până a simţit că se cam învârteşte locul cu ea. Dar ca să nu creadă băieţii că este o puşcoace pe care o dau gata cu trei ţapi, a mai băut unul şi a râs mai tare şi i-a bătut pe umeri, băieţeşte.

Când au ieşit din berărie, unul dintre ei a spus:

— Hai să luăm o trăsură şi să mergem în Moşi.

Se înţelege că Fira mai fusese la Moşi, dar cu trăsura, nu, nici acolo şi nici în altă parte. Avea pentru întâia oară prilejul să se plimbe ca o cucoană sau ca o domnişoară bogată. Băieţii se pricepeau să trăiască şi aveau bani. S'a gândit o clipă acasă, la mama ei, mai cu seamă că se întunecase. Iar o s'o bată. Ei, şi! Atât numai că e cam moleşită de bere. Dar o răcoreşte aerul când merge cu trăsura între doi băieţi, pe perna moale. Al treilea stă pe scăunelul din faţă şi parcă îşi lipeşte mereu picioarele de picioarele ei.

In Moşi au cumpărat câte o trompetă şi au suflat în urechile oamenilor şi au făcut tot felul de nebunii. Svârluga se desmorţise şi era mai veselă

decât îi stătea în fire. Unul sau altul dintre băieţi o mai strângea de-un braţ sau de mijloc, dar ea îi depărta şi băieţii se supuneau. „Băieţi bine crescuţi!" a gândit în mai multe rânduri Fira, mândră că are altfel de cunoştinţe decât bădăranii care o ciupeau.

Au rămas în urma lor luminile. Gălăgia parcă s'a depărtat. Au ieşit de mult din Moşi, dar sunt acum în locuri cu gropi şi fără felinare. Când Fira şi-a dat seama, piuitul ei a pierit. Nici băieţii nu se mai întreceau în vorbe şi în glume ca înainte. Mergeau tot mai strâns lângă ea. Ca să nu le arate că-i este frică, a încercat să spună ceva şi a schimonosit un râset. A simţit însă că mâinile îi sunt prinse şi că gura îi este astupată. Pe ochi, spaima i-a aşternut o pânză de întuneric, mai des decât întunericul din locul în care se afla. S'a sbătut şi a izbutit să muşte mâna care-i astupa gura, dar a simţit arsura unei palme. Şi nu a mai simţit după aceea, nimic.

A deşteptat-o frigul nopţii. In jurul ei, pustiu. Lătrau nişte câini, departe. Şi tot departe se auzea fluierătura unei locomotive. Intr'acolo era linia ferată. Avea bluza şi fusta, sfâşiate. Şi simţea în tot trupul dureri care o săgetau şi-i era capul prins într'un păienjeniş.

Când s'a ridicat, abia o ţineau picioarele. Parcă toată berea pe care o băuse devreme, în oraş, îi căzuse în ele. S'a gândit la mama ei şi-a podidit-o plânsul, şi s'a oprit de frica lătrăturilor. A mers bălăbănindu-se, şi-i părea bine că n'o vede nimeni,

ca să nu creadă că este beată. O duceau picioarele, fără să-şi dea seama, înainte, spre locul unde fluierase locomotiva. A ajuns acolo, târziu. A stat în faţa liniei cu acelaş păienjeniş în jurul capului şi'n jurul ochilor. Nu mai simţea dureri în trup. Stăruia parcă numai arsura palmei care o lovise peste obraz.

Se auzea huruitul unor vagoane. Se apropia, pe lângă linie, un om cu'n felinar în mână. Poate a văzut-o. Doamne, de-ar ajunge trenul înainte s'ajungă omul!

Şi trenul a ajuns când omul cu felinar dădea fuga spre ea, s'o prindă. N'a mai putut s'o prindă.

Tatălui tău îi plăceau porumbeii, aşa cum unchiului Niţă îi plăceau sticleţii, scatiii, cintizoii. Aveau şi alţi meşteşugari patima asta. Aveau în bătătură un coteţ mai mare sau mai mic — şi în el, porumbei de toate neamurile şi de toate culorile. Ştiau cum să-i împerecheze, ca să dea îmbinări mai frumoase şi mai de soi. Erau cu luare-aminte, să-i apere de hoţi, de pisici şi de uliu. Când aveau răgaz, şi mai ales duminecca, se bucurau făcându-le vânt şi urmărindu-i cu mâna streaşină, cum se rotesc şi cât de mult se înalţă în văzduh. Câte unul nu mai venea. Se rătăcea de stol şi o lua razna şi îl înhăţa şoimul sau cobora în altă bătătură. Alteori, omul se pomenea cu un porumbel străin pe streaşina casei. Cu o trestie lungă, cu nuia încleiată în vârf, se da pe lângă zid şi era bucuros că în ziua aceea s'a ales cu ceva. Indeobşte, dacă pasărea era a unui prieten de pe aproape, i-o înapoia. Acesta se simţea legat de aceeaşi îndatorire.

Oamenii îşi făceau vizite şi îşi admirau, unii altora, micile făpturi înaripate. Făceau între ei schimburi. Işi împrumutau porumbiţe pentru încrucişare.

Pe tata îl bucura gunguritul porumbeilor în bă-

tătură. Dumineca avea grijă și le curăța cuibul. In fiecare zi, înainte de a pleca la lucru, dădea înlături capacele ochiurilor de jos prin care ei ieșeau. Le schimba apa și împrăștia pe pământ, cu mișcări de semănător, grăunțele spre care porumbeii dădeau năvală. Mama avea datoria să le mai dea hrană și după prânz. Le dădea, măcar că ei erau totdeauna motiv de discuții între părinți: „Fiți-ar porumbeii să-ți fie! o auzeai pe mama. In fiecare zi, bani pe porumb... Și mereu văz că aduci alții". Tata schimba vorba. Sau se făcea că n'aude. Sau spunea o glumă. Sau se lua serios la gâlceavă cu mama. „Ce-ți pasă ție? Sunt banii tăi? Ai uitat că iarna, la o nevoie..."

Ca să scape de gura mamei, când cumpăra un porumbel, doi, îi amesteca pe furiș printre ceilalți. Mama băga de seamă, căci îi cunoștea și ea. Atunci tata spunea că i-a primit pe degeaba dela vreun prieten. Mama tot nu-l credea.

Se bucura tata când porumbițele cădeau la clocit și îi sporeau avutul. Urmărea creșterea puilor cu tot atâta dragoste, cât și creșterea voastră, a copiilor. Dacă vreo ghighilice cu puf de aur tânjea în cuib, se întrista ca și atunci când îi era un copil bolnav. Dacă nu se pricepea să-și vindece copiii, era doctor al puilor, turnându-le în cioc o picătură de untdelemn. Murea câte unul căzând din cuib, — era pricină de mâhnire mare pentru tata. Când creșteau îndeajuns ca să poată ieși în bătătură și să-și încerce sborul, tata nu uita să le reteze aripile pentru ca puiandrii să aibă timp să se deprindă

cu locul de naștere și să nu se rătăcească în altă parte. Mai târziu, îi lăsa în toată voia lor.

Dacă un porumbel îmbătrânea și sbura tot mai greu, tata se hotăra să-l taie și alegea atunci o zi de sărbătoare sau o zi când mama avea bani mai puțini pentru mâncare. Il tăia și i-l dădea mamei ca pe un vânat de soi. I-l dădea, neuitând să-i dea și peste nas cu o vorbă: „Mai spui că nu e bine să aibă omul un porumbel la casa lui. Uite că folosește și el la o strâmtoare. Azi o să avem o ciulama bună".

Era bine să aibă omul cât de mulți porumbei în bătătură, mai ales iarna.

Ai cunoscut iernile cu frig când provizia de lemne se sfârșea după Lăsata Secului și când, pentru a avea un abur de căldură, tata reteza câte un pom din curte. Crengile și trunchiul sfârâiau în sobă și scoteau un fum care vă înțepa ochii. Dar copacul ținea câteva săptămâni și astfel amăgeați iarna. Mai cumpăra mama câte o roabă sau numai un braț de lemne dela depoul din colț unde vara trăgeau oltenii. Erau ude și acestea, și lipsă la cântar.

Chiar de ați fi avut căldură îndeajuns, nu mai trebue oamenilor și altceva? Mai cu seamă nu au nevoie de ale gurii?

Până după Sărbători, până prin Postul Mare uneori, de bine de rău se mai trăgea targa pe uscat. Se mântuiau atunci proviziile făcute în toamnă: și cartofii, și varza, și murăturile și sacul cu fasole. Incepea gerul. Mai lua tata arvună dela antrepre-

norii care aveau în casa lor belșug. Antreprenorii erau cu mâna strânsă: „Știi că a mai rămas o socoteală între noi, meștere? Nu am nici eu. Nu se simte nimic până acum. N'am tocmit nicio lucrare. Și iarna asta o să ție până după Paște. Sunt semne că se lungește..."

Domnul Tudose, cu care lucra tata mai mult, ședea cuibărit la căldură, se îmbuiba cu carne friptă dimineața și cu stacană de vin. Tata îl găsise într'un rând cu farfuria plină. Il ținea pe tata în picioare, și ducea la gură câte o bucată trecută prin ardei roșu și sorbea din stacană și se tânguia. Pe urmă se apucă să-l judece: „De, meștere! Ai avut de lucru toată vara. Ai câștigat mereu. Omul e dator să fie și el mai așezat. Ai cam petrecut, meștere. Eu nu zic să nu mai uite omul de un necaz, dar să fie și cu măsură. Eu cum mă chibzuiesc?" Nevasta îi adusese o halcă de brânză și-i luase de dinainte farfuria goală, unsuroasă. Domnul Tudose tăie o felie și-o îndesă în gură cu cuțitul. Tata se schimba de pe-un picior pe altul. Era timid, mândru și colțuros. Ii venea să-i arunce antreprenorului vreo două vorbe grele și să plece trântindu-i ușa. Tocmai că în vara aceea fusese mai cu măsură decât oricând. Nu băuse. Plouase mult și oamenii nu putuseră să lucreze la binaua în roșu. Nu avuseseră material la mână. Fusese o încurcătură și cu autorizația Primăriei, și iar pierduseră un timp. „Copii mulți... Casă grea...", a încercat să-l lămurească pe domnul Tudose, măcar că domnul Tudose îi știa greutățile. Până la urmă, domnul Tudose îl trecu în

catastif cu treizeci de lei, și-i dădu douăzeci. Când se vor face, în vară, socotelile, tata nu va mai ști dacă în ziua aceea a primit cât își amintea el sau cât arăta însemnarea antreprenorului. De necaz, se opri la cârciumă, bău o litră de țuică, își cumpără un pachet de tutun și veni acasă mohorit. Aruncă mamei banii în poală.

Trei zile a fost mai cald în casă, și în strachini aburi o fiertură. Ar fi ajuns banii pentru mai multe zile, însă aveați datorii la băcan, la unchiul, la vecini. Dacă nu plăteați la vreme, vi s'ar fi închis altădată ușa în nas.

Viscolește, fir-ar viscolul mă-sii al dracului — cum zice tata care stă în picioare la geam și se uită pe drumul cu zăpadă purtată din loc în loc și repezită mai cu seamă în ochii oamenilor, luându-le vederea. Viscolește, fir-ar mă-sa a dracului — zici și tu în gând. De două zile nu te-ai mai dus la școală, căci ți s'a spart o gheată și a dat-o mama la cismar și n'are bani s'o scoată. Mai era o buturugă, dar nu încăpea în sobă. Și când tata a vrut s'o spargă, a rupt coada toporului. A înjurat, a svârlit buturuga în bătătură și a îngropat-o zăpada. Au fost trecute prin foc scaunul pentru albie și niște stinghii din magazie. Mâine ce naiba o să mai ardeți?

Tata trage dintr'un muc de țigară făcută cu jurnal. Nici tutun nu mai are, căci țigara asta și-a făcut-o din alte mucuri. Ar putea să nu mănânce două zile, dar nu să rămână fără tutun. Oftează și

îi vine să dea cu pumnu'n geam. S'a certat cu mama, v'a bruftuit pe voi.

Ce naiba mâncați azi?

Nu vă mai dă nimeni, nimic. A fost mama la tușa care s'a văitat că n'are de niciunele. I-a dat niște murături într'o oală. La băcan s'a făcut o listă lungă și băcanul i-a arătat-o mamei și nu i-a mai dat o săptămână pe datorie. Dacă n'ar fi vremea asta de câine, s'ar duce la tușa Lica, la Capul Podului. Nu pleacă niciodată cu mâna goală dela ea. Tușa Lica are totdeauna doi, trei lei într'un colț de basma, tăinuiți de bărbatul ei. Dacă n'ar fi vremea asta și nici țipenie de om în Barieră, ar ieși tata cu știți voi ce și ar veni acasă cu câțiva lei.

Mama și-a pus broboada pe cap.

— Unde te duci? o întreabă tata. Stai să se mai potolească pustiul ăsta de viscol.

— Viu acum, zice ea.

Și iese. Dela geam, vedeți cum o învăluie vârtejul, cum își face greu loc prin curtea în care zăpada, aruncată de vânt, a format văi și dealuri, cum ea merge, puțintică la trup, cu capul în piept.

— I-am zis să mai stea! bombănește ca pentru sine tata și oftează iar cu năduf.

Mama se întoarce peste vreun sfert de ceas cu un pachet mare în mâini, cu mâinile înghețate, cu ninsoare în păr.

Unde este broboada?

Unde să fie — că doar nu a pierdut-o și doar nu i-a luat-o niciun hoț de pe cap? A rămas la băcan amanet, cum tot la el rămâneau mai în fiecare iarnă cerceii de aur dela nuntă.

Prin ochii verzi ai tatălui trec niște luciri, și ele verzi parcă.

In timp ce voi mâncați, cu ghemotoace mari de pâine, brânză, măsline și murăturile căpătate dela tușa — că nu mai era vreme de pus la fiert fasolea — tata e tot în picioare, la geam, fumând țigara, din tutunul adus. El nu mănâncă, și degeaba ar mai stărui mama. A repezit-o când ea l-a îndemnat să se apropie: „Lasă-mă dracului! Vedeți de voi!"

E drept că și mama abia ciugulește. Mănâncă mai mult de ochii voștri. A scuturat-o un fior. A trecut-o o fierbințeală. Cum să n'o treacă dacă a ieșit în viscol și a venit înapoi cu capul gol?

Tata îi spusese să mai stea.

Când se domolește viscolul și mai poate să iasă afară un om și-un câine, tata trage paltonul strâmt și scurt pe el, ia din magazie un ciur și se duce în Barieră sau în piața Sf. Anton — știți voi cu ce în ciur. Și atunci recunoaște și mama că e bine să aibă omul în bătătura lui câțiva porumbei, și chiar mai mulți.

Tatălui tău i-ar veni mai ușor să-i dea unul niște pumni în cap decât să se despartă de porumbeii lui. Chiar și acum, răzbit de sărăcie, stă la cumpănă grea când, cu jumătate de trup vârâtă în cuibarul lor, îi alege. Castaniul, Vânăta, Porumbaca, **Alba**, Cenușiul sunt buni de prăsilă. Nu-l dă nici pe celat. Sboară sus de tot și are cioc subțire. Dacă ar fi

după el, nu ar da pe niciunul. In cele din urmă, cu un oftat din coşul pieptului şi cu o înjurătură sugrumată în gât, ia la nimereală, fără să se mai uite, şapte-opt, o duzină de porumbei. Pufăie din ţigară şi porneşte cu sufletul — catran.

Se întâlneşte la Piaţă sau în Barieră cu prietenii lui meşteşugari, ca şi el fără lucru. E acolo un fel de bursă a muncii. Se mai înfundă o sobă. I-a căzut, poate, în cap cuiva tavanul... A dărâmat viscolul un gard. A fost sburată o tablă de pe un acoperiş. Meşterii se învoiesc repede pentru orice şi pentru oricât. Nu se dau înlături să facă treaba de coşari şi chivuţe. Numai să scoată câţiva gologani, câţiva lei.

Se întâlnesc şi mai schimbă o vorbă şi-şi mai împrumută o ţigară. Sunt toţi jerpeliţi, rebegiţi. Işi suflă în pumni. Fac proiecte de lucru pentru la vară. Până atunci mai e, şi iarna asta nu se mai isprăveşte. Nevasta bolnavă, copiii nu mai pot să meargă la şcoală. Greu. Viaţă grea — fir'ar viata a dracului.

Unii au venit şi ei cu porumbei în ciur.

E acolo şi unchiul Niţă cu scatiii, cu sticleţii şi cintizoii lui. E mai guraliv, mai lăudăros şi mai puţin abătut decât toţi. E încotoşmănat cu vreo trei haine, îmbrăcate una peste alta. Nu s'a mai bărbierit de vreo trei săptămâni şi nu s'a mai tuns de trei luni. Până în primăvară se va sălbătici cu totul. Sporovăieşte, mândru oarecum că este între meşterii care, vara, aproape că nu-l bagă în seamă, neavând timp de el. Se socoteşte egalul lor şi ceva

pe deasupra lor. Ei au tocmit vreo lucrare până acum? El e pe cale să ia una, dar nu s'a înţeles încă din preţ. Când s'o înţelege, o să ia şi-o arvună şi atunci, până la Paşte, scapă de griji. Rămâne la căldură. Se dă în vorbă cu unul şi cu altul. Vrea să meargă cu el la parte? Ii face propuneri şi lui neuea, adică tatălui tău, neuitând să-l înţepe fiindcă nu poate să uite că tata are păreri proaste despre priceperea în meşteşug a fratelui mai mic.

Dacă sunt unii care vor să vândă (măcar şi porumbei şi sticleţi) sunt, de bunăseamă, alţii cari cumpără. Altminteri n'ar sta meşteşugarii cu păsări în colivii şi'n ciururi.

Tata dă un porumbel care l-a costat în vară, fără să ştie mama, patru-cinci lei, pentru patru-cinci gologani. Unde mai pui grăunţele cu care l-a hrănit? Dar se cheamă că a avut noroc când găseşte muşterii pentru toţi sau măcar pentru câţiva, căci poate veni acasă cu câţiva lei. Mai suceşte gâtul la vreo doi şi aveţi în ziua aceea şi a doua zi o ciorbă lungă, slabă, şi o tocană cu cartofi mulţi, care merge cu mămăligă, astfel că se mai face economie de două pâini.

Pâine vă aducea într'o vreme brutarul cu căruţa dela „Thaiss", brutărie nemţească. Era o pâine îndesată, bine prăjită, cam acrişoară. Vă plăcea că era cu cartofi şi sătura. Şi era bine, că aveaţi cont la omul cu căruţa. Mama plătea dumineca dimineaţa şi treaba mergea bine până spre iarnă când, într'o săptămână, rămânea o datorie mică,

iar în a doua, una mai mare. Omul reteza pâinea și-și cerea dreptul. In primăvară se restabileau legăturile care nu țineau decât până la Crăciun.

Pe urmă omul cu căruța s'a săturat de mușterii ca voi.

Era, pe Romană, o brutărie care făcea și ea pâine cu cartofi, dar mai mult cu cartofi decât cu făină de grâu, astfel că era și acră la gust și lipicioasă. Și era cu lipsă la cântar.

Oamenii care munceau acolo aveau jeg pe mâini și pe picioare și dormeau noaptea în prăvălie pe mesele pe care ziua se vindea pâinea.

Mama te oprea să cumperi dela brutăria din Romană, dar tu mințeai, spunând că n'ai găsit în altă parte și luai tot de acolo. Nu pentrucă îți plăcea pâinea acră și crudă, însă te simțeai parcă îndatorat să faci aliș-veriș brutarului acela. El vă aduna vara și vă tocmea, în curtea cu grajd, cu noroi și cu miros de baiegă, să curățați cartofii pe care îi băga cu ghiotura în pâine. Intr'un cazan mare, într'o apă murdară, erau cartofii fierți. Ii curățați și-i aruncați în alt cazan. Făceați treaba asta cu lucrătorii lui în ismene țărănești, rupte, fără să primiți vreun gologan. Aveați însă voie ca, în timpul lucrului, să mâncați cartofi oricât ați fi vrut, și mâncați într'adevăr până vi se făcea burta ca toba.

Ai uitat pitușca dela simigeria din Făgădău, în drum spre școala ta? Aveai, nu e vorbă, un drum

mai de-a-dreptul pe Viitor, la școală, dar când în buzunar zornăia, printre nasturi și bile, un gologan de cinci, te ispitea gândul să ocolești pe la simigerie. Ieșeau tocmai atunci pâinișoarele rotunde, aurii, dela cuptor, și aroma lor caldă se răspândea prin fereastra ridicată, în stradă. Pâinișoarele erau făcute din făină neagră și din mălai. Voi îi spuneați unei pâinișoare din acestea: pitușcă. Erau mai gustoase decât lipiile. Și erau mai spornice. Mâncai dintr'una până intrai în clasă și-ți mai rămânea și'n recreație.

Pe Calea Moșilor era brutăria lui Dorojan care făcea pâini de două, de trei și patru kilograme. Erau foarte gustoase și puteau să fie păstrate câteva zile fără să se usuce. Când erau bani în casă, tata cumpăra câteva pâini dolofane și-aveați pentru o săptămână. Iți plăcea să ronțăi ca un șoarece coaja bine rumenită, cu crestături. Miezul se umfla în ceai ca un burete.

Pe vremea aceea Calea Moșilor avea încă șanțuri și podețe asemenea șoselelor de țară. Tata îi spunea cu denumirea veche: La Pod.

— Du-te la Dorojan de cumpără o dublă, ți-a spus într'o zi mama.

Te-ai dus, bucuros că poți să străbați toată strada Romană și să mai caști ochii pe drum. Aveai în buzunar și 10 bani pe cari îți propuneai să-i spânzuri bând bragă și luând o caramea dela Armenii cu prăvălii de dulciuri de pe Pod.

Intâi te-ai desfătat cu bunurile râvnite și pe urmă

ai cumpărat pâinea rotofee, pe care o ţineai ca pe-o pernă, pe piept, cu amândouă braţele, neputând s'o cuprinzi toată.

Trecuseşi Podul, uitându-te cu băgare de seamă într'o parte şi alta la trăsuri şi căruţe, ferindu-te de băltoace, şi apucaseşi pe Romană. Ţi s'a părut că o femee cu tulpan pe cap merge în urma ta. Pe urmă femeia a luat-o înainte şi ţi s'a părut că ea se uită cam îndelung la tine. Pe urmă ai văzut-o la un colţ, în dreptul unei cârciumi, privind sau făcându-se că priveşte înăuntru, prin geam. Când ai ajuns lângă ea, te-a rugat:

— Maică, vrei să intri aici şi să întrebi care este nenea Dumitru? E bărbatul meu. Spune-i că-l aştept afară.

Ca să intri în cârciumă, urcai două trepte de piatră. Tu erai ruşinos din fire. N'ai putut să zici nu. Femeia a întins mâna:

— Dă-mi mie, maică, să ţiu pâinea până vii, că nu poţi să te urci pe scară cu ea.

I-ai dat-o. Ai intrat. Doi oameni se cinsteau la o masă. Ai întrebat:

— Cine e nenea Dumitru?

Oamenii s'au privit, te-au privit, şi unul ţi-a spus moale, nedumerit:

— Apoi pe niciunul nu ne chiamă Dumitru.

Când ai ieşit să-i spui femeei ce-aveai de spus, femeia nu mai era acolo.

N'ai mâncat acasă nicio papară. Nu era iarnă şi în casă nu era lipsă.

— O hoaţă! ai strigat bâzâind.

— O femee săracă! te-a îndreptat mama cu glasul blând.

Mama lucrase, când era fată, la Regie. Lucrau multe fete şi femei din mahalaua voastră şi din altele, acolo. Plecau în cârd, cu noaptea în cap, mergând vreun ceas până în dosul Gării, pe drumuri cu gropi şi cu noroaie. Se întorceau tot pe înnoptate pe aceleaşi drumuri luminate la depărtări mari de un felinar chior. Erau mai obosite şi mai puţin gureşe decât în zorii zilei.

Tata n'a mai lăsat-o să lucreze când s'a măritat. „Bărbatul trebue să fie în stare să-şi ţie femeia". era părerea lui. N'a fost în stare, nu pentrucă era trândav şi nevolnic. A venit un copil. Au venit alţii. Nu se-ajungea. Mama a început să dea şi ea o mână de ajutor. Lucra la gherghef, broderii, pentru o prietenă, pentru o femee mai înstărită. Împletea broboade din păr de cămilă. Atelierul de confecţii al armatei dădea de lucru cămăşi şi ismene soldăţeşti, femeilor acasă. Erau plătite ca vai de lume. Femeile făceau bătături la degete cu pânza groasă în care se rupea acul şi căpătau, pentru un morman de rufărie care le mâncase toată săptămâna, trei, patru lei.

Ţi-o aminteai mergând, strâmbă, cu o legătură

uriașă, până la Cotroceni, și venind de acolo cu altă legătură.

Tata suferea și ofta cu năduf și se simțea rușinat că nu e vrednic să ducă singur greul casei.

Muncea uneori la familia Arghiropol.

Erați vreo șapte copii în casă când mama a fost nevoită să facă ce făcuse și mama ei: să spele la străini. Tu erai pentru copiii bogați: băiatul zidarului. Te-ai bătut cu unul și i-ai rupt nasul și el ți-a mușcat un deget când a spus că ești băiatul spălătoresei. Părinții lui făceau parte dintre clienții mamei. Nu s'a mai dus acolo, însă te-a dojenit:

— Nu e rușine să muncești. Nu e rușine să fii sărac.

Tata s'a uitat la tine, la ea, a bombănit și a ieșit în curte.

Gândeai uneori: nu e rușine să muncești, însă dece tata muncește până dă pe brânci și mama spală, și vouă nu v'ajunge? Nu e rușine să fii sărac, dar dece râd copiii de tine că mama spală rufe și dece băieții cu părinți bogați stau la o parte de voi? Dece în clasă băieții bogaților sunt puși în băncile din față și voi la fund?

Lămuriri nu găseai, însă întrebarea „Dece?" te sfredelea în cap.

— O să creșteți, o să 'nvățați și-o să vă fie mai ușor vouă, îți spunea mama când te prindeai cu ea la vorbă și îi împărtășeai nedumeririle tale.

— N'o să fie dracul al dracului ca să meargă totdeauna așa: unii cu mult și alții cu nimic! l-ai auzit odată pe tata răbufnind.

A venit acum vreo zece ani unul, rugându-te să-i fii de folos într'o împrejurare. Să nu-l lași. L-a trimis un prieten. Ești prieten cu cel de care atârnă situația lui. Are capul ca o portocală sbârcită. Haine ca vai de lume. Ceva de actor îmbătrânit înainte de timp, cum erau actorii ratați pe vremuri. Era la Primărie, slujbaș mărunt.

— Nu vă mai amintiți de mine. Adrian. Am copilărit împreună. Am învățat la aceeași școală.

Adrian? Cum să nu!

I-ai dat o țigară, însă nu i-ai dat mâna. De unde, la început, îți propuseseși să refuzi serviciul ce-ți cerea, te-ai făcut luntre și punte și i-ai rezolvat cazul. I-ai mai dat o țigară, uitându-te într'o parte când el ți-a întins mâna.

Adrian? Cum să nu!

Il aducea servitoarea la școală și tot servitoarea îl lua după ce avea grijă să-i pună șoșonii în picioare și să-l cocoloșească bine în palton.

Adrian? Cum să nu!

Când îl scoteau profesorii la lecție, îi spuneau **dumneata.**

Era, tatăl lui, procuror și a făcut scandal în cancelarie și a spus vorbe grele Directorului care a dat premiul întâi unui băiat de zidar, și odraslei sale premiul al doilea.

Ți-ai adus aminte, mai cu seamă, de Adrian, pentrucă într'o zi mergeai cu mama ta. Trebuia să ducă rufele spălate la o cucoană, și cu banii luați să-ți cumpere o pereche de ghete. Fiindcă erau prea multe, a făcut o legătură mare și una mai

mică. Pe cea mica ţi-a dat-o ţie şi-o duceai, ţinând-o cu ambele mâini şi rezemând-o de picior ca să nu se târâ'e prin ţărână. Ai trecut tocmai pe strada lui, prin faţa casei lui. Se juca pe trotuar cu cercul, cu doi copii de o seamă cu el. Ai vrut să-i spui mamei: „Hai pe partea cealaltă", dar ţi-a fost ruşine să explici pentruce.

Când te-a văzut, Adrian a făcut ochii mari, s'a oprit din joc, i-a oprit pe prietenii lui, le-a şoptit ceva, arătându-te cu degetul, au râs tustrei batjocoritor şi după ce te-ai depărtat puţin, unul a dat peste tine cu cercul, trântindu-ţi legătura.

A doua zi a povestit altor băieţi, în recreaţie, întâmplarea şi-a râs.

Adrian?

Cum să nu!

Ţuţuianu era meşter tâmplar, potolit, plin de bunăvoinţă. Era printre puţinii care, deşi destul de în vârstă ştia carte. Şi avea lângă casă o grădină pe care o meremetisea totdeauna pe înserate. Nu ostenea să care apă cu găleata dela cişmea şi s'o stropească. Işi mătura şi-şi răcorea şi partea de trotuar. Moale, să-l frământi în mâini ca pe-o cocă şi să faci din el câteva pâini.

Era mai bine înstărit decât meşteşugarii ceilalţi. Poate şi pentrucă nu avea copii. Poate şi pentrucă avea casa şi locul, din bătrâni. Era şi cam sgârcit. Poate că era numai cumpănit.

Insă, odată pe lună, Ţuţuianu ieşea din pielea sa şi intra în alta. Se îmbăta şi, o zi şi-o noapte, nu mai era acela. La drept vorbind, pierdea arătarea de om. Nevasta se ascundea prin vecini, vecinii stăteau mai mult prin case ori pitiţi pe după gard să nu-i vadă nebunul. Bea numai ţuică. Intra şi ieşea din cârciuma lui Tache, fără haină, cu mânecile suflecate, cu gulerul cămăşii desfăcut. Era uscat de felu-i şi roşcovan la faţă. I se spunea, din pricina aceasta, Neamţul. Când bea, era vânăt.

Arţăgos, căuta pricină tuturor. Se aşeza în mijlocul străzii cu mâinile în şolduri, blogodorind măs-

cări. Se lega mai ales de femei, pe care le spurca. Ele își făceau cruce, scuipau, își astupau urechile și fugeau. Pe strada lui, pe Teilor, trecea tramvaiul cu cai. Când vagonul se apropia, vizitiul suna din clopot să libereze calea. Țuțuianu socotea că nu el e dator să se dea în lături, ci tramvaiul să iasă de pe linie și să facă ocol. Făcea chiar un semn poruncitor cu mâna, vizitiului, să cârmească într'o parte, și-l înjura. Vizitiii îl cunoșteau, râdeau și împingeau ușor caii până ce aceștia ajungeau cu botul în pieptul lui. Abia atunci bețivul se urnea și gonea câțiva pași după vagon. Odată, fie că vizitiul era nou, fie că animalele se speriaseră, Țuțuianu a fost scos de sub vagon, turtit ca o piftie.

Își vorbea singur, și se certa cu sine, fiindcă își trăgea palme. „Incă una! Arde-o" îi spunea vreunul și își lua tălpășița să nu-l nimerească un bolovan

Se încăiera aproape totdeauna cu câte cineva, și fie că acesta scăpa ca vai de el, fie că Țuțuianu se-alegea tăvălit.

Intra în casă, în căutarea nevestei și, negăsind-o, spargea tot ce-i cădea în mână. Deaceea, ea nu uita, înainte de plecarea în panică, să încuie în dulap farfurii, castroane, căni și pahare.

Nu ostenea. Nu-l prindea somnul. Mai intra în cârciumă, mai da pe gât o dușcă și iar ieșea. Un diavol era, de bunăseamă, cuibărit în zilele acelea în el și-l îmboldea să facă toate blestemățiile.

Nu uita, pe 'nserate, să stropească grădina și trotuarul. Bâjbâia prin curte după găleată, se ducea cu pași împleticiți la cișmea și, timp de vreo două ceasuri, vorbind singur și scuipând cu des-

gust, umplea și deșerta găleata până făcea o băltoacă în care ar fi putut să se bălăcească și rațele.

Sminteala lua iar formele violenței.

Se întuneca, se ducea lumea la culcare, se așternea liniștea nopții în mahala. Demonul din trupul lui Țuțuianu nu-l lăsa pe omul înebunit, să se astâmpere. Avea grijă să-și cumpere dela Tache un clondir cu țuică, să aibă pentru noapte. Când uita, i-o dădea cârciumarul ca să nu mai bată cu pumnii și să nu mai svârle cu pietre în obloane după ce închidea. Ținea clondirul în buzunar și-l ducea din când în când la gură.

Vecinii mântuiau un somn, se întorceau pe partea cealaltă, și încă auzeau în stradă tropăieli și înjurături. „Tot nu s'a potolit nebunul", își spuneau înainte de-a adormi din nou.

Se lumina de ziuă. Se trezea lumea. In curtea și în fața casei lui Țuțuianu băltoaca nu se svântase. Poarta era trântită de perete sau stricată din balamale. Tăcere ca acolo unde a murit cineva. Nevasta intra pe furiș. In prag dădea peste el, tot vânăt, cu gura deschisă, cu ochii deschiși, ca de sticlă. Lângă el, clondirul din care se mai prelingea puțină băutură. Femeia își contempla omul cu o clătinare din cap, cu un suspin, și-l trăgea înăuntru și se trudea cu el până-l urca în pat.

Abia în dimineața următoare, omul se trezea. Știa că s'a îmbătat, fiindcă avea capul ca într'un cerc și îl ardea pe piept, dar nu-și mai amintea nimic din ce-a făcut. Ii era însă rușine și ieșea în lume cu priviri de câine vinovat.

Puteai să dai dreptate mahalalei care spunea că neamul Cazangiilor este al dracului. Răi între ei, frați și surori, și răi cu toată lumea. Când un cerșetor deschidea poarta pentru un codru de pâine, asmuțeau câinele. Și câinii erau plămădiți sau dresați în tiparele sufletești ale stăpânilor. Se dădeau la piciorul drumețului și, dacă nu apucau să-i sfâșie pulpa, îi rupeau în orice caz, nădragul. Erau, se spunea, hrăniți numai cu carne crudă, ca să fie cât mai fioroși. Spunea lumea că un câine al bătrânului Cazangiu a mâncat, pe vremuri, un copil. Tu însuți ai încăput odată, când erai mic și te duceai la bunici, în gura unui dulău al lor care te-a purtat ca pe-o cârpă prin praf și te-a mușcat de subțioară. De nu tăbăra un om cu ciomagul pe capul lui, îți smulgea brațul. Ani în șir, până te-ai făcut mare, în visurile tale era totdeauna un câine care te purta prin țărână. Svâcneai din somn cu'n scâncet sau cu'un răcnet.

Omul care te-a scăpat, amețind fiara cu o lovitură în creștet, a avut un curaj cum nu avea nimeni în mahala. De bunăseamă era din alte locuri. Altminteri, ar fi știut că dacă se atingea cineva de un câine al Cazangiilor, fie cu bățul, fie

cu vorba, da de naiba cu ei. A încăput în pumnii și în palmele celor trei frați, un biet țigan, și a fost dus pe urmă legat, la secție, numai pentrucă a spus: „Mânca-te-ar boala!" unui dulău al lor, care îi sărise în față. Ca să fie pe placul Cazangiilor, comisarul l-a ținut pe om închis în beci o zi și-o noapte. Cazangiii îi pretindeau să-l trimită pe țigan la parchet.

Stăteau, frați și surori, pe vreo trei străzi, proprietari de case și de locuri pe care le dobândiseră prin înfricoșare și înșelăciune. O parte din avere o primiseră dela bătrâni, și se bătuseră și se judecaseră între ei ani în șir, până s'au înțeles cum s'o împartă. Apoi au mărit-o, an cu an, sărăcind și gonind oameni proști, pe care îi aveau la mână cu hârtii semnate prin punere de deget. Omul era la o nevoie: își mărita o fată, îi murea un băiat, avea guri multe de hrănit, îi era bolnavă greu nevasta. Se ducea la unul dintre Cazangii și cerea un împrumut. „Iți dau, neică. Două sute de lei? Adică patru sute". Număra în fața omului patru sute de lei, își trăgea înapoi jumătate și-i da omului două sute. „Pune deștul, neică, aici". „Păi, cum vine treaba, dom'le Costache? întreba omul nedumerit. Iți cerui două sute, dumneatale mi-ai spus că patru, ai numărat banii în fața mea, pe urmă ai tras înapoi două. Eu pentru câte am iscălit?". „Pentru patru, neică, pentru patru, că două sunt ale mele, dobânda. Eu să nu trag niciun folos, măi neică ? Păi, ești neam cu mine? Ești tovarăș cu mine? Ei, 'te-l'ași..." Omul încuviința din cap. Avea dreptate domnul Costache.

Ce, erau neamuri? Erau parte și parte la avere? Vorba Cazangiului: „Ei, 'te-l'ași...". Peste o jumătate de an, se pomenea chemat de domnul Costache: „Măi neică, măi, nu mai dai pe la mine? Te supărași pe mine? Așa e omul: numai când îl strânge ceva în c..., bate la ușa mea. Ce facem cu datoria, neică?". „N'avusei, dom'le Costache, fiindcă vezi dumneatale....". „Cred, măi neică, măi, eu cred la toată lumea, numai mie nu-mi crede nimeni. Eu nu pui, măi, sula în coastă omului dacă zice că n'are. Te mai las o jumătate de an". „Să-ți dea Dumnezeu sănătate, dom'le Costache". „Să-mi dea, să-mi dea, că nu-l costă nimic. Numai pe bătrânul l-a costat că s'a dus pentru Dumnezeu, în hagialâc, la Sfântul Munte și la Ierusalim. Da' tu să-mi dai numai o iscălitură cu laba gâștii că s'a dărâmat școala pe voi"..
„Ți-o dau, dom'le Costache". „Măi neică, măi, să n'avem vorbă pe urmă: iscălești acum pentru opt sute. Că nu suntem neamuri, 'te-l'ași... nu suntem tovarăși, n'am mâncat dintr'o strachină împreună". Omul se făcea luntre și punte până la termen și venea cu vreo trei sute de lei. Mai mult nu putuse să încropească. Domnul Costache nu primea banii cu țârâita, spunând că nu se alege cu nimic. Se supăra. Ce, el este milog? Ii svârlea banii. Ii lua altă iscălitură pe-o mie două sute. Iar fiindcă omul îl supărase, îi micșora termenul: trei luni. Să se învețe minte.

Dacă domnul Costache își pusese în gând să-i ia omului casa, omul nu scăpa chiar dacă la soroc ar fi venit cu toți banii în dinți și cu un plocon pe deasupra. Fiindcă nu-l găsea. Domnul Costache era de

negăsit chiar și o săptămână. Pe urmă începea treaba avocatului pe care îl avea plătit cu anul, unul cu haine roase și lăbărțate, cu o voce de capră, slugoi cu domnul Costache și cârcotaș cu oamenii ceilalți. Se bucura când putea să-i înfunde, ca și cum ar fi fost la parte cu stăpânul. Acesta îl plătea cât să nu moară de foame și-i dădea, cu aerul că îi dă de pomană.

O femee care pierduse procesul cu Cazangiul, l-a opărit pe clănțău cu apă fiartă când venise cu portărelul să-i ridice lucrurile din casă.

Avocatul își făcea cu sârguință treaba și în cazul omului care datora acum domnului Costache o mie două sute de lei, deși nu primise decât două sute. Il înșuruba în articole de legi, îl purta la judecătorie, tocmea martori luați dela ușa judecătoriei să spună cu mâna pe cruce că au fost de față când pârâtul a primit toți banii, ba îl încondeia cu toate păcatele și-l făcea de batjocură în fața judecătorului. Omul asculta și-l treceau nădușelile de câte auzea. Ii venea să-l scuipe în ochi pe avocat și să se ia cu el de gât, dar se speria de judecător, de toți clănțăii de acolo cu ochelari pe nas, și de jandarm. Nu mai era în stare să scoată un cuvânt, ceea ce pentru avocatul domnului Costache însemna dovada vinovăției împricinatului. Aceeași dovadă însemna și pentru omul pus să împartă dreptatea, mutra înlemnită a acuzatului, — drept care hotăra că acuzatul trebue să mai plătească și niște despăgubiri, înafară de datorie, și niște cheltueli de judecată și o mulțime de timbre.

Ce mai calea-valea, casa trecea, cu forme, în stăpânirea Cazangiului, care-și mărea averea și care făcea în necaz fraților lui că a mai jupuit un prost.

Nu se lăsau nici ei, dar cu alte mijloace.

Enache era cârciumar și găsea totdeauna pe câte cineva să-l bage în afacere. Vad bun, treabă bună, mai ales în alegeri, când cartierul-general al bătăliei pe mahala era în cârciuma lui. Ca și Cazangiii ceilalți, Enache făcea și el politică, știind să aducă voturi pentru „ai noștri", fie cu duhul blândeții, fie punându-și oamenii să convingă cu toroipanul. Dar, și într'un fel și într'altul, bolobocul trebuia golit și candidații puneau mână dela mână să acopere lui Enache, omul lor, cheltuielile.

Vad bun și treabă bună.

Scotea unul toate economiile, mai lua și dela rude, să facă rost de capital ca să se pricopsească dimpreună cu Cazangiul. „Mergi cu mine, șefule, dacă vrei să legi măgarul la gard. Nu că am nevoie de banii dumitale, dar eu fac și politică și mi-a spus Șeful să viu mai des la Club, așa că n'am vreme de prăvălie. Trebue să fie aici un tovarăș al meu și m'am gândit la dumneata. Cine a mers cu noi, s'a pricopsit — ceapa și usturoiul mă-sii!"

Omul se lăsa ispitit de ideea de a-și lega măgarul la gard, lângă toți măgarii Cazangiilor, că voia și el să se pricopsească, să nu mai aibă grijă la bătrânețe. Până într'un an, însă, Enache îi căuta pricină, îl încurca în tot felul de socoteli, îl scotea și hoț și-i dădea un picior — ceapa și usuroiul mă-sii..

Rămânea lefter, dar dădea acatiste că a scăpat

cu-atât și nu s'a ales cu mai mult: cu o bătaie, adică, și cu procese. Avea și domnul Enache avocatul lui plătit cu anul.

Al treilea era controlor la Percepție. Purta geantă și-un baston gros pe braț. Fura Statul și era spaima oamenilor când venea cu toboșarul după el, pentru bir. „Dece nu plătești birul, puișorule, vangheaua ta? Ești tovarăș cu Statul? Ești Sturza sau conu Petrache să fii scutit? Păi Statul de unde să ia, măi, să-ți facă drumuri, să-ți puie felinare? Ești orbete, puiule, vangheaua ta, să-ți dea Statul toate de pomană?". „Coane Mihalache, nevoile...". „Să te calce nevoia, puișorule, da' de plătit trebue să plătești". Scotea un catastif mare din geantă, îl punea pe geantă, geanta o punea pe genunchi, stătea într'un picior ca o barză, lua creionul de după ureche: „Hai, scoate gologanii". „Mai îngăduie, coane Mihalache, până peste o lună. Viu eu la percepție". „Lui Mutu, puișorule, s'o spui lui Mutu, vangheaua ta. Gologanii că, de nu, pun toboșarul să-ți cânte ca la nuntă".

Oamenii simțeau că intră în pământ la gândul că va începe să bată darabaua în dreptul casei lor. Când unuia i se întâmpla rușinea asta, se aduna lumea ca la urs și copiii țopăiau prostește. Din ce se aduna mai multă lume, din aia Manole chiorul bătea toba mai tare, iar domnul Mihalache își răsucea mustața cu gravitate și aștepta cu catastiful deschis pe geantă să facă datornicul pe dracu în patru și s'aducă de prin vecini câțiva lei.

„De când nu mai plătiși, puișorule?" îl încerca

omul Finanţelor. „Păi, dela Paşte!". „Aud? Care Costache, puişorule, vangheaua ta? Ce zice catastiful? Zice că n'ai dat dela Crăciun nimic". „Am recipisa". „Adu recipisa, că nu mă crezi pe vorbă. Eu sunt hoţ! Eu sunt vagabond, măi! Eu n'am crezare, nu?"

Omul îşi pierdea cumpătul. N'a vrut să spuie asta. Cum o să spuie el că domnul Cazangiu e hoţ sau vagabond când are câteva rânduri de case în mahala? Şi cum n'o să-l creadă pe cuvânt? Ştie însă că în săptămâna Paştelui a plătit zece lei. Ca dracu, nu are recipisa. A dat un copil peste ea şi a rupt-o. A pus-o nevasta, zăpăcită, printre alte hârtii, şi-a uitat unde. Uneori o are le 'ndemână. „Poftim, domnule Mihalache". I-o întinde cu teamă. Naiba ştie ce-o mai ieşi acum... Domnul Mihalache pufăie pe nas, smulge recipisa, îşi potriveşte ochelarii şi citeşte. Pufăie iar pe nas şi i-o dă înapoi, dispreţuitor şi triumfător: „Beleşte-ţi ochii şi dumneata, puişorule. Inţelegi ceva? Se vede acolo că ai plătit la Paşte? Eu nu văd nimic. Nişte bărzăuni cu creionul. Uită-te bine, hai". Omul se uita bine şi vede şi el nişte bărzăuni cu creionul şi oricât ar beli ochii, tot nu poate spune că în recipisă e scris că a plătit zece lei în Săptămâna Mare. „Ei vezi? vangheaua ta!" îl înfundă domnul Cazangiu cu un aer de dispreţ şi de milă. Omul nu mai îndrăzneşte, ori uită, să spună că bărzăunii au fost mâzgăliţi chiar de domnul Mihalache pe recipisă.

Fiindcă e azi în toane bune, domnul Cazangiu se mulţumeşte numai cu cinci lei şi cu o găină pe care

femeia datornicului i-o va aduce mâine acasă. Nu-i mai taie recipisă acum. Ii va da una pentru toată datoria pe-un an când va veni data viitoare să-l încaseze.

Domnul Mihalache face şi aşa, adică nu dă dovadă de primire, dar face şi altminteri: taie din catastiful ăsta o recipisă cu suma pe care a primit-o într'adevăr, şi trece o sumă mai mică în celalt catastif, cu care face vărsarea la Finanţe.

Şi-şi mai rotunjeşte starea şi cu plocoane şi cu mână de lucru, pe care n'o plăteşte — dela unii într'un fel, dela alţii într'altul, vangheaua lor...

Surorile Cazangiilor, două la număr, n'au bărbaţi. Una a rămas fată mare, alta a fost măritată de trei ori şi de fiecare dată bărbatul a fugit cu ce avea pe el, jumulit de ea şi bătut de cei trei fraţi ai ei. Sunt bătrâne, — una de cincizeci de ani, alta de peste cincizeci — şi evlavioase. Nu lipsesc niciodată dela biserică unde îşi au locul în stranele din faţă. Şedeau ţepene, uscate, cu buzele tivite, cu mănuşi lungi, negre, până la cot, dar cu umbreluţe colorate în mâini, fie că era vară, fie că era iarnă. Făceau cele mai multe cruci şi nu dădeau cerşetorilor niciun gologan când ieşeau din biserică. Nu vorbeau cu nimeni. Lumea din mahala nu era pentru ele. Veneau împreună şi plecau împreună, însă nici între ele nu schimbau un cuvânt, fiindcă nu se puteau suferi şi erau totdeauna certate. Locuiau în aceiaşi casă, deşi avea fiecare câte două-trei proprietăţi. Dar stăteau împreună, fiindcă erau sgârcite şi puteau să facă astfel economie de căldură, mâncare, servitoare.

Mâncau mai mult verdeţuri şi ţineau servitoarele numai cu cartofi şi fasole, astfel că acestea se schimbau mereu, — între altele şi pentrucă erau bătute şi nu primeau niciodată simbria.

Nu se puteau suferi şi se spionau şi se învinuiau că aduc noaptea, în odaia lor, bărbaţi pe fereastră. Fata mare a dat-o odată pe sor'sa în judecată şi a cerut despăgubiri pentru insulte aduse moralităţii ei. S'a prezentat şi cu un certificat medical, şi a râs întreaga judecătorie.

Laolaltă îşi blestemau fraţii că din cauza lor n'au bărbaţi şi că nu le primesc în casele lor. Nu le primeau fiindcă se certaseră şi se bătuseră cu nevestele fraţilor.

Fiindcă era una bolnavă de ficat şi alta abia îşi trăgea răsuflarea de astm, ei aşteptau să moară ca să le ia averea.

Intre ele se duşmăneau, pentrucă-şi făceau concurenţă când era vorba de amanete. Imprumutau bani cu dobândă pe amanet. Odaia fiecăreia era o hală de vechituri. Casetele lor — doldora de giuvaericale. Femei necăjite, cu bărbaţi netrebnici sau cu bărbaţi fără lucru, cu copii goniţi dela şcoală fiindcă nu aveau cărţi, cu chirii neplătite şi cu multe alte belele, veneau la Cazangioaice cu cercei, verighete, cu şase farfurii, cu două cearşeafuri de pe pat, cu tot ce aveau mai de preţ în gospodăria lor. Surorile se întreceau, care să pună mâna pe prada celeilalte. Işi împărţiră zilele din săptămână: astăzi eu, mâine tu, dar se trăgeau pe sfoară. Dacă din sfada lor, ar fi tras amărâtele vreun folos... Nu,

fiindcă surorile erau la fel de hrăpăreţe. Pentru o pereche de cercei dădeau treizeci de lei şi cereau la termen, ca şi fratele lor, înc'odată pe-atât. Nu se înfiinţa la termen, femeia pierdea lucrul amanetat Fără ceartă şi fără judecată.

Fraţii şi surorile semănau întru totul cu părintele lor. Spuneau unii că bătrânul fusese căldărar, iar alţii că fusese de meserie spoitor de tingiri şi cazane. Stătuse, când era tânăr, cinci ani în puşcărie, pentrucă tăiase un om, pe urmă alţi vreo trei, că jefuia la drumul mare. In ocnă învăţase cum să toarne din aramă galbeni de aur şi aşa s'a îmbogăţit, că se ducea la ţară să-i păcălească pe oameni.

Duşmănos cu toată lumea, şi duşmănit la rându-i, dormea în odaie cu doi câini mari care îl păzeau şi nu se despărţea de ei nici ziua

Se mai spunea că-şi omorîse nevasta în bătăi.

Injura năpraznic numai de papucii Maicii Domnului, măcar că ţinea toate posturile şi se bătea cu fruntea de lespedea bisericii.

La vreo şaptezeci de ani a plecat la Sfântul Munte şi la Ierusalim unde a făcut daruri scumpe, spre desnădejdea copiilor lui, care au vrut pe urmă să-l lege în casă. Nu i-a fost de-a bună. Vorbeau bătrânii că la Ierusalim, când hagiul bătea mătănii la icoana Maicii Domnului, Maica Domnului şi-a întors faţa dela el, pentrucă înjura de papucii ei.

De înjurătura asta n'a s'a lăsat nici pe urmă, cât a trăit, şi înc'odată s'a supărat Maica Domnului pe el, fiindcă într'o noapte, când el dormea, icoana ei, grea, de lemn, a căzut din perete în capul lui. Şi

încă odată l-a pedepsit Fecioara, umflându-i tălpile de bube, încât bătranul n'a mai putut să pună papucii în picioare și să umble.

A răposat la vreo optzeci de ani, umflat ca o butie rău mirositoare, lăsând cu limbă de moarte să fie îngropat în curtea bisericii. S'au mai întâmplat două lucruri atunci, despre care ai tăi vorbeau ca despre o osândă cuvenită păcatelor Cazangiului: atârna greu când l-au ridicat oamenii, de a trebuit să-l poarte vreo doisprezece inși; pe urmă zăvozii lui ca lupii, care își luaseră lumea în cap, după ce stăpânul murise, au fost găsiți într'o noapte la groapa Cazangiului. Scurmaseră pământul, îi scoseseră stârvul și trăgeau de el printre mormintele din curtea bisericii. Băieții mortului au venit cu o pușcă, au tras în câini, au luat hoitul și l-au dus la Cernica.

Mai știai o poveste cu urzeală complicată, întunecoasă ca într'o întâmplare din fascicolele lui Panait Macri. Era vorba de Florea Lingurarul pe care îl cununase bunicul dinspre mama. Fusese dulgher și șindrilar, adică învelea casele cu șindrilă, meșteșug în care se pricepea și de pe urma căruia putea să-și ție casa. Dar se apucase într'o zi să facă linguri și albii de lemn și donicioare, cu crestături frumoase. Avea și calfe. Bunicul, la care Florea învățase dulgheritul, era nedumerit: dece s'a lăsat omul de-un meșteșug și s'a apucat de altul, când nici cu întâiul nu murea de foame și când nici cu al doilea nu putea să se înavuțească?

După ce făcea lucruri cât să umple o căruță cu ele, Lingurarul și calfele porneau pe la târguri, prin sate, și se întorceau după câteva săptămâni cu căruța goală și cu chimirul plin. Se întorceau, pare-se, cu prea mulți galbeni, căci el, și mai cu seamă calfele, nu mai munceau o vreme și se cinsteau ziua și noaptea în mahala, și cinsteau pe oricare. Pe urmă se băgau iar în șopronul lor și scobeau lemne și le încondeiau cu un cuiu înroșit în foc, și iarăși grămădeau într'o magazie linguri, donicioare și albii.

Florea era un om întunecat, care se uita înlături când vorbea cu un om, și a fost și mai întunecat după ce nevasta i-a făcut un băiat. I l-a botezat tot bunicul și a fost petrecere mare, însă la petrecere a lipsit o calfă a lui Florea. După botez și după ce lumea a plecat, Lingurarul a bătut-o pe nevasta lui, lăuză încă, de-a stat femeia vreo trei luni în așternut.

Multă vreme, el nu s'a mai trezit din beție. Lucrau numai calfele, fără flăcăul care își luase câmpii.

Era și mai întunecat Florea și se uita numai în pământ.

A început să se vorbească în mahala că femeia Lingurarului căzuse în păcat cu băiatul care fugise și că odrasla ar fi a calfei, nu a jupânului. Deaceea, femeia a fost ruptă în bătăi pe patul lăuziei și deaceea Florea se îmbăta. Dar vremea a trecut și se părea că Lingurarul a iertat nevestei greșala în care căzuse. Iși vedea iar de treabă și iar pleca la drum cu marfa și calfele, însă nimic nu se alegea din toată agoniseala lor, căci o dădeau pe băutură și lăutari. Au venit odată de prin sate, fără cal și căruță, cu veșmintele rupte. Spuneau că le-au ieșit hoții în cale și că abia au scăpat cu fuga.

Băiatul creștea. Avea vreo șase ani. Florea îl iubea ca pe-al lui. Insă altă vorbă a început să umble din gură de om în gură de om. Pe șoptite, cu spaimă în priviri. Anume că Lingurarul și calfele lui erau tâlhari ei înșiși. Vindeau lucrurile la târguri, iar după aceea se ațineau pe poteci de păduri și la

răspântii de șosele și tăbărau pe oameni. Pe sub albii, linguri și donicioare aveau bâte grele și-o flintă. Așa se face că veneau cu mai mari câștiguri la chimir decât ar fi putut să aibă de pe urma lucrurilor lor. Și așa se face că, pe urmă, pulberea se-alegea din bănet.

Lumea vorbea.

Lingurarul începea să fie ocolit, el cu oamenii lui. Când au venit hărțuiți, fără cal și căruță, mahalaua a spus că s'au bătut cu potera.

A plecat, într'o vară, Florea la drum și a luat și copilul cu el. S'a întors fără copil. Zicea că băiatul s'a aplecat într'o fântână și a căzut și a rămas acolo.

Atunci au început oamenii din mahala să-și facă cruci, să murmure, și atunci au tăbărît ipistații și toți oamenii stăpânirii la casa Lingurarului, l-au legat cobză pe el și pe calfele lui, și i-au purtat prin târg, fărâmându-le oasele în bătaie.

A fost vâlvă mare, căci a ieșit la iveală toată blestemăția omului. Era cu adevărat meșter și tâlhar. Și-i purta sâmbetele calfa care se culcase cu femeia lui. Se făcuse poteraș și-l pândea pe jupân cu potera, să-l prindă când ar fi făcut o nelegiuire și să-l bage în ocnă. L-a prins odată, s'au bătut ca orbeții și Florea cu ai lui le-au scăpat. Acum, când Lingurarul plecase cu băiatul și se întorsese fără el, dăduse iarăși o bătălie cu potera și cu dușmanul lui. Puseseră acum ei potera pe fugă, însă lui Florea îi rămăsese un ghimpe în inimă: nu cumva copilul, mic și fără minte, să scape vreo vorbă din ce-a vă

zut, mai cu seamă, dacă l-or strânge în chingi. S'a gândit la calfa vrăjmaşă şi încă odată şi-a adus aminte de păcatul nevestei. A luat copilul, i-a pus mâna la gură şi l-a aruncat în fântână.

Toate faptele astea încâlcite au fost descurcate de judecători, şi tâlharii au fost trimişi la sare, calfele pe mai puţină vreme, Florea pe viaţă.

Se întâmplaseră grozăviile de care îşi aduceau ai tăi aminte, în urmă cu vreo patruzeci de ani. După treizeci de ani de ocnă, Lingurarul venise gârbovit, cocoşat. Nevasta se spânzurase de ruşine şi de inimă rea. Printre oamenii cu care trăise nu mai avea tărie în inimă şi ochi să se arate. Se pripăşise în altă mahala şi făcea linguri şi le punea în sac şi umbla cu ele prin târg. Pribegind astfel, a auzit vorbindu-se despre blestemăţia lui. Lumea n'o uitase, măcar că nu îl cunoştea nimeni, şi că spunea că a murit în ocnă.

Şi i-au mai ajuns într'o zi la ureche nişte vorbe care l-au cutremurat. Cum că nu murise copilul în fântână, fiindcă după ce l-a aruncat, au trecut nişte oameni şi au auzit scâncete la fund. L-au scos. Cum că pe copil a venit un călugăr dela Căldăruşani, peste vreun an, luându-l cu el şi ducându-l la mânăstire. Cum că la mânăstire, ar fi trăind şi azi un călugăr bătrân care nu era altul decât călugăraşul de pe vremuri şi că tot acolo, cu bătrânul, era şi copilul de atunci, care era tânăr în floarea vârstei, călugărit şi el.

Florea s'a târît cu sacul lui cu linguri la mânăstire, într'o sărbătoare când era hram acolo, a stat

la slujbă, s'a uitat la călugării care slujeau şi a văzut pe unul în al cărui chip şi în ai cărui ochi, a recunoscut pe calfa şi pe poteraşul din tinereţe. Iar la dreapta acestuia era un călugăr mai tânăr, trecut de treizeci de ani, care cânta cu o voce frumoasă.

Oamenii cari merseseră la hram şi care veniseră, cum era obiceiul, cu brişti şi căruţe din Bucureşti, spuneau că, după ce au fost la slujbă şi s'au ospătat pe iarbă verde şi s'au dus pe urmă prin pădurişte, au dat cu ochii de-un bătrân spânzurat într'un pom.

La tulpina copacului era rezemată o desagă cu linguri.

Pe Bică, înrâurit, în copilărie, de-o broşură antisemită, dar care pe urmă era cel mai bun prieten cu Iţic, băiatul tinichigiului, l-ai pierdut în război. Cu el ai câştigat într'ascuns cei dintâi bani, ai devorat întreaga colecţie cu Sherlock Holmes, ai deslegat şi ai publicat cele dintâi şarade în reviste.

Tatăl lui Bică avea chioşc de ziare şi, în acelaş timp, pe-o tarabă în faţa chioşcului, rahat, caramele, susan, artificii, bile şi muzicuţe. Pe o altă tarabă, romanele lui Hertz, date şi cu împrumut, şi întreaga operă scoasă de Pinath, tipograf, librar şi editor al Micului Dor, al Cărţii Viselor şi al vieţilor de haiduci.

Chioşcul cu anexele lui, înghesuite pe două tarabe: librărie, cofetărie, bibliotecă de împrumut, era în calea Moşilor. Tatăl lui Bică avea o taşcă de piele, legată de şold, sub haină, şi zornăiau în ea gologanii de aramă şi nichel şi ţie şi se părea că el e omul cel mai bogat din câţi ştiai, şi că în taşcă se află cuprinsă o avere. Pleca la trei noaptea, odată cu oltenii precupeţi, să cumpere ziare pentru chioşc, şi venea seara târziu acasă. Mânca şi moţăia, în zilele de vară, cu fruntea în mâini, în chioşcul lui.

Ca să plătească un ajutor, nu-i dădea mâna şi nu avea încredere. Poţi să ţii socoteală când faci ne-

goţ cu atât de multe lucruri mărunte, pe care nu le poţi da cu inventar? Tocmise un băiat care-i aducea „Adevărul" şi alte ziare de după prânz.

Ajutorul acesta i-a fost Bică, feciorul lui, când s'a făcut mai mare. Incredere deplină n'avea nici în el, căci îl căuta apoi în buzunare să vadă, nu cumva a ascuns gologani din vânzare, şi-l punea să deschidă gura ca să găsească între dinţi urmele de susan.

La început nu i-a părut bine când a văzut că vii şi stai cu Bică. Ţi-a făcut vânt acasă. Pe urmă a chibzuit că tu eşti mai cuminte decât băiatul lui şi că, fiind lângă el, ai putea să-l informezi dacă Bică a tras la stânga ceva bani sau dacă a mâncat rahat şi caramele. E drept că Bică se sfia de tine, fireşte fără să se teamă că îl vei da de gol. Se sfia, pur şi simplu. Te îmbia cu un susan ca să fie liber să ronţăie şi el, fără mustrare de conştiinţă, două. Odată mergea. Când voia să repete, refuzai, deşi bunătatea te ispitea. „Nu, nu vreau. Bagă de seamă că află nenea". Cu părere de rău şi cu încredinţarea că eşti fricos, renunţa şi Bică.

Altceva făceaţi însă, fără măsură şi fără teamă: citeaţi pe rupte, de-a-valma, înghiţind cu un stomac de struţ, tipăriturile toate de pe tarabă.

S'a întâmplat, fiind amândoi cu nasul în fascicole, ca un client sau altul să ia o gazetă fără s'o plătească şi ca vreun derbedeu să şterpelească de pe tarabă, nebăgat de seamă, o muzicuţă sau un susan. N'ai simţit de câteva ori nici când tatăl lui Bică a venit. Voi eraţi departe, cu marele detectiv

și cu ajutorul acestuia Harry Taxon, pe urmele unor gentilomi și bandiți. Erați gata-gata să-i veniți de hac lui Jack Spintecătorul.

In zilele de duminecă și sărbători, se vând mai multe ziare. Bică era trimis dimineața, pe la zece, să mai aducă o provizie din „Universul" și „Dimineața". Intra mai târziu, în îndatoririle lui Bică să aducă și „Adevărul", tată-său putând să dea drumul băiatului străin și să facă astfel o economie.

Mergeai cu Bică.

Te-ai băgat cu el printre vânzătorii de ziare, care se îmbrânceau și se ghionteau și se înjurau să apuce rândul mai înainte, să înșface foile umede scoase atunci din rotativă, pentru ca să împânzească și să asurzească apoi strada Sărindar și Calea Victoriei și Bulevardul cu „Speciala". Până să iasă gazetele de sub tipar, derbedeii se grozăveau cu isprăvi pe care le făcuseră și cu traiul dela Poliție și dela Pușcărie. Iși spuneau vorbe care făceau să ți se roșească vârful urechilor. Jucau fripta și-și puneau piedici. Jucau barbut, cu ochii în patru să nu-i prindă curcanul. Bică s'a pomenit odată cu buzunarul tăiat și cu banii furați. Altădată s'a așezat cu ei la zaruri și, pierzând toți banii, a spus iarăși lui tat'su c'a fost furat. Te-a luat martor pe tine, și nenea te-a crezut.

O parte din gazete i le duceai și tu, că doar nu aveai să-l lași pe Bică să se încovoaie sub greutatea lor. Pe Bulevard și pe Moșilor, până ajungeați la chioșc, vă oprea un trecător sau altul: „Băiete, dă-mi gazeta".

Spune într'un rând Bică:

— Dacă am avea capital, am putea să cumpărăm mai multe foi și să le vindem pe contul nostru. Tata n'ar ști și nu-l păgubim cu nimic. Banii i-ai ține tu.

Nu era desigur ceva vinovat în ideea lui.

Când ați avut o băncuță, ați făcut negustoria pe contul vostru. Ați câștigat douăzeci de bani.

— Ne-ar trebui un capital mai mare, a cugetat Bică nemulțumit. Dacă am avea cinci lei, am putea să ne alegem cu câte un leu de fiecare.

Cinci lei erau cât o roată de car, nu numai pentru tine, dar și pentru părinții tăi. Și, cu toate astea, ai avut într'o zi cinci lei. Cum? Aveați vreo douăzeci de lei în casă. Ii ținea mama ca pe o comoară sub saltea, așteptând să mai strângă ceva ca să cumpere lemne. Era prin August. Ai luat de acolo o piesă de argint, ai cumpărat, dimpreună cu Bică, gazete și ați început, tu pe o parte a trotuarului, el pe alta, să strigați: „Speciala! Universul! Dimineața!". Ca naiba, a mers în ziua aceea mai greu decât oricând.

Vreo trei ceasuri ai cutreerat cu Bică și prin centru și mai departe. In sfârșit, ați scăpat de ele. Aveați doi lei câștig. Bică uitase greutățile prin care ați trecut, dar tu nu uitaseși temerea că era să pierzi capitalul care nu-ți aparținea. Făurea planuri vaste de înmulțire a celor doi lei și ajungea la încheierea că, până într'un an, ați putea să aveți un chioșc al vostru, cum avea tat'su.

Până una alta, f'indcă era într'o zi de duminecă, ați hoinărit prin Cișmigiu, ați băut lapte bătut, ați mâncat prăjituri, pe urmă seara, într'o grădiniță cu grătar, chiar în mahalaua voastră, ați comandat mititei și bere. Toată vremea ați frământat planuri de îmbogățire. Bică se gândea acum la o tutungerie.

Cutreierând cu Bică în ziua aceea, fiecare pe trotuarul lui, cu foile sub braț, v'a văzut cineva de pe strada voastră. A vorbit la el acasă și-a ajuns isprava la știința mamei tale.

— N'am ce zice, tragi la bine! te-a dojenit ea.

Tata a zâmbit pe sub mustață și te-a ironizat.

— Spiciaia! Dă, băiete, un jurnal la boierul...

Până să ajungi să scrii, bine sau prost, prin redacții, ai mai vândut ziare. Lucrai la tipografia Minerva și apăruse „Minerva", gazetă care făcea concurentă „Dimineții" și „Universului". Administratorul Filip, ingenios, căuta să atragă cititori și abonați, dându-le ca premii, ceasuri deșteptătoare, gramofoane, mașini de cusut, farfurii și pahare.

Ca să vândă mai multe foi, scotea pe ucenici din atelier și-i trimitea cu ziarul pe străzi.

Oamenii căutau să scape de condiția lor și făceau oricum încercări să-și mai ușureze sărăcia. Incropeau un negoț sau altul. Se-alegeau mai cu nimic, ori se înfundau și mai mult în nevoi și nu mai știau cum s'o dreagă.

Era cam pe fiecare stradă câte o bostănărie. Improviza unul un umbrar, în poartă, cu rogojini și frunze și aducea o căruță cu pepeni. Stătea, el sau nevasta acolo. Se zoreau să se adune muștele, dar nu se grămădeau mușteriii. Pepenii se dospeau în soare. Injgheba negustorul o târlie, punea vreo douăzeci de pepeni în ea și pornea și pe străzi. Avea noroc să scoată un câștig — mai deșerta sub umbrar o căruță. De nu — se lăsa păgubaș. Altul, în aceleași condiții, se făcea zarzavagiu, fie la el acasă, fie trăgând un cărucior prin mahala, el în față, un copil al lui împingând dela spate. Țața Niculina pregătea borș. Ca să se răzbune, că-l bătuse, Tică a aruncat o pisică în putină și, câteva săptămâni, gospodinele au gătit ciorbe cu borșul, în care putrezea stârvul. Vedeai pe câte unul, măcelar ambulant. Cumpăra o vită din Obor, o căsăpea singur la el în curte, punea hălcile într'un cărucior sau în coșuri, ca oltenii, și o lua prin mahala. „Carne, fi-

cat, rinichi, muşchiuleţ" striga el. Era plin, ca un ucigaş, de sânge pe mâini şi pe şorţul pe care şi-l punea dinainte. Fiindcă era descoperită, se aşternea pe carne pulberea străzilor şi-un roiu de muşte.

Din zori până în noapte se exercitau pe drumuri cele mai felurite negustorii, în coşuri, în doniţi, în găleţi, în castroane de pământ, pe tarabe purtate după gât: şi verdeţuri, şi fructe, şi iaurt, şi bragă, şi zaharicale, şi gaz, şi ciorbă de burtă, şi dovleac, şi crenvurşti, şi covrigi, şi cornuri, şi plăcintă, fiecare după anotimp. Ai uitat gogoşile, floricelele, porumbielul fiert şi porumbielul fript.

Răsăreau mustăriile, toamna.

Tot aşa îşi încercau unii, cu o brumă de capital, norocul. In curtea lor sau pe un loc viran, cu răchită adusă din balta dela Fundeni, ticluiau mustăria. O împodobeau cu ştergare. Făceau rost de mese şi de scaune de pe la neamuri şi dela vecini. Cumpărau din Obor talere de lemn şi ulcele de pământ. Furculiţe, cuţite, de pe unde găseau. Tocmeau un lăutar cu cobza şi altul cu ţambalul. Aduceau un boloboc de ţuică şi unul de must. Tăiau câte o vită. Iancu tinichigiul le făcea grătarul. Ori se însoţeau doi, trei, cu nevestele lor care făceau mititeii şi fripturile, ori dacă era unul singur îşi aduna toate neamurile să-i dea mână de ajutor.

In nădragi şi'n papuci, cu mânecile cămăşii suflecate, de parcă ar fi fost negustor de când a venit pe lume, omul îşi primea seara muşteriii, bătând cleştele în grătar. Venea lumea din mahala şi de mai departe pentru fleici şi momiţe şi ficat şi rinichi şi pastramă. Sfârâiau mititeii şi fripturile pe jăratec, împrăştiind fum şi un miros înnecăcios de seu şi carne arsă.

Meşteşugarii erau în dârdora lucrului, astfel că-şi îngăduiau, seara, să-şi scoată femeia şi copiii ca să se înfrupte cu o friptură şi să bea must.

De-aşi mai trăi pân'la toamnă
Leliţă Ioană,
Să bem vin, să frigi pastramă
Leliţă Ioană,

cântau lăutarii căutând să acopere mitraliera cleştelui pe grătar, ciocnetul ulcelelor şi vorba tot mai încălzită a oamenilor.

Erau seri şi nopţi albastre de Septemvrie. Aveau mahalagiii o iluzie de belşug, un simţământ de tihnă şi bucurie. Mustăria cu ştergare pe pereţii de răchită îi strămuta undeva unde sunt câmpuri verzi şi coline împădurite, cu aer mai curat, cu mai multă răcoare. Unde nu sunt noroaie şi praf şi gropi şi maidane cu hoituri şi gunoaie. Unde nu-i strânge de grumaz sărăcia de dimineaţă până seara şi mai cu seamă iarna. Nu e departe iarna când braţele încremenesc fără lucru, dar acum au uitat-o.

Ţuica e curată şi când o bei seara, pe 'ndelete şi pe răcoare, nu cade în picioare, nu se urcă la cap. Merge. Merge şi mustul tulbure la culoare, dulce şi înţepător la gust. Merge cu mititeii ardeiaţi, cu fripturile grase, cu pastrama sărată. Şi merge cu dibla şi ţambalul ţiganilor.

De-aşi mai trăi pân'la toamnă

Sâmbătă şi duminecă seara era voioşie mai multă şi mai prelungită. Era pentru negustor deverul mai mare. Merge treaba. Iar de-o merge aşa — îşi face el socoteala — apoi dă dracului meşteşugul şi se ţine de negustorie. O băcănie. Un birt. O cârciumă. Păcat că nu ţine toamna tot anul ca s'o ducă mereu cu mustăria.

Câteodată socoteala se întoarce pe dos. Nu face treabă. Nu are clientelă. Răpăie de-a-surda cu cleştele pe sârmele grătarului. Işi rup pe degeaba lăutarii, bojocii, s'ademenească lumea. Se duc — mama lor, — toţi la altă mustărie. Omul fără noroc dă mititeii uscaţi şi reci, la câini. Ori, tocmai când deschide el, se pornesc ploile. Cum să stai sub umbrar dacă e frig şi dacă apa te face ciuciulete? După două săptămâni, negustorul se îmbată de unul singur, dărâmă şandramaua, vinde în pagubă, lui Tache sau lui Paraschiv, ţuica şi mustul şi bagă de seamă că praful s'a ales de bruma lui de economii, că a rămas dator. In loc să se dreagă, mai rău s'a rupt.

— Ne e dat nouă să se ţină sărăcia de noi! filosofează, pe urmă, amărît, cu nevasta.

Când întâlnea un om în uniformă, pe stradă, ofiţer, ipistat sau vardist, tata îl saluta. Avea respect şi teamă pentru oamenii stăpânirii. Pe ofiţeri îi saluta în amintirea celor vreo opt ani cât făcuse armata cu schimbul. I se părea că e militar şi acum. Ipistaţii şi vardiştii reprezentau pentru el Autoritatea. E bine să n'ai de-a-face şi, în orice caz, să te pui bine cu ei. Pe vardistul de pe străzile voastre îl cinstea în cârciumă. Avea o socoteală şi cu acesta: îi mai păzeşte casa, mai are grijă de copii să nu dea peste ei vreo căruţă sau vreo trăsură. Când o soră a ta s'a rătăcit şi-a adus-o vardistul, tata l-a oprit la masă şi a cumpărat vin.

Ursuzenia ascundea timiditatea lui. Avea îndărătnicii pe care ţi le-ai lămurit mai târziu. Se urnea, greoi ca ursul, din bârlog. Când era vorba să mergeţi undeva, se înfăşura prin odaie, îşi făcea de lucru prin curte, se uita pe cer, tot părându-i-se că o să'nceapă ploaia.

— Dacă n'am merge? căuta s'o convingă pe mama.

— Am spus că venim. Ne-aşteaptă. E ruşine.

— Du-te tu cu copiii! spunea atunci răstit, smulgându-şi gulerul şi cravata cu care se chinuise mama să-l gătească.

Nu se putea merge cu tot cârdul de copii, unde erați poftiți. Erau întotdeauna două-trei ploduri mici. Plimbare mai era aia? Petrecere care să tihnească mai era aia? Cineva trebuia să rămână acasă.

Când n'avea încotro și se hotăra să meargă, tata avea grijă să închidă ușa la sobă și să micșoreze lumina lămpii. Ii culca pe copii, îi învelea până peste cap, îi sfătuia să nu se dea jos din pat, să nu umble la sobă, să nu se atingă de lampă. Pleca îmbufnat după ce încerca bine cârligul dela poartă și se mai uita odată îndărăt. Acolo unde mergea cu mama și cu tine, ședea ca pe ghimpi. Rareori se întâmpla ca, după mai multe pahare cu vin, să-l prindă voia bună. Dar îndată își ștergea mustățile și începea să-i dea ghes mamei cu privirea și cotul. „Mai rămâi, nene, mai rămâi fine. Copiii s'au culcat. Sunt destul de mari. Sunt cuminți". Da... 'mda... mai stăm..: mai stăm", spunea el rușinat, cu ciudă pe mama care zăbovea. Și stătea, însă acum simțea că pe scaun sub el nu mai sunt ghimpi, ci e un lighean cu jăratec.

Casa nașului era pentru tine întruparea bunului trai. Când te gândești la ea, vezi dinaintea ochilor cozonaci și gogoși și o tavă cu un purcel pe ea, gătit cu-o fundă roză. Iți sună în urechi clinchet de pahare brumate, ca niște clopoței de argint. Primiseși ca premiu un album cu poze colorate și nu mai despărțeai cuibul nașului de casele din turtă dulce în care trăiesc făpturi fericite, cât un deget de mici.

Nașul era antreprenor și el. Ii plăcea să boteze și să cunune. Dădea finilor numele lui, al nașei și-al copiilor lor.

De ziua lui și de Lăsata Secului, veneau finii lui la el. Veneau în două serii, căci erau mulți și n'ar fi încăput în odăile care se înșiruiau, dând din una în alta, ca vagoanele unui tren. Finii erau aproape toți mai săraci decât nașul, și veneau în casa lui cu sfială, ștergându-se afară câte un sfert de ceas pe picioare, iar înăuntru stând stingheriți pe scaune. Tot așa, mâncau cu stângăcie și se ștergeau mereu cu șervetul la gură. Copiii lui și copiii botezați de el mâncau în altă odaie unde ghiața se topea mai ușor.

Nașul stătea în capul mesei, cu nașa lângă el. Ea era mai caldă în vorbă și'n priviri. Știa să se înțeleagă mai ușor cu femeile, despre gospodărie, despre creșterea și bolile copiilor. Cu ele se vedea și în timpul anului. Veneau finele la ea să-i ceară un sfat, un ajutor, și nașa le ajuta, mai pe față, mai pe ascuns: „Să nu mai știe nașul, nu știi cum sunt bărbații?" Se ducea pe la ele pe-acasă și niciodată cu mâna goală.

Aduceau și finii, când veneau, nașilor, portocale.

Acum îi îndemna și ea și nașul să se ospăteze cu cât mai multă poftă. Bucatele veneau, unele după altele, în castroane mari și pe tăvi de argint. Vinul rece, curat, era turnat din căni de câte un kilogram. Nașa avea și cu ce, dar avea și priceperea ei în făcutul plăcintelor cu brânză, al gogoșilor și al cozonacilor.

La o vreme, nașa se retrăgea cu finele să mai vorbească despre ale lor, „ca femeile". Rămâneau bărbații cu limbi mai deslegate după câteva pahare de vin bun și ușor. Nașul spunea o glumă mai cu piper

şi finii râdeau ca la comandă, toţi. Naşul zâmbea, trăgând cu coada ochiului să nu-l audă naşa.

Se-auzea la fereastră zdrăngănit de ţambal şi vioară. „Dă-le drumul să intre!" încuviinţa naşul, şi naşa deschidea lăutarilor pe la bucătărie. Lăutarii îl salutau pe naşul, îi cântau „Mulţi ani trăiască", „A fost odată un mic copilaş", o dădeau în cântece de inimă albastră. Naşul se rezema de speteaza scaunului, asculta, se înduioşa, pe urmă se răstea la ţigani:

— Ziceţi, măi, ceva vesel. Astea să mi le cântaţi când oi muri.

I le-au cântat, într'adevăr, târziu, când a murit, dar până atunci i le-au spus în fiecare an, de sărbători, căci îi plăceau.

Cum a fost atunci când te-ai dus cu părinţii, şi aţi găsit, ca niciodată, poarta zăvorită şi aţi bătut în poartă şi nu vi s'a deschis? Mai mult decât oricând, nu-l trăgea inima pe tata să meargă. N'o trăgea nici pe mama. Erau necăjiţi amândoi din cauza sărăciei. Era şi un copil bolnav, cu fierbinţeli. Dar mamei îi era ruşine să-l supere pe naşul. „Nu stăm mult. Nu-mi tihneşte nici mie. Îi spunem naşei şi plecăm fără să ne bage lumea de seamă". Era o lapoviţă afurisită, pe drumuri, şi vântul hăuia ca un câine. Până a oblojit mama cu spirt pe copilul bolnav, până l-a luat somnul, până s'au îmbrăcat amândoi cu ce aveau mai bun, s'a făcut cam târziu. „S'or fi pus la masă şi e ruşine să venim când mănâncă", a mârâit tata. „Intrăm prin fund, să n'o sculăm pe naşa. E

mai rău dacă nu ne ducem", a stăruit mama să-l încredinţeze şi l-a încredinţat numai pe jumătate.

V'aţi dus la petrecere cum v'aţi fi dus la mort. Inciudarea tatei a crescut când a nimerit şi într'o băltoacă. „Fir'ar viaţa a dracului!" Mama nu s'a putut ţine şi i-a spus: „Nu mai blestema şi tu acum de sărbători, că e păcat". Tata a luat-o, îmbufnat, înainte cu mama în urma lui.

Ca nealtădată, poarta era încuiată. Casa naşului era la jumătatea curţii. A căutat tata să bage mâna prin gard şi să dea zăvorul la o parte. Nu a putut. A bătut mama, întâi încet, apoi ceva mai tare. Nimic. Nu mişca nimeni. Se vedea lumină în casă. Zumzet de voci şi sunet de tacâmuri ajungea până'n stradă. Mama a mai ciocănit în gard. I-a spus tatei să bată şi el, să caute vreo piatră, vreun lemn, ca să bată mai tare. „Păi da, c'o să dărâm poarta omului!" a bombănit tata — şi vă sufla pe toţi trei vântul şi vă pătrunsese lapoviţa la picioare. „Ce facem acum?" s'a răstit tata, care, mai puţin decât oricând avusese poftă să plece de acasă. Mama era mâhnită, necăjită şi, pentru întâia dată, fără iniţiativă. Stăteaţi tustrei ca nişte mogâldeţe în întuneric, în faţa porţii. „Ca nişte milogi", l-ai auzit pe tata mârâind. După ce mama a bătut ceva mai tare, s'a deschis uşa dela bucătărie, un cap s'a desprins în lumină. „Cine-i?" aţi auzit un glas. Mama credea c'o să răspundă tata, el credea c'o să răspundă mama. S'au uitat unul la altul, îndemnându-se din priviri, însă în vremea asta uşa s'a închis.

Când, peste vreun sfert de ceas, aţi pornit înapoi, cu frig în inimă şi'n coaste şi'n picioare, tata a fă-

cut-o pe mama vinovată de toată întâmplarea. Era atât de cătrănit că ar fi putut s'o facă vinovată și de vântul care bătea și de băltoaca de pe jos. Mama tăcea. Ai simțit că a dus mâna la ochi să-i șteargă.

„Dacă nu-i mai convine cu finii, să spuie..." a mai bombănit tata acasă și și-a răsucit o țigară.

Abia in primăvară a ajuns la urechea nașilor, întâmplarea. A venit nașa la voi și a vorbit cu mama și s'a jurat și a adus mărturia altor fini, că incuiase poarta servitoarea, fiindcă niște hoți încercaseră în ajun să umble la cotețul găinilor. Dar i-au spus să încuie după ce vin toți musafirii, și ea n'a băgat de seamă că lipseați voi, și toată seara nașul și nașa s'au întrebat: ce e cu finii?

Nașa putea să fie crezută pe cuvânt. Și au întărit vorbele ei finii ceilalți.

— Mai dă-le dracului, mă, porcăriile alea pe care le citești! ți-a spus Ghiță, un alt văr al tău, mai mare cu vreo opt ani decât tine și căruia părinții lui îi spuneau Nebunul.

Se uitau la el, ca la unul într'o ureche, și celelalte neamuri și străinii din mahala. Era în el o tendință de ridicare din noroiul și praful străzii. N'a vrut să învețe meșteșugul. N'a dus la nimic constrângerea părinților care nu voiau să-i mai dea de mâncare. „Trântor la casa mea nu vreau să țiu!" i-a spus tată-său. Mânca pe unde putea și era nepăsător și vesel. A tocit singur și a dat vreo două clase de liceu, într'ascuns, pe la Giurgiu. Urla în casă și în curte arii din opere și, când a mărturisit a-lor săi că vrea să ajungă cântăreț, artist, ai săi s'au încredințat într'adevăr că e nebun, și din Nebunul nu l-au mai scos.

Intr'o zi n'a mai avut nevoie de castronul lor cu fasole. Se înhăitase cu alți trântori și cânta în cor la o biserică, pe urmă s'a înscris într'o societate corală și câștiga atâta cât să se țină. Stătea încă acasă și izbutise să aibă pentru el o odăiță în fundul curții, lângă latrină, pe care și-o mobilase cu ce-a

putut, spânzurând în pereţi, cu piuneze, cărţi poştale care arătau figuri de cântăreţi celebri.

Işi mătura singur odaia şi, când lipsea de acasă, o încuia şi lua cheia cu el.

De-ai săi îşi bătea joc cu cruzime. „Trăiţi ca porcii!" le spunea, şi mamă-sa îl ocăra căutând să-l plesnească. Tată-său, când se îmbăta, îl înjura. „Să mi-l dai afară pe nebun!" striga nevestii-si. „Face pe artistul, hai, ca să nu muncească? Să se ducă dracului! Râde lumea de mine...".

Nebunului i-a venit pe la vreo optsprezece ani ideea să plece la Paris. Mai dăduse vreo două examene în particular. Zicea că pleacă la Paris ca să urmeze acolo şcoala de cântăreţi, şi pe urmă se angajează la Operă sau pleacă în America. N'au putut părinţii să-l oprească dela ale lui când era mai mic. In ce fel puteau să-i scoată gărgăunii, acum? Au fost şi mai înmărmuriţi aflând că el şi-a pus în cap să plece pe jos, ca turist, vânzând cărţi poştale pe drum şi scoţându-şi astfel banii de cheltuială. „Vai de capul tău! Balamucul o să te mănânce!" i-au spus ei plini de compătimire. Ghiţă şi-a făcut rost de nişte ghete cu talpa groasă, ţintuită, de un tricou alb, de-a-curmezişul pieptului şi-a pus o eşarfă tricoloră şi s'a fotografiat. Până să plece, a umblat câteva săptămâni pe străzile oraşului, vânzând cărţi poştale prin berării. Intr'o zi şi-a făcut vânt şi, peste vreo trei luni, mamă-sa arăta, consternată, vecinilor, o carte poştală ilustrată, cu un turn, turnul Eiffel, primită dela Nebunul, din capitala Franţei.

Ghiţă venea pe la voi fiindcă găsea la mama ta mai multă înţelegere. Găsea, oricând ar fi venit, şi o farfurie cu mâncare. Te vedea cu fascicolele în sân şi'n buzunare.

— Dă-le dracului, mă, porcăriile alea! ţi-a spus. Citeşte lucruri mai bune...

Auzeai şi tu ce se spunea despre el: că e într'o ureche. Ai fost, când te-a apostrofat, de-o părere cu tat-su şi cu mă-sa. Porcării — Sherlock Holmes care descoperea în fiecare săptămână câte un criminal, şi Memoriile lui Manolescu şi Contesa Palidă? Ai împărtăşit şi lui Bică părerea lui Ghiţă şi nu v'aţi mai îndoit că e într'adevăr nebun.

— Vino, mă, la mine să-ţi dau eu cărţi!

Avea vreo două teancuri de cărticele din Biblioteca pentru Toţi, fiecare îmbrăcată de el în hârtie albastră. Ţi-a dat „Paul şi Virginia", povestea lui Bernardin de Saint-Pierre, pe care te-ai simţit ispitit de-a-lungul anilor s'o recteşti, fără a mai avea, până astăzi, curajul să te pleci asupra paginilor ei. N'ai vrut şi nu vrei să destrami impresia puternică şi suavă pe care ai încercat-o în momentul acela, să spulberi poezia în care sufletul tău a fost învăluit. Simţeai că e altceva, mai înalt şi mai frumos, în romanul celor două făpturi. In vreo două săptămâni ai dat gata biblioteca Nebunului, cu Manon Lescaut, cu povestirile lui Gane şi Vlahuţă, cu Andersen şi fraţii Grimm, cu Dama cu camelii. Se deschiseseră ochilor tăi şi sufletului tău zări noi, largi, luminoase. Ai revenit la scrierile cu detectivi şi cu întâmplări tenebroase, în care era vorba de

conţi şi contese, căci foamea ta era nestăvilită, însă cât de searbădă ţi se părea acum viaţa acestor personaje şi cum rămâneai cu un gol în cap şi cu un gust sălciu după fascicolele pe care le schimbai cu Bică...

Acesta continua să le mistuie cu aceeaşi plăcere şi se gândea să se facă, mai târziu, detectiv.

Nebunul nu s'a făcut artist. A umblat vreo patru ani prin lume şi nu a mai venit înapoi pe jos, ci cu trenul. Işi lăsase păr mare şi mahalaua îi spunea, în batjocură, Poetul. Cu ce-a învăţat prin străini, cu nişte certificate pe care le-a adus de acolo, cu alte examene pe care le-a trecut în ţară, a ajuns maestru şi pe urmă profesor de muzică în provincie.

Artistă s'a făcut Zoica, nepoata coanei Leanca. O avea dela o soră a ei care nu avusese bărbat cu cununie. Despre sora aceasta, coanei Leanca nu-i venea la îndemână să vorbească, fiindcă nu se înţelesese cu ea şi fiindcă aruncase o pată asupra familiei. Trăise cu unul şi cu altul şi mai cu seamă cu un ofiţer care se însurase apoi cu fata colonelului. A fost, se spunea, o dandana de care au vorbit şi jurnalele când, la Biserica Domniţa Bălaşa, la cununia ofiţerului, ea a vrut să arunce asupra lui cu o sticlă cu vitriol.

Dela el o avea pe Zoica, luată de coana Leanca după ce mama fetei murise — nu se ştia de care boală. Fata avea şase ani când a rămas orfană. Era subţirică şi blondă şi sglobie. A fost dată la şcoală şi, pe măsură ce creştea, coana Leanca se simţea stăpânită de mai multă nelinişte. Semăna cu mamă-sa, fiind tot mai frumoasă şi svânturatecă. Mătuşa o ţinea de scurt, o cicălea, chipurile pentru a-i face educaţia, şi-o bătea. O ponegrea pe mamă în faţa copilei. „Vrei s'ajungi ca ea? Să faci şi tu familia de râs?“

Zoica nu ştia la început cum a făcut mama ei, familia de râs. A aflat mai târziu şi-a iubit-o mai mult.

Își amintea de ea, frumoasă și blondă și fină, făcându-i toate voile, spunându-i „Păpușa mea", îmbrăcând-o cu rochițe colorate, gătind-o cu panglicile ei. Lipsea câteodată de-acasă, dar când venea se năpustea cu mai multă dragoste asupra fetei și o strângea la piept. Și-i cânta copilei, toată ziua. Dar dece, din cânt, mama dădea în plâns? „Nu e nimic, Păpușa mea. Mămica e proastă. Ș-a adus aminte de ceva. Am să-ți spun când ai să fii mai mare. Haide acum să ne jucăm. Tu ești mama, eu sunt fetița. Ala-bala, portocala, cioc-boc, treci la loc...".

Ala-bala, portocala...

Până când, într'o zi, mama nu s'a mai sculat din pat, și-a venit coana Leanca, mătușa, în casa lor și Zoica a fost ținută într'o odaie din care nu avea voie să iasă. O singură dată a fost adusă la patul mamei, și mama era cu părul despletit pe perne și avea obrajii subțiați și mâini subțiri și priviri triste. Mama i-a făcut cu mâna un semn și i-a zâmbit, cum făcea când pleca de-acasă și-o lăsa pe Păpușa ei singură. Pe urmă a fost scoasă Zoica de acolo și adusă la coana Leanca și coana Leanca, peste vreo săptămână, a îmbrăcat-o cu rochiță neagră,

„Obraznico!" îi spune mătușa, „iar pun mâna în părul tău!"— măcar că Zoica este de unsprezece ani.

„Te moțezi toată ziua și îți scoți zulufii din beretă", o ceartă coana Leanca, măcar că Zoica are paisprezece ani și e la Externat.

„Așa făcea și mă-ta și ai văzut unde a ajuns..." se cutremură coana Leanca atunci când o aude pe fată cântând și când o vede făcând piruete prin casă.

Unde a ajuns mama ei? În mormânt. E mai bine în mormânt decât sub privirile de scorpie ale mătușei.

Când Zoica a mărturisit bătrânei că vrea să se înscrie la o școală de balet și că visul ei este să se facă dansatoare, coana Leanca a căfuit-o și i-a tras o palmă, cu toate că fata era de șaisprezece ani. Pe urmă, bătrâna s'a dus la biserică să se roage pentru sufletul rătăcit al nepoatei, care calcă pe urmele mamei, iar când a venit acasă n'a mai găsit-o pe Zoica.

Păpușa sburase cu două rochițe puse în ghiozdanul de școlăriță, iar coanei Leanca îi venea greu acum să vorbească, nu numai despre sora moartă, dar și despre nepoata fugită.

Ce-a făcut Zoica după aceea? Ce fac mai toate fetele care-și iau lumea în cap. Le poți însoți oare pe toate drumurile vieții care toarnă peste suflet, cenușă?

A trăit.

Cum?

Dar tu ești popă, ești judecător, să se destăinuiască în fața ta?

S'a făcut artistă și ai întâlnit-o peste mulți ani, la grămadă, într'un varieteu, cu toate semnele oboselei sub fardul țipător, în lumina țipătoare a localului de petreceri.

Ai văzut cinematograf, întâia oară, în piaţa Sărindar. In fund, unde s'a ridicat Cercul Militar mai târziu, se bea lapte bătut, kefir Luchianoff, iar spre calea Victoriei era o pânză întinsă pe prăjini şi se proiectau, seara, filme scurte la care lumea şi cu deosebire copiii fugiţi de acasă căscau gura. Spectacolul se desfăşura fără taxă, fără scaune, fără bănci, onoratul public lungindu-se pe pietrişul mărunt. Intr'acolo porneaţi pe înserate, voi copiii din mahala, întâlnindu-vă cu alţii din alte mahalale, şi vă apuca aproape miezul nopţii. Imaginile se proiectau pe pânză, fără legătură între ele, şi vă înveselea cu deosebire una in care o femee dregea pantalonii rupţi ai unui băiat, desculţ ca voi, fără să-l desbrace, ci răsturnându-l cu capul in jos şi punându-i poponeţul deasupra maşinei de cusut. Hohoteaţi, băteaţi din palme, şi nu vă mai săturaţi urmărind scena care întruchipa in fond o reclamă a maşinilor de cusut „Singer". Alta arăta un negru cu joben, cu dinţii albi, scuipând o gheată şi frecând-o apoi cu peria până îl treceau năduşelile. Pe urmă negrul râdea cu gura până la urechi: freca aceeaşi gheată, uşor, şi se uita în ea ca într'o oglindă. Râdea, arătând o cutie rotundă, mare, cu cremă Cavaler.

S'a deschis, într'o zi, când eraţi în recreaţie, uşa clasei şi a intrat prin ea un cap cu gâtul lung şi cu nasul la fel. Aţi privit cu nedumerire şi pe urmă aţi văzut că făptura avea şi-o limbă lungă ca de un cot, pe care o mişca în dreapta şi în stânga ca pe-o limbă de clopot. V'aţi pornit pe râs. Atunci uşa s'a deschis mai mare şi în prag s'a arătat un om cu un teanc de bilete în mână. A râs dimpreună cu voi şi a făcut apoi pe seriosul şi pe nedumeritul. Limba i-a ieşit iar din gură şi a vârît-o repede cu palma, înapoi, aşa cum ar fi vârît o batistă în buzunar.

Era actorul Montaureanu care umbla prin şcoli şi plasa bilete de zece şi cincisprezece bani pentru reprezentaţiile lui, la Eforie sau la Circul Sidoli. Tu abia mai târziu, când ai început să-ţi câştigi singur existenţa, ai putut să urci la galeria Naţionalului, în matineuri, şi să vezi pe Aristizza, pe Nottara, pe Liciu, pe Brezeanu şi pe Toneanu. Să urmăreşti „Fântâna Blanduziei", „Scrisoarea Pierdută" şi „Punctul Negru". Până atunci ai râs la Cinel-Cinel de Alecsandri şi te-ai înfiorat la Moartea lui Vlad Ţepeş de nu ştii cine, în care îl recunoşteai după nas pe Montaureanu, fie în rol de comedie, fie în rol de dramă şi care, ca să umple spectacolul, mai spunea un monolog cu vorbe în galop de te minunai cum poate să-i umble gura atât de repede.

Prin urmare, cele dintâi emoţii ale artei, cum s'ar zice, el ţi le-a dat. Oricum, gustul pentru teatru el ţi l-a deschis, şi-l aşteptai să mai vină la şcoală şi să lase bilete la cancelarie până când vă învredniceaţi s'aduceţi bani de-acasă.

A doua zi şi în zilele următoare, vă împărtăşeaţi

impresiile, râdeați amintindu-vă comedioara lui Alecsandri, încercați reconstituirea monologului cu Drăgan, care a încăput pe mâna domnului comisar Becarian, și vă cutremurați încă odată evocând sumbra dramă cu Țepeș, neînțelegându-vă între voi dacă atunci când domnitorul a dat cu pumnalul în pieptul turcului, a dat într'adevăr și l-a omorît de-adevărat.

Ei da, peste câțiva ani, cu-o băncuță în mână, ai făcut coadă la ușa din stânga, a Teatrului Național. Acolo se duceau de mult, cu servitoarea sau cu o rudă mai mare, copiii domnului Arghiropol, pe care îi vedeai mai târziu, dela cucurigu, în stal. Ei intrau prin ușile din față, pe unde intrau domni și doamne, care veneau cu trăsura și-i lăsa trăsura lângă scară, astfel că nu-i uda ploaia și nu intrau cu picioarele în zăpadă. Tu stăteai cu zeci și uneori câteva sute de școlari și ucenici și oameni săraci în stânga, înghesuindu-te printre ei, împreună cu ei, bătând cu pumnii în ușa grea și încercând, cu răbdare pusă prea mult la încercare, s'o smulgeți din balamale. In sfârșit, un om în uniformă, al teatrului, binevoia s'o deschidă și se ferea numai decât înlături, căci altminteri, în iureșul vostru, l-ați fi strivit. Incepea goana pe scară, câte două și trei trepte deodată, cu vreo două opriri la vreo două grilajuri de fier, unde controlorii vă cercetau biletele. Erau alții cu pași mai lungi și mai iuți de picior. Când ajungeai gâfâind, sus, cu doi nasturi lipsă la haină sau palton, cu pălăria sau căciula strâmbă pe cap, vedeai că băncile din față erau ocupate. Credeai tu și credeau și alții, poate

uneori cu temei, că oamenii teatrului băgau prin contrabandă pe unii prin alte locuri, în timp ce voi stăteați ca blegii, la ușa zăvorită. Destul că, multă vreme nimereai, sau în fund unde nu puteai să vezi decât picioarele artiștilor și n'auzeai nimic, sau în părțile lăturalnice unde, când erai în stânga, nu vedeai decât ce se petrece în dreapta scenei, iar când erai în partea cealaltă, știai numai ce a fost pe stânga. Nu putea s'ajungă până la știința lui Nottara sau a lui Brezeanu dorința ta fierbinte, dar mută, de-a veni mai la mijloc sau mai în față, ca să nu te doară gâtul strâmbându-l într'una după ei și să nu fii în pericol, tot plecându-te peste rampa de catifea, să cazi peste domnii și cucoanele de jos.

Pismuiai cu deosebire persoanele din loji, unde ele stăteau, câte două sau patru, în toată voia, femeile mâncând bomboane și făcându-și vânt cu evantaiul, iar domnii stând, la spatele lor, în picioare, cu mâinile în buzunar și vorbind cu ele și râzând. Pismuiai, firește, și pe cei din stal. Odată, pe când stăteai ca un cocostârc într'un picior, uitându-te peste balustradă, te-a văzut Titi și te-a arătat fratelui și surorilor lui și ți s'a părut că își bat joc de tine. Iți venea să-i scuipi drept în cap dacă ai fi fost sigur că-i nimerești și că bătrânul Prenta, mai mare la galerie, nu te-ar fi dat afară.

După alți câțiva ani, erai figurant cu un leu de spectacol, paj al Constanței Demetriade, regina din Hamlet, și cetățean care-l aplauda pe Iancu Niculescu în Cațavencu, la întrunire. Vă recruta un bă-

iat frumos, elev de Conservator, Sorin, care a murit curând, tuberculos. El aduna, ca să împlinească numărul trebuitor, şi olteni dela piaţă. Tot el vă îmbrăca în gioarse ferfeniţite şi vă instruia despre ce aveaţi de făcut în scenă. Vă examina apoi, încruntat şi răstit, regizorul Davidescu, totdeauna nemulţumit că Sorin îi aduce haimanale şi precupeţi.

Un figurant sau altul încerca la spectacol să se vâre mai în faţă, printre actori, dar se pomenea cu un nobil în catifea că-l trage de haină şi-i şopteşte printre dinţi: „Treci mai în fund, în mă-ta!".

Proprietăreasa voastră, baba Rada, vă închiriase casa şi curtea în care tata semăna porumb şi fasole, iar pe margini pusese Floarea Soarelui. Era în el o pornire de ţăran, care-i venea poate dela bunicii din Ardeal, şi-i plăcea să cultive brazdele şi să îngrijească pomii din fund, cu rod. Folos mare nu trăgea, însă îl bucura verdele din preajma casei şi îşi întrebuinţa cu tragere de inimă timpul, săpând, punând sământa, stropind, curăţind copacii de omizi. Doar fasolea prindea bine gospodăriei şi poate ştiuleţii de porumb pe care mama îl fierbea vara sau îl frigea toamna. Altminteri, grăunţele de Floarea Soarelui erau ciugulite de vrăbii şi copii, şi tot copiii dădeau iarna prin corcoduşi şi mere, mâncându-le înainte de a da în copt şi îmbolnăvindu-se deseori de stomac.

Baba Rada avea nepoţi care învăţaseră prin şcoli şi se însuraseră cu femei bogate, faţă de care îşi tăinuiau obârşia şi îşi ţineau neamurile sărace la o parte. Cu toate astea, unul care era profesor şi avea o nevastă cu moară în Bucureşti şi moşie în Moldova, o trimisese pe mătuşă-sa acolo, pe lângă Botoşani, unde ea păzea la curte să nu fure argaţii. Multă vreme moşiereasa, care venea vara la

moşie, n'a ştiut că baba Rada e mătuşa bărbatului ei, ci a crezut că e o femee săracă şi de încredere. Nici după ce-a aflat, nu şi-a schimbat atitudinea în legătură cu bătrâna, prefăcându-se că nu ştie.

Bătrâna venea cam odată pe an, să mai vadă ce mai e pe-acasă, în Bucureşti, şi să-şi ia chiria. V'aducea pască, ouă şi brânză. Se îngrăşa mereu, că spunea că are toate pe mână şi, văzând-o şi auzind-o, viaţa la ţară, la moşia nepotului şi pe toate moşiile, vi se înfăţişa plină de fericire. Baba Rada stătea vreo săptămână, în care vreme vă înghesuiaţi în odaia din fund şi'n magazie ca să-i lăsaţi ei odaia din faţă. Se bucura că ai tăi au grijă de casă ca de-a lor, şi pe urmă pleca şi nu mai venea decât peste un an, spre toamnă.

A citit mama în gazete, într'o primăvară, c'au început răscoalele'n Moldova. Erau mai departe de locul unde ştiaţi că este baba Rada.

— Apoi că nu era dracul al dracului să se lase oamenii mereu jupuiţi! a răbufnit tata ascultând într'o seară când mama citea la lumina lămpii, ziarul.

A tresărit mama şi v'aţi strâns toţi în jurul ei când ea a citit mai târziu că ţăranii au dat foc la conacul moşiei despre care ştiaţi că e a nepotului proprietăresei voastre. Gazeta spunea că moşiereasa tânără a fugit, însă că pe bărbatul ei ţăranii l-au bătut şi l-au legat de un pom.

Incă în săptămâna aceea v'aţi pomenit într'o noapte cu baba Rada, care venise dela gară cu-o brişcă şi cu o legătură de boarfe. Se închina şi se trăgea de păr şi avea priviri speriate şi plânse.

— Pârjolul lui Dumnezeu! atât putea să spună când a venit, şi abia în zilele următoare a fost în stare să vorbească mai pe'ndelete despre ce văzuse şi prin câte trecuse.

Până la urmă aţi priceput că prin multe ea nu trecuse, însă că nepoata ei a fugit călare şi că nepotul, împotrivindu-se cu jandarmii din comună, a fost ciomăgit şi dus la spitalul din Iaşi.

Era toamnă, târziu, cu fulguiri în aer. Era un frig tăios. Te trimisese mama la Paraschiv să târgueşti ceva. In prăvălie la tejghea, se cinsteau în picioare câţiva oameni din mahala. Intre ei era un ţăran deşirat de statură, cu-o zeghe peticită şi cu o căciulă cât o oaie, pe cap. Era şi căciula lui ruptă. Vorbea încet cu oamenii care îl ascultau şi clătinau din cap. Ţi-a ajuns o vorbă, „jandari", în auz şi ai zăbovit după ce făcuseşi cumpărăturile, trăgând cu urechia. Omul ducea ţuica la gură, tuşea, hârâia din gâtlej şi spunea mai departe.

Că a fost răscoală şi la ei — însă unde n'a fost? Că s'au ridicat cu toţii pentru dreptate. A tras armata. El a trăit prin păduri, o vreme. Când a ieşit după hrană cu alţii, i-au prins jandarmii, i-au legat, i-au bătut şi i-au trimis la Bârlad, unde a fost judecata. Lui i-au dat şase luni de puşcărie. A ieşit de curând. Unde să se ducă, dacă în satul lui s'a tras cu tunul? Să-l prindă iar jandarmii, să-l lege şi să-l bată? Nu mai ştie nimic de-ai lui. Şi-a luat

lumea în cap și a venit la București să caute o pâine.

Oamenii îl ascultau și clătinau din cap. Duceau paharul la gură, îmbiindu-l și pe țăran.

Tu ai povestit acasă, întâmplarea.

Peste vreo două zile, l-ai văzut pe om la depoul de lemne din colț, crăpând cu toporul, buturugi.

Când căra pe la oameni o roabă cu lemne, oamenii îl opreau și-i dădeau o farfurie cu mâncare Avea priviri ferite și era scump la vorbă.

In primăvară s'a pierdut urma lui.

Cobzarul era băiat „dela cutie". Adică aruncat în cârpe undeva și luat de Primărie și crescut la un azil sau la femei sărace, fiindcă erau mulți copii pe care mame nenorocite îi lepădau ca pe mâțe sau pe cățel, și puține locuri în aziluri. Atunci Primăria îi dădea pe la casele unor femei, plătindu-le ca vai de lume, și ele îi creșteau cum se pricepeau și puteau, ca pe copiii lor sau, dacă nu aveau inimă, ca pe niște făpturi pentru care nu le cerea nimeni vreo socoteală. Pentru ei Primăria dădea rufărie și îmbrăcăminte și știai că sunt „dela cutie" după cămășile aspre de pânză și după hainele sau rochițele vărgate ca uniformele pușcăriașilor.

Unii aveau încă o rază de noroc, atunci când erau lăsați în pragul unei porți sau pe scara unei biserici. Se împiedica de ghemotocul mic sau îl zărea un om. Un om sărac. Fiecare cu pleașca lui. Unul găsește o pungă cu bani, altul o pisică, un câine sau un prunc de pripas. Stă în cumpănă, cu vietatea mică în brațe. S'o ducă la secție și să facă o declarație, și comisarul să stea și el în cumpănă până îi dă în minte să trimită copilul, cu un vardist, la Primărie? Se scarpină cu o mână după ureche și cu alta leagănă lighioana care s'a trezit și

scânceşte. O duce la el, acasă. Unde mănâncă atâtea guri, poate să mănânce încă o gură. I-o dă nevestei, în braţe: „Uite, femee, să nu zici că astăzi n'am ieşit cu dreptul înainte".

Sunt oameni care, fără să fie înstăriţi, simt nevoia unui copil. Nu au niciunul. Prea e pustiu în casă. Şi sunt alţii, bogaţi, sunt cucoane care au pisici, însă ar vrea să aibă şi o mică făptură omenească. Se duc la Primărie şi, fără multe forme, capătă un copil. Copilul e „dela cutie" şi ştie şi simte, uneori, toată viaţa, ca pe o arsură cu fierul roşu, că a venit în lume, făcând mai întâi un popas pe un maidan, sau lângă un gard sau pe-o scară de piatră. Alteori, nu află niciodată, căci s'a trezit de când se ştie, cu părinţi iubitori, şi-l chiamă ca pe ei.

Pe alţii, îi urmăreşte osânda grea a soartei. Cu timpul se leapădă de ei şi stăpânirea. Nu mai plăteşte întreţinerea lor, iar oamenii la care cresc îi pun pe goană. Ei nu se întorc la Primărie, fiindcă ştiu că Primăria i-ar trimite la casele de corecţie cu gardieni care îi sting în bătaie. Printre cei care hoinăresc prin oraş, dormind pe unde găsesc şi mâncând pe unde apucă, vânzând ziare sau băgând mâna prin buzunare, goi şi flămânzi şi răi, clienţi de puşcărie sau de spital, cei mai mulţi sunt copiii „dela cutie".

Cobzarul a fost crescut de moş Ioniţă, cârpaciul, în coliba de pe maidan. Ii spuneaţi Cobzarul, poate pentrucă el era oacheş la faţă, poate pentrucă moş Ioniţă era într'adevăr ţigan.

Moş Ioniţă trăia din potloagele pe care le punea încălţămintei oamenilor din mahala. Coliba lui se alcătuia dintr'o singură odaie, mică, strâmbă, cu un singur ochi de geam, înlocuit cu'n petec de jurnal. In odaie te împiedicai de calapoade, de bancul pentru lucru, de scaunul cu trei picioare, de maşina de tablă şi de patul fără saltea, acoperit cu o velinţă ruptă. Curtea lui nu avea gard, astfel că mahalaua o schimbase în maidan, ceea ce nu-l supăra pe cârpaci, fiindcă răscolea prin gunoaie şi culegea cârpe, tablă, fier vechi. Făcea din ele o grămăjuie şi pe urmă vindea grămăjuia altor ţigani. Culegea şi câte o gheată ruptă pe care o folosea pentru reparatul altor ghete rupte aduse de muşteriii lui.

Din primăvară până în toamnă, omul lucra afară, la uşa coşmelei. Iarna, stătea în bârlog, cu lampa chioară, aprinsă toată ziua, în căldura şi mai mult în fumăraia maşinii pe care fierbea o oală de pământ cu fasole.

O singură dată pe an, moş Ioniţă se-arăta ochilor mahalalei ca o altă făptură. El făcuse războiul dela 77 şi defila cu veteranii la Zece Mai. Chiar de n'ar fi vrut să se ducă, îl punea cu sila comisarul pe drumuri, fiindcă îl ţinea trecut în scriptele secţiei şi avea ordin să adune pe toţi veteranii din mahala.

Avea în ladă o redingotă verzuie, cumpărată de ani şi ani dela hala de vechituri. Avea şi o pereche de nădragi mai lungi decât măsura lui, astfel că-i

sumetea de două şi trei ori. Avea şi nişte ghete cu petece tăinuite sub stratul gros de vax.

Trecea de dimineaţă, şoldiu, trăgându-şi mereu pantalonii în sus, spălat şi bărbierit. Pe pieptul redingotei se bălăbăneau medaliile.

— Uite-l pe moş Ioniţă. Se duce la paradă, îşi dădeau oameni din mahala cu cotul.

Se ducea şi se înapoia după amiază, târşâind greu picioarele, ostenit şi flămând, mai strâmb, mai încovoiat, mai umil.

Chelului îi lipseşte tichia şi cârpaciului îi lipsea o gură pe care s'o hrănească, măcar că abia avea cu ce să-şi ducă traiul. Ii lipsea. Ii lipsea, de bună-seamă, o făptură, altfel nu s'ar fi dus la Primărie să ceară un copil. Nu avea pe nimeni în lume. De când se pomeniseră ai tăi pe-acolo, îl ştiau fără nevastă, fără copii şi fără neamuri.

L-a crescut pe băiat lângă el, în cocioaba cu fum şi întuneric, hrănindu-l cu ce câştiga din meşteşug şi îmbrăcându-l cu lucruri de căpătat, pe care nu le cerşea, însă pe care i le aduceau oamenii milostivi.

Cobzarul a învăţat vreo două clase şi pe urmă a fost dat afară dela şcoală, căci moş Ioniţă n'avusese bani să-i cumpere cărţi. Nici băiatul nu avea tragere de inimă pentru învăţătură, mai ales că băieţii îi aduceau aminte că e „dela cutie". Ocolea şi pe băieţii din mahala, fiindcă şi aceştia se uitau la el mai de sus şi nu uitau, la joc, să-şi râdă de el.

Cobzarul era tăcut din fire. Stătea lângă bătrân, şi-i ţinea de urît, în vreme ce acesta punea petec lângă petec, ghetelor desfundate şi scâlciate. Bătrânul îl cuprindea în priviri de cloşcă iubitoare. „Mai du-te de te joacă, sufletul tatei", îl îmbia.

„Sufletul tatei" se depărta, însă numai până la mormanul de gunoi unde răscolea cu un băţ şi punea la o parte o cârpă, o polcoavă, o custură.

S'a îmbolnăvit într'o vreme, şi umbla bătrânul prin vecini şi cerşea, măcar că nu-i stătea în fire să cerşească, o cană cu lapte pentru băiat. A pierit coanei Leanca o găină şi coana Leanca încredinţa pe toată lumea că i-a furat-o Ioniţă cârpaciul. N'o credea nimeni, fiindcă oamenii ştiau că bătrânul nu se atinge de nimic străin. Insă, trei zile, „sufletul tatei" s'a hrănit cu o ciorbă de pasăre, care i-a dat puteri.

Avea nouă ani băiatul când şi-a făcut singur o scripcă şi a început să alerge după tramvaie, măcar că Ioniţă s'a împotrivit. „Eu n'am nevoie de gologanii tăi, sufletul tatei. N'am eu grijă de tine? Tu mai aşteaptă să creşti şi să înveţi pe urmă o meserie bună". Cobzarul gonea după vagoanele de tramvai şi căpăta câte un ban de aramă şi câte un sfârc de bici din partea vizitiului. „N'am spus noi, mă, că e pui de ţigan şi el?" vorbeau între ei băieţii care, când îl vedeau, îi strigau „baragladină".

Cobzarul a spart scripca şi nu s'a mai urnit de lângă bătrân. A pus mâna într'o zi pe-o gheată şi a început s'o pingelească. „Nu vreau, sufletul tatei, nu! glăsui Ioniţă cu glas blând. Tu nu trebue să înveţi cismăria. Tu trebue să faci altceva. Mai

aşteaptă până te faci mai mare." „Nu vreau să stau degeaba", a rostit băiatul aruncând cu necaz calapodul.

La vreo zece ani s'a apucat să vândă gazete. Aducea seara, bătrânului, câţiva gologani. Ioniţă ofta şi punea banii deoparte. Intr'o zi i-a adus un portofel cu o sută de lei: „L-am găsit". I-a adus altădată un ceas şi-a spus că l-a găsit. Câteva nopţi, pe urmă, Cobzarul n'a mai dat pe acasă. Cârpaciul îşi frângea mâinile. Ce s'o fi întâmplat sufleţelului tatei? Unde să se ducă? Pe cine să întrebe? Intr'o dimineaţă băiatul e adus legat de mâini. Avea obrazul cu vânătăi. Se uita în pământ, încruntat. Comisarul care-l adusese căută prin colibă şi nu-i fu greu să găsească portofelul şi ceasul. „Aha, guşter bătrân, va să zică tu îl trimiteai să fure? Se făcea că vinde ziare şi băga mâna în haina oamenilor..." A plecat cu bătrânul şi cu băiatul Peste o săptămână au venit acasă amândoi, moş Ioniţă mai strâmb din şale şi mai încovoiat din spate, băiatul cu alte umflături şi vânătăi pe faţă. „Neam rău puiul de năpârcă", spuneau oamenii cu ură pentru copil şi cu milă pentru moşneag. „Aşa e cu ăştia dela cutie". Băiatul atât a putut să se desvinovăţească: „Tăicuţă, eu voiam să te-ajut". Nu mai ridica ochii din pământ şi-i era chipul mereu întunecat. Bătrânul ofta şi plângea şi nu-l dojenea.

N'a trecut mult şi Cobzarul şi-a pierdut iarăşi urma. Insă, când a venit peste vreo jumătate de an, nu-l mai aducea cu mâinile legate un comisar.

Era sdrenţuros şi slab şi cu râie pe el. Umblase departe şi intrase la un cârciumar, slugă. Il muncea peste puteri, nu-i dădea de mâncare, însă îl bătea, iar când băiatul şi-a cerut simbria, prins de dorul pentru bătrân, stăpânul l-a gonit. „Voiam să te ajut, tăicuţă", a rostit iarăşi în chip de desvinovăţire, în vreme ce bătrânul ofta şi-i freca mâinile buboase cu apă şi cenuşe.

„Neam rău, neam rău", se întăreau oamenii în credinţa lor, aflând de întâmplare.

— Dece nu-l pui pe goană, moş Ioniţă? Spurcatul ăsta o să-ţi mănânce zilele", i-au spus nişte femei.

Bătrânul s'a uitat la ele cu durere:

— E copil bun. Eu ştiu ce ştiu. Ce vorbiţi dumneavoastră?

Şi s'a depărtat cu mâhnire şi supărare.

— Tăicuţă, uite, nu-ţi mai fac necaz să plec fără să ştii, a glăsuit băiatul la o vreme după aceea. Mă duc în lume. Da' să ştii, tăicuţă, că ai s'auzi de mine.

Pentru întâia oară din ochii încruntaţi ai copilului au căzut lacrimi pe mâna cu noduri a bătrânului. Bătrânul a oftat şi a plâns şi el.

— Eu gândeam să am un suflet pe lângă mine, i-a spus. Insă dacă vrei să-ţi cauţi norocul, du-te. Am să mor singur.

N'a murit. Cobzarul avea vreo doisprezece ani când a plecat. Peste vreo cinci ani, un om dela Poştă îi aduce o hârtie să-şi pună degetul pe ea şi douăzeci de lei. „A primit un mandat", aflară ve-

cinii, făcându-şi tot felul de închipuiri şi dându-şi tot felul de păreri. Banii erau de departe, dela băiatul pe care îl crescuse. Mirarea a fost şi mai mare când, după alt timp, bătrânul primi treizeci de lei. A primit aşa, mereu, bani când mai mulţi, când mai puţini, şi bătrânul începea să se înfiripeze mâncând mai bine şi nemai tremurând iarna de frig. In ochii lui era mai multă bucurie, măcar că, vorbind cu unii şi cu alţii, îl treceau lacrimile.

— Am ştiut eu că e un copil bun.

Mergea parcă mai îndreptat din şale.

— Norocul ţiganului, începu să recunoască lumea în mahala.

Bătrânul nu mai vedea bine şi îi tremura mâna. Cu toate astea, un vecin se minună când, aducându-i lui moş Ioniţă nişte troace să i le dreagă, cârpaciul rosti:

— Apoi, fără supărare, vecine, da' eu nu mai lucrez. Mi-ajunge decând tot pui potloage. Cu cât îmi trimite băiatul, pot să trăiesc.

„S'a urcat scroafa în copac", fu încheierea ţaţei Niculina, gândindu-se la norocul omului, la băiatul „dela cutie", şi la necazurile ei cu neisprăvitele-i de odrasle.

Zece ani trecuseră dela plecarea Cobzarului în lume. Şi într'o noapte, bătrânul auzi o bătaie în uşa cocioabei.

— Eu sunt, tăicuţă!

I s'a părut lui moş Ioniţă că visează, cum visa mereu de când băiatul îşi luase lumea în cap, visuri şi bune şi urite. Insă acum nu era vis. Venise într'adevăr băiatul lui, băiat mare, voinic şi cu haine curate.

— Am venit să te iau cu mine, tăicuţă. Mergem departe, la Dorohoi. Acolo mi-am făcut rostul meu. Am învăţat meşteşugul brutăriei şi am brutărie şi moară. Ţi-am spus c'o să auzi de mine.

Dimineaţa, de vreme, două femei care ieşiseră în poartă şi tăifăsuiau, l-au văzut pe bătrân mergând lângă un băiat tânăr, cu mustaţă mică şi cu obraz smolit. Bătrânul şchiopăta, însă trăgea piciorul ca în ziua când se ducea la parada de Zece Mai. Şi, tot ca în zilele acelea, purta nădrag i şi redingota.

De-a-curmezişul uşii cocioabei lui era bătut un drug, care a rămas astfel până într'o zi când veniră mai mulţi oameni şi făcură nişte măsurători şi pe urmă se apucară câţiva lucrători de dărâmară, din câteva târnăcoape, coliba. Mahalaua a aflat atunci că locul lui moş Ioniţă a fost vândut şi că moş Ioniţă trăia la băiatul lui, în Moldova.

Tu plecaseşi de mult de pe strada aceea şi din mahalaua aceea. Insă ai aflat de întâmplarea pe care gura lumii a mai înflorit-o, rămânând, totuşi, destul de interesantă şi fără ceea ce oamenii mai puseseră dela ei.

Pe lângă romanul-foileton, Intâmplări din Capitală şi lista morţilor, mama a cetit multă vreme în ziar şi Lista Loteriei, urmărind numerele câştigătoare. Tutungiul a convins-o odată să cumpere a opta parte dintr'un loz, şi pe urmă ea a avut grijă să cumpere optimea, făcând ce putea pentru bani şi nădăjduind în taină că veţi scăpa de sărăcie în acest fel. Omul e dator să încerce. Emoţie şi încredere în norocul propriu a stârnit în mahala faptul că dascălul Pandele a câştigat zece mii de lei. Şi dascălul Pandele era un om sărac, astfel că nu se putea spune că banul la ban trage.

Mama a câştigat odată douăzeci de lei, cât o costaseră biletele până atunci la tragerea aceea, iar când numărul a ieşit cu cinci sute de lei, mama, descurajată, luase hotărîrea să renunţe la loterie, astfel că nu mai ridicase optimea.

A venit însă tata, într'o seară, cu o colivie frumoasă, rotundă ca un pavilion şi în ea cu'n canar care părea un cocoloş mic de aur. Câştigase şi colivia şi pasărea la o loterie ticluită în cârciumă, în sâmbăta când antreprenorul le făcea plata. Aveau la bina un zugrav tânăr, bun de gură, care se împărţea între binaua aceea şi-o casă gata la care se făcea

numai o reparaţie şi se schimba tapetul încăperilor. Zugravul a venit în cârciumă cu un pachet împăturit în cârpe şi'n jurnale. „Ce ai acolo?" „O să vedeţi". A pus pachetul pe masă şi, ca un scamator dela Moşi a spus: „Una, două, trei!", apoi l-a desfăcut. Era cârciuma plină de toţi lucrătorii dela bina, care s'au minunat văzând colivia şi pasărea. „Sunt ale mele, dar am nevoie de bani, aşa că le pun la loterie. O sută de bilete, şi doi lei un bilet". Era bun de gură şi vesel şi isteţ. Avea toate biletele pregătite în buzunar: „Uite o sută de bilete. Nouăzeci şi nouă albe şi unul pe care scrie **câştigător**". S'au apucat vreo doi să cerceteze biletele. Erau într'adevăr aşa. „Le pui în pălărie şi cumpără fiecare câte vrea. Cine are noroc, se alege cu canarul şi colivia". Oamenii erau la câteva pahare şi erau toţi voioşi. S'au uitat la pasăre: pasărea frumoasă şi scumpă. La colivie: colivia, cum n'avea niciunul dintre ei acasă. A luat unul un bilet, alţii au luat mai multe. Pentrucă mai rămăseseră, au mai luat câteva, până n'a mai rămas unul în pălărie

Tata n'a vrut, la început, să joace. Zugravul fanfaron nu-i era lui pe plac. Insă l-au imboldit prietenii, astfel că a dat doi lei şi a luat un bilet. Câştigător era tocmai acela.

Zugravul n'a mai venit, în săptămâna ce-a urmat, la bina, măcar că mai avea de lucru. Se ştia despre el că e un stâlp de cafenea şi că-i place să se ţină mai mult de biliard decât de meserie.

Când a venit cu norocul acasă şi aţi admirat colivia şi canarul, tata a spus în glumă: „La o colivie

ca asta ne-ar trebui şi o casă mai ca lumea. Nu vedeţi că pasărea nu se simte bine aici?" Intr'adevăr, pasărea şedea bosumflată, cu ciocul în pene şi părea cu adevărat un ghemotoc de aur. Mai mult de o săptămână, însă, canarul n'a trebuit să stea în odaia care nu-i era pe plac, fiindcă v'aţi pomenit cu trei inşi: comisarul, zugravul şi un domn. Zugravul era cu şapca pleoştită pe frunte, lipit de umărul comisarului şi ai băgat de seamă că o mână a lui avea nişte cătuşe de sfoară, pe care comisarul le ţinea în aşa fel, încât să nu bată la ochi.

— Asta e! a spus domnul străin arătând colivia.

Tata şi mama se îngălbeniseră, dar comisarul se uita încruntat la zugrav, nu la ei.

S'a lămurit treaba din două vorbe. Domnul era stăpânul casei unde lucrase hoţul, şi stăpânul coliviei şi al canarului. Derbedeul le furase, le adusese la cârciumă şi le jucase la loterie. Se ştia că hoţul este el, însă n'a fost găsit numaidecât.

Domnul a dat tatei treizeci de lei şi a plecat cu colivia în braţe, iar comisarul a plecat cu zugravul.

Ştiai despre un neam mai depărtat al tău, că este vânător, iar când te duceai acolo erai cuprins de respect şi puţintel de frică, văzându-i în sală, în cuier şi dedesubtul cuierului, echipamentul: puşcă cu două ţevi, haină groasă cu guler din blană de vulpe, cartuşieră, şapcă, tolbă şi cisme. Te impresiona cuierul fiindcă era făcut din nişte coarne mari de cerb care parcă stăteau gata să-ţi intre în ochi. Avea şi-un câine care, când se înălţa pe picioarele dinapoi, era aproape de statura omului.

Când l-ai cunoscut tu, ruda aceasta era bătrână şi avea renumele de beţiv clasa întâia. N'ai spus că în cuier atârnau şi două bidoane pe care avea grijă, când pleca la vânătoare, să le umple de acasă cu ţuică şi să reînoiască provizia de două-trei ori, prin satele pe unde trecea. Putea să plece fără puşcă, însă nu fără ele.

Cutreiera prin pădurile şi bălţile din preajma Bucureştilor, împreună cu un prieten al lui, vânător cu aceeaşi meteahnă ca şi el.

Se spunea că, atunci când veneau acasă, pe două cărări şi plini de glod, râdea mahalaua de se prăpădea. Venea uneori cu un iepure sau cu două potârnichi, însă alteori tolba lor era goală. Ii luau ne-

vestele în primire şi, până să-i descătărămeze şi să-i desbrace, adormeau tun. Se spunea deasemenea că, luându-se prin sate cu petrecerea, trimiteau un flăcău sau altul cu puşca să vâneze pentru ei, ca să aibă cu ce se 'nfăţişa acasă. Şi se mai spunea — spuneau ai tăi — că acest neam al tău a fost făcut odată de ruşine, fiindcă nişte afurisiţi de ţărani i-au băgat în tolbă, când el era afumat rău, un câine mort, călcat de o căruţă.

L-ai cunoscut bătrân şi numai cu păcatul băuturii. Avusese în tinereţe şi altul: se ţinea cu femei. După ani şi ani a aflat femeia lui că el şi prietenul său, tacâm ca el, trăiau cu două surori din Plumbuita. Acolo îşi făceau vacul în zilele de sărbătoare, cu găini fripte, cu ghiveciuri la tavă, cu tot neamul femeilor în jurul lor. Se îmbătau în lege, iar un frate al femeilor avea îndatorirea să le bage cismele în baltă ca să se creadă că ei cutreieraseră prin toate glodurile, şi tot el împuşca pentru ei câte ceva ca să fie de probă la Bucureşti.

Şi-a făcut cineva din comună, care ştia cine sunt vânătorii şi unde îşi au hramul, pomana să-i dea de gol faţă de neveste, şi acestea i-au prins în cumetrie mare.

Dar dandanaua se 'ntâmplase demult, şi când nevasta lui era în toane bune, istorisea cum au dat ele peste ei, cu ţărăncile de gât. Satul a chiuit când nevestele şi-au înşfăcat bărbaţii şi i-o urcat, cu ghionturi, în căruţa care le adusese.

Dacă apoi, de ruşine, oamenii au schimbat locul, nu putea să jure nimeni c'au schimbat şi năravul.

Ai fost şi tu vânător într'o vreme, însă de vrăbii, piţigoi şi sticleţi, cu praştia, cu cleiul şi prinzătoarea. Te înhăitai cu alţi băieţi şi vă duceaţi, iarna, pe câmpul lui Ciupitu, plin cu scaieţi îmbrăcaţi în zăpadă. Il întâlneai acolo, câteodată, pe unchiul Niţă, care era meşter în meseria de păsărar, având laţuri presărate cu iscusinţă. Cum stătea, la pândă în zăpadă, cu barba crescută, cu-o căciulă ciobănească, plesnită, ţi se părea că este călugăr sau haiduc. Avea un ciur lângă el şi în ciur băga păsărelele care cădeau în capcana meşteşugită.

Pe voi vă lua la goană, fiindcă îi stricaţi rostul, speriind stolurile de păsăruici, care se aşterneau, flămânde şi înţepenite de frig, pe câmpul cu scaieţi. Deşi te vedea bine, se făcea că nu te cunoaşte. Nu putea să fie însă el stăpân peste toată întinderea, aşa că vă rămânea un crâmpei de loc unde vă făceaţi mendrele. Puneaţi câteva nuiele unse cu clei printre ciulini, şi o colivie cu prinzătoare în zăpadă. De departe, pitulaţi pe vine, suflându-vă în pumni, pândeaţi. Cădea un piţigoi, un scatiu, un sticlete. Cele mai multe care se încurcau în clei şi dădeau orbeşte în prinzătoare, erau vrăbiile, ca mai lacome şi mai proaste. Cu piţigoii n'aveaţi ce face. Până la urmă le dădeaţi drumul, fiindcă se spânzurau în colivie. Ei nu voiau să fie captivi. Rămâneaţi cu scatiii şi sticleţii care, de cele mai multe ori, erau bătrâni şi nu mai cântau. Mâncau de pomană grăunţele de cânepă. Era o nedumerire pentru voi, cum de, la unchiul Niţă, cădeau numai păsări tinere, cântătoare, şi la voi nimereau numai babuşte. Folosul adevărat îl întruchipau

vrăbiile, fiindcă, într'ascuns, ferindu-vă de părinți, le suceați gâtul, le curățați de fulgi și le mâncați fripte în jar.

Vânători de vrăbii erați și'n restul anului, ochindu-le cu praștia pe garduri și pe sârmele de telegraf. Când ai încercat o mare mâhnire și te-ai lăsat pentru totdeauna de vânătoare, n'a fost nici după ce spărseseși un geam, nici după ce te-a fugărit un drumeț, căruia îi găuriseși cu piatra, pălăria de paie. A fost când, fără vrere, praștia ta a lovit un pui de rândunică și puiul a căzut de pe stâlp și a murit în mâna ta după ce te privise cu ochi umezi și triști. Parcă te mustra că l-ai ucis. Și te-au mustrat zeci și zeci de rândunici care, ca la poruncă, s'au înșiruit pe sârmele de telegraf, cercetându-te cu clătinări din căpșoarele negre și cu ciripiri neîntrerupte.

Multe nopți ale tale au fost tulburate în vis de stolul rândurelelor care se tânguiau și te dojeneau aspru. Și în multe nopți te-ai trezit simțind în palmă trupul micuț și cald al puiului ucis, care te privea cu ochi îndurerați și triști.

Era un cântec pe vremea ta, și nici vorbă că-l spunea vreun actor la grădina Rașca sau Blanduzia. Il cântai cu băieții, iar tâlcul i l-ai prins ceva mai târziu, în ziua de alegeri:

Eu sunt Jean dela Obor
Junimist conservator.
Cu porunca dela Nașul
Am speriat tot orașul.

Cât au ținut alegerile, a fost, în orice caz, speriată mahalaua ta, iar dinspre Tunari, unde era secția de votare, se auzeau până în strada voastră strigăte și lătrături de câini. Ți-a spus mama, fiindcă nu învățai, să rămâi pe lângă casă și, tocmai pentrucă te-a sfătuit astfel, te-ai furișat acolo. Insă, lângă strada Leonida a trebuit să te oprești, deoarece un lanț de oameni și niște jandarmi împiedicau trecerea mai departe. Erai mic și nu te luau în seamă și căscai ochii ca la un spectacol cum nu mai văzuseși până atunci. Pe jos zăceau afișe mici, iar pe pereții caselor și pe garduri erau afișe mari cu nume și cu chipuri de oameni grași, bărboși. Printre cei care alcătuiau lanțul de-a-curmezișul străzii și printre cei

care stăteau în pâlcuri pe lângă ei, erau oameni din mahalaua ta. Erau şi alţii, cu bastoane grele, noduroase, unii fioroşi, alţii veseli şi vorbind tare. Printre ei, în neastâmpăr, cu pălăria uneori pe ceafă, alteori peste ochi rupând lanţul şi îndreptându-se grabnic spre şcoală, pe urmă revenind şi împărtăşind câte ceva dela om la om, dela grupă la grupă, Cazangiii aveau aer de comandanţi.

S'a oprit o birjă, şi pe pernele ei ai văzut o burtă mare şi un domn cu barbă mică albă, cu obrajii roşii, cu pălărie tare pe cap. Oamenii au înconjurat trăsura ca dulăii, încruntând privirile, schimbându-şi ciomegele dintr'o mână într'alta. Dar unul dintre Cazangii a venit repede şi, când era la câţiva paşi, s'a descoperit, a luat poziţie ca de militar şi a săltat bastonul în sus, răcnind:

— Trăiască conu Iancu!

Toată lumea şi-a scos pălăriile de pe cap, le-a fluturat în aer şi a răcnit:

— Trăiască conu Iancu!

Domnul din trăsură a vorbit ceva cu cei trei Cazangii, care stăteau la distanţă, respectuoşi, pe urmă a mulţumit oamenilor cu un zâmbet şi o ridicare a pălăriei, şi lanţul s'a rupt făcându-i loc să treacă spre secţia de vot.

Dece nu spui că, înainte de ziua aceea, se mai întâmplase ceva în mahalaua ta? Că, într'un rând, pe înserate, conu Iancu a mai trecut pe străzi şi s'a oprit la porţi şi a stat de vorbă cu oamenii şi a dat mâna cu ei, bătându-i pe umăr şi mângâindu-şi barbişonul. Il urmau Cazangiii care, de data aceasta, urmau şi ei pilda lui conu Iancu, arătând mahalagiilor mare prietenie. Il mai urmau şi alţii. S'a fâstâcit ţaţa Niculina, când candidatul i-a spus nişte glume, făcând cu ochiul celor din jurul lui, şi sărutându-i mâna. Vreun an de zile, Gura Mahalalei povestea cu emoţie, întâmplarea. Pe urmă s'a aflat că în seara aceea, a fost petrecere mare la Cazangiul care era cu cârciuma şi că acolo conu Iancu a cinstit cu oamenii şi a jucat sârba.

A venit în altă zi în mahala şi conu Nicu, mic şi negricios, cu ţăcălie sură, cu ochi de viezure. Era rivalul conului Iancu, şi-l însoţeau domnul Arghiropol, domnul Petrescu bărbatul directoarei tale dela Ghica-Vodă, Paraschiv cârciumarul şi Popa Bradu. Se oprea şi el pe la porţi şi intra cu oamenii în vorbă şi-i întreba cum trăiesc, ce nevoi au. Unul, lângă el, tinerel, însemna într'un carnet, iar conu Nicu îi bătea pe oameni pe umăr, încredinţându-i că are grijă de ce i-au spus. Pe copii îi mângâia pe păr şi le dădea câte un gologan. Clipea mereu din ochi cu înţeles şi-şi mângâia bărbuţa, apoi vorbea încet cu cei din jurul lui şi clătina din cap.

A fost neliniştită mahalaua, atunci, fiindcă se brodise ca şi conu Iancu să fie prin locurile acelea. „Să vezi ce-o să iasă când s'or întâlni. Iese dandana mare", îşi spuneau oamenii. Până la urmă s'au întâlnit, s'au măsurat din ochi, însoţitorii lor au făcut la fel. Insă rivalii s'au apropiat, şi-au dat mâna şi s'au îmbrăţişat, râzând cu hohote şi arătându-şi semne de mare prietenie. Figurile celor din preajma lor s'au luminat şi au început şi ei să-şi vorbească.

Fiindcă acum, în ziua de alegeri, conu Iancu Brătescu zis Decalitru era candidat al guvernului, iar conu Nicu Fleva se afla în opoziție, alegătorii acestuia erau snopiți de oamenii Cazangiilor. La alte alegeri se întâmpla dimpotrivă.

L-ai văzut și pe conu Nicu venind să cerceteze cum merge votul, însă oamenii care stăteau ca dulăii, țineau mâinile în buzunar, iar Cazangiii se întorseseră cu spatele. Ai auzit nișe huiduieli când trăsura s'a depărtat.

Ai văzut cum alegătorii se îndreptau spre școală după ce Cazangiii le cercetau hârtiile. Unii treceau mai departe. Alții erau opriți. Incepea gâlceava. Și deodată o palmă sau un baston se lăsa peste capul omului și-l turtea. Pe el tăbărau și alții. Omul o lua, iepurește, la goană, ori se târa pe lângă uluci, ținându-se de șale. Tot astfel se întâmpla și cu unii care se înapoiau. Ori schimbau glume cu cei de pază, ori se pomeneau împresurați și tăvăliți.

După ce s'au mântuit alegerile și s'a cunoscut votul, conu Iancu a fost purtat pe brațe prin mahala de o mulțime de oameni. După ei, vă țineați voi, copiii. In frunte, călcau încruntați și mândri, Cazangiii. Tot în frunte era și o fanfară căreia mahalagiii îi spuneau „Șapte gâște".

Boala n'a venit din Țigănie, și e foarte ciudat că, în tot timpul cât ea a bântuit, cuibărindu-se prin toate casele, nu s'a întâmplat niciun caz la țigani. Tot așa de ciudat e că întâi s'au îmbolnăvit de scarlatină copiii domnului Arghiropol. Pe urmă țața Niculina a spus mamei că Tică al ei bolește de trei zile, cu gâlci și fierbințeli. La vreo săptămână ea se bătea cu palmele peste obraji, vestind că sunt la pat și copiii ceilalți ai ei care dârdâie sub velință și au buzele arse. In vremea asta se plângeau mamele de pe strada voastră și din celelalte străzi că le sunt odraslele bolnave Pe Tică, țața Niculina l-a prins cu corcodușe crude în buzunar, când el s'a sculat într'o dimineață în friguri, și întâi l-a bătut. A aruncat corcodușele în curte și le-au mâncat ceilalți copii ai ei. Alții fuseseră la gârlă, alții se jucaseră, se încălziseră și băuseră apă rece. Umblaseră cu boala în trupul lor și-o dăduseră altora. Dar copiii domnului Arghiropol, care nu veneau în atingere cu copiii din mahala și care nici fructe crude nu mâncau, nici în apa cu mușiță din Tei nu se scăldau, nici la doniță nu se repezeau să-și potolească setea? Și cum de, mai întâi, se îmbolnăviseră ei?

Te-ai îmbolnăvit și tu și s'au îmbolnăvit și ceilalți copii din casa voastră. Ce putea să facă mama decât să se uite la voi, pierdută, să vă dea ceaiuri de mușețel și să vă oblojească în pat?

La domnul Arghiropol venea doctorul de două ori pe zi, și doamna Arghiropol umbla cu un halat alb pe ea iar servitoarea lor se ducea mereu la farmacie. Prin celelalte case umbla baba Ghioala care strivea gâlcile copiilor cu coada lingurii și folosea toate descântecele ei cu cărbuni stinși în apă, cu treceri peste prag, cu scuipături în vânt. Avea de lucru și popa Bradu, la care veneau femeile pentru rugăciuni, ca boala să plece dela ele și să se cuibărească în alte case.

S'au auzit țipete într'o zi: muriseră Poștarului doi copii. In sgâlțâitul frigurilor, ai tras cu urechea când mama spunea tatălui tău că și pe alte străzi au mai murit copii.

S'a iscat, la vreo săptămână, o mare spaimă în toată mahalaua. Umbla din casă în casă o comisie sanitară, turna cu tulumba acid fenic pe jos și pe pereți și insemna într'o condică numele copiilor bolnavi. Când, peste trei zile, a venit o dubă să-i ridice și să-i ducă la spital, sanitarii n'au mai găsit nici jumătate din numărul bolnavilor. Mamele îi înfășuraseră în broboade, ducându-i pela neamuri, prin alte locuri. „Nu dau copilul meu pe mâna felcerilor, pe mâna măcelarilor!" spunea câte una cu dârzenie și cu înfricoșare.

Voi și alții ați fost duși la Spitalul de copii de lângă Capul Podului. Vă ținea câte doi și trei într'un pat, fiindcă nu erau locuri. Și pe băieți și pe fete vă tunsese un sanitar și vă băgase în apă fierbinte o femee care se răstea la copii. Vă îmbrăcaseră în halate sdrențuite, mult prea lungi și prea largi pentru voi. Vă indopau cu prafuri amare și cu ceaiuri ne îndulcite. Un doctor trecea, dimineața, pe lângă patul vostru, însoțit de oameni tineri și de fete în halate albe. I se spunea câte ceva și el mormăia și trecea mai departe, cu alaiul in urma lui. Copiii cu capetele ca niște căpățâni mici de varză se uitau după el, speriați, și abia după ce ieșea din încăpere îndrăzneau să-și tragă răsuflarea. Alte două prilejuri de spaimă erau când, dimineața și pe inserate, îngrijitoarea le lua temperatura, bătând pe câte unul care nu ținea bine termometrul. Cât aveau drăcia la subțioară, nici nu cutezau să clipească, temându-se ca nu cumva să-i muște.

In restul timpului, se sbăteau în fierbințeli și plângeau. Copiii mai mici făceau pe ei, iar îngrijitoarele îi certa și le da o palmă peste cap, amenințându-i că-i bagă cu nasul în murdăria de pe cearșaf.

Amuțea un copil, cu ochii sticloși. Il ridica îngrijitoarea într'o pătură și nu-l mai aducea înapoi.

Părinții pândeau toată ziua la gard, afară, până să aibă voie să intre în spital. Unii veneau cu o sticlă cu lapte, alții cu o strachină cu iaurt, alții aduceau o găină fiartă, alții tocană sau ciorbă de fasole. Se agățau de un îngrijitor sau de-o îngrijitoare, pe care îi vedeau prin curte, rugându-i să le ia lucrurile aduse și să le dea copiilor. Unii erau refuzați, altora li se luau pachetele, și pachetele se împărțeau între oamenii din spital.

Era în salon un băiat cam de-o seamă cu tine la care boala fusese mai uşoară. L-ai auzit pe doctor hotărînd, după ce se uitase la foaia care era la capul patului, să-i dea drumul peste două zile. Băiatul nu mai stătea în pat şi era vesel, şi dela fereastră a văzut-o pe mama lui care se uita printre zăbrele. Poate mama lui s'a rugat mai tare de un om, poate i-a dat vreun pachet cu tutun — atâta numai că băiatului i s'a adus pe furiş nişte carne friptă, brânză şi mere. El s'a năpustit asupra bunătăţilor, căci îi era foame, însă până seara l-a întors boala şi a doua zi doctorul răcnea la cei din jurul lui, arătând spre băiat.

N'au murit toţi copiii din mahala pe care mamele îi ascunseseră când venise duba să-i culeagă şi n'au scăpat toţi cei ce fuseseră luaţi la spital. Triumfa ţaţa Niculina care îi ţinuse pe-ai ei în pod şi dăruise babei Ghioala o pereche de papuci rupţi. Căuta să afle cine a avut gândul rău să aducă pe capul mahalalei comisia sanitară, ca să-i facă o praftură. Pe copiii ei, şi mai ales pe Tică, după ce se făcuseră bine, i-a mai bătut odată, să se înveţe minte şi să nu-şi mai umple buzunarele cu corcoduşi.

Când erau mici, fetele voastre semănau cu nişte băieţoi. Luau parte la toate jocurile, se căţărau pe garduri şi prin pomi cu mai multă sprinteneală decât voi, ştiau şi spuneau tot atâtea vorbe urâte şi se băteau cu voi şi vă băteau. Doar că aveau cozi şi rochii lungi, urîte. Era în socoteala mamelor că o fată trebue să se îmbrace până la glesne, măcar că le lăsau să umble cu picioarele goale, şi le speriau că dacă nu se lasă cu cozile strânse până le usturau ochii, rămân chele ca Măndica beţiva. Impotriva păduchilor le ungeau, după spălătura de Sâmbătă seara, cu gaz pe cap, astfel că fetele miroseau a petrol săptămâna întreagă.

Mâncau bătaie acelea care, pe la zece-unsprezece ani, începeau să slăbească strânsoarea cozii şi să-şi tragă un mic zuluf pe frunte: „Vrei s'ajungi ca Zoica a coanei Leanca, neruşinato?"

Erau culcate până la zece ani în pat, laolaltă cu fraţii lor, şi diferenţierea începea când fetele erau puse la treabă. Băieţii puteau să mai bată maidanul. Fetele erau apucate de păr şi aduse acasă unde trebuiau să legene pe copiii mai mici, să care apă dela cişmea, să cureţe cartofii. Erau mame mici care uneori trânteau câte un pumn pruncilor din copaie şi gospodine mici care tânjeau cu ochii la stradă unde

fraţii lor, şi mai mici şi mai mari, şi toţi ceilalţi băieţi, îşi făceau de cap.

Nu prea erau date la şcoală şi mai totdeauna erau oprite să meargă înainte de a ajunge până'n ultima clasă. Ce nevoie au să ştie carte? Dacă nu sunt gheboase, svăpăiate şi leneşe, găsesc ele mai târziu un bărbat care să le dea de mâncare. Ia, mai bine să ştie cum se coase o hanţă, cum se pune o iahnie la foc şi cum se ţine mătura în mână!

Mai multe fete într'o casă însemnau griji mai multe. Când femeia îi făcea un băiat, omul se îmbăta de bucurie. Dacă venea o fată şi apoi încă una, se îmbăta de necaz. Griji mai multe cu ele. Să le înjghebezi o zestre, să stai cu ochii în patru să nu-ţi facă vreo poznă când se măresc, să aibă noroc de un bărbat care să nu fie nici nătântol şi nici să le frângă oasele în bătăi, să nu te pomeneşti că-ţi vin la un an după nuntă pe cap şi rămân ca o pacoste cu'n mormoloc în braţe.

Pe la doisprezece ani se schimbau deodată cum se schimbă, peste noapte, bobocul într'o floare. Nu mai erau băieţoii uriţi de până atunci. Deveneau timide şi frumoase. Nu mai umblau desculţe. Le dădeau voie mamele să-şi mai scurteze rochiile, ba chiar se bucurau când fetele se pricepeau să-şi facă dintr'o vechitură a mamei o rochiţă ca lumea. Inchideau ochii mamele şi când fetele îşi aduceau părul mai pe frunte şi-l găteau cu o panglică. Să nu le prindă însă cu pudră şi foiţă roşie pentru buze. că al lor este dracu! Bătaie mâncau fetele şi când erau în pragul măritişului.

Cele mai multe porneau să meargă la lucru, la tipografie, la fabrică, începând să fie de ajutor în casă. Oricum, nu mai erau nevoiţi părinţii să poarte grijă pentru îmbrăcămintea lor. Acolo fetele se desgheţau mai mult. Altele erau date la modiste, la croitorie, dar, ca şi cu şcoala, nu puteau să facă anii uceniciei. Aflau mamele că stăpânele fetelor, în loc să le înveţe meseria, le ţineau la copii, le puneau să facă treabă de servitoare şi le cărau cu cutia pe la cliente. Şi-apoi nu le plăteau nimic. Dacă e vorba să rupă încălţămintea şi să slugărească la altele, mai bine stă fata acasă şi îi ajută mamei.

La cincisprezece, la şaisprezece ani aveau voie să iasă la complet. Cu băieţii vorbeau numai în taină, uneori cu complicitatea mamei şi totdeauna cu teama să nu afle fraţii mai mari. Ei îşi păzeau surorile şi le băteau sdravăn când le prindeau în umbra ulucilor cu vreunul, şi-l cotonogeau şi pe băiat.

Ce frumoase erau fetele voastre atunci, sprintene în mişcări, cu obraz fraged, cu ochi care oglindeau apele tinereţii! Trăiau o primăvară, două sau trei. Şi iarăşi se schimbau şi nu mai era neastâmpăr în ele şi nu mai răsuna râsul lor ca un gâlgâit de isvor.

Şaisprezece, şaptesprezece ani...

Se măritau sau erau măritate. După optsprezece ani erau socotite pietre în casă, fete bătrâne. Descopereau părinţii că fata lor n'are noroc, sau e prea svânturatică, sau e o toantă, şi deaceea nu o ia nimeni. Ii făceau zile amare, mai cu seamă dacă fata nu dădea semne că se grăbeşte sau arăta că nu-i este pe plac unul ori altul. „Vrei să îmbătrâneşti la uşa

mea? o certa mamă-sa. Du-te dracului, că mai ai încă două surori care din cauza ta rămân nemăritate. Vrei un ofițer? Să fii bucuroasă că te vrea băiatul fără zeste!"

Se mărita și, până într'un an, avea un copil. Până peste trei ani, umbla cu unul în brațe și-o trăgeau doi de poale. Nevoile alungaseră amintirea tinereții scurte. Bărbatul era necăjit și el de câte trebuiau pentru casă. La scurt timp după nuntă a bătut-o, fiindcă ea era frumoasă și încă veselă și lui i s'a părut că gândul ei e tot la complet și la dracu. Acum, când e mereu cu burta la gură, o înjură și zăbovește seara la cârciumă. Ea are douăzeci, douăzeci și ceva de ani. S'a urîțit. N'o mai deosebești de femeile mai vârstnice. S'a făcut rea. Plânge plodul în brațe. Trag de ea ceilalți doi. „Plesnir-ați!" le spune, și-i e necaz pe ei și pe viața care a prins-o prea devreme în horă, o altă horă decât aceea în care jucase fericită, nepăsătoare, un an sau doi.

Pe urmă se resemnează și, la treizeci de ani, cu patru-cinci copii, e femee bătrână. Tinerețea a fost de mult, odată, sau poate niciodată.

O stradă din mahalaua ta purta numele îndeletnicirii lor: strada Birjarilor. Ba erau două străzi: Birjari Noi și Vechi, așezate la depărtare destul de măricică, însă aceasta care da în Fănari le fusese totdeauna cvartir. Avea casele și mai cu seamă curțile altfel decât toate celelalte pe care le vedeai: garduri înalte, prin care nu răzbea nimic, poartă mică, îngustă, cu prag înalt, curte largă, pietruită și, în fund, casele vopsite în verde sau albastru, cu obloane de lemn. Tot în curți grajdurile, mai înalte și cu mai multă lumină decât locuințele pentru oameni. In unele curți, în loc de grajduri, erau atelierele de construit trăsurile, de reparat, de potcovit. Și era strada liniștită ca un spital sau ca un cimitir. Era și cea mai curată, fără gropi, fără praf și noroaie.

Treceai stăpânit de sfială, trăgând cu coada ochiului înlăuntrul așezărilor. Recunoaște că sfiala ta cuprindea și puțintică frică, altminteri n'ai fi mers atât de cuminte numai prin mijlocul drumului și n'ai fi respirat cu ușurare când te depărtai de acolo.

Era pentru voi, copiii, un loc înfășurat în mister. Auziserăți ceva dela ai voștri și împlinise restul închipuirea voastră. Scopiții înfățișau o lume deosebită, cu obiceiuri pe care nu le lămuriseră bine nici cei mari, dar care, netulburând viața altora, nu era

la rândul ei tulburată. Nu se amestecau cu ceilalţi, însă nici nu arătau îngâmfare sau vrăjmăşie, astfel că lumea le răspundea cu aceeaşi bunăvoinţă.

Aveau chipuri de băbuţe sbârcite şi parcă acelaş număr de ani, cu toate că unii erau tineri de tot, iar alţii erau cunoscuţi de zeci de ani prin părţile acelea. Şi vorbeau toţi cu glasuri subţirele, de parcă ceea ce rosteau se înşira ca boabele mărunte pe-un fir de aţă. Erau între ei şi bogaţi şi săraci, cunoscându-i pe unii şi pe alţii după livrelele şi şepcile lor, unele strălucitoare, altele amărâte. Ai fost mirat, şi ai întrebat-o pe mama, şi mama a ocolit răspunsul, că nu vedeai printre ei nicio femee. Ai fost mirat, şi iarăşi n'ai primit răspuns, că nu aveau copii de vârsta voastră, care să se joace ca voi, dacă nu împreună cu voi.

Birjile şi cupeurile lor, cu roţi îmbrăcate în cauciuc, purtau lumea bogată a oraşului la plimbare şi la petreceri.

Auziseşi de Mişca şi îl văzuseşi şi chibzuiseşi că el e mai mare peste scopiţi, întrucât avea cupeul cel mai frumos, caii cei mai mândri, biciul totdeauna împodobit cu o fundă albă, livreaua de catifea cea mai strălucitoare. Mişca era înalt, voinic şi nu se despărţea de biciul lui nici când mergea pe jos, cercetând fiecare curte şi fiecare casă ca un fel de dregător al lumii de pe strada Birjarilor. Când se supăra de ceva sau pe cineva, plesnea din bici şi vocea lui subţire devenea răguşită, iar ceilalţi îşi puneau mâinile pe piept şi se încovoiau cu capul în pământ. Mişca era birjarul tocmit la nunţile şi înmormântările mai mari şi cupeul lui era cel mai gătit când se dădeau la Şosea bătăile de flori.

Spuneau ai tăi, şi aveau dreptate, că el şi alţi birjari cu trăsuri şi cupeuri cu arcuri moi, cu perne ca de puf, cu armăsari voinici, erau plătiţi cu luna de boieri să-i plimbe pe ei şi pe cucoanele lor de dimineaţa până seara.

Dascălul Pandele era un om potolit, care ţinea două surori rămase fără bărbaţi, însă cu câte doi şi trei copii fiecare. Surorile erau gâlcevitoare şi-i numărau gologanii câştigaţi la biserică şi-l luau de scurt când îl cinsteau oamenii la cârciumă. „Eu nu m'am însurat ca să nu am pacoste pe cap şi mi-a dat Dumnezeu două soacre", răbufnea el. Nu ducea la băutură, astfel că se muia din două ţuici, şi atunci începea să cânte pe nas, bisericeşte, şi se înduioşa de viaţa lui pustie, uitându-se mereu, peste umăr, spre uşă să nu-l prindă vreo viespe de soră cu paharul la gură. „Nu mă pricopsesc eu odată — avea obiceiul să spună, jumătate cu năduf, jumătate cu voioşie — că iau un birjar şi mă plimb toată ziua cu el prin mahala. Să vedeţi că-l îmbăt şi pe el..."

Scopiţii nu erau băutori. Nu le îngăduia credinţa lor, aşa că vorbele dascălului Pandele păreau rost te în vânt, potrivite cu felul său de-a fi când o lua la măsea.

Minunea s'a întâmplat când a câştigat zece mii de lei la loterie. S'au întâmplat, la drept vorbind, mai multe minuni în ziua aceea. Intâia, că surorile tăbărând pe el să-i ia banii, şi-a adus aminte de toate necazurile pe care le îndurase cu ele şi le-a dat cu

capul de toţi pereţii. Era treaz în momentul acela, însă atât de pornit în răscolirea lui, încât femeile au crezut că fratele lor şi-a pierdut minţile din cauza norocului ce a dat peste el. Pe urmă, da, cu toţi banii la el, a intrat în cârciumă şi a cinstit pe toţi oamenii de acolo şi a mai chemat şi de pe drum. Pufăind pe nas, a plecat şi a fost văzut peste vreo două ceasuri tolănit pe pernele unei trăsuri cu un scopit pe capră. Dar, până să înceapă să arate că şi-a împlinit visul în întregime, poposise de bunăseamă prin alte locuri, la alte cârciumi, şi-l făcuse şi pe scopit să calce obiceiul credinţei lui. Erau amândoi turtă, dascălul Pandele în birjă şi scopitul pe capră. Lumea a ieşit de prin case şi de prin curţi, nevenindu-i să-şi creadă ochilor. Dascălul Pandele cânta cântece bisericeşti, iar birjarul îi ţinea isonul cu vocea lui subţire şi râzând cu figura-i de babă şi bălăbănindu-se într'o parte şi alta, gata să cadă.

S'au oprit şi la Tache şi s'au cinstit din nou şi se adunase toată mahalaua la uşa cârciumii şi se minuna şi râdea. Când dascălul Pandele a dat cu ochii de surorile lui, care veniseră şi ele, pocăite, cu ochii plânşi, el i-a spus ceva scopitului şi scopitul, voios la culme, ţipând ca un copil, a luat biciul şi le-a gonit

Au pornit, s'au depărtat, nu se ştie pe unde, şi iar au mai venit. Caii mergeau acum în voia lor, căci birjarul adormise pe capră. Aţipise pe perne şi se trezea din când în când, şi dascălul Pandele.

Târziu în noapte, el a fost coborît în poarta casei şi dat pe mâna surorilor, dintr'o brişcă jerpelită de

la Barieră. Era moale ca o cârpă, neînstare să deschidă ochii şi să spună o vorbă. L-au cotrobăit femeile, s'au luat cu mâinile de cap, văzând că din banii dela Loterie lipseau vreo şapte sute de lei, şi l-au trântit ca pe-un buştean pe pat.

Inafară de întâmplarea aceasta, niciun alt vânt de furtună şi de grea tulburare peste strada Birjarilor. Scopiţii aflaseră târziu despre blestemăţia unuia din ai lor. Mişca şuierase biciul pe deasupra capului plecat al tuturor, ţipase la ei şi le dăduse poruncă să pornească în căutarea blestematului care îi făcuse de ruşine. Au plecat îndată, în iureş, trăsurile şi cupeurile, răscolind toate mahalalele, fără să le treacă oamenilor prin minte că ereticul, cu muşteriul lui, era aproape sub nasul lor, în Bariera Moşilor.

Când au dat peste el, l-au trântit în trăsură şi l-au adus la ei, la aspra judecată. Pe dascălul Pandele şi-au făcut pomană oameni care îl cunoşteau, de l-au aruncat într'o brişcă şi l-au trimis acasă.

Inafară de întâmplarea aceasta, niciun alt vânt nu a mai bătut peste viaţa tainică şi tihnită a scopiţilor. Aşa însă cum era strada în cuprinsul căreia trăiau retraşi de lume, aveau la cimitir, la Pătrunjel, un loc anume pentru odihna veşnică. Era o alee lăturalnică, păstrată curat, cu cruci mari şi candele aprinse totdeauna.

In zilele de Paşti veneau acolo, la ai lor, şi se aşezau lângă morminte, pe iarbă verde. Intindeau ştergare albe pe care puneau cozonac şi ouă roşii, şi ciocneau ouăle şi tăiau cozonacul în felii, şi mâncau între ei.

Se leagă de Expoziția din Dealul Filaretului o întâmplare pe care n'ai avut curajul s'o povestești acasă, fiindcă multă vreme ai tăi n'au știut că te încumetaseși să străbați singur jumătate din oraș pân'acolo. Insă tot ce văzuseși, furnicarul de lume, prăvălirile cu o barcă dela înălțime, în apă, celelalte prăvăliri, acestea caraghioase, de-a-lungul unor scânduri care lunecau și aveau din loc în loc niște umflături, încât cei ce nu puteau să le ocolească veneau bâldâbâc până jos, și baracile cu tot felul de minunății ca la Moși, și luminile colorate de artificii care cădeau în lac — rămăsese în umbră. In mintea și în sufletul tău stăruia spaima pricinuită de un om care putea să fie un om ca toți oamenii, puțin băut, sau un biet nebun fără gânduri vătămătoare. El te-a prins de mână când ieșeai pe poarta Expoziției și te uitai în toate părțile, amețit de sgomot, de trăsuri și tramvaie și de valul de lume care intra. Căscând ochii înăuntru, te apucase noaptea fără să bagi de seamă, iar acum aveai inima sgribulită: ce-o să zică ai tăi acasă și, mai cu seamă, cum ai s'ajungi acasă? Ziua, a mers ușor. Știai unde e Piața, și dela Piață te-ai luat după lumea care se îndrepta, pe lângă Mitropolie, spre Expoziție. Dar acum, noaptea?

Te uitai și nu știai încotro să apuci și te stăpâneau remușcările.

„Haide, băiețelule, haide!" ți-a spus omul și te-a tras după el strângându-ți mâna în palma lui caldă și umezită, care svâcnea din când în când. Svâcnetul acesta a fost pentru tine pricină de neliniște. A mai fost și mișcarea pe care o făcea cu mâna cealaltă, trăgându-și pălăria pe frunte și repezind-o după aceea pe ceafă. Când te-ai uitat la el, ai văzut că închidea ochii și-i deschidea și mișca din buze, vorbind cu sine parcă, însă fără să-ți ajungă la ureche ce spune.

„Haide, băiețelule, haide", auzeai după un timp, și mâna care te ținea svâcnea iarăși și ți se părea că omul râde încetișor ca pentru el, răspunzând unor gânduri ce te înfricoșau.

Erai cu amintirea lecturilor de romane în fascicole, care istoriseau toate năzdrăvăniile. Te-a fulgerat gândul cu privire la Jack Spintecătorul, un Spintecător de prin părțile tale, care nu omoară femei, ci copii găsiți în Expoziție. Și te-ai mai gândit la hoții de copii care îi schilodesc și-i trimit să cerșească. Dacă însă omul e numai nebun, dar un nebun care te va strânge de gât?

Jurai că dacă scapi cu bine de data asta, n'o mai iei razna și nu mai întârzii seara prin locuri depărtate.

„Haide, băiețelule, haide"!

Ca naiba, mergeați pe strada 11 Iunie pe partea mai puțin luminată. Și, ca naiba, în lungul dealului Mitropoliei era întuneric de-a-binelea și lume foarte

puţină. Acum e acum! îţi spuneai. Însă omul continua să meargă fără să se uite la tine — dar mai repede şi mai neliniştit. Nădejdea ta a licărit un moment în apropierea unui vardist. Poate că te va smulge vardistul din mâna răpitorului, dând cu el o luptă pe viaţă şi pe moarte, cum dădea Sherlock Holmes cu banditii în fundăturile negre ale Londrei... Dar vardistul s'a uitat în treacăt la omul acela şi la tine şi şi-a văzut de treabă. Îţi venea să strigi şi-ţi era ruşine.

Ciudat, omul mergea pe drumul pe care ai fi mers şi tu, după ce te-ai fi dumirit încotro ţi-este casa, cu toate că nu te întrebase nimic. Cât ai trecut prin Piaţă, inima ta şi-a mai venit în fire, fiindcă pe acolo erau oameni şi felinare. Uite că o ia spre Sfântul Gheorghe, uite că apucă spre Colţea. Nici tu n'ai fi apucat altfel.

Eliberarea a venit la colţul Bulevardului cu strada Sfinţilor unde era plăcintăria. Omul şi-a dat un bobârnac mai puternic să-şi aducă pălăria de pe ceafă, pe frunte, şi pălăria i-a căzut pe trotuar. A dat drumul mâinii tale, când s'a aplecat s'o ridice, şi în clipa aceea ai fugit. Erai ca un fulg şi picioarele aveau aripi. Ai auzit în urma ta vorbe pe care nu le-ai înţeles, iar când ai întors capul, fără să te opreşti, ai văzut o umbră încremenită parcă în loc.

La multă vreme după aceea, ai putut să treci pe dinaintea ochilor, liniştit, ce văzuseşi la Expoziţie. Nici atunci însă nu ai întârziat cu gândul la jocurile cu barca prăvălită în lac, la toboganul pe care se

răsturnau oamenii, la barăcile cu tot felul de lucruri şi distracţii. Îţi rămăseseră în minte sumedeniile de ţărani purtaţi în pâlcuri pe cărările Expoziţiei, care de care în veşminte mai frumoase şi mai felurite. Şi ştii că te-ai gândit atunci la baba Rada, proprietăreasa voastră, care vă spunea ce bine e şi cât belşug este la moşia din Moldova a nepotului ei. Şi te-ai mai gândit şi la omul din cârciumă, cu zeghe ruptă, care spunea câtorva meşteşugari întâmplarea cu prăpădul, cu jandarmii, cu bătaia, cu puşcăria, omul care, o iarnă întreagă, crăpase buturugi la depoul de lemne.

Tata nu era religios. Când venea preotul cu Zi'n-tâiul, o lua spre fundul curţii, iar mama îi spunea în glumă, după plecarea popii, că e păgân. Nici în Noaptea Invierii nu isbutea mama să-l urnească la biserică, spunând că ajunge dacă merge ea cu copiii. Trebue să rămână acasă, cineva.

Cu toate acestea, când pornea dimineaţa la lucru, îl vedeaţi făcându-şi, în poartă, semnul crucii.

Adevărul e că tata nu avea părere bună despre popi şi mai cu seamă despre popa Bradu, care era întunecat la chip şi lacom după bani. La botezuri, la cununii şi la înmormântări, preotul se tocmea stând cu mâna întinsă şi spunând credincioşilor: „Mai daţi, fiilor, mai daţi, că nu ajunge!" Voia, înainte de-a face slujba, să ştie cât i se plăteşte, iar dacă i se plătea puţin, o făcea de mântuială. N'a vrut odată, la o înmormântare, să pornească cu mortul până nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era sărac lipit.

Tata ştia toate acestea. Nu uita nici că, într'un rând, popa Bradu îl chemase la el acasă, unde îl muncise vreo săptămână reparându-i sobele şi odăile, şi că apoi Părintele nu i-a plătit nimic: „Plata în ceruri, fiule. Dela popi nu se ia".

Impărtăşeai părerea tatei cu privire la popa Bra-

du pentru alte motive cunoscute numai de tine. Intr'o toamnă, împreună cu alţi băieţi, vă urcaserăţi pe gardul lui şi trăgeaţi de-o creangă de gutui, să daţi jos câteva. Popa v'a simţit din casă, a ieşit în ismene, a asmuţit câinele şi a dat cu-o joardă după voi.

Intr'o altă împrejurare erai cocoţat pe capra unei trăsuri, purtând crucea la o înmormântare. In spatele tău, în trăsură, era popa cu dascălul. Vorbeau şi trăgeai cu urechea, aşteptându-te ca ei să vorbească despre lucruri sfinte. Vorbeau despre altele. Popa spunea că a mâncat la o cumetrie un ghiveci bun. Spunea c'o s'o pună pe preoteasă să-i facă duminecă un boboc pe varză. Dascălul povestea despre o cloşcă şi despre nişte ouă. Un timp au tăcut amândoi. Apoi au început amândoi să vorbească despre mort că era beţiv. Pe urmă popa a căscat. Iar după alt timp ai simţit, după clătinătura birjei, că Părintele s'a aplecat într'o parte. L-ai auzit bombănind către dascăl:

— Pe unde, măsa'n c..., o ia ăştia, mă? Ne ocolesc prin toată mahalaua.

E drept că erai nelipsit dela denii, însă te duceai ca să te sbenguieşti cu prietenii tăi prin curtea bisericii. Când ajungeaţi mai prin fund, dădeaţi peste băieţi şi fete mai mari care se strângeau în braţe şi se sărutau. In biserică intraţi din când în când, însă vă dădea lumea afară, căci nu aveaţi astâmpăr.

Mergeai cu mama şi la Inviere, nerăbdător să îmbraci hainele noi pentru a te măsura cu ceilalţi copii, gătiţi şi ei ca nişte lumânări de botez. Recu-

noaşte că te pătrundea un fior când, la miezul nopţii, începeau să bată clopotele, iar lumea începea să cânte „Cristos a înviat!" Dar după aceea stăteai pe mărăcini să se facă ziuă mai repede ca să ajungi acasă şi să mănânci un ou.

Tata făcuse, în vremea asta, treabă de gospodină, veghind să nu dea borşul de miel în foc şi să nu se ardă friptura.

Vă duceaţi, vara, de două-trei ori „la iarbă verde". Plecaţi sau vă întâlneaţi acolo cu alte familii, punând laolaltă lucrurile de mâncare înfăşurate în şervete şi în hârtie. „Iarba verde" era mai totdeauna la Tei, fiind mai aproape de mahalaua voastră şi neavând, ca atare, nevoie de brişcă sau căruţă.

Alţii luau cu chirie un camion pe care îl împodobeau cu crengi şi în care se înghesuiau ca într'un fel de bejenie. Se duceau în pădure la Pantelimon, unde întindeau masă mare, cu scripcari care umblau dela un grup la altul. Incingeau şi jocuri. După ce mâncau înainte de amiază, se culcau pe velinţe aduse de acasă, iar pe înserate mai întindeau masa odată, le cântau lăutarii şi băteau pământul în sârbe şi în hore, după care se urcau în camion şi plecau înapoi, rupţi de oboseală.

Cam tot astfel făceaţi şi voi la Tei. Dar voi vă şi scăldaţi în lac, în partea unde nu erau gropi adânci, unde nu erau hăţişuri care se împleteau pe după picioare şi unde nu se bălăceau bivolii cărămidarilor. Se cuvenea ca locul să fie mai retras, pentru ca nu prea multă lume să caşte ochii la voi când vă desbrăcaţi şi deasemenea să nu vă fure cineva hainele de pe mal.

Voi, copiii, intrați goi pușcă și plescăiați în apă ca brotacii, luându-vă la întrecere să ajungeți pe malul celalt unde erau grădinăriile sârbilor. Vă împiedicau însă, părinții, ducându-vă grijă să nu vă înnecați. Ei intrau în apă și rămâneau lângă mal, îmbrăcați în cămăși lungi ca niște halate. Apa le venea până la jumătate, iar pentru a-și uda tot corpul se lăsau pe vine și se ridicau. Făceau baie cum făceau acasă, în lighian.

Până să ajungeți la Tei, hainele și chipurile vi se albeau de praf. Erați acum curați, proaspeți, și scuturaserăți vârtos și îmbrăcămintea.

Simțeați o foame neobișnuita. Pentru a o întețî, cei mari goleau o sticlă cu rachiu, care fusese păstrată până atunci cu o sfoară, în gârlă. Rachiul mergea cu roșii și castraveți. Mergea pe urmă vinul, răcit și el la fel, cu găină friptă, cu brânză și cu ardei grași. La iarbă verde nu se mănâncă după regula de acasă, cu furculițe și cu cuțite. Se ia cu mâna, care apoi este ștearsă în iarbă. De băut, cum să bei cu paharele care n'au fost luate la drum, căci s'ar fi putut sparge? Duce fiecare clondirul la gură și-l trece pe urmă celuilalt. Se forma o roată în mijlocul căreia erau întinse toate bucatele și apucai ce-ți venea la mână, stând fie în capul oaselor, fie într'o rână, fie lungit pe burtă.

Scăldatul, adierea vântului, gândul că sunt la iarbă verde, sporea pofta de mâncare a oamenilor și le dădea simțământul că trăiesc o zi bună, altfel decât celelalte zile din săptămână.

Dar venea soarele după ei. Dar îi prinsese toropeala. Căutau un loc umbrit și se culcau. Părinții erau cu ochii după copii să nu se mai bage în apă. Soarele începea să apună. Vă trezeați. Mai rămăsese ceva din ale mâncării, mai puțin decât ar fi vrut pofta care se deșteptase iarăși. După ce v'ați ospătat, ați întins vorbă. S'au apropiat și au început să zdrăngănească și la urechea voastră doi lăutari. Ceva mai încolo tineretul joacă.

În drum spre casă, treceți prin aceleași câmpuri și pe aceleași ulițe prăfuite. S'a așternut din nou praful pe chipurile și veșmintele voastre. E nevoie să vă mai spălați odata, când ajungeți la casele voastre. Și sunteți obosiți și vă culcați devreme. Dar nu vă părăsește simțământul că ziua a fost bună și că ea s'a deosebit de celelalte zile.

Odată ați fost la Șosea, cam pe unde e Bufetul acum. Lumea avea voie să stea pe iarbă, până pe marginea aleei, și să petreacă, tot așa, cu mâncare de acasă. V'ați întâlnit acolo cu tușa Lica și cu ai ei, fiindcă stătea prin partea locului. Umblau printre grupurile de pe jos, vânzători de bragă, limonadă și dulciuri și țigănci multe cu floricele. Mâncarea adusă de voi și de tușa Lica a fost cam puțină, așa că v'ați îndopat cu floricele. Tu ai băut atâtea răcoritoare, că pe urmă te-a durut burta.

Pe înserate, oamenii se trăgeau mai spre față și se uitau la convoaiele nesfârșite de trăsuri și cupeuri ale boierilor care ieșeau la plimbare. Cucoanele purtau pălării mari, încărcate cu flori și păsărele și-și făceau vânt cu evantaiul. Domnii erau îmbră-

caţi cu haine cadrilate şi negre, şi aveau pe cap, unii pălării de paie cu margini late, alţii jobene. Măcar că erau mulţi, se cunoşteau aproape toţi între ei, fiindcă se salutau când se încrucişau trăsurile, femeile mişcând uşor din cap, bărbaţii scoţându-şi pălăriile şi îndoind braţul cu ele într'o formă de curcubeu.

Când aţi fost voi, aţi avut noroc, fiindcă în duminecа aceea era o bătaie de flori. Ce multe trăsuri sunt în Bucureşti, ai gândit, şi cât de mulţi boieri, şi cum ştiu ei să petreacă şi ce fericită e viaţa lor.

Te-ai vârît până în spatele vardiştilor care stăteau pe margine, să nu se îmbulzească lumea săracă, şi de bunăseamă te-ai minunat atât de mult că un vardist mustăcios, după ce te împinsese mai în urmă, ţi-a spus: „Inchide mă, broscoiule, gura, că intră muştele!" Trăsurile şi cupeurile erau îmbrăcate în flori, iar bicele vizitiilor erau şi ele împodobite cu flori şi panglici albe. La picioarele cucoanelor şi domnilor zăceau flori cu grămada. Când se întâlneau două trăsuri, persoanele din ele aruncau unele într'altele cu trandafiri şi garoafe şi alte flori, pe care le luau din grămada de jos, şi râdeau şi-şi făceau semne de prietenie. Ai băgat de seamă că, acolo unde era o cucoană mai frumoasă, domnii svârleau mai multe flori, iar ea râdea mândră, plină de bucurie, şi le mulţumea.

Mereu treceau alte cupeuri, alte trăsuri şi te întrebai când se isprăveşte cu ele, până când ţi-ai dat seama că mergeau pe o parte şi se întorceau pe altă parte. Ceea ce însă părea că nu se mai isprăveşte,

erau florile cu care boierii se băteau. Şi-ai mai băgat de seamă că, pe tot întinsul drumului, florile alcătuiau acum ca un covor pe jos. Păcat numai că le călcau caii în picioare şi roţile trăsurilor...

L-ai văzut şi pe Mişca atunci, mai mândru decât toţi pe capra cupeului său, aşa cum cucoanele dinăuntru avau rochiile, pălăriile şi chipurile cele mai drăgălaşe.

Când te-ai săturat de privit, te-ai tras îndărăt, printre oameni, să-ţi găseşti părinţii. I-ai găsit dinapoia altora, mama săltându-se în vârful picioarelor fiindcă era scundă, să vadă, şi purtând pe chip întipărirea uimirii. Tata, înalt, era cu un cap deasupra celorlalţi. El nu avea pe faţă nici o urmă de încântare.

— Ismeneală boierească, a spus după ce v'aţi depărtat împreună cu tuşa Lica. Li s'a făcut de bătaie şi se bat între ei. Mai bine le-am trage noi cu târnul şi coada măturii.

Tata fusese, când făcuse armata, la Târgovişte cu manevrele. Şi mai fusese prin câteva locuri din apropierea oraşului, cu lucrul. Mama nu ieşise din Bucureşti. Nici el, nici ea, nu umblaseră niciodată cu trenul.

Tu cunoşteai munţii din desenele cărţii de Geografie şi îi văzuseşi când aţi ieşit cu şcoala în excursie la câmp.

— Uitaţi-vă în partea aceea, v'a spus profesorul Acolo sunt munţii. Se văd.

Se vedeau în dimineaţa cu cer senin, cu aer lim-

pede, ori poate erau numai o părere a închipuirii și a dorinței voastre.

Vara se punea hârtie albastră la ferestrele familiei Arghiropol și la alte câteva case mai mari din mahala. Plecau când praful de pe jos frigea tălpile voastre goale și când tata, ca să-și aline setea, ducea donița plină la gură și-o deșerta. Se înapoiau după o lună și era parcă o potriveală că atunci nu mai dogorea soarele, iar serile începeau să fie răcoroase. Titi și fratele și surorile lui aveau obrajii înfloriți, iar câteodată arătau ca țiganii. Fuseseră atunci la mare și vă înfățișau marea într'un chip care nu vă lămurea mult. In alți ani se duceau la munte, ori se întâmpla să meargă și într'o parte și în cealaltă.

— Cum e, mă Titi, la Constanța? Cum e la Bușteni, la Predeal?

Titi vă vorbea de plajă, de Turci cu fes, de munți și brazi, și nu vă puteați cu deosebire închipui cum oare, când în București era arșiță de nu sufereai cămașa în spinare, la munte umbla lumea, seara, cu flanele și cu palton.

Ca să fie mai răcoare în casă, mama punea deobicei ziare la fereastră. Intr'un rând a cumpărat și ea hârtie albastră și a prins-o cu piuneze. Tata, când a văzut, a zâmbit pe sub mustață și a luat-o la vale:

— O să crează lumea, cucoană, că am plecat și noi ca boierii, la băi...

Pe urmă a aruncat o vorbă care aducea cu un mârâit, cum îi era uneori obiceiul:

— Apoi că n'o să fie dracul al dracului să nu se schimbe odată treaba asta; că nu scrie nicăeri că mereu tot ăia și tot ăia...

Fetele sărace găseau mai ușor pețitoare și pețitoarele găseau pentru ele bărbați dacă, pe lângă „ale casei", adică pe lângă trusoul de nuntă, aveau și o mașină de cusut. Presupunea aceasta că fetele se pricep să coasă, ceeace însemna că ar putea să aducă un câștig sau, în orice caz că, pentru ele și pentru rufăria casei, nu vor trebui să dea bani croitoreselor din mahala. Și apoi mașina de cusut reprezenta o avere, un bun în sine.

Mama își dorise, și ca fată și după măritiș, o mașină de cusut. Când lucra pentru Confecții, își rupea degetele cu acul și nici nu putea să dea gata măcar pe jumătate atâtea cămăși și ismene într'o zi, câte ar fi făcut cu o mașină. Mai împrumuta dela o vecină, dela o cumnată, însă când era de lucru mai mult, atunci n'avea mașina.

„Dacă m'ași învrednici să cumpăr și eu una". era dorința ei.

Nici vorbă să se găsească în casă vreodată patru sute de lei, cât era costul unei mașini. Insă reprezentanța casei „Singer" vindea mașini de cusut în rate și avea oameni care umblau prin mahalale căutând să le convingă pe gospodine. In rate, prețul era de

șase sute de lei, din care, la început, trebuia să se dea o sută. Restul: treizeci de lei pe lună. Dacă nu plăteai rata la termen, nu se întâmpla altceva decât că-ți lua mașina și pierdeai tot ce-ai plătit până atunci.

Tata avusese într'o vară lucru bine plătit și mult. Erau puse deoparte, pentru proviziile de iarnă, două sute de lei. Mamei îi venise iar gândul să aibă o mașină de cusut. Partea cea mai grea era arvuna. Treizeci de lei pe lună e mai ușor. Te faci luntre și punte și, până când vine încasatorul, împlinești banii. Prilejul cel mai bun este acum când e o economie pusă la păstrare sub saltea. Mai pungălește iarna pentru vreo vecină și mai scoate ceva, pentru rată și pentru casă. Tata nu s'a împotrivit. El se lăsa condus de chibzuiala mamei.

Ea a fost nespus de bucuroasă și-ați fost mândri cu toții când omul dela „Singer" a coborît mașina din trăsură, a pus-o pe mama să iscălească tot felul de hârtii, a încasat o sută de lei și i-a spus s'o stăpânească sănătoasă. Mama o mângâia, o punea la probă și vă sfătuia cu emoție să nu umblați la mașină și să n'o sgâriați.

La capătul lunii, mamei i-a venit foarte lesne să ia treizeci de lei din economiile care stăteau pe loc, și să plătească încasatorului. N'a mers greu încă vreo două luni. Dar pe urmă au fost cumpărate lemne și lucruri pentru iarnă. Sub saltea se topiseră banii. Cu toate astea, până la zi 'ntâi a făcut rost de rată. Și a mai făcut rost încă vreo două luni, până la Crăciun. Atunci ai văzut-o frământându-se și l-ai văzut pe

tata pufnind pe nări. Când a venit încasatorul, mama a făcut un lucru care te-a durut: s'a ascuns în odaia cealaltă, învățându-te pe tine să spui că nu e acasă și că să vină omul într'altă zi. Până să vină el, mama s'a împrumutat la neamuri și a încropit banii. O auzeai oftând. Tata a bombănit: „Să-ți fie mașina a dracului! Ți-ai luat belea pe cap".

Nenorocirea s'a întâmplat în Martie, tocmai când tata era în vorbă să ia o lucrare și o arvună. Dar până să se înțeleagă cu domnul Tudose și până când antreprenorul să-i dea arvuna, a trecut de capătul lunii. Încasatorul a venit la termen și mama l-a amânat, rugându-l să nu se supere și să treacă peste trei zile. „Nu se poate, cucoană, am ordin să execut pe cine nu plătește". Nu era un om rău, dar casa de mașini avea regulile ei care tindeau, pare-se, la prinderea în capcană a clienților nevoiași. Plătise mama două sute optzeci de lei, aproape jumătate. Chiar în ziua aceea, omul a venit cu un portărel dela Tribunal și cu o trăsură. „N'am ce-ți face, cucoană. Ai iscălit. Legea e lege", i-a spus portărelul.

Când tata a venit acasă, necăjit că antreprenorul îl amânase iarăși, a găsit-o pe mama plânsă. Așa cum nu era firea lui, el nu s'a întunecat la față și n'a spus nici o vorbă grea. L-a pătruns, pare-se, mâhnirea mamei. „Lasă, dă-o încolo. Să zicem că n'a fost", a potolit-o el. „O să vedem la vară".

In vară a îndemnat-o el pe mama să vorbească la „Singer" pentru altă mașină. Firma nu făcea greutăți clienților răi platnici, după ce intra în drepturile ei, rămânând cu ratele pe degeaba plătite de aceștia.

Te-ai încredinţat că oamenii de acolo erau lupi cu înfăţişare de vulpi.

A fost iarăşi adusă în casă o maşină.

Până după Sfântul Dumitru plătise mama două sute douăzeci de lei. A vrut, fiindcă putea, să plătească pe încă trei luni înainte, ca să scape de grijă până'n Fevruarie. După aceea, târâş-grăpiş, până va ieşi tata din nou la lucru, va face rost de încă două rate. Insă încasatorul n'a vrut să primească. Zicea că aşa e regula la ei: nici cu ratele înainte, nici cu ele în urmă. La termen! S'a ţinut mama bine şi de banii pentru maşină nu s'a atins. Nu voia să i se mai întâmple necazul încă odată. La sfârşitul lui Martie, când tocmai începuse tata să lucreze, mai rămânea o datorie de două sute şi ceva de lei. Să vină dracului, încasatorul, luna viitoare şi'n celelalte luni şi să isprăvească. Dar în ziua când el a venit, s'a întâmplat ca mama să nu fie într'adevăr acasă. Era la naşa. S'a necăjit, căci avea banii pregătiţi. A aşteptat să se înfăţişeze încasatorul a doua zi. Era altul decât acela de anul trecut şi era cu adevărat un om rău, care parcă se supăra ori de câte ori vedea că mama plăteşte rata la timp. Mama s'a dus la firmă a treia zi, însă acolo nu i-au primit banii. „Dece n'ai fost cucoană acasă?" i-au spus răstit. „Aşteaptă c'o să vină încasatorul. Aşa e regula".

Incasatorul a venit peste trei zile, însă cu portărelul şi cu trăsura. Mama a înlemnit: „Cum se poate, domnule? Am plătit toate ratele până acum. Uite banii. Au mai rămas două sute şi ceva de lei". Omul de la „Singer" rânjea. „Da, dar ai pierdut termenul

Trebuia să plăteşti de-o săptămână. Ce scrie aici? Când trebuia să dai? In câte suntem astăzi?" N'a folosit mamei nici vorba şi nici plânsul. „Domnule portărel, ridicăm maşina!" a spus încasatorul, omului legii. Omul legii se scărpina în cap. El însă trebuia să-şi facă datoria.

Tocmai atunci a venit şi tata acasă. Când a auzit despre ce e vorba, a spus: „Hoţilor!", a ieşit în curte şi-a venit cu'n topor. „Praf o fac!" şi a ridicat toporul să sfărâme maşina. Speriată că tata ar putea să crape şi capul celor doi, mama a început să ţipe, apucându-l de mână. „Să nu faci asta!" l-a implorat.

A doua zi, tata a fost ridicat dela lucru şi dus la secţie unde, spre norocul vostru, comisarul era cumsecade şi-l cunoştea.

„Ce vruşi, neică, să faci? l-a mustrat el. Uite; am o reclamaţie în contra dumitale. Te ştiam om de treabă. Vrei să te nenoroceşti? Hai pleacă. Nu mai fac niciun proces-verbal. Dă-o dracului de maşină că se poate trăi şi fără ea".

Intr'adevăr, aţi putut să trăiţi.

Somnul oamenilor săraci e necăjit şi vine greu. E ca o prelungire a obidei din timpul zilei. Il întrerup oftaturi. Până coboară peste pleoape ca plumbul, îndeplineşte şi funcţia de contabil al întâmplărilor desfăşurate de dimineaţa şi până când cade capul pe perna tare. Impleteşte în jurul frunţii o pânză de păianjen. Cască lângă pat o groapă şi omul, gata să treacă în uitare, svâcneşte: cât pe aci era să vină bâldâbâc. Ofteză înc'odată şi se întoarce pe partea cealaltă. L-au lăsat gândurile. Insă ele revin. Cât o fi ceasul? Este aproape ziuă. Nu. Nu e nici miezul nopţii. S'a stins focul. S'a răcit odaia cu miros rânced de mâncare şi igrasie. Un copil a dat înlături velinţa de pe el. Il acoperă. Altul scânceşte'n somn. Omul răsuceşte, sprijinindu-se într'o rână, ţigara, o aprinde, se lungeşte pe spate, şi fumează cu ochii în tavan.

— Nu dormi? îl întreabă nevasta în şoaptă, din patul celălalt.

— Nu... gânduri...

Nu dormea nici ea. Aceleaşi gânduri: truda zilei trecute, frământările pentru mâine şi pentru alte zile. Chirie. Copii. Lemne. Pâine. Vorbe cu o ve-

cină. La lucru, un necaz. Intâmplări mai mari şi mai mărunte.

— Hai, dormi.

— Incet, să n'audă copiii.

Somnul venea târziu şi se ducea devreme. Era încă întuneric afară. In vine curgea oboseala ca o apă cu nămol mult. Ciolanele dureau. Femeia se scula şi aprindea focul, să nu se deştepte copiii în frig. Punea oala pentru fiert ceaiul. Se îmbrăca şi omul. Se spăla afară cu o cană cu apă rece, turnându-şi în palme. Rânduia câte ceva prin cute. Sorbea în picioare ceaiul şi înfuleca un codru de pâine. Apoi: „Rămâi cu bine". „Du-te cu bine".

Omul pleca.

Pentru femee începea treaba de fiecare zi. Copiii se sculau. Să aibă grijă să-şi găsească lucrurile aruncate seara, clae peste grămadă. Să se spele pe rând în lighean. Să se îmbrace. Să bea ceaiul. Să nu întârzie la şcoală. Plecau cei mai mari. Rămânea cu cei mici. Ii mai ţinea în pat ca să n'o încurce la dereticatul casei. Işi număra banii pentru cumpărături. Ii mai număra odată. Puţini. Pâine, legume. Pentru carne n'ajung. I s'a isprăvit şi untura. Nu are nici orez. Greu. Viaţă grea.

— Hai, dormi...

Nu adormiseşi încă, dar stăteai nemişcat. Părinţii vorbeau prin uşa dintre cele două odăi.

— Incet, să n'audă copiii.

— Au adormit.

Vorbeau în întuneric, întinşi în paturi.

— Se isprăveşte lucrul şi nu am altul. Antrepre

norul'a adus oameni dela ţară, că sunt mai ieftini Zicea frate-meu că are nişte sobe de dres.

Ofta.

— Să văz ce-oi face.

Mama:

— Am auzit că se scumpeşte pâinea. Ar trebui s'avem în casă nişte mălai. Copiii se măresc. S'a îmbolnăvit coana Leanca. Nu ştiu ce-o să facem că nu ne mai ţin lemnele. S'au bătut azi la Tache nişte beţivi.

Amesteca grijile ei cu întâmplările vieţii din jurul vostru.

Tăceau.

Ea:

— Ai adormit?

— Nu. Mă gândesc.

— Hai, dormi, că trebue să te scoli mâine devreme.

Te trezeai în puterea nopţii. Ii auzeai:

— Nu dormi?

— M'am deşteptat acum.

— Şi mie mi-a pierit somnul. Se făcea că...

Mama istorisea un vis lung, încurcat. Picurau vorbele lor ca ploaia pe-un burlan.

— Ce facem cu băiatul? ai prins cu urechea odată. Era vorba de tine.

— Isprăveşte şcoala şi-mi bat capul şi eu, a răspuns mama. Nu ştiu ce-o să facem.

Tata a oftat.

Mai târziu, mama:

— Ar fi păcat să nu-l dăm înainte să'nveţe.

— Ar fi. Trebue. Tot zicea că vrea la meşteşug. Meşteşugul meu, fir'ar meşteşugul al dracului. D'aia nu l-am mai luat cu mine.

— Mai încet, să n'audă copiii.

Tot mama:

— Am să mă duc la Director, să văz ce zice. Poate o bursă.

— 'Mda. 'Om vedea. Hai, dormi.

In altă noapte, mama·

— Am fost la şcoală. Directorul e bun. L-a lăudat că învaţă bine. Zicea că m'ajută şi el. Să-i aduc o dovadă de mahala.

Ştiai pentru ce nu mai vrea tata să-l însoţeşti la lucru şi dece mama a umblat cu-o hârtie la domnul Arghiropol, la Tache, la popa Bradu şi la alţi oameni cu vază din mahala. Dece se ferea de tine. Dece s'a mai dus de vreo două ori la şcoală.

— Să fie al dracului, a mârâit tata într'o noapte. Vara asta merge mai prost decât niciodată. Dacă aveam de lucru în şir, poate puneai deoparte pentru băiat ca să-l înscrii la toamnă.

Venea vorba de tine mereu în sfătuirea lor. Vedeai, ziua, pe chipul mamei, umbre. L-ai prins odată pe tata că se uită la tine şi oftează.

— Mamă dragă, ţi-a spus mama spre toamnă, uite, am chibzuit şi am stat de vorbă şi cu Domnul Director. El a umblat să te bage la Şcoala Normală, bursier, însă nu mai sunt locuri. Zicea că eşti debil, aşa că e mai bine să faci înc'odată clasa a patra. Poate că la anul ne învrednicim şi o să putem să

te ţinem. Domnul Director zicea că la anul te bagă neapărat, dacă nu la Normală, la Seminar. Nu e bine?

— E bine! ai răspuns şi-aveai un nod în gât.

Avea parcă şi mama, căci îi cam tremura glasul, şi-i intrase ceva în ochi, fiindcă îşi tot ferea privirea.

Până la urmă, ai făcut încăodată ultima clasă, fără ca dorinţa ta şi a părinţilor să se înfăptuiască. Era şi dorinţa Domnului Director care spusese mamei că e păcat să nu mergi mai departe, când vorba lui — şi el era un om blajin, măsurat în cuvinte — „atâţia boi pot să urmeze în gimnazii şi în licee, numai fiindcă s'au născut cu avere". El a stăruit pe unde trebuia, căutând hârtia pe care o dăduse cu un an înainte, la Şcoala Normală, dar fără s'o găsească. „Nu sunt locuri" i s'a răspuns, cum i se răspunsese şi mamei care, fără ştirea ta, bătuse la uşa cancelariei şcoalei de învăţători. I s'a răspuns şi la Seminar: „Nu sunt locuri" şi ţi-a părut bine că aici i s'a spus aşa, fiindcă îţi venea parcă să râzi, gândindu-te că ai putea să fii odată popă.

„Mă fac zidar!" ai declarat cu tărie şi atunci ai simţit pentru întâia oară ciudă pe tatăl tău care se'mpotrivea. Dece se'mpotriveşte dacă ţie meseria îţi place? Şi apoi, toţi meseriaşii sunt ca el, lucrători cu ziua, ori meşteri de lucrări la care ies în pagubă fiindcă nu ştiu carte ca să-şi facă socotelile bine? Unchiul tău şi naşul şi domnul Tudose câştigă mult, fiind antreprenori, fără să fi învăţat totuşi mai multă carte decât ai învăţat tu. „Domnul Tu-

dose? a bombănit tata. Da, da, vrei să fii ca el, să-i înşeli pe oameni cu arvuna pe care o treci altfel în catastif... Să iei lucrări peste lucrări şi să-i păcăleşti pe clienţi cu materialul pe care îl ridică dintr'un loc şi-l aduce într'altul...". „Dar unchiul? Dar naşul?" i-ai răspuns cu o cutezanţă pe care n'o arătaseşi până atunci. El a tăcut, s'a uitat la mama ta, la tine, şi pe urmă şi-a întors capul în altă parte. Nici unchiul şi nici naşul nu se deosebeau de domnul Tudose, şi înţeleseseşi mai de demult, pentruce tata se întovărăşea foarte rar cu fratele lui mai mare şi dece nu lucra niciodată la binalele naşului.

Mama stătea între voi, cu gânduri împărţite, negăsind în ea hotărîrea de-a trece nici de partea îndărătniciei tale, nici de partea împotrivirii tatălui tău. Te-a mustrat când i s'a părut că în vorba ta e o dârzenie care se apropie de necuviinţă. A încercat, cu glas moale, să-l înduplece pe părintele tău, spunându-i: „Treaba lui... Dacă aşa îl trage aţa..." Dar tata i-a svârlit o privire tăioasă, a ieşit în curte unde şi-a făcut o ţigară şi s'a răstit la câine, fără pricină.

Intr'o noapte ai prins iar, cu urechea, frământările lor.

— Meşteşug păcătos, spunea tata. Ce'ncropeşti vara, se duce iarna pe apa gârlei. El nu vede cum muncesc eu cu palmele astea crăpate de var şi cum se ţine sărăcia de noi? Trebue ca, mereu, neamul nostru să umble cu targa în spate şi să-şi câştige pâinea cu mistria?

Mama ofta:

— Ai dreptate. Şi nici n'are putere. Dar dacă-i place lui?

— Mai bine nu-l ţineam după mine, îşi făcea imputări tata.

Apoi, tot el:

— Sunt şi meserii mai uşoare...

Se amestecase, în zilele acelea, şi vărul tău, Nebunul, care însă nu avea, cum ai zice astăzi, autoritatea morală să-şi impună părerile, măcar că ele cuprindeau un grăunte de'nţelepciune. Dar era repezit în cuvinte, îngăduindu-şi să vorbească a-lor tăi, cum vorbea părinţilor lui.

„Trageţi la sărăcie, fi-v'ar meşteşugul al dracului. Viaţă porcească. Vă stă pe cap şi nu ştiţi cum să scăpaţi de el. Luaţi-i mai bine cărţi, să învete în particular şi să se ducă la anul, la examen".

Tata l-a poftit să nu mai calce pe la voi, şi Nebunul a plecat furios. Te gândeai că spusele-i nu sunt necugetate, dar nu împărtăşeai felul lui de-a vorbi. Era nedrept cu părinţii tăi cari nu semănau, în ce priveşte creşterea copiilor şi iubirea arătată lor, cu ai lui. Nu te-ai putut, pe de altă parte, lepăda multă vreme de părerea tuturora, că lui Ghiţă îi lipsesc câteva doage şi că umblă brambura, fiindcă e puturos. Totodată erai descurajat. Ţi-era silă de carte. Ii era uşor Nebunului să dea sfatul ca tu să te pregăteşti singur. Cine să te îmboldească, însă, cine să te'ndrumeze? Te-ar fi putut ajuta el, dacă era mai cumpănit, cu o fire mai apropiată de-a ta. Dar el era mereu în gură cu vorbele: „porcărie" şi „porci", şi trecea la altele, atunci când nu-şi lua

singur, furios, tălpășita. Nu puteai să-i împărtășești nici alte gânduri ale tale. Te simțeai, acum când te mărisești, o povară pentru părinți. Vedeai cum cântărește mama, în mână, banii pe cari îi aducea tata și cum îi drămuiește ca să se-ajungă. Il vedeai pe tata privind cu ochii în gol și oftând din adânc. Ii auzeai uneori spunându-și vorbe aspre din pricina sărăciei.

Cât fusese, în toamnă, vreme bună, umblasești prin curte fără rost și te tolănisești sub nuc, în mână cu-o revistă sau o fascicolă. Citeai și-ți fugeau ochii pe deasupra și-ți sburau gândurile, — nu știai unde. Când s'a lăsat frigul și au început ploile, tânjeai în casă, încurcând-o pe mama în treburile ei. In casă, și să fi vrut să citești, nu puteai: te împiedicau copiii mai mici cu sbenguitul lor.

— Mai ieși pe-afară, că e frumos; mai du-te pe la poartă, iți spunea mama fără vreun gând ascuns, dar tu ii tălmăceai altfel îndemnul: nu mai sta pe capul meu; vezi că nu e loc in odaie; alții de seama ta nu se învârtesc în fusta mamei lor.

Intr'adevăr, cei de seama ta erau la școli sau fuseseră dați la meserii. Titi și Lelioara, copiii mai mari ai domnului Arghiropol, erau, el la Cantemir, ea la Școala Centrală. Aveau și uniforme noi, — Titi, costum cu vipușcă roșie, Lelioara, șorț negru cu guler alb, scrobit. Bică intrase ucenic la Socec. Alții fuseseră băgați la fierărie, la tâmplărie. Tică mergea cu tat-su.

Când te abăteai pe la poartă, privind în lungul străzii, nu mai întâlneai, ziua, niciun prieten. Strada pustie. Ți se părea că vecinii au ochii asupra ta și

că, între ei, se întreabă dece clocești acasă. I-a și spus țața Niculina, mamei, în auzul tău, într'un rând, ce gând are cu tine, și te-a durut că mama a înălțat din umeri, cașicând i-ar fi dat a înțelege că hotărîrea atârnă de băiatul ei, că nu-l poate sili să se ducă la muncă dacă el nu vrea.

— Eu l-am pus pe goană pe al meu, să se ducă cu tat-su, că n'o să-i dau crăpelniță degeaba! a rostit mai departe țața Niculina, și mama s'a făcut că n'o aude atunci când tu ai fi vrut să-i arate răspicat că între Tică și tine e o deosebire.

Te întâlneai cu Bică în zilele de sărbătoare, când era liber. Iși lăsase părul cu freză și purta cravată. Umbla cu un pachet de țigări la el, încredințându-te că fumează acum de față cu părinții și chiar cu lucrătorii la atelier. Mințea. Vedeai că-și dă și alte aere cu tine, zornăindu-și banii în buzunar și invitându-te, darnic, la Paraschiv să beți o bere. Se lăuda că a și început să'nvețe meseria, care nu e grea. Căpăta bacșișuri dela lucrători, când le aducea, la prânz, mâncarea dela birt și câștiga și dela clienți când se ducea la ei cu corecturile. „Pică, mă, pică în fiecare zi patruzeci, cincizeci de bani, și babaca nu știe de ei! te informa el, sunându-și mereu gologanii în pantalon. Il auzeai pentru întâia oară, spunând despre părinți, „babaci“, și mai învățai dela el și alte cuvinte, necunoscute până atunci.

— Nu vrei, mă, să mergi și tu acolo? Mai are nevoie de băieți. Vorbesc eu cu Măgăreață, te-a asigurat cu voce de protector.

— Cine e Măgăreață?

— Șeful. Il chiamă domnul Costică, însă i se zice Măgăreață.

— De! Eu știu? Să mă mai gândesc.

— Aiurea! Nu vrei, că ai auzit că tipografii sunt ofticoşi.

— N'am auzit.

— Aşa crede lumea. Nici pe mine babaca n'a vrut la început, să mă lase, că zicea că plumbul cade la plămâni. Zexe! Cade, și se spală cu bere, cu țuică și cu vin. Sâmbătă seara, când iau leafa, lucrătorii spun: Mergem la baie să udăm plămânii că e cu plumb pe ei. Și se duc la cârciuma de pe Belvedere.

Se strângeau, uneori, dumineca, mai mulți prieteni ai tăi și toți se întreceau în a-și povesti întâmplări de pe la atelierele unde lucrau. Se măsurau din ochi, privindu-și hainele pătate cu ulei, cu vopsea, cu cerneală, și își arătau mâinile bătătorite sau scrijelate. Spuneau, după două, trei cuvinte: „aiurea"; „zexe", scuipau printre dinți și trăgeau din chiostecuri. Față de tine se purtau cu bunăvoință și cam de sus, căci tu nu știai câte au învățat ei în lumea în care se duceau. Nu mai erau puștani și se vedea asta din faptul că vorbeau despre părinți ca despre niște babaci care nu mai îndrăznesc să le pună mâna în cap. Câte unul recunoștea, însă, în treacăt, că șeful sau un lucrător îi poartă sâmbetele și-l plesnește când i se pare că nu e cu mintea la treabă. Mai târziu ai știut că aproape toți făceau, cel puțin timp de un an de zile, muncă de slugi și de trepăduși, la cheremul stăpânilor, al șefilor și al tuturor lucrătorilor. Chiar la atelierele mari, ucenicul era trimis la patron acasă și ducea coșnița de târguieli din piață. Lucrătorii îi trimiteau să le cumpere mâncare și țigări sau să fie purtători de bilete de dragoste, acolo unde lucrau și fete.

Insuți tu ai fost dădacă la copiii unuia din patroni, mergând cu doi dintre ei în Cișmigiu. Ți se pusese în vedere că dacă nu ai grijă și copiii coboară de pe trotuarul bulevardului, mănânci bătaie. Erau un băiat și o fată, băiatul de opt ani, fata de șase. Tu aveai treisprezece ani. Când ai vrut să-i iei de mână, ca să fii sigur că nu-i vatămă nimic, și-au ferit mâinile, iar fata și le-a șters de rochiță, măcar că erai curat. Mergeai în urma lor și ți se părea că ești un văcar mic după doi vițeluși gătiți. Aveau bani și, în Cișmigiu, se așezau la o masă, la Buturugă, unde beau lapte bătut și mâncau cornuri. Stăteai la doi pași de ei, în picioare, mereu împiedicându-se chelnerul de tine și gonindu-te. Ii apuca sbenguitul pe alei și fugea fata într'o parte și băiatul într'alta, poate ca să te pună pe tine în încurcătură, fiindcă ți se părea că sunt înțeleși și că-și fac semne. Dacă se rătăcește vreunul sau i se întâmplă ceva, al tău e dracul. Odată s'a împotrivit băiatul să se lase ținut de mână. Te-a lovit cu vârful pantofului în fluerul piciorului și atunci l-ai strâns ceva mai tare. Te-a luat de urechi mama lui, când i-ai adus acasă și ți-a pus în vedere să nu te mai atingi de copiii ei. Altădată ai simțit că te cuprinde amețeala și ți se nădușește fruntea: băiatul și fata intraseră în pământ. I-ai căutat prin toate boschetele și i-ai găsit ascunși dinapoia unui copac pe lângă care trecuseși de mai multe ori. Ii înveselea căutarea și spaima ta.

Când un ucenic se dădea pe lângă un lucrător să prindă ceva din taina meseriei, acesta, plictisit, îl gonea: „Pleacă, mă, de-aici; ce-mi stai ca piaza rea?" Se apropia de altul. Acesta îl întreba dacă are surori

şi spunea vorbe urîte cu privire la ele. Un lucrător îşi aducea aminte, văzându-l pe ucenic aproape, că-i e sete; îl trimitea să-i aducă un pahar cu apă, bea trei sferturi, îl stropea cu restul şi-i spunea: „Şterge-o!" Dacă, din iniţiativă proprie, un băiat se apropia de-o maşină sau punea mâna pe vreo unealtă şi încerca, de capul lui, să se deprindă cu ea, şeful şi lucrătorii îl înjurau.

Multor ucenici, până la urmă, le venea mai bine să nu facă nimic sau să fie puşi la treburi care n'aveau legătură cu meseria. Dacă erau trimişi după ţigări, zăboveau un sfert de ceas pe stradă. Mergeau pe îndelete şi căscau ochii prin toate locurile când trebuiau să ducă vreun lucru în oraş. Căpătau un bacşiş şi-l cheltuiau în primul rând pentru ţigări pe care le fumau pe stradă ca vagabonzii sau în privata atelierului. Căpătau bacşişuri şi sâmbătă seara, dela lucrători, când aceştia luau salariul. Bacşişul şi leafa de doi lei pe săptămână făceau din ei făpturi care îşi îngăduiau lucruri ce nu le erau în putinţă până atunci. Jumătate din bani îi ascundeau de părinţi şi-i cheltuiau dumineca. Dacă le rămânea ceva, păstrau pentru rişcă, la atelier, în ora dela prânz. Cine avea curaj mai mult, îşi trăgea pe sfoară patronul la vreo cumpărătură.

Se îmbogăţeau cu vorbe urite auzite dela alţi ucenici şi dela lucrători. Spuneau, la rându-le, măscări fetelor ucenice din acelaşi atelier sau aţineau calea altor fete mici dela alte ateliere.

Când vreun lucrător cumsecade chema pe un ucenic lângă el, şi-i arăta ceva sau îl punea să lucreze la ceva, băiatul pismuia pe ceilalţi ucenici cari îşi pierdeau vremea pe-afară sau se înghioldeau printre maşini ori pe după stivele de materiale. Văzându-l fără tragere de inimă, omul se sătura, îi dădea o palmă şi-l gonea, mai cu seamă dacă ucenicul stricase vreun lucru.

In starea de înapoiere în care se găseau pe atunci, cei mari nu se grăbeau să formeze lucrători buni din ucenicii puşi la îndemâna lor. Unii vedeau în copii, viitori concurenţi. „Suntem şi aşa destui", era părerea lor. Alţii nu cunoşteau ca metodă de predare a meseriei decât bătaia. Fuseseră bătuţi şi ei când erau ucenici. Spunea unul, aproape cu mândrie: „Ce mă-ta bâzâi, mă, că te-am atins? Pe mine mă pocneau până am ajuns calfă. In săptămâna când mi-am scos carnetul de lucrător, m'a bătut în fiecare zi tot atelierul şi pe urmă am mers cu oamenii sâmbătă seara şi m'au sărbătorit".

S'ar fi zis că nici patronilor nu le convenea să se grăbească a scoate lucrători noi. Nu se grăbeau să-i pună pe ucenici, chiar în anul al doilea, să lucreze. Până învăţau, ucenicii nu le erau cu nimic de folos. Incurcau locul în atelier, îşi pierdeau lucrătorii mai vechi timpul cu ei, iar când, după patru ani, ieşeau calfe, se obrăzniceau, cereau salariu mare, sau plecau în altă parte. Deaceea, îi ţineau un an, un an şi jumătate şi le făceau vânt, mai cu seamă dacă părinţii veneau cu pretenţia ca băiatul lor să nu mai fie pus la căratul lemnelor, acasă, la stăpân. Işi luau tălpăşiţa şi ucenicii, sătui de corvoadă sau de bătăi. Intrau în alt atelier, unde li se recunoştea oarecare vechime, ori se apucau de altă meserie.

Te-ai hotărît să intri şi tu la Socec, unde lucra Bică, mai întâiu pentrucă-l cunoaşteai pe el şi pentrucă el avea acolo o vechime de şase luni. Pe urmă Bică spunea că la ei „nu se bate", fiindcă nu dă voie Măgăreaţă, şeful, care a amendat pe un lucrător când acesta rupsese urechea unui ucenic. După trei luni, băieţii sunt puşi să înveţe casele de litere şi să dea corecturi. El a început acum să împartă litera. Nu ştie dacă o să rămână la zeţărie. Poate c'o să se ceară la maşini, unde ucenicii învaţă numai decât să tragă cărţi de vizită la Boston şi nu mai are voie nimeni să-i trimită să le aducă apă sau să le cumpere ţigări. Bică primeşte un leu şi optzeci de bani pe săptămână, leafă, şi cu ce-i mai „pică" — vorba lui — ajunge la patru lei, câteodată la cinci. Bagă mâna în buzunar ca să te convingă şi-ţi arată în palmă vreo doi lei.

Era iarnă când, într'o dimineaţă de luni, a venit Bică la tine şi ai plecat cu el.

— Ai vorbit cu şeful? Sunt locuri? l-ai întrebat.

— N'am vorbit, dar nici nu trebue. Au fost angajaţi şi săptămâna trecută doi băieţi. Te bag înăuntru şi-i spun lui Măgăreaţă că suntem veri. Ţine la mine.

Când aţi ajuns, lucrătorii şi lucrătoarele intrau sub privirile portarului care îi măsura din ochi. Bică ţi-a făcut semn să mergi lângă el şi a căutat să se furişeze dimpreună cu tine, pe lângă paznic. Braţul acestuia s'a proptit deodată ca o barieră de tren în faţa voastră.

— Tu? a întrebat el cu voce aspră.

— Păi, eu..., a îngăimat Bică.

Voia să-i spună că el lucrează de şase luni acolo. Cum, nu-l cunoaşte?

— Nu tu. Ăstălalt. Nu mai făcea pe prostul.

— El... El... domnul Costică.. a mai spus Bică.

— Şterge-o! Tu dă-te la o parte, a poruncit portarul.

Şi te-a împins la spatele lui ca pe-o mătură, continuând să-şi exercite controlul asupra celorlalţi. L-ai văzut peste capetele oamenilor, pe Bică, înălţat pe-o ladă, înăuntru, făcându-ţi încurcat semne din care ai priceput că s'a întâmplat să fie cu ghinion şi că să mai aştepţi. Pe urmă l-a luat şi pe el valul.

După vreo douăzeci de minute, când nu mai intra nimeni, portarul şi-a întors capul spre tine, dar tu i-ai întors spatele şi te-ai depărtat. A fost cu ghinion, într'adevăr, şi ţi s'a părut că drumurile tale sunt închise pentru totdeauna la Socec, din pricina portarului care te luase la ochi. Nici Bică, nici şeful lui şi nici măcar stăpânii tipografiei nu vor mai putea să treacă peste bariera pe care portarul o coborîse între tine şi uşa de intrare.

Erai, într'un fel, mulţumit că s'a întâmplat să fie aşa. Nu te trăgea inima. Te gândeai iarăşi la

vorbele Nebunului: să te prepari singur pentru întâia de liceu şi să te înfăţişezi la examen, în particular Mai sunt şi alţii şi a fost şi el, care au făcut la fel. Faci rost de bani să-ţi cumperi nişte terfeloage dela anticari şi nişte caiete şi toceşti singur. Te va ajuta, din când în când, Nebunul, care te-a mai muştruluit odată: „La carte, mă, la carte! Nu mai trăgea a rău ca ăştia...". Aştia erau toţi din neamul vostru care se împăcau să trăiască cum apucaseră.

Trecuseşi pe trotuarul celălalt şi nu ştiai ce să faci, fiindcă Bică îţi spusese prin semne să aştepţi. Te ispitea gândul s'o iei din loc şi să te înapoiezi acasă. Iţi părea bine că, la plecare, nu mărturisiseşi mamei hotărîrea ta, aşa că nu va trebui să-i dai nicio lămurire. Te uitai la vitrinele ceaprazarilor şi parcă te ţinea ceva în loc. Nu era frig. Dacă Bică vine şi te cheamă, şi portarul nu te mai opreşte la intrare — ce-ar fi să încerci? Sunt băieţi cari fac două lucruri deodată: muncesc undeva şi învaţă şi carte. Vărul tău Ghiţă Nebunul dăduse exemplul Omului Mascat dela circ, care era şi campion la luptele franceze şi student. Mai dăduse exemplul elevilor lui Moceanu, care erau, unii, meseriaşi şi funcţionari, şi în acelaş timp urmau educaţia fizică pentru a se face maeştri de gimnastică.

Bică a ieşit peste vreun ceas şi jumătate după ce amorţişeşi căscând ochii la toate vitrinele de pe strada în pantă. Avea în mână un sul gros, învelit în hârtie pătată de cerneală. I-ai văzut mutra necăjită şi iar te-ai bucurat.

— Eşti aici, mă?

— Păi, nu mi-ai făcut tu semn să...

— Adevărat. Insă nu s'a putut. Avea draci Măgăreaţă. Mi-a zis că are destule haimanale. Aşa e el, mai cu seamă lunea când este după chef. Bine că m'a trimis cu corecturi la domnul Dragomirescu, că nu puteam altfel să viu să-ţi spui.

— Mi-am luat seama şi eu. Nu mai vreau să intru la tipografie. Nu-mi place.

—Dece, mă? Adică acum a început şi mie să nu-mi mai placă. Poate că o să mă rog să mă treacă în librărie. Aşi avea şi cărţi de cit.t, câte vreau.

Te-a dus tușa Tudora, sora mamei, la Sfetea, în atelierul de legătorie de cărți. Ea lucra mai demult acolo. Era mereu bolnavă, cu gâtul ciuruit de scrofuli care ieșeau într'o parte, se închideau, și răbufneau în partea cealaltă. Cu o soră proastă, cu un frate zevzec, era nevoită, după ce i-au murit părinții, să ducă ea singură povara traiului, și o ducea, fără să se plângă nici de boala care-i măcina tinerețea, nici de munca de fiecare zi, plătită cu un leu și douăzeci de bani.

Ea a fost mai cu scaun la cap decât Bică, fiindcă mai întâi a vorbit la birou pentru tine și apoi te-a luat.

Intreprinderea lui Sfetea era la Sfântul Gheorghe, înghesuită într'o curte lungă și îngustă, cu o poartă înaltă de fier, ca o poartă de închisoare. In față, pe stânga, era locuința patronului, iar pe dreapta depozitul de hârtie, de mucava și de accesorii pentru papetărie. Atelierele se aflau în fund, suprapuse, înghesuite, — jos mașinile, sus zețăria și, deasupra, legătoria dimpreună cu cartonajele. O scară de fier, cu răsuceli de burghiu, făcea legătura între etaje.

Aer puțin, soare puțin.

Lucrau mai mult fete la legătorie și cartonaje, sub conducerea unui șef gras (i se spunea Borțosul), care era vesel cu lucrătoarele. Era vesel și rău și porc. Nu se despărțea de lumina voioșiei care plutea pe obrajii lui umflați, trandafirii, și licărea în ochii-i mici, jucăuși, când le înjura cu o limbă spurcată și le trântea în cap un maldăr de cutii de carton neîncheiate bine. Când era în toane cu adevărat bune, spunea măscări la auzul cărora unele chicoteau iar altele își băgau capul în piept, cu obrajii ca sfecla.

Te simțeai rușinat, auzindu-l în astfel de prilejuri, pentru tușa Tudora, care, la rândul ei, îți ocolea privirea.

„Ce om bun!" ai gândit când ea a străbătut cu tine atelierul și te-a înfățișat lui.

El era în fund, la un birou de comenzi, și în timp ce Tudora îngăima: „L-am adus... V'am vorbit, știți...", omul își plimba ochii râzători dela ea la tine. „Știu, știu..." a spus el și gura i s'a deschis ca pentru a râde, însă râsul a fost de bunăseamă, înlăuntrul pântecului lui, fiindcă n'a ajuns pe buze și nu l-ai auzit. „Ai mai fost undeva?" te-a întrebat, iar tu ai răspuns încet: „Nu!" „Bine, bine!" a mai spus el, ridicându-se și plimbându-și o palmă ca o perniță pe obrazul tău. „Ce om bun!" gândeai iarăși în momentul acela, măgulit parcă de mângâierea lui, dar ai simțit o usturime cumplită fiindcă îți prinsese cu două degete sfârcul urechii și trăgea în sus. In vremea asta continua să te învăluie într'o privire caldă și să zâmbească. A râs pe urmă

scurt: „Haha!" și i-a spus cu o voce schimbată, aspră, tușei Tudora care avea în ochi o svâcnire de spaimă: „Bine, bine, la treabă!".

Treabă n'ai avut nici în ziua aceea și nici în alte zile. Stăteai ca un cățel pe lângă mătușa ta, mereu cu părerea că vremea bate în loc. Te stânjeneau fetele și femeile printre care te aflai și care, în timp ce lucrau cu mișcări repezi, își aruncau una alteia vorbe înnecate în râs. De cele mai multe ori făceau glume pe socoteala Borțosului, râzând de burta lui și de mersul lui legănat. Făceau și alte glume care te sileau să lași capul în jos sau să te depărtezi cu pași înceți. Când au văzut că ești rușinos, găseau o plăcere să-și facă semne și să te necăjească cu tot felul de întrebări. In lipsa șefului din atelier se sbenguiau cu vreo trei lucrători, aruncându-și cocoloașe de hârtie și spunându-și vorbe cu două înțelesuri.

Măcar că lucrătoare veche, tușa Tudora trecea nebăgată în seamă. Printre fetele și femeile tinere, sănătoase, sglobii, ea era ca o umbră. Abia acum, în mijlocul tuturor celorlalte făpturi, vedeai cât de umilă și de bolnăvicioasă este ea. Și sufereai simțind că în ea nu ai nicio protecție.

Nesfârșită și grea a trecut pentru tine întâia zi. Ai stat înghețat lângă mătușa, cu simțământul că ești de prisos și că te afli, ca un cintizoi, prins într'o colivie. Te-a podidit de vreo două ori plânsul. Te-ai gândit că ți-ar fi tare rușine dacă te-ar vedea, așa bleg și speriat, Bică și prietenii tăi, care se lăudau cu viața din atelierele lor. In câteva rânduri te-ai întrebat cum ai face să te retragi încetișor și să fugi de acolo. Știai, însă, că pentru asta, trebuia să treci prin atelierele de jos, să străbați curtea lungă și să ajungi la poarta de fier, unde ai fi fost dator să dai socoteală portarului. Te oprea, pe de altă parte gândul că tușa Tudora ar fi trebuit să dea socoteală Borțosului pentru nepotul ei. Și te mai oprea temerea că mama și tata au să creadă că nu vrei să muncești, că te-ai învățat cu trândăvitul, că vrei să stai și să mănânci degeaba.

— Gata! a spus tușa Tudora, punând de o parte unealta mică de os, ca un cuțit, cu care îndoia colile și acoperindu-și cu palma un căscat.

In momentul acela și celelalte fete s'au ridicat, vorbind și râzând, acum, tare.

— Plecăm? ai întrebat crezând că s'a mântuit ziua.

— Unde? s'a mirat și a zâmbit cu ironie blândă mătușa. Mâncăm. E ora prânzului.

— Cum a fost? te-a întrebat mama când ai venit acasă, adus de mătușa Tudora până la poartă.

— Bine! ai răspuns cu o voce care nu era a ta, cu privirile într'o parte.

Ai mâncat și simțeai că fiecare dumicat se împotrivește să lunece și că lacrimile pe care le alungaseși toată ziua din ochi, se îngrămădiseră în gât.

Ursuzenia ta a fost tălmăcită ca semn al oboselei. „Așa e la început. Pe urmă te deprinzi", a fost constatarea și consolarea mamei. „Legătoria de cărți este meserie bună și curată, și norocul tău este c'o

ai pe Tudora care poate să pună o vorbă pentru tine", continua mama şi tu dădeai din cap şi te simţeai mâhnit că între vorbele ei şi gândurile tale era o nepotrivire atât de mare.

„Ce bine ar fi să mă îmbolnăvesc în noaptea asta, îţi spuneai; să mă scol cu gâtul astupat de gâlci, şi mama să nu mă lase să plec... Sau mătuşa Tudora să uite mâine dimineaţa să treacă să mă ia, cum fusese vorba; aş întârzia şi nu m'aş mai duce de loc, fiindcă m'ar trage de ureche Borţosul..."

Nu s'a întâmplat nici una, nici alta.

Ai pornit în ziua următoare cum porneşte mielul la tăiere.

Aveai pacheţelul tău cu mâncare: halva şi-o bucată de pâine. Afară de şef şi de un lucrător sau doi, lucrătoarele şi ceilalţi mâncau ce-şi aduceau deacasă: magiun, brânză sau, în crăticioară, iahnie de cartofi, fasole, varză călită. Cu mândrie arăta cineva doi ardei umpluţi, ori o bucată de carne friptă. Numai câtorva, cu salariu mai mare, le da mâna să se ospăteze de la birt. Ucenicii le aduceau o farfurie cu ciorbă sau una cu mâncare scăzută. Singur şeful mânca două feluri şi bea un sfert de vin.

Ai socotit ca un semn de cinste şi încredere din partea lui când te-a trimis pe tine să-i cumperi de mâncare. Făceai patru drumuri: întâiul când îi aduceai lista să-şi aleagă bucatele; al doilea când veneai cu primul fel şi cu pâinea; al treilea când îi aduceai felul al doilea şi vinul; al patrulea când duceai înapoi farfuriile şi sticla, golite.

La orice treabă te-ai fi găsit, trebuia să fii cu o-

chii pe ceas şi, cu cinci minute înainte de ora douăsprezece, s'o sbugheşti ca să ieşi cel dintâi pe poartă, când ea se deschidea, să alergi într'un suflet la birtul din colţ cu Bărăţiei şi să ceri lista de mâncare; să fugi înapoi şi s'o ţii sub nasul şefului la lavabou, lângă closet, în timp ce el îşi spăla mâinile; o citea de sus până jos, măcar că în fiecare zi se oprea la ciorba de perişoare şi la ciulamaua cu pui; îţi dădea comanda, râdea trecându-şi limba peste buze, te stropea în ochi cu apa de pe mâini şi te întreba: „Ai venit?" Aduceai ciorba care frigea, cumpănind-o în aşa fel, încât să nu se verse şi nici să nu mânjească pereţii farfuriei; nu uitai să bagi în buzunar un ardei verde şi să i-l pui alături; pâinea o ţineai strânsă la subţioară. Goneai apoi după ciulama şi ajungeai tocmai când Borţosul strivea în lingură ultima perişoară. Aşteptai lângă el să isprăvească şi al doilea fel ca să duci la birt, înapoi, farfuriile. Ciulamaua, şeful o mânca pe îndelete, învârtind furculiţa cu dumicatul în coca moale până îl umfla ca un burete. Când îl băga în gură, se umplea pe mustăţi. Clipea spre tine cu ochii albi, de gâscă. Bucata de pui o ducea la gură cu mâna şi-şi lingea degetele şi iar clipea spre tine. Îşi turna vinul într'un pahar de tablă, care era al lui. Simţea din nou o plăcere să arunce în obrazul tău ultimul strop, ceea ce pentru tine era încă un semn de bunăvoinţă din partea lui. „Aşa, mânzule, bravo, a fost bine. Galop!"

Adică: ridică de pe masa lui farfuria şi sticla, şterge cu cotul firimiturile şi ia-ţi calea.

Pauza pentru masă era de-un ceas, din care a-

proape trei sferturi îți treceau servindu-l pe Borțosul. Tușa Tudora te aștepta ca să mâncați împreună, repede, ce-aveai tu și ce-adusese ea. Era bucuroasă că șeful te-ales pentru treaba dela prânz, tălmăcind și ea că i-ai intrat Borțosului sub piele. A avut o întărire în privința aceasta, când a văzut că șeful se oprește lângă tine și-ți dă un bobârnac și râde. Tușa Tudora se uita fericită la lucrătoarele din jurul ei și râdea și vrea parcă să-ți spună: „Vezi, vezi, că este bine?"

Te dușmănea însă Mircea, ucenicul pe care Borțosul îl detronase din funcția pe care o aveai tu acum, fiindcă venea cu mâncarea sleită și cu urme de degete pe farfurie. Impreună cu ceilalți băieți din atelier, se ferea de tine și îți spunea „caiafă", cuvânt pe care la început nu-l pricepeai. Ți-a pus într'o zi piedică, iar într'altă zi și-a șters mâinile pline de scrobeală în părul tău. Era văr cu un lucrător tânăr care-ți purta pică și-ți spunea în batjocură „savantule", fiindcă te vedea citind înainte de începerea lucrului și în timpul scurt care îți rămânea la prânz. Dacă te apropiai de el, să privești cum lucrează și să înveți ceva, te alunga.

E drept că acum nu mai stăteai degeaba. Erai pus să fierbi scrobeala în curte, cu grija să nu iasă nici subțire, nici groasă și nici cocoloașe să nu se facă. Dacă greșeai, lucrătoarele și lucrătorii te spoiau cu pensula pe nas și te certau. Cărai, cu ceilalți ucenici, mucavale din magazie, treabă greu de îndeplinit pe scara de fier cu trepte înalte, lunecoase și răsucite. Conștiincios și timid, purtai mai multe mucavale în

brațe și făceai drumuri mai numeroase decât ceilalți. Trecând prin atelierul de mașini, de unde începea scara, vă înghionteau lucrătorii deacolo, fiindcă se împiedicau de voi. Se 'ntâmpla ca, pe scară, când urcați cu povara în mâini, un lucrător sau o lucrătoare să coboare. Deși lor le venea mai ușor să urce înapoi până treceați, vă sileau să coborîți jumătate din scară ca să le faceți loc. Adesea vă căutau pricină ucenicii dela mașini și dela zețărie.

O altă treabă a ta și-a celorlalți băieți, mai ales la sfârșitul săptămânii, era să duceți în depozitul din curte sau la librăria de peste drum, registrele, caietele și cărțile broșate, precum și cutiile de carton. Cutiile erau cele mai ușoare și registrele, cele mai grele. Dar vi se puneau cutii multe în brațe, și ele lunecau și dădeați de naiba când se năruia maldărul lor, fiindcă se murdăreau și se turteau. Pentru fiecare cutie stricată, luați o palmă pe după ceafă. Registrele atârnau ca pietrele, iar marginile lor vă tăiau mâinile.

Indeletnicire plăcută și ușoară era fățuitul colilor de hârtie pentru registre și cu deosebire pentru broșuri. Treaba aceasta o făceau și fetele. Mai întâi, că ședeați pe scaun la mesele lungi. Apoi, că întreaga operație se reducea la potrivitul colțurilor coalei și la păturirea ei în opt sau în șaisprezece pagini. Ca să nu le păturiți pe dos și să iasă greșită numerotația, trebuia să fiți cu luare aminte la cifra lămuritoare din colțul de jos.

Când fățuiai broșuri, te bucurai fiindcă, în timpul lucrului, îți puteai arunca ochii pe conținutul pagini-

lor, — cărţi de şcoală sau de literatură. Lectura te fura uneori şi atunci tuşa Tudora îţi făcea, mustrătoare şi speriată, un semn cu cotul.

Deasupra atelierului era podul la care ducea o scară de lemn. A venit într'o zi un funcţionar din librărie, a vorbit cu şeful şi şeful v'a chemat, pe tine şi pe încă doi băieţi, spunându-vă să vă urcaţi în pod şi să faceţi regulă acolo. Sunt în pod reviste şi cărţi vechi pe care trebue să le alegeţi, revistă cu revistă, carte cu carte, fiecare după titlul ei, şi să le aşezaţi în teancuri.

A urcat şi el cu voi. A urcat şi funcţionarul din librărie. Cât ţinea podul, pardoseala era căptuşită cu tot felul de cărţi şi reviste, claie peste grămadă, cu praful de-o palmă peste ele. Era în vară şi dogorea soarele pe acoperişul subţire de deasupra şi era în pod ca 'ntr'un cuptor.

— Uite, băieţi, v'a explicat de data aceasta funcţionarul din librărie, asta este revista **Vatra.** Asta e **Viaţa.** Asta e **Convorbiri.** Şi mai sunt şi alte reviste. Astea sunt cărţile. Fiecare cu titlul ei. Vă uitaţi la titlu, o ştergeţi de praf şi o puneţi pe fiecare la locul ei, una peste alta. Care e ruptă sau murdară prea mult, o daţi deoparte.

Ai priceput cel dintâiu şi, oricum, te-ai bucurat mai mult decât ceilalţi băieţi cari se scărpinau în cap şi se uitau la acoperişul care frigea.

— Ne-a luat dracul. Ne prăjim aici, au spus ei, după ce Borţosul şi funcţionarul au coborît, lăsându-vă singuri.

Nu numai că v'aţi prăjit o lună întreagă, dar aţi înghiţit cu nemiluita şi praf. Când însă au văzut că sunt de capul lor toată ziua, că nu vine nimeni acolo şi că pot să se tolănească şi chiar să doarmă, s'au bucurat. Făceai tu treaba şi pentru ei, o făceai cu o încântare care alunga oboseala şi-ţi lăsa părerea de rău că ziua e prea scurtă. Grija să nu rămâneţi singuri acolo şi după ce se încheia lucrul, o aveau ei, vârîndu-şi capul prin gaura podului ca să vadă dacă în legătorie mai este cineva.

Erau acolo tipăriturile editate de Sfetea şi rămase nevândute: numere din **Vatra,** din **Viaţa,** din **Convorbiri Literare,** cărţi de Coşbuc, Vlahuţă, Delavrancea, Slavici, Caragiale. Ai citit, pe rupte, cu grabă, sărind peste rânduri şi pagini, de teamă că s'ar putea să se întâmple ceva, să fii luat în atelier şi să-ţi rămână o revistă, o carte, necunoscute. Recunoaşte acum că ai băgat şi în sân, din ele, şi-ai adus acasă, dar numai exemplare jerpelite ca să ai, în cazul când te-ar fi prins, circumstanţa uşurătoare că erau maculatură.

Seara erai cu praf în gât, în păr, pe mâini şi'n haine. Işi ieşise şi mama din ale ei când te vedea, fiindcă ea spusese că legătoria e o meserie curată. Nici tatăl tău, care venea dela binalele lui, nu era ca tine. Se umplea bătătura când îţi curăţa îmbrăcămintea. Şi erai răscopt de arşiţa din pod şi te dureau şalele stând toată ziua aplecat deasupra hârţoagelor.

Ai plecat la începutul iernii în împrejurări care te-au umilit şi te-au făcut să suferi, încât te gândi-

seşi vreo două zile să te spânzuri sau să te arunci pe linia ferată.

Isprăviseşi treaba în pod, chiar spre părerea de rău a celorlalţi doi ucenici, care, când nu se tolăneau şi dormeau, se căţărau prin ferestruica podului, pe casă, şi aveau dinaintea ochilor priveliştea oraşului. Ca să le fie şederea mai plăcută, aruncau cu ce le venea la mână peste vreo trei străzi, fără să ştie nimeni de unde le cădea bucuria în cap.

Tu ai avut alte două bucurii când ai coborît în atelier. Mai întâi, că scăpaseşi de îndatorirea de-a aduce şefului mâncarea dela birt. Reintrase Mircea în drepturile lui. A doua, că ai fost pus la lucru în legătură cu meseria pe care o învăţai. Erai ucenic cu destulă vechime. Te-au pus să broşezi, adică să coşi coală cu coală. Tuşa Tudora ţi-era dascăl în ora dela prânz. Te-au pus să ungi cotoarele broşurilor şi apoi să le îmbraci în coperte. Mai intraseră, în Septemvrie, câţiva ucenici, încât cei vechi scăpaseră aproape cu totul de corvoadă.

Mircea nu uitase că, într'un rând, Borţosul ţi-a făcut cinstea de-a te trimite pe tine să-i aduci ciorba, ciulamaua şi vinul, izgonindu-l pe el. Te socotea şi-acum „caiafă", adică omul şefului, mai cu seamă că şeful nu te bătuse niciodată.

Ţi s'a arătat într'o zi un alt semn de încredere. Ai fost pus la maşina de tăiat mucavale în două, în patru, în opt, în orice măsuri era nevoie. Maşina era de mână, limitându-se la un cuţit ca de ghilotină, pe care îl ridicai şi-l lăsai peste coală. Trebuia doar să potriveşti pe suprafaţa netedă a maşinii un

semn, în aşa fel încât mucavaua tăiată să aibă exact dimensiunile cerute şi să nu rămână din coală ştraifuri fără folos. După ce înţepeneai semnul, treaba mergea şi cu ochii închişi: piciorul apăsa jos pe-o clapă şi prindea coala ca într'un cleşte, mâna ridica şi cobora cuţitul.

Toată ziua ai tăiat mucavale. Rămânea să continui în ziua următoare. Mircea se apropiase de vreo două ori şi-ţi dăduse peste cot, uitându-se într'o parte şi'n alta să nu fie văzut. L-ai găsit a doua zi depărtându-se de maşină, înainte de-a suna pentru lucru. Ai început să tai şi ai tăiat vreo două ceasuri până când a venit vărul lui, a privit, a măsurat bucăţile şi ţi-a dat o palmă peste cap: „Mă, savantule, mă, eşti chior? Ai stricat mucavalele". S'au apropiat încă doi lucrători: unul a râs, celalt te-a mustrat, dar fără răutate. Mătuşa Tudora era galbenă de spaimă. A vrut să-ţi ia apărarea, însă a fost împinsă la o parte: „Nu te băga!". Ţi se băgau ţie, în schimb, sub ochi mucavalele. Unul îţi spunea bou, altul te întreba ca şi vărul lui Mircea dacă eşti chior. Recunoşteai că într'adevăr mucavalele tăiate în ziua aceea nu se potriveau cu cele din ajun, măcar că nu schimbaseşi semnul. Cu toate acestea, semnul era mutat. Il mutase Mircea care apoi îl pusese pe văru-său să se uite ce faci.

Din biroul lui, Borţosul a văzut tevatura. A venit legănându-se pe picioare, cu o linie în mână. Zâmbea. Când a întrebat ce este acolo, întrebarea lui era veselă parcă. A zâmbit şi după ce a aflat şi când ţi-a pus întrebarea: „Tu, mânzule?", şi când te-a

lovit cu linia în cap. „Tu, mânzule?" și ți-a dat o palmă și ți-a spus: „Șterge-o, că-ți tai picioarele!".

Uitaseși să-ți iei pălăria când ai plecat. A venit cu ea tușa Tudora, seara, acasă. Avea ochii plânși. Își adusese aminte Borțosul că-i ești nepot, că ea te-a adus la atelier, și a făcut-o cum i-a venit la gură.

Mama ofta într'un fel, tata într'altul. Obida ei venea din adânc de inimă și se stingea pe buze, tălmăcind resemnarea. Oftatul tatei lua forma unui pufăit pe nări și-a unui mârâit. Pe urmă, cașicum s'ar fi rușinat, își făcea de lucru pe afară.

Oftau amândoi după întâmplarea prin care trecuseși, însă mâhnirea lor te înciuda. Pe mama o înțelegeai greșit, închipuindu-ți că ei îi pare rău că n'ai fost cu băgare de seamă și că din cauza aceasta ai rămas fără căpătâi, după ce ai pierdut aproape un an de zile. Alți băeți sunt în anul al doilea de ucenicie și tu va trebui s'o iei dela început. Unde? Mai cu seamă că te-a auzit spunând că nu-ți place legătoria de cărți. O vedeai abătută și voiai într'adins să crezi că te socotește o pacoste pe cap. Tatălui tău nu-i iertai că s'a împotrivit să înveți zidăria. Ce-i păsa lui dacă pe tine te trăgea inima spre meșteșugul pe care îl avea și el? La urma urmei, puteai să te duci și la alt meșter. Erau lucrători mai tineri pe care nu i-ai fi crezut zidari, dulgheri, zugravi sau tinichigii, fiindcă la bina aveau haine de schimb, așa că veneau și plecau cu îmbrăcăminte curată. Nici vorbă că tu ai fi fost mai târziu meșter, antreprenor, însă nu lacom de câștig ca domnul Tudose și ca alții.

Ai stat toată iarna în casă, mai mult lungit pe pat,

citind cărţile şi revistele pe care le aduseseşi din podul de'a Sfetea. Citeai şi „Universul", cu toate anunţurile lui. Te-ai gândit iarăşi să faci rost de cărţile din clasa întâia de liceu şi să te pregăteşti. Dar de unde bani pentru ele, iarna, când ai tăi dădeau din colţ în colţ? Pe urmă ţi-ai mutat gândul. Erai prea mare, pierduseşi rândul, şi ar fi însemnat să râdă băieţii din şcoală de tine, privindu-te ca pe măgarul clasei.

Când te-au dat afară dela Sfetea, Bică era la un frizer. Trecuse la Socec prin zeţărie, pe la maşini şi prin librărie, chibzuind, totuşi, că meseria de bărbier e cea mai bună. Însă bărbier de lux, frizer, coafor, nu cum era Petrică din mahalaua voastră, cu pitpalac. Intrase la o frizerie de pe Bulevard şi-l văzuseşi de vreo două ori, dumineca, atunci când erai liber tu, în plină funcţiune, cu făraşul, adunând de pe jos părul clienţilor şi cu mătur:ca fi itisindu-i: „Să vă fie de bine!" Dădeai târcoale prin faţa prăvăliei, aşteptând să se tragă obloanele şi să pleci cu el. Işi lăsase freză mai mare, se uda pe cap cu odicolon şi era mândru că i se făcuse un halat alb.

— Asta meserie, mă! te încredinţa el. Curată, cu lume bună dela care poţi să înveţi multe, şi cu bacşişuri. Pică, mă, pică! Muşteriul şi gologanul... Ii iau la şmecherie: „Salut, domnu'! Să trăiţi, domnu'!" Una peste alta îmi iese pe săptămână şapte, opt lei. Bani la mine, mă, ca la Turci...

Pe urmă a fost dat şi el afară, nu ştii din ce pricină. şi era desgustat. Era ca şi tine fără niciun rost în puterea iernii şi-l surchideau ai lui în fiecare zi că

e o haimana. Schimbaţi între voi cărţi şi romane în fascicole. Venea mai mult la tine, măcar că nu era loc, fiindcă mamă-sa îi făcea zile fripte. Nu mai ştia nici el încotro să apuce. Trăgea tot spre îndeletnicirea lui tat-su: un chioşc, dacă s'ar fi putut chiar alături de chioşcul lui babacu, să-i ia toţi muşteriii, ca să se înveţe minte şi să nu-l mai certe. Ori o tutungerie, o librărie sau o bragagerie peste drum de şcoala unde aţi învăţat. Pentru toate, însă, trebuia capital. Dela cine dracu să iei un capital?

Deocamdată se ducea tot la tat-su şi-i şterpelea „Furnica", „Bobiloiul" şi alte reviste care apăreau pe atunci. Când il prindea, spunea că le aduce îndărăt, însă aproape totdeauna le vindea altui chioşcar cu sfert de preţ, atâta cât să facă rost pentru ţigări.

Aproape toate revistele se subintitulau „de familie", măcar că unele publicau porcării. Cititorii aveau dreptul să deslege şarade şi să schimbe, sub tot felul de pseudonime, corespondenţe între ei, pe baza unui cupon valabil pentru zece cuvinte. Cine se întindea la vorbă, trimitea două cupoane şi era obligat, ca atare, să cumpere două reviste. Corespondenţele aveau cam acest conţinut: „Blonda cu ochi albaştri doreşte să cunoască un bărbat cu ochi verzi. Adresa Post Restant 14". Sau: „Gondolierul veneţian întreabă pe Contesa tristă, dece n'a venit duminecă în Cişmigiu să se plimbe cu barca".

Voi aţi început să deslegaţi şarade şi v'aţi bucurat văzându-vă numele publicat în revistă. Pe urmă, în colaborare, aţi compus o şaradă, şi Bică a fost emoţionat, peste două săptămâni, când a văzut numele

amândorura deasupra ei. „Să mai scriem, mă. Hai să facem și un aritmogrif". Odată cu participarea la jocuri, v'a venit ideea să intrați în corespondență cu cititoarele. N'aveau cum să afle că sunteți niște puști, fiindcă tu vei fi Giuseppe Garibaldi și Bică, Sherlock Holmes, eroii cu care ați fi dorit s'aveți asemănare. Au apărut rândurile voastre prin care căutați corespondență cu sufletele nobile, care vă vor scrie la Post-Restant, că nu puteați să dați adresa de acasă. Bică punea plicurile în cutia de scrisori a redacțiilor și tot el a avut curajul să se ducă la ghișeul Poștei. A fost în culmea fericirii când i s'au dat câteva scrisori cu plicuri și hârtie roză și mov. Una mirosea încă a odicolon. Sufletele nobile voiau într'adevăr să cunoască pe Garibaldi și pe Sherlock Holmes și dădeau întâlnire, într'o anumită zi, la o oră anume, în Parcul Expoziției, ori la Cofetărie. Semnul de recunoaștere: o floare sau revista. V'ați dus în Parcul dela Filaret, însă fără să țineți revista în mână, și trecând pe departe de locul înțeles. O puștancă de școală cu beretă, se plimba pe alee, făcându-și vânt cu revista, măcar că era în Martie și era frig.

Fără știrea lui Bică ai scris o parodie după Hora Unirii și-ai trimis-o la „Veselia". Peste vreo trei săptămâni, poezia a fost publicată și Bică ți-a luat în nume de rău că nu i-ai spus și lui ca să pună și el o strofă, două și s'o iscăliți împreună. După ce i-a trecut necazul, a avut o idee: dacă v'ați face scriitori? O săptămână întreagă, cap la cap, în odăița voastră din fund, v'ați trudit să mai faceți o poezie, tot umoristică. Nu mergea, și ați stricat aproape un caiet și

vă era limba vânătă de plumbul creionului pe care îl rodeați în gură. „Dă-o dracului, că nu iese!" a declarat Bică, depunând armele. Tu găseai o explicație a înfrângerii: cum să compui în odaia asta unde vine mirosul de ceapă și hârjoneala celor mici de alături și unde mama își face de lucru trăgând cu coada ochiului la îndeletnicirea voastră? Bică găsea pentru el, o altă explicație: n'avea țigări și, când nu fumează, nu e bun de nimic.

Ați încercat să vă păcăliți unul pe altul. Ați scris în ascuns și pe cont propriu. După ce te-ai chinuit cu o schiță, ai trimis-o la „Veselia", iar în săptămâna următoare ți-ai văzut numele la Poșta Redacției cu adăogirea: Nepublicabilă. Ai înâlnit însă, tot acolo, și numele lui Bică; aceeași soartă avusese și opera lui.

El s'a descurajat de-a-binelea: „Nu iese, mă! Și am auzit că nici nu se plătește".

Crezuseși că mama nu bănuia nimic, dar ea știa până și de scrisorile care ți-au fost trimise la Post-Restant pe numele împrumutat de tine pentru corespondență. Te cercetase în buzunare. Și ți-a venit să intri în pământ și te-ai roșit până în vârful urechilor când tatei i-a scăpat într'o seară, cu tâlc ironic, un cuvânt: „Galibardi".

Incolţit de ai săi, Bică a fost nevoit să intre după Paşte la un instalator. Era nefericit şi spunea, că nu-i place meseria şi că n'o să rămână mult acolo. A stat patru ani şi a învăţat meseria şi a rămas, cât i-a fost dat să trăiască, instalator.

Tu ai trândăvit iarăşi, vara întreagă, sub nucul din curte, simţind lipsa prietenului tău care era intern la meşter şi nu venea pe-acasă decât la două săptămâni. Te îndopai mai departe cu lecturi care-ţi cădeau în mână şi care-ţi lăsau, aproape toate, un gust searbăd, o părere de gol în stomac şi de cenuşă în cap.

Gogu tipograful, singurul cu guler înalt, scrobit, în mahala şi care, în afară de zilele de beţie cruntă la Tache, se ţinea la o parte de meşteşugari, a vorbit pentru tine, în toamnă, la Minerva. Il rugase mama. Era stereotipar şi, deşi ai fi vrut să lucrezi cu el, s'a împotrivit. Meseria lui era grea: cuptor încins, plumb topit, muncă de ocnaş. Ţinea la tine şi-i părea şi lui rău că n'ai mers mai departe la şcoală. Te-a băgat la zeţărie, şi-a pus o vorbă bună, fiind prieten cu domnul Popescu, şeful atelierului. Acesta era blajin, purta haine negre, curate, şi cravată întotdeauna albă. Avea însă un obraz galben,

iar urechile îi erau străvezii şi subţiri. Era tuberculos.

Se împărţea între birou şi atelierul cu patruzeci-cincizeci de lucrători, primind dispoziţiuni dela domnul Filip, directorul, care era negricios, bondoc şi foarte gras. Cu lucrătorii, domnul Popescu vorbea fără să se răstească şi deaceea oamenii lucrau cu tragere de inimă, într'o disciplină pe care şi-o impuneau ei înşişi. De ucenici, şeful nu se atingea. Ii pişca domnul Filip când îi prindea, şi pe cei din zeţărie şi din celelalte secţii, umblând fără treabă pe scări sau strângându-se la closet, unde câteodată, jucau rişca.

— Păzea! Răţoiul!

Răţoiul era el, directorul, care umbla cu paşi nesimţiţi, legănându-se, izbutind totdeauna să prindă în culpă un lucrător în vorbă dulce cu o legătoreasă, ori doi-trei ucenici pierde-vară. Pe lucrători îl frigea cu amenda. Pe ucenici îi lua de urechi şi-i aducea ca pe un plocon şefilor din ateliere. Nu-şi ieşea din sărite. Nu striga şi nu înjura. „Poftim; sunt ai dumitale", spunea, şi-şi ştergea mâinile, ca şicum s'ar fi umplut de murdărie. Pleca, încredinţat că şefii vor şti să-şi facă datoria. Al tău nu ş'-o făcea potrivit aşteptărilor Răţoiului, fiindcă după plecarea lui spunea băieţilor: „Vedeţi, mă? V'a prins. După ce nu vă vedeţi de treabă, sunteţi şi proşti. Cum a dat peste voi?". Apoi le făcea din ochi, semn s'o tulească din faţa sa.

Şeful primea dela director dispoziţiuni, nu numai în legătură cu lucrările din atelier. Se pomenea su-

nat, cobora trei etaje, și venea peste zece minute. Chema pe-un ucenic: „Du-te, mă, la cucoana domnului director".

Rățoiul locuia într'o aripă a întreprinderii și făcea singur târguelile în piață. Nu ținea servitoare și nici guvernantă, deoarece avea ucenici în ateliere. Ei îi purtau coșnița, dimineața, cu ei doamna deretica prin casă și dintre ei alegea unul mai curățel, mai răsărit, care să-i plimbe uneori cățelul și alteori copiii. „Du-te, mă, îți spunea șeful cu aer plictisit, te cheamă domnul director; ești bun de fată'n casă". Ii spunea, în altă împrejurare, altuia, că nu știe de-o s'ajungă zețar, însă e sigur c'o să-l facă Rățoiul, bucătar.

Tot cu voi își băgase el în cap să lanseze gazeta, trimițându-vă s'o strigați și s'o vindeți pe străzi.

Domnul Popescu ținea să vă pună la treabă, să'nvățați meseria, și lua în nume de rău lucrătorilor când vă trimiteau după țigări sau după limonadă în orele serviciului. Ii dojenea: „Lăsați-i să lucreze, vreți să rămână ciocanari?".

Te bucurai să rămâi la regal și să împarți litera în casă. Intr'ascuns căutai să-ți deprinzi mâna cu vingalacul. Atât doar că-ți plăcea să umbli cu șpalturile de corecturi în redacție și să zăbovești acolo, privind și trăgând cu urechea la munca și la vorba redactorilor. Era mai mare, la gazetă, Costache Demetrescu, miop și ursuz și sucit. Nu se mulțumea niciodată cu prima corectură, spunea că e mânjită cu cerneală, și te trimitea să-i dai alta, și mormăia

cu nasul în aceasta: „Bună, bună", măcar că nu era mai citeață decât întâia. Pentrucă-i deprinseseși obiceiul, dădeai dela început două șpalturi, și lăsai unul afară, pe-un dulap. Când te expedia să-i aduci altă corectură pe articolul lui, ieșeai, luai șpaltul de pe dulap, îți făceai de lucru pe afară și pe urmă te întorceai. „Bună, bună", bombănea înainte de-a vedea corectura.

Prinseseși ticurile redactorilor și reporterilor care purtau pălării cu boruri mari, lavaliere și baston pe mână. Beau cafele, fumau, scriau pe-un colț de masă cu creioane boante și te mirai cum pot să umple filă după filă, vorbind și glumind între ei. Gândul de-a ajunge și tu odată să scrii ca ei, așa, repede și de toate, îl alungai ca pe-un vis cu neputință de'nfăptuit. Ai fi vrut deocamdată să ții locul băiatului din redacție, care le ducea filele, pe măsură ce erau scrise, la linotip, și care îi servea cu cafele.

Te simțeai mai bine la corectură, unde vreo patru tineri, aproape toți slabi și cu ochelari, stăteau cu nasul în șpalturi și însemnau greșelile. Ei nu te țineau în picioare cât citeau șpalturile aduse de tine, ci te îndemnau să te așezi pe-un scaun. Când făceau o pauză, te'ntrebau cum te cheamă, ce vârstă ai, în ce an ești în atelier. Unul fuma într'una și după fiecare țigară băga în gură o bomboană de mentă. Iți dădea și ție o bomboană. Era cel mai slab, mai rău îmbrăcat dintre toți și cel mai miop. „E ofticos", te gândeai și-i purtai un simțământ de grijă, de milă și iubire. Nu era ofticos. A trăit. A făcut și războiul și a scăpat și a mai trăit un timp

după aceea. Era Vasile Savel care îşi făcuse un nume în gazetărie şi în literatură, şi cu care ai fost peste vreo zece ani coleg de redacţie la „Adevărul". Nu ştia că-l serviseşi cu şpalturi şi că el îţi dădea în schimb o bomboană de mentă. Dar, depănând amintiri dela începutul carierei lui, istorisea că Filip îi silea pe redactori, în fiecare seară, să-şi decupeze contribuţia la gazetă şi s'o pună în plic. Filip cântărea plicul în mână, fără să-l deschidă, se uita la numele de pe el, iar redactorul a cărui producţie atârna mai greu, era socotit ca fiind mai harnic. Trecând dela corectură la reportaj, şi cunoscând obiceiul Răţoiului, Savel păturea în plic un exemplar întreg din gazetă şi primea astfel gratificaţii. Fireşte, până a fost prins şi trimis la plimbare.

Editura Minerva scotea cărţi literare. Ai dus într'o zi la poştă un plic mare cu corecturile în pagină ale unui volum şi ai luat adeverinţă dela ghişeu. Era trimis lui Mihail Sadoveanu, la Fălticeni. In atelier ai văzut odată pe un domn cu pălărie mare, cu lavalieră neagră, cu mustaţă scurtă, castanie. Domnul Popescu, şeful, foarte respectuos, îi arăta o coală tipărită. Era poetul Radu D. Rosetti, ale cărui poezii le citiseşi, învăţând pe dinafară una care vi se părea vouă, ţie şi lui Bică, foarte potrivită cu starea voastră sufletească atunci când, în mirosul de ceapă prăjită, în odaia ta, vă trudeaţi — şi „nu mergea" — să scrieţi o poezie în colaborare. N'ai uitat-o nici azi:

E primăvară, primăvară,
Natura'ntinereşte iară,
Şi prin copacul înfrunzit...

Destul, condei afurisit!
Ce-ţi pasă dacă-i primăvară,
Când n'ai cerneală'n călimară?

Tânjeai după volumele din galantarul librăriei, cu coperte ilustrate, înfăţişând plaiuri, răsărituri de soare şi ţărani stând în amurg la sfat. Era pe vremea „Sămănătorului". Tânjeai după ele, dar nu le puteai cumpăra. Nu puteai nici să le şterpeleşti dela legătorie. Găsiseşi un alt mijloc: trăgeai în fiecare zi câte o coală, dela Maşini, o mânjeai puţin ca să pară maculatură şi înfăşurai în ea legătura ta dela gât. Portarul nu găsea nimic rău în faptul că aveai fularul în pachet. Căutai să iei în fiecare zi altă coală şi să alcătuieşti astfel volumul întreg. Mai găsiseşi un mijloc să-ţi poţi cumpăra reviste şi alte cărţi. Câştigai trei lei pe săptămână. I-i dădeai mamei, sâmbăta, să-şi mai amăgească nevoile. Ea însă îţi dădea în timpul săptămânii douăzeci de bani pentru masa de prânz, în fiecare zi. Erau deajuns: cinci bani un sfert de pâine, brânză sau mezeluri de zece bani şi cinci bani pentru mere sau prune. Te-ai gândit să faci economie, cheltuind numai jumătate pentru pâine şi fructe. Cu şaizeci de bani, câţi îţi rămâneau, puteai să cumperi un volum din **Biblioteca pentru Toţi** şi revistele care apăreau. Nu era nimic; mâncai seara mai mult. Era însă ceva, fiindcă ai

început să slăbești. Te durea deseori capul, dormeai prost. Nici poftă de mâncare nu mai aveai. „Nu-i priește aerul de acolo", ai auzit-o într'o noapte pe mama spunând tatei. „Meserie afurisită... D'aia sunt toți ofticoși", a mormăit tata.

Și te gândeai, într'adevăr, și tu la domnul Popescu, șeful tău, și la domnul Savel, amândoi cu obrajii ca lămâia și cu urechi vinete, subțiri. Aerul era într'adevăr greu în atelierul cu miros de plumb, creolină și șobolani. Nu te gândeai însă atunci să faci o legătură între starea ta și faptul că păcăleai stomacul.

Aveai amețeli. Simțeai înțepături în piele, parcă ar fi umblat mii de furnici sub ea. Te durea gâtul și, pipăindu-l, simțeai umflăturile gâlcilor și te gândeai cu spaimă la mătușa Tudora, ciuruită de scrofuli.

— Măi băiatule, spune mamă-ti să-ți cumpere lapte, te-a povățuit domnul Popescu, băgând de seamă că'ncepi să-i calci pe urme.

Pe tata l-ai auzit într'o seară, în odaia de-a-lături:

— Ce facem cu băiatul? Nu arată bine. E pierit. Găinează mereu.

— Nu știu. Mă gândesc să merg cu el la Policlinică.

A mers cu tine în ziua când n'ai mai putut să te duci la atelier. Iți frigea fruntea și-ți ieșise la subțioară o umflătură.

— Debilitate... Lapte... Supe... Odihnă, a fost constatarea și sfatul doctorului.

A mers mai ușor cu odihna, fiindcă din ziua aceea

s'a încheiat munca ta în zețăria dela Minerva. Cu deosebire n'a mai vrut tata să audă de tipografie. Greu a mers cu laptele și cu supele. Neavând găini, au fost tăiați porumbei de ai tatălui tău, care nu stătea pe gânduri să-i jertfească și nu-i mai alegea. A făcut însă mama rost și de lapte. Era prin Iunie, așa că o parte din întremarea ta ai datorit-o și soarelui. Stăteai pe-o velință sub nuc și ți se părea uneori că ești ca un pui de bogdaproste, dintre cei pe cari îi văzuseși când erai mic, tânjind în Țigănie. Aveai și un simțământ de eliberare și de vacanță. Citeai și dormeai și te trezeai apoi și urmăreai un petec de cer prin frunzișul nucului.

Gâlcile au dat îndărăt, nu mai simțeai furnicături în corp, nu mai nădușeai, nu te mai durea capul. Figura mamei începea să se lumineze. Tata nu se mai uita pe furiș la tine și nu mai pufăia pe nas.

Fabrica se afla pe cheiul gârlei, lângă podul Şerban Vodă, avea câteva etaje şi era construită din cărămidă roşie. Peste chei era Morga şi-o şcoală de jandarmi. In rând cu ea, cârciumi şi cocioabe dărăpănate. Dincolo de ea, o altă fabrică, aceasta mai mică şi mai veche, de pungi. Măgăoaia roşie era pentru ace şi copci, în asociaţie cu o fabrică din Germania. In subsol duduia motorul care punea în mişcare, prin curele de transmisie, secţia de maşini dela parter. Două etaje erau pentru împachetatul mărfurilor, ultimul slujea pentru depozit şi expediţie. Câteva zeci de maşini aliniate pe mai multe rânduri, ca soldaţii în front, svâcneau ziua întreagă, devorând colaci după colaci de sârmă şi revărsând în jgheaburi milioane de copci şi ace. Peste o sută de fete şi băieţi, la etajele de deasupra, confecţionau testele în care, la alte maşini, înfigeau acele, şi numărau copcile în cutii mici de carton. Munceau treisprezece ore pentru un salariu care începea dela patruzeci de bani pe zi şi se oprea la un leu douăzeci.

Ai citit prin Noemvrie, în gazetă, că acolo se angajează băieţi şi fete. Erai însdrăvenit. Greul începuse în casă mai devreme decât până atunci. Tata avusese o vară proastă din care nu s'a ales aproape

cu nimic. Nu te lăsa inima să stai pe capul lor, măcar că ei umblau pe lângă tine cu fereală. Nu le trecuse spaima pricinuită de boala ta.

Fără să le spui nimic, ai dat două zile târcoale fabricii, întâi mai pe departe şi din ce în ce mai pe aproape. O măsurai din ochi de pe pod, mergeai lipit de chei, trăgând cu privirea, numărându-i etajele şi treceai drumul şi te înapoiai pe partea unde era ea, căutând să te uiţi înăuntru. Ai văzut jos atelierul de mecanică şi motorul care ţi s'a părut mare ca un elefant în luptă necurmată de-a se urni din loc, iar la înălţimea capului tău, curele mai late şi mai înguste încrucişându-se şi gonind, lunecând în jos şi înălţându-se pe după transmisiile albe, lucioase. Ai văzut maşinile şi, în dreptul fiecăreia, cu spatele spre fereastră, băieţi nu mai mari decât tine. Te-a cuprins frica şi ţi-ai spus că acolo n'ai putea să lucrezi niciodată. Când ai vrut să-ţi iei seama, un domn care tocmai ieşea s'a uitat la tine cu ochi de şoarece, pe după ochelari, şi te-a întrebat:

— Ai venit să te angajezi?

Ai îngăimat ceva, însă el, grăbit şi poruncitor ţi-a spus:

— Treci la birou.

Te-a împins înăuntru şi şi-a văzut de drum.

N'ai ştiut cine e decât peste trei zile, când a trecut prin secţii, miop, cu ochelarii aburiţi, pe care îi ştergea mereu, mişcând capul în dreapta şi în stânga. Ai fi zis că şi capul e pus în mişcare printr'o curea nevăzută de transmisie, căci svâcnea asemenea maşinilor din fabrică. Era patronul. Il însoţea secretarul, un tânăr cu păr blond, cu gâtul puţin strâmb,

cu ochi albaştri, care îi dădeau un aer de copil sau de fată. Când intraseşi, aproape fără voie, în birou, el a ştiut ce vrei, te-a întrebat cum te cheamă şi ţi-a trecut numele pe-un petec de hârtie. Atâta tot. Câteva minute, în picioare, a citit o scrisoare de afaceri, a însemnat ceva într'un registru, a deschis un sertar şi-a băgat scrisoarea înăuntru, a deschis altul şi a scos o condică lungă, îngustă, a vrut să treacă ceva în condică, pe urmă şi-a luat seama. Işi adusese aminte de tine. Te uitase. „Tu, ce vrei? A, da..." Te-a împins înaintea lui, a urcat la etaj, a intrat în atelierul cu mese lungi pe câteva rânduri şi cu maşini pe margini, cu o pădurice de capete de femei şi băieţi, cu un zumzet de voci deopotrivă egale. A făcut un semn cu capul şi cu mâna şi ai văzut desprinzându-se dela o masă o femee tânără, cu obraz zâmbitor. „Ia-l în primire şi dă-i de lucru". i-a pus în vedere secretarul lângă care stăteai, timid şi bosumflat, ca şi cum te înhăţase pe cheiul gârlei şi te adusese fără de voia ta.

Fuseseşi luat, într'adevăr, prea repede. Nu aveai niciun motiv de grabă. Dădeai târcoale fabricii, vrând să te deprinzi cu înfăţişarea ei, cu lumea dinăuntru, şi-ţi spuneai că vei veni în ziua următoare, de dimineaţă, când începe lucrul, ca să vezi cam ce fel de omenire intră acolo, dacă e multă şi dacă, în rândurile ei, se găsesc mutre cu care ai putea să te împaci. Ai fi vrut să intri în vorbă cu niscai băieţi mai aproape de anii tăi, să-i tragi de limbă: cum şi ce fel se munceşte în fabrică, dacă e

greu, dacă se bate, dacă se'njură, cât li se plăteşte, şi aşa mai departe. Poate ţi-ai fi luat seama. Ori, te-ai fi împrietenit cu vreun băiat, chemându-se că ai pe cineva acolo, şi că nu cazi cum cade musca'n lapte. Când colo, un domn cu ochi de şoarece pe după ochelarii aburiţi te-a împins înăuntru şi altul tânăr, cu gâtul într'o parte, cu ochi albaştri, te-a dat în primire unei femei cu obraz luminat de un zâmbet. Fără voinţă, bleg, motolol, ai să fii toată viaţa, dacă nu eşti în stare să faci ceea ce vrei şi dacă te laşi îmbrâncit în situaţii pe care ar fi trebuit să le mai cercetezi, să le mai cântăreşti.

De unde ştia domnul acela grăbit că-i citiseşi anunţul în ziar şi că voiai să intri în fabrica lui? S'ar fi putut foarte bine să treci pe acolo, din întâmplare şi nici prin gând să-ţi vină să te angajezi. Erai fără căpătâi? Te pusese cineva pe goană? Nu se întâmpla nimic dacă răspundeai: „Nu, n'am venit să caut lucru". Tot astfel secretarul blond nu s'ar fi împotrivit dacă, după ce ţi-ai spus numele, îl rugai să-ţi îngădue să vii de-a doua zi. Până a doua zi ai mai fi cugetat. Şi ai fi renunţat. Ce viitor te aştepta aici? Să lucrezi la grămadă, fără să'nveţi ceva care să-ţi folosească mai târziu. Şi dacă măcar munca ar fi fost plătită mai bine... O băncuţă pe zi, pe urmă şaizeci, şaptezeci, optzeci de bani... Erau lucrătoare cu vechime de-un an şi cu salariu de un leu. Singură domnişoara Vasilica, în răspunderea căreia era o echipă de treizeci de fete şi băieţi, câştiga un leu şi jumătate.

Ai rămas. Nu numai că ai rămas dar ai adus după tine un cârd de vreo şapte băieţi şi fete din mahala. Era nevoie la fabrică de oricâte braţe, mai cu seamă că nimeni nu stătea mult acolo. Câteva săptămâni. Câteva luni. Plecau şi iar veneau. Nu era nicio supărare din partea direcţiei.

Incepea lucrul la şapte dimineaţa şi, ca să ajungi la fabrică, trebuia să pleci de-acasă, dela şase. Pentru aceasta, trebuia să te scoli dela cinci, adică să te trezească mama fiindcă, iarna, somnul atârnă greu spre ziuă, cu deosebire când căldura de cu seară se păstra în odaie. Plecai, fie cu douăzeci de bani pentru masă, fie cu ceva de-ale mâncării, în hârtie sau într'o legătură de cârpă. Vă întâlneaţi tot grupul în colţul străzii tale, ca să vi se pară drumul mai scurt, şi pălăvrăgeaţi şi chiar vă sbenguiaţi. Era încă întuneric, era lume puţină care pornea după treburi la ora aceea. Tot aşa, cu ani şi ani în urmă, înainte de a se mărita, mama se ducea la Regie în grup cu alte fete.

Mai greu era drumul în dimineţile cu zăpadă multă şi viscol, când trebuia să luptaţi cu nămeţii şi când boarfele de pe voi nu puteau să vă apere de îngheţ. Era bun atunci, când ajungeaţi la fabrică, vânzătorul de ceai care vă aştepta cu un căzănel rotund. Ceaiul era negru ca păcura, însă îndulcit şi, mai ales, fierbinte. O cană plină şi-o felie de pâine costau cinci parale. Vă încălzeaţi. Mai mult decât atât: năduşeaţi, sorbind repede băutura.

N'ai putea spune că se lucra pe brânci. Lipsea controlul. Răspunzătorii sau răspunzătoarele echipelor n'aveau autoritate şi nu căutau să se impună. Recrutarea se făcea din rândurile voastre, cu salarizare la fel de proastă. Nici secretarul nu-şi simţea chemarea de unealtă devotată patronului. N'avea nici timp să cerceteze secţiile, fiindcă era prins cu lucrările de birou. Patronul era şi proprietarul porţiunii de case dintre podul Şerban Vodă şi fabrică, şi-şi trecea o parte din zi pe la judecătorie şi Administraţia Financiară cu procesele şi contractele chiriaşilor. Nu însemna însă că treburile fabricii mergeau prost. Pentru cât era plătit, personalul producea îndeajuns. Ai aflat mai târziu, cunoscând în acelaş timp, astfel, una din legile sistemului capitalist, că patronul nici nu ţinea să furnizeze marfă prea multă prăvăliilor din ţară, pentru a putea s'o păstreze la un preţ ridicat. Fabrica era singura, aci, iar prin asocierea cu firma din Germania, aceasta nu dădea curs comenzilor venite din România.

Te simţeai bine în amestecătura de băieţi şi fete de pretutindeni, de vârste felurite, printre care nu erai izolat, fiindcă, în primul rând, se găseau prietenii şi prietenele tale din mahala. In timp ce se lucra, se vorbea, se râdea, se făceau glume. Băieţii băgau fetelor, pe după gât, un pumn de copci care le gâdila. Glumele erau câteodată şi proaste, mai cu seamă când se punea cuiva, care se sculase dela locul lui, un ac în bancă. Atelierul avea uneori ceva de colţ de stradă de mahala sau de maidan.

Secretarul a văzut că, din buzunar, îţi iese o carte sau o revistă. In pauza dela prânz te-a surprins când citeai. N'a râs de tine, făcându-te „sa-

vant" ca vărul lui Mircea dela Sfetea, însă ţi-a părut rău că, de fiecare dată, erai ori cu o revistă umoristică, proastă, ori cu o fascicolă de-a lui Hertz. S'a uitat la ele şi-a strâmbat din nas. Iţi dăduseşi seama că n'ai câştigat nimic în ochii lui. S'a uitat la tine şi iarăşi a strâmbat din nas şi-a trecut mai departe când, de vreo două ori, te-a văzut, pe chei, în dreptul fabricii, tot la prânz, jucând fripta cu alţii. Ţi-a fost ruşine şi, din momentul acela, te-ai răsleţit de grupurile care-şi umpleau timpul, prosteşte.

Intr'o zi, în birou, când îţi dăduse o însemnare pentru domnişoara Vasilica, te-a întrebat ce vârstă ai şi dacă ai mai lucrat undeva.

— Cum de-ai ajuns aci? ţi-a spus cu un ton de dojană. Eşti destul de mare. Ce te aşteaptă aci? Să câştigi peste un an un leu pe zi şi peste doi ani un leu şi douăzeci. Sgârcitul nu plăteşte mai mult. Dacă, măcar, te-ai duce la maşini şi dacă, mai cu seamă, te-ai cere la secţia de mecanică... Dar ţie îţi place să faci o treabă care nu cere nicio bătaie de cap, nu e aşa?

Nu era aşa, însă avea dreptate. Ştiai dela început că munca pe care o făceai era fără de viitor. De aceea nu ţi-a venit bine când te-ai pomenit prins cu arcanul parcă, în fabrică. Pe urmă, te-a luat apa cu nămol mult a vieţii din atelierul de împachetat. La mecanică şi la maşini erau câţiva lucrători şi erau mulţi băieţi de-o seamă cu tine, care purtau şorţuri şi şepci pătate cu ulei. Nu se băgau cu voi, cei de deasupra şi vă priveau, pe drept cuvânt, de sus. Munca lor era mai complicată, mai grea, băieţii dobândeau

cunoştinţe pe care puteau să le desvolte, oricând, în alte ateliere şi fabrici. Erau şi mai bine plătiţi.

— Nu e vorbă, cu cât se învaţă aici, a continuat secretarul, tocmai bine poate să iasă cineva un cârpaciu, însă decât de loc, e ceva şi atât. Tu nici cu atâta nu vrei să te alegi... Am văzut că citeşti, dar citeşti lucruri proaste. Păcat de bani şi de vremea pierdută. Nu vrei să-ţi baţi capul cu lucruri bune care cer o sforţare, nu e aşa?

Nu era aşa, însă avea dreptate. „Veselia" şi „Randevuul", revistele cu care te văzuse, „Misterele Parisului", fascicola pe care o avuseseşi în buzunar, nu erau lecturi care să-i dea o părere bună. Demult nu mai aveai nici tu bune păreri despre astfel de tipărituri şi totuşi nu le înlăturai. El nu ştia aceasta. Nu ştia că citiseşi şi altceva, că demult dăduseşi gata biblioteca mică a vărului tău Ghiţă Nebunul, că te îmbolnăviseşi nemâncând pentru a putea să cumperi cărţi din Biblioteca pentru Toţi şi că furai coli tipărite dela „Minerva", alcătuind acasă volume cu povestiri de Slavici, Gane şi Sadoveanu.

I s'a părut că a fost aspru cu tine? A simţit că sub pleoapele tale se pregătesc să-şi facă loc două lacrimi? Ţi-a pus însemnarea în mână şi ţi-a spus: „Du-te. Vom mai vorbi".

Aţi mai vorbit după ce, căpătând curaj, i-ai împărtăşit câte ceva din viaţa ta şi din năzuinţele tale.

— Timp ar mai fi să 'nveţi, te-a sfătuit el, însă nu a pus destulă convingere. Nici eu n'am făcut decât cinci clase la şcoală. Trei le-am dat în particular. A trebuit să mă duc şi eu la birou, să lucrez. Adevărat, e greu... Este cam greu.

A tăcut, ca şi cum ajunsese la capătul unei fundături şi era nevoit să meargă inapoi. A schimbat vorba, arătându-se gata să-ţi împrumute cărţi. Aducea de acasă, te chema în biroul lui, îţi dădea cartea şi te sfătuia s'o ascunzi, să nu spui nimănui din atelier despre legăturile dintre voi. S'ar putea să afle Sgârcitul şi nu este nevoie.

Sgârcitul era patronul despre care el vorbea plin de dispreţ.

— Am să-ţi dau „Avarul" de Molière şi „Eugènie Grandet" a lui Balzac, ca să înţelegi mai uşor ce fel de om e el. Imi face observaţie că nu-i dau lista cu cei ce întârzie dimineaţa şi cu cei care stau prea mult la closet, ca să-i amendeze sau să nu-i avanseze. Când zăreşte vreo copcă pe jos, sau vreun ac, mi le pune pe birou, ca să-mi arate că personalul îi risipeşte averea şi că nu sunt atent. Plecam demult şi eu, dar mă gândesc că trebue să mă duc în curând să-mi fac stagiul militar, aşa că n'avea rost să mai schimb. După ce termin armata, nu mă mai prinde. Cum nu ai tu, la fel nu am nici eu, aici, vreo perspectivă. Sunt contabil şi aş putea să mă angajez la o bancă, la o societate, cu posibilitatea de a trece dela un grad la altul, de-a câştiga mai mult, de-a trăi in altă atmosferă...

In Septemvrie a fost încorporat. V'aţi despărţit. Dar după vreo două săptămâni te-a cuprins o descurajare, o silă de tot ce era în jurul tău, în fabrică, şi-ai plecat.

Şi iarăşi te-ai aşternut pe şedere, acasă. Nu te-au mai întrebat nimic ai tăi. Ce gândea mama? Ce gândea tata? Se hotărîseră să te lase în voia ta. Erai destul de mare şi nădăjduiau uneori că, până la urmă, te vei descurca singur. Alteori îi încerca şi pe ei descurajarea în legătură cu băiatul lor, dar se fereau s'arate. Nu uitaseră că, odată, erau cât pe aci să-l piardă.

A fost mai bine aşa. Fiindcă, neîmboldit de alţii, te imboldeai singur să-ţi faci un rost. Iarăşi te-ai gândit să te faci tipograf. Lucra un văr al tău la Monitorul Oficial. Era in al treilea an. Incă un an, şi ieşea lucrător. Şi era de o vârstă cu tine. Cu cât făcuseşi la Minerva, cu cât învăţaseşi acolo, puteai să intri oriunde în anul al doilea. Te-ai angajat, pe temeiul unei dovezi a domnului Popescu, prin care acesta arăta că ai fost un an sub ochii lui în atelierul condus de el.

Domnul Matache, şeful zeţăriei dela Monitor, a ţinut seamă de certificatul domnului Popescu, fiindcă erau prieteni şi învăţaseră meseria împreună.

Ai fost pus dela început la regal. Erai şi mai mare decât ucenicii ceilalţi, astfel că ai fost scutit de corvezile începutului. Lucrătorii nu te trimiteau să le

aduci apă şi nici să le cumperi, la prânz, mâncare. Nu te puneau nici să dai corecturi. In multe privinţe, şeful de aci se asemăna cu cel dela Minerva, prin seriozitate, bună purtare şi spirit de dreptate.

Lucrai, şi mâna mergea uşor pe vingalac şi aveai chiar asupra unor lucrători mai tineri avantajul că puteai să descifrezi mai repede un manuscris şi să-i prinzi sensul.

Iţi intrase în cap un gând care nu era nici inteligent, nici cinstit. Să rămâi câteva luni la Monitor, până prinzi mai bine meseria, şi apoi să pleci şi să te angajezi la o tipografie mică, dintre acelea care execută lucrări mărunte, ca practicant. Tipografiile acestea erau ca ciupercile, cu două-trei case de litere, cu o maşină, două, de mână, cu personal necalificat, făcând treabă şi de zeţari şi de maşinişti. Acolo nu se cerea nici să ai certificate, nici să fii un lucrător iscusit. Dar, în loc de un leu pe zi cât aveai ca ucenic la Monitor, puteai să câştigi doi sau trei lei. Nu era nimic dacă rămâneai ciocănar, fiindcă în tot cazul nu te vedeai stând mult în meserie.

Lucrătorii dela Monitor aveau o situaţie mai bună decât a altor tipografi. Aveau stabilitate şi drept la pensie. Deaceea, se ţineau la o parte de colegii lor din celelalte ateliere şi nu participau la acţiunile acestora când se formula vreo revendicare. Nedesvoltată în întreg câmpul muncii, conştiinţa de clasă era şi mai puţin o realitate la tipografi. In nicio împrejurare, ei nu mergeau alături de ceilalţi muncitori, socotindu-se deasupra lor. Cei dela Monitor se soco-

teau, la rându-le, superiori colegilor din alte întreprinderi.

Era o societate care se intitula „Gutenberg" şi unde unul, Take Georgescu, trăgea sforile, cultivând un vag spirit corporatist, dar cu deosebire mentalitatea că interesele tipografilor nu merg împreună cu ale celorlalţi muncitori. Take Georgescu îşi făcea treburile, iar Marghiloman îl punea în coada listelor la alegeri, ca să se cheme că partidul conservator îngădue şi unui reprezentant al lucrătorilor să ia parte la viaţa politică alături de boieri.

Cei dela Monitor nu făceau parte din societatea „Gutenberg" care, pentru cotizaţiile plătite, asigura membrilor ei înmormântare cu steag şi cu discurs. Ii înmormânta instituţia.

O singură formă de organizare aveau, practicată dealtminteri în mai toate atelierele, fără statut şi fără comitet, cu un singur casier, iar acesta fără leafă şi fără scripte. Era un fel de casă de economie cu denumirea, care-i definea caracterul, de „Putregaiul". Când luau salariul sâmbăta, lucrătorii depuneau în mâna casierului câţiva lei, care constituiau capitalul comun. Pe urmă se duceau la cârciumă şi cheltuiau jumătate sau mai mult din câştigul pe-o săptămână. Cu cât le rămânea, era greu să facă faţă nevoilor în săptămâna care urma, iar avans nu puteau să ceară dela birou. Noroc că aveau „Putregaiul" de unde se împrumutau, plătind la sfârşitul săptămânii datoria şi adăugând cotizaţia cu care se înscriseseră, pentru ca astfel capitalul fiecăruia şi al tuturor laolaltă să nu se micşoreze. Era bine şi aşa.

Era mai puţin bine când, după un timp, constatând că „Putregaiul" a luat proporţii, că dispune de un fond mai mare, se hotărau să-l spargă şi să-l reia dela început. Il spărgeau, organizând un chef mare şi consumând într'o singură noapte suma realizată de-a-lungul câtorva luni.

Ai destăinuit planul tău de a pleca de-acolo unui practicant, cu care te împrieteniseşi, căutând să l convingi şi pe el să-ţi urmeze exemplul. El a adus la cunoştinţa unui lucrător, ce-i spuseseşi, iar acesta a comunicat domnului Matache. N'ai băgat de seamă că, din momentul acela, şeful se întuneca la faţă când te vedea. N'ai înţeles dece te-a luat dela regal şi te pusese, alături de alţi ucenici, să alegi literele unei forme stricate. Pe urmă, ori-de-câte-ori trebuiau cărate pagini, jos la maşini — treabă de hamali şi de ucenici începători — te alegea pe tine.

Intr'o zi, un lucrător ţi-a pus în braţe mai multe pagini decât puteai să duci şi ai văzut că una de deasupra nu era legată strâns cu sfoară. Ai spus: „Uite, se desface", dar el s'a răstit la tine, ţi-a pus în vedere că n'o să-l înveţi cum se leagă o pagină şi că să deschizi ochii când mergi, că nu se întâmplă nimic.

Ai deschis ochii, ai mers cu paginile cum ai fi mers cu ouă, dar pe scară pagina s'a făcut fărâme. Praful s'a ales de alte două pagini. Au căzut literele cu o răpăială de grindină pe scara în spirală.

— I-am spus să nu ia atâtea pagini, a minţit lucrătorul, când domnul Matache a venit în anchetă.

Erai cu celelalte în mână, într'o atitudine de tâmpit îmbufnat. Şeful te privea, duşmănos. Dacă ţi-ar fi dat o palmă, te-ar fi durut mai puţin decât vocea lui şuierată:

— Ţi-este gândul la dracu, la plecare... Şi vrei să tragi şi pe-alţii după tine... Măgarule!

Nu te-a dat afară. I-a părut rău că se năpustise asupra ta şi l-a mustrat aspru pe lucrător că te încărcase cu o povară dincolo de puterile tale. L-a dojenit şi-a doua zi, când tu n'ai mai venit, iar vărului tău i-a spus:

— Ce, s'a supărat cavalerul ăla cu nas de ceară? Să facă bine să poftească mâine la lucru.

N'ai mai poftit.

Fără să te poftească cineva, te-ai înapoiat la fabrica de pe cheiul gârlei. Alungaseşi gândul de-a te angaja la vreun atelier mic de tipografie încropit într'o singură odaie întunecoasă, cu pereţi jupuiţi şi înnegriţi, cu aer de hrubă, unde patronul şi doi-trei băieţi îşi scoteau ochii şi-şi sfârtecau plămânii la un regal schilod şi la o maşină care gâfâia. Cunoşteai vreo două ateliere şi îţi aminteau cocioaba lui moş Ioniţă, cismarul cârpaciu din copilărie. In ele cu adevărat te pândea oftica de care scăpaseşi odată şi de care încă îţi era frică. Puteai să te învoieşti pentru doi lei pe zi. Insă la sfârşitul săptămânii se întâmpla să nu capeţi nimic, fiindcă nici patronul nu se alegea cu nimic de pe urma câtorva imprimate făcute pentru firme nevoiaşe rău platnice.

Din dojana secretarului dela fabrică păstraseşi o idee care acum pusese stăpânire pe tine, după ce multă vreme ţi-a dat pe departe târcoale: să înveţi mecanica. Şi s'o înveţi la fabrica de ace, trecând apoi la un atelier sau la o fabrică mare, la Wolff sau Haug, unde ai fi putut să te desăvârşeşti.

Păcat că nu mai era secretarul acolo, fiindcă ai fi avut în el un prieten mai vârstnic şi un ocrotitor. Secretarul făcea armata, iar pe urmă va intra, aşa

cum spusese, la o bancă, la o societate cu putinţa de înaintare, cu altă atmosferă. De pâinea amară a Sgârcitului era sătul.

Cu toate astea, ai dat de el când te-ai dus la birou. Fusese înrolat două luni şi apoi reformat. A făcut oferte la câteva întreprinderi. Nu erau locuri. Nu putea să aştepte prea mult, căci era sărac şi trebuia să-şi poarte singur de grijă. Era însă un loc care îl aştepta: la fabrica Sgârcitului.

S'a simţit stânjenit când ai dat cu ochii de el şi a avut un zâmbet de oboseală şi renunţare. Incercai şi tu acelaş simţământ.

— Nu e totdeauna cum vrem, ţi-a spus căutând să lămurească nedumerirea ta. N'am avut deocamdată încotro. Imi pare rău şi pentru mine şi pentru tine.

— Aşi vrea să vă ascult şi să trec la maşină. Dacă se poate, chiar la mecanică.

— Da, e ceva. Chem pe Neamţul şi pe Marinică şi le spun să aibă grijă de tine. Să te pună la lucru. Dar ai să poţi? Meserie grea... Forjă, nicovală, ciocan...

—Am să pot. Nici băieţii ceilalţi nu sunt mai...

— Ţi se pare. In orice caz, încearcă. Nu ştiu, însă, câtă meserie se poate învăţa aci.

I-ai mărturisit gândul de-a pleca mai târziu în altă parte şi a fost de părere că gândul nu e rău.

Neamţul şi domnul Marinică erau mecanicii întreprinderii, împărţindu-şi rolurile, — domnul Frederic la motor, celălalt la maşini. Domnul Frederic era înalt, voinic şi blond şi fusese trimis de firma

din Berlin ca specialist. Deşi se găsea de vreo cinci ani aici, nu învăţase româneşte.

Singurele cuvinte pe care le rostea erau: bine, forte bine, tu prost. Domnul Marinică era oacheş la faţă, mărunt de statură, numai piele, oase şi nervi. Era mândru că, lucrând împreună cu Neamţul, învăţase nemţeşte, deşi toate cunoştinţele lui se mărgineau la Gut Morgen, ia-ia, nain, nicht. Se înţelegeau şi acum, ca şi în urmă cu cinci ani, prin semne, care lăsau impresia că sunt doi surdo-muţi.

Neamţul era domol în mişcări şi avea totdeauna un zâmbet pentru puţinătatea trupească şi pentru neastâmpărul colegului român. Când punea mâna pe umărul acestuia, părea un urs care şi-a aşezat o labă. Avea un zâmbet şi pentru sforţările domnului Marinică de a-i vorbi nemţeşte. La capătul mijloacelor, domnul Marinică exclama dezolat faţă de cei din jurul său că Neamţul este un bou care, după ce nu ştie româneşte, a uitat şi nemţeasca. Domnul Frederic râdea, înţelegând cam ce-a spus pirpiriul şi răspunzând cu o apăsare a labei pe umărul colegului: „Nain, nain, tu forte prost".

Ai lucrat la maşini şi, jos, la motor, tras într'o parte de domnul Marinică şi în cealaltă de domnul Frederic, — amândoi vrând să facă pe voia secretarului, care le spusese că eşti protejatul lui şi că ţine ca ei să te înveţe meseria. Din pricina aceasta, nu puteai să prinzi rădăcini, nici la subsol unde era mecanica, nici la secţia de maşini.

— Dă-l dracului de Neamţ, îţi spunea domnul Marinică. Nu vezi că nu pot să mă înţeleg nici eu cu

el, măcar că îi vorbesc pe limba lui? Ce-ai să înveţi la el? Să baţi cu barosul ca potcovarii? Tu trebue să rămâi cu mine, ca să vezi cum se demontează o piesă, cum se pune la loc, cum merge o maşină. Când ai s'ajungi doctorul lor, ca mine, ai să ştii să umbli cu orice fel de maşini.

Te străduiai să ajungi doctor peste maşini, deşi domnul Marinică nu te lăsa decât să le ungi cu ulei şi să le ştergi de praf. Când te vedea cu un cleşte sau o şurubelniţă în mână, ţi le lua speriat:

— Fugi de-acolo! te prevenea. Când vezi că nu merge ceva, cheamă-mă pe mine. Maşinile astea sunt afurisite şi Neamţul se supără dacă îi stric vreo piesă.

Nu rămâneai însă nici două zile la maşini şi îl vedeai pe domnul Frederic îndreptându-se cu paşi molateci spre tine. Uneori nu-l vedeai şi nu-l auzeai. Simţeai numai o mână mare pe umărul tău.

— Hait... Tu jos... Mecanică...

Domnul Marinică nu era pe aproape în momentul acela. Sau era, şi se făcea că nu bagă de seamă. Însă şi la motor se întâmpla întocmai ca la maşini. Domnul Frederic îţi punea în mână o găleată şi te împingea din spate: „Cărbuni...". Să aduci cărbuni pentru cuptor. Îţi dădea o cârpă murdară şi-ţi arăta prin semne să ştergi motorul de ulei. Îţi arunca în braţe o curea de transmisie s'o coşi. „Gut, gut, forte bine!" te felicita de fiecare dată Ai trecut apoi la nicovală, unde, împreună cu un băiat de seama ta, îndoiai scoabe înroşite în foc. „Forte bine", continua să-ţi spună, zâmbind însă de truda şi stângăcia cu care mânuiai ciocanul.

Domnul Marinică stătea la pândă şi te confisca în momentul prielnic pentru el, luând măsuri să nu-l vadă Neamţul, care în vreo două rânduri te-a smuls din mâna lui, aruncându-i în faţă cele două cuvinte pe care le ştia:

— Tu prost!

Dar nici la mecanică nu aveai voie să pătrunzi în taina meşteşugului. Ce era mai greu şi mai complicat făcea Neamţul sau vreun lucrător. Când, după vreo două luni, te apropiai de motor sau te băgai prea mult în domnul Frederic, el te îndepărta cu mâna şi-şi încreţea fruntea:

— Nain, nain! nu bine...

Se înţelegeau sâmbătă seara, când mergeau împreună şi se îmbătau la una din multele cârciumi cu lăutari, din Piaţă. Dar, şi atunci, petrecea fiecare în felul lui. Domnul Frederic bea halbe cu bere, iar domnul Marinică ţuică şi vin. Românul se înveselea, punea lăutarii să-i cânte, se săruta cu ei şi încerca o bucurie mare când izbutea să-i îmbete. Neamţul golea halbă după halbă în tăcere şi năduşea ca la baia de aburi. Pentru a-şi da aere faţă de lumea dela celelalte mese, domnul Marinică îi spunea, cu glas tare, Neamţului, Herr Frederic, apoi rostea fără legătură între ele, celelalte cuvinte pe care le ştia: bitte, nicht, nain-nain, ia-ia. Neamţul râdea şi căuta atunci să nu rămână mai prejos:

— Da, bine, forte bine, tu Marinică prost...

— Aşa te vreau! exclama fericit domnul Marinică şi-l săruta, făcând în acelaş timp cu ochiul, celor din jurul lui.

Pe fete le aşteptau seara, de-a-lungul cheiului sau rezemaţi de parapetul podului, îndrăgostiţii lor. Când se întâmpla ca unul să lipsească, fata rămânea în urmă, ruşinată că o văd celelalte singură, privea în jos spre apă, se trăgea lângă un felinar şi aştepta. Trecuseră de mult fetele din fabrica ei şi dela fabrica de pungi, de alături. Se lega de ea vreun bărbat străin. Aştepta. Pe urmă îşi lua seama şi pornea, înnecată de plâns.

Aşa l-a aşteptat domnişoara Vasilica, o săptămână întreagă, pe iubitul ei. Nu-i mai era chipul luminat de zâmbet în atelierul unde avea în răspunderea ei o echipă. Lucrătoarele o iubeau şi-i arătau respect, fiind mai serioasă şi ceva mai în vârstă. O respectau şi pentrucă bărbatul care o aştepta pe domnişoara Vasilica era mai bine îmbrăcat decât iubiţii lor. Ştiau despre el că e funcţionar la Casa de Depuneri. Şi vorbeau despre el spunând, nu drăguţul, nu amorezul, ci logodnicul domnişoarei Vasilica.

Logodnicul n'a mai venit şi bunăvoia din ochii şi de pe buzele ei s'a topit. S'a topit pe urmă şi mândria ei.

Povestise o fată că, înapoindu-se într'o seară pe

pod, după vreo două ceasuri de plimbare prin oraș cu drăguțul ei, a găsit-o pe domnișoara Vasilica așteptându-și încă logodnicul. Alta a descoperit, peste câteva zile, mergând în susul cheiului, spre Abator, că logodnicul umbla cu o funcționară din biroul fabricii de pungi. Nu se putea ca, trecând din gură în gură, taina să n'ajungă și la urechea fetei... Atunci ea a căzut moale, fără pic de sânge în obraji, peste masa de lucru. Au stropit-o cu apă, lucrătoarele. Domnișoara Vasilica și-a venit în simțiri, a zâmbit fetelor, și-a netezit părul și le-a spus că se duce afară să ia puțin aer. A ieșit, dar nu a coborît, ci s'a urcat pe scările care duceau la atelierul celălalt și, mai sus, la depozit. Printro ușă mică, pe-o altă scară mică, se putea ajunge pe acoperișul clădirii, de unde se vedea până spre Expoziție, până spre Bellu, până dincolo de Lemetru, până spre Poștă și Casa de Depuneri.

La vreun sfert de ceas după plecarea ei, s'a iscat în stradă un sgomot mare, s'a văzut lumea alergând și îngrămădindu-se în fața fabricii. De sus, de pe acoperiș, se aruncase cineva, o fată, o femee, și căzuse lângă trotuarul de peste drum și însângerase pietrele caldarâmului.

Te-ai simțit mândru când, într'o sâmbătă seara, te aflai între domnul Marinică și domnul Frederic, la o masă de cârciumă, în Piață. Erai invitatul domnului Marinică. Impreună cu ei ai mâncat, pe talere de lemn, mititei și-o friptură. Era fum de grătar și de țigări în cârciumă, și sgomot și multă veselie.

— Trebue să'nveți să tragi și tu pe gât, îți dădea sfaturi domnul Marinică. Noi mecanicii, putem să ne luăm la întrecere cu oricine din altă meserie. Nu-i așa, Neamțule?

— Ia-ia! a întărit domnul Frederic, fără să înțeleagă despre ce era vorba.

Neamțul se uita la tine cu un zâmbet blând și te îndemna să bei bere, ca el. Intre amândoi s'a stârnit pe chestia aceasta o discuție aprinsă, domnul Marinică fiind de părere că trebue să bei vin, căci vinul se trage dela tata Noe, care a fost român.

— Nain-nain! a protestat domnul Frederic, întinzând spre tine halba începută de el și silindu-te să tragi o înghițitură.

După ce ai băut, a spus cu mulțumire: „Forte bine", și s'a uitat cu batjocură la domnul Marinică.

Găsind soluția care să-i împace pe amândoi, ai băut deopotrivă bere și vin, așa că te-ai amețit curând.

S'a mai stârnit o discuţie şi-ţi părea rău că tot tu eşti pricină de vrajbă între ei. Domnul Marinică voia să te convingă că trebue să rămâi lângă el, la maşini, dacă vrei să te alegi cu ceva, căci cu Neamţul n'ai să poţi ajunge decât un ăla care bate la nicovală potcoave de cai morţi. Prin semne şi prin vorbe, printre care amesteca nemţeasca lui, care nu trecea de patru-cinci cuvinte, se trudea să-l întărâte pe domnul Frederic.

— Nain, nain! trăgea acesta de tine şi căuta să-ţi bage halba pe gât. Nu el... Tu, mine. Mecanică. El, pfui!

Şi arăta un fel de milă şi de dispreţ pentru priceperea domnului Marinică în ale meseriei.

— Lăsaţi, lăsaţi, vă rog! le spuneai cu limba încleiată, cu dorinţa sinceră de-a te dărui amândorura pentru ca între ei să nu fie gâlceavă.

Pe urmă, nici unul, nici altul nu s'a mai sinchisit de tine. Ciocneau, şi-i vedeai cu ochi împăienjeniţi cum goleşte fiecare paharul, cum se scoală în picioare şi se sărută pe deasupra mesei. Ai simţit o răscolire în stomac şi un gust acru în cerul gurii. Tot ce băgaseşi în tine, voia parcă să dea buzna afară. Nu ştii cum ai ieşit, fără să bage de seamă meşterii tăi şi fără să atragi luarea-aminte a celorlalţi din cârciumă. Şi nici cum ai putut să treci drumul şi să te apuci cu mâinile de barele cheiului. Iţi aminteşti numai că, la câţiva paşi de tine, era cineva care se ţinea de balustradă, făcând ce-ai făcut şi tu.

Simţământului de uşurare i-a urmat o durere cumplită de cap. Aerul răcoros al nopţii a alungat apoi

şi durerea de cap. Insă iţi erau picioarele cârpă şi te cuprinsese tristeţea şi ruşinea.

A fost un noroc că, ajungând acasă, ai tăi dormeau. S'a trezit, un moment, mama care te-a întrebat: „Aşa de târziu?", dar fără ton de mustrare în glas. Tot ea ţi-a mai spus: „Aprinde lampa", însă era obosită şi n'a mai stăruit. In câteva clipe te-ai desbrăcat pe întuneric, te-ai urcat în pat şi ţi-ai vârit capul în pernă. Ai adormit.

N'ai putut să alungi câteva zile desgustul care se cuibărise în inima ta. Se depănau pe dinaintea ochilor zilele de mâine şi poimâine ale unei vieţi care te osândea să rămâi neisprăvit în toate. Nici Marinică, nici Neamţul nu puteau să fie dascălii de care aveai nevoie. Băgaseşi de seamă că nici pofta de citit nu te mai îmboldea. Scriseseşi şi publicaseşi vreo două istorioare în revista „Dumineca". Trimiseseşi ceva la „Universul literar", care te respinsese. Erai descurajat şi a fost cât pe-aci să rupi două caiete cu pagini mâzgălite. Pe secretar îl vedeai mai rar, de când te găsise Sgârcitul odată în birou şi ţi-a făcut cu mâna un semn că, adică ce cauţi acolo. Secretarul s'a arătat puţintel încurcat.

Te gândeai iar să pleci.

In această stare de suflet te găseai, când, într'o zi, la prânz, venind dela băcănia unde iţi cumpăraseşi ceva pentru mâncare, ai văzut lipit de zidul fabricii un afiş mic. Erau scrise cu litere de tipar cam aceste cuvinte:

„Tineri muncitori și ucenici!

Cercul Tineretului Muncitor vă cheamă în rândurile lui ca să vă luminați și să luptați pentru o viață mai bună. Voi munciți din zori până în noapte și sunteți plătiți cât să nu muriți de foame. Sunteți puși la munci grele și bătuți. Locul vostru este în rândurile clasei muncitoare care vrea să scape de sub jugul exploatatorilor. Veniți duminecă, orele 4 d. a. la ședința săptămânală a Cercului din str. Piața Amzei 26".

Ai citit de două, de-trei ori, afișul care până seara, când ai ieșit din fabrică, fusese rupt. El se întipărise însă în mintea și în inima ta. Atunci a înviat din nou întâmplarea de mai demult cu cei doi muncitori tineri pe care îi văzuseși între jandarmi. „Am să mă duc", ți-ai spus cu încredere și bucurie. Te'mpăcaseși cu tine și cu soarta pe care nu o mai simțeai posomorîtă, apăsătoare. Ai lucrat toată săptămâna cu spor, numărând zilele care te apropiau de duminecă. „Am să mă duc", repetai în gând dinaintea mașinilor domnului Marinică și la nicovala domnului Frederic.

Văzuseși unde e gangul cu n-rul 26 din Piața Amzei. Intr'o parte a lui, în stradă, era o lăptărie. In cealaltă o cârciumă. Te uitai pe furiș, din dreptul vitrinei unei librării dela colțul cu strada Primăverii. Intrau pe gang băieți, câte unul sau câte doi. Ai fi vrut să intri și tu, dar te opreau sfiala și-o teamere ușoară. Prin mijlocul străzii se plimba un gardist și ți se părea că zăbovește mai mult în dreptul gangului, uitându-se la cine intra acolo. Era însă o părere a ta.

In fața vitrinei se mai găsea un tânăr cam de-o vârstă cu tine. Privea și el la cărți. A băgat de seamă încotro tot privești.

— Mergi la ședință? te-a întrebat.

— Mda... mnu... a fost răspunsul din care se putea înțelege și una și alta.

— Crețeanu! a spus el și a întins mâna spre tine.

Pentru întâia oară aveai prilejul să faci cunoștință în felul acesta cu cineva, adică să-și spună numele, așa cum citiseși în cărți că fac oamenii cu bună creștere, și să-ți dea mâna. A adăugat că e funcționar încasator. I-ai spus cum te cheamă, iar pentrucă purtai bluză albastră, ai fost de părere că nu mai e nevoie să-i comunici și meseria ta.

— Mergem împreună, a continuat, şi ai fost bucuros că nu intri singur în locul unde nu cunoşteai pe nimeni.

Avea un fel grăbit de-a vorbi şi de-a trece dela una la alta, încât trebuia să-l asculţi cu băgare de seamă, ca să nu pierzi şirul spuselor lui. Până să treceţi drumul, să străbateţi gangul şi să intraţi în sala din fund, ai aflat că-a luat parte la întemeierea Cercului, în urmă cu trei ani, că în ziua cu bătaia dela Biserica Albă a fost şi el acolo încasând trei ghionţi, că e în comitet şi că şedinţele au loc în fiecare săptămână.

— O să-ţi placă, te-a încredinţat.

Erau în sală patruzeci, cincizeci de băieţi, unii îmbrăcaţi mai bine, alţii mai rău, ghicindu-se că unii sunt funcţionari de birou sau băieţi dela magazine, iar ceilalţi ucenici. In fund, îmbrăcată în roşu, o tribună. Dinapoia ei, în perete, două tablouri cu două capete blânde, bărboase, şi ai fost lămurit că aceştia sunt Marx şi Engels, întemeietorii socialismului. Lângă uşă, risipite pe-o masă, cărţulii subţiri, cele mai multe cu învelitoare roşie, şi un ziar: „România Muncitoare". Le vindea un om mărunt de statură: intendentul Clubului.

Te-a prezentat prietenul tău câtorva băieţi, dându-le a înţelege că ai venit acolo prin propaganda lui, — lucru pe care nu i l-ai luat în nume de rău.

Din banca în care te aşezaseşi alături de el şi de alţii, ai urmărit şedinţa, trudindu-te să fii cu luare-aminte numai la cele ce auzeai. Dar gândurile îţi erau deopotrivă acolo şi'n altă parte. Iţi erau în

prezent şi'n trecut şi sburau departe în viitor. Aveai un simţământ de zi de sărbătoare şi că ai mers parcă pe un vapor care te-a lăsat pe-un pământ nou, necunoscut, pe care te simţeai bine.

— Ce zici? E bine la noi, nu e aşa? te-a întrebat în şoaptă prietenul.

— Da, ai răspuns.

Vorbea la tribună un tânăr din comitet, şi erai cuprins de admiraţie că ştia lucruri atât de noi pentru tine, că le spunea fără să se încurce în rostirea lor şi că arăta atâta curaj. Vorbea cam despre ce gândiseşi şi simţiseşi tu de multe ori, în ceasurile când te stăpânea uneori încrederea, alteori desnădejdea, însă folosind cuvinte care conţineau în ele deslegarea nedumeririi tale. Se lua de pe ochi o pânză, încă una. Deaceea era foame, iarna, în casa voastră, şi erau în mahalale copii desculţi şi oameni înrăiţi, deaceea în atelierele prin care trecuseşi şi în fabrica în care lucrai, se întâmplau lucruri ce te mâhneau. Tu trăiai într'o lume care semăna cu aceea de pretutindeni. Şi în ţara ta şi în toate ţările, aceeaşi cauză făcea ca viaţa să fie pentru pentru unii bună şi pentru cei mai mulţi o osândă. Insă, de pretutindeni, de peste graniţe, muncitorii îşi întindeau mâna pentru a alcătui marea armată a desrobirii.

— Cine e? l-ai întrebat pe prietenul tău.

— E Davidovici. Croitor, ţi-a răspuns el.

După cuvântarea acestuia, un băiat a cântat la mandolină două cântece, iar alţi doi au spus câte o poezie. Poeziile au sunat în urechea ta ca o muzică alinătoare şi, totodată, răscolitoare. Ţi-a părut rău

că dintr'una nu ai păstrat decât două cuvinte care se împreunau frumos: pâine și trandafiri. Din a doua ți-au rămas patru rânduri pe care le repetai mereu în gând:

Din idealurile voastre
O, visători flămânzi și goi,
Vor răsări ca niște astre
Senine lumi cu oameni noi...

Când s'au ridicat băieții în picioare, fiindcă se sfârșise ședința, a intrat printr'o ușă lăturalnică un bărbat cu ochi albaștri și cu câteva fire de păr blond în barbă. Din întreaga făptură a omului, atâta ai desprins: ochii și țăcălia. Băieții și-au îndreptat cu toții privirile spre el, într'o mișcare de bucurie și de respect. El a intrat printre ei și l-ai văzut punând câteva întrebări lui Davidovici, vorbitorul de adineauri. Vorbea rar și scruta în acelaș timp din ochi pe cei din jurul lui.

— E Frimu, tovarășul Frimu! te-a lămurit Crețeanu.

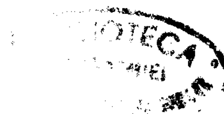
Cumpăraseși cu zece bani una din cărțuliile de pe masa de lângă ușă: „Discursul unui agitator" de Upton Sinclair.

Mergeai acum spre casă și te simțeai crescut și gândeai că ai găsit lumea pe care-o căutai. Stăruiau în cuget cuvintele avântate ale băiatului care vorbise dela tribună. Te legănau poeziile ascultate și te trudeai să ți-o aduci aminte pe aceea din care păs-

traseși două cuvinte. Și ai izbutit să legi cele patru versuri care o încheiau, și ți le spuneai în gând la început, și te-ai pomenit pe urmă rostindu-le tare, cu gesturile tânărului care le declamase, fără să te neliniștești că un trecător s'a uitat cu mirare în urma ta:

Vor crește'n lume îndeajuns
Și trandafiri și pâine,
A câtorva e lumea azi,
A tuturora mâine...

SFÂRȘITUL VOLUMULUI I



Coperta : L. EPOL ; *Redactor responsabil :* G. RĂDULESCU ; *Tehnoredactor responsabil:* VLAD MUŞATESCU: *Tehnoredactor:* M. GRIGORIU; Dată în lucru: 12. XI. 1948: Bun de tipar; 1 XII 1948 Format: 56×78/16; Tiraj: 5 300; Clasificare zecimală: 859-31; „Tip. România Liberă „N. Mohănescu"

EDITURA DE STAT

LITERATURA ROMÂNĂ

EXTRAS DIN CATALOG

Mihail Sadoveanu	— Caleidoscop
Zaharia Stancu	— Desculț (roman)
Alexandru Sahia	— Nuvele
Eusebiu Camilar	— Negura (roman) Vol. I
	— Turmele
	— Nopțile Șeherazadei
	— Valea Hoților
Geo Bogza	— Oameni și cărbuni în Valea Jiului
Ion Călugăru	— Clownul care gândește
	— Ion și Salomea
Ion Pas	— Zilele vieții tale (roman)
Barbu Lăzăreanu	— Ion Creangă și basmul rusesc
V. Porumbacu	— La capătul lui 38
Ion Vitner	— Pasiunea lui Pavel Corceaghin
Silvian Iosifescu	— Oameni și cărți

ES